

TC
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİDAYET-İ UYUN
(İnceleme-Metin)

Emre Fırat TEYMUR

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN

İZMİR - 2013

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Emre Fırat TEYMUR
Tez Başlığı : Hidayet-i Uyun (İnceleme- Metin)

2010800517

Savunma Tarihi : 12.08.2013
Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Necdet ŞENGÜN

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Yrd.Doç.Dr.Necdet ŞENGÜN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Yrd.Doç.Dr.Şenay ÖZGÜR YILDIZ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Yrd.Doç.Dr.İsmail ACAR	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği (✓)

Oy Çokluğu ()

Emre Fırat TEYMUR tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Hidayet-i Uyun (İnceleme- Metin)" başlıklı Tezi () / Projesi () kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**HİDAYET-İ UYUN (İnceleme-Metin)**” adlı çalışmanın tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Emre Fırat TEYMUR

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Hidayet-i Uyun (İnceleme-Metin)
Emre Fırat TEYMUR

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları AnaBilim Dalı
İslam Tarihi ve Sanatları Programı

“Hidayet-i Uyun (İnceleme-Metin)” adını verdiğimiz bu çalışmada eserin transkripsiyonlu metnini vererek, eseri dinî ve tasavvufî edebiyat açısından tahlil etmeye çalıştık.

Çalışmamız, giriş bölümü dâhil dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde bu konuyu neden seçtiğimizi ifade etmeye çalıştık

Eserin, Kızıldeli muhiplerinden biri tarafından yazıldığını düşündüğümüz için birinci bölümde Seyyid Ali Sultan’ın önce menkıbevi hayatını, kendi adıyla anılan velâyet-nâme’den yola çıkarak anlattık. Daha sonra ise onun tarihî kişiliğine ışık tutacak bir çalışma yaptık. Bunu söz konusu kişinin etki sahasını anlayabilmek için yaptık. İncelediğimiz nüshada eserin Seyyid Ali Sultan’a ait olduğu belirtilmektedir; ancak yaptığımız araştırmalar neticesinde eserin, Kızıldeli (Seyyid Ali Sultan) bendelerinden Giritli Ali Resmî Baba’ya ait olduğunu tesbit ettik. Ulaşabildiğimiz sınırlı sayıda kaynaktan yola çıkarak müellif hakkında da kısaca bilgi verdik.

İkinci bölümde Hidayet-i Uyun’un muhtevası sunularak eserin önemi vurgulanmıştır. Daha sonra eserde yer alan dinî ve tasavvufî kavramlardan öne çıkanların tahlili yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise eserin transkripsiyonlu metni verilmiştir

Anahtar Kelimeler: Hidayet-i Uyun, Giritli Ali Resmî Baba, Alevîlik-Bektaşîlik, Ehl-i Beyt, On iki İmam, Seyyid Ali Sultan, Çardeh Masum-ı Pâk

ABSTRACT
Master's Thesis
Hidayet-i Uyun (Examination-Text)
Emre Fırat TEYMUR

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Islamic History and Arts
Program of Islamic History and Arts

We tried to analyze the work we named “Hidayeti’l-Uyun (Examination-Text)”, in terms of religious and sufistic literature by giving the transcribed text of this work.

Our study consists of four parts including introduction part. We tried to explain why we chose this subject in the introduction part.

Because we thought that this work was written by a lover of Kızıldeli, we explained Seyyid Ali Sultan’s legendary life in the first section, making use of velayet-nâme’s point of view which is commemorated with his own name. And then we did a study that sheds light on his historical personality. We did this so we would be able to understand this person’s influence area. It was indicated in the analyzed copy that this work belonged to Seyyid Ali Sultan; but as a result of our study, we ascertained that this work belongs to Giritli Ali Resmî Baba who was one of the servants of Kızıldeli (Seyyid Ali Sultan). Based on limited number of the resources we reached, we gave brief information about the author.

In the second section, the importance of Hidayeti’l-Uyun was emphasized by presenting the content of the work. Afterwards, religious and sufistic concepts’ analysis in the work was done.

In the third section, the work’s transcribed text was given.

Keywords: Hidayet-i Uyun, Giritli Ali Resmî Baba, Alevîlik-Bektaşîlik, Ehl-i Beyt, On iki İmam, Seyyid Ali Sultan, Çardeh Masum-ı Pâk

HİDAYET-İ UYUN İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
EKLER LİSTESİ	ix
 GİRİŞ	 1

BİRİNCİ BÖLÜM SEYYİD ALİ SULTAN VE GİRİTLİ ALİ RESMÎ BABA

1.1. VELÂYET-NÂMEYE GÖRE SEYYİD ALİ SULTAN	4
1.2. SEYYİD ALİ SULTAN'IN TARİHÎ HAYATI	6
1.3. ALEVÎ-BEKTAŞÎ GELENEĞİNDEKİ YERİ	8
1.4. GİRİTLİ ALİ RESMÎ BABA'NIN HAYATI	10
1.5. ALİ RESMÎ BABA'NIN EDEBÎ KİŞİLİĞİ	13

İKİNCİ BÖLÜM HİDAYET-İ UYUN'UN MUHTEVASI

2.1. İTİKAD	21
2.1.1. İman	21
2.1.1.1. Allah	23
2.1.1.2. Cebrail	24
2.1.1.3. Kur'ân-ı Kerim	25
2.1.1.3.1. Fatıha Suresi	28
2.1.1.3.2. Tin Suresi	29
2.1.1.3.3. Ayete'l-Kürsî	30

2.1.1.4.Peygamberler	31
2.1.1.4.1.Hz.Âdem	31
2.1.1.4.2.Hz.Muhammed	33
2.2.EHL-İ BEYT	35
2.2.1.On İki İmam	36
2.2.2.On Dört Masumlar	41
2.2.3.On Yedi Kemerbest	43
2.3.SUFÎLER	44
2.4.DİNÎ KAVRAMLAR	45
2.4.1.Hadis	45
2.4.2.Mirac	45
2.5.TASAVVUFÎ KAVRAMLAR	47
2.5.1.Kendini Bilmek	47
2.5.2.Mürşit	48
2.5.3.Nefis ve Mertebeleri	50
2.5.4.Tevellâ-Teberrâ	52
2.6.FELSEFÎ KAVRAMLAR	55
2.6.1.Hurûfîlik	55
2.6.1.1.Kâinatın Yaratılışı ve “Kün” Emri	56
2.6.1.2.Hz. Âdem ve Havvâ	57
2.6.1.3.Pâ, Çâ, Jâ, Gâ	58
2.6.1.4.Hatt-ı Ümm - Hatt-ı Ebiyye	58
2.6.1.5.İstivâ	59
2.6.2.Vahdet-i Vücûd	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

TRANSKRİPSİYONLU METİN	62
SONUÇ	209
KAYNAKÇA	211
EKLER	

KISALTMALAR

Bk.	Bak
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.	Hicrî
Hız.	Hazreti
hızl.	Hazırlayan
M.	Miladî
nu.	Numara
ö.	Ölümü
s.	Sayfa
ss.	Sayfalar arası
thk.	Tahkik

EKLER LİSTESİ

EK 1: Hidayet-i Uyun, Kemal Durmuş Nüshasından Örnekler	ek.s.1
EK 2: Transkripsiyon İşaretleri	ek.s.3

GİRİŞ

Alevî-Bektaşî geleneğiyle ilgili meseleler daima merak konusu olmuştur. Yerli yabancı birçok bilim adamı bu merakı gidermeye yönelik çalışmalar ortaya koymuştur. Son yıllarda bu çalışmaların sayısının giderek arttığını memnuniyetle gözlemlemekteyiz. Herbiri kendince bir boşluğu dolduran bu gayretler içinde Alevîlik-Bektaşîlik geleneğine ait yazılı kaynakların neşrine yönelik olanlar bizce daha özel bir yerde durmaktadır.

Her kültür, varlığını sahip olduğu yazılı kaynaklara borçludur. Bu kaynaklar sayesinde kültürün nesiller arası intikali gerçekleştirilmiş olur. Yazılı kaynaklarıyla aralarına duvarlar örülmüş toplumlar kendilerine ait değerleri sonraki kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktaramazlar. Bugün Alevî-Bektaşî geleneğine mensup geniş halk toluluklarının bu problemi yaşadığı bir gerçektir. Oysa İslam'ın özgün bir şubesi olan bu geleneğin, güçlü bir yazılı kaynağa sahip olduğu bilinmektedir. Alevîlik-Bektaşîlik, tarih boyunca devamlılığını bu yazılı kaynaklara sahip olmasına borçludur. Ancak bu yazılı kaynaklar, üzerinde gereken çalışmalar yapılmadığı için toplumun istifadesine sunulamamıştır. Alevî-Bektaşî geleneğine mensup nesillerin kültürel miraslarından sağlıklı bir şekilde yararlanabilmeleri için tarihin tozlu raflarına terk edilmiş bu paha biçilmez hazinenin yeniden ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bizim bu çalışmayla hedeflediğimiz de budur.

Prof. Dr. Mahmut Esat Coşan, Hacı Bektaş-ı Veli'ye ait *Makâlât* adlı eseri günümüz Türkçesine çevirerek çok önemli bir hizmete öncülük etmiş, Alevî-Bektaşî geleneğine ait eserlerin yayımlanmasına yönelik yapılan faaliyetlere de ilham kaynağı olmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı yayımladığı Alevî-Bektaşî Klasikleri ile bu alanda büyük bir boşluğu doldumaya çalışmıştır. Biz de bu mütevazı çalışmayla bu samimi gayretlere küçük bir katkıda bulunmak istedik. Bu düşünce doğrultusunda, 18. yüzyılda yaşamış Seyyid Ali Sultan bendelerinden Giritli Ali Resmî Baba'ya ait *Hidayet-i Uyun*(Uyûnu'l-Hidâye) adlı eseri ait olduğu kültüre kazandırmak için bu çalışmayı yapmaya karar verdik.

Müellifin Seyyid Ali Sultan bendelerinden olduğunu bilmekteyiz. Bu yüzden çalışmamızda Seyyid Aki Sultan'a da yer ayırmayı uygun gördük. Bununla Seyyid Ali Sultan'ın Alevî-Bektaşî geleneği içindeki önemli konumunu göstermek istedik. Seyyid Ali Sultan'ın menkıbevî ve tarihî kişiliğini oluştururken Yrd. Doç. Dr. Rıza Yıldırım'ın *Seyyid Ali Sultan(Kızıldeli) ve Velâyet-nâmesi*¹ adlı çalışmasından geniş ölçüde yararlandık. Giritli Ali Resmî Baba'nın tarihî kişiliği hakkında bilgi vermek için Prof. Dr. Filiz Kılıç'ın *Giritli Divan Şairleri*² adlı makalesi ve Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yılmaz Soyger'in "18-19. Yüzyıllarda Kızıldeli Ocağı"³ adlı makalelerinden istifade ettik. Aynı zamanda bir şair olmasına rağmen ne yazık ki tezkirelerde onun hakkında bir bilgiye rastlamadık. Bu yüzden müellif hakkında verdiğimiz bilgiler, bu iki makalenin bize verdiği imkânlar ölçüsünde olmuştur. Konumuzla ilgili maddeleri incelerken, *Dini Kavramlar Sözlüğü* ve *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'ne⁴ ve başvurduk. Eserin muhtevasıyla ilgili yaptığımız çalışmalarda Prof. Dr. Osman Eğri'nin; *Ali Sofrası Rıza Lokması*⁵, *Hak Muhammed Ali*⁶, Bedri Noyan'ın, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevîlik*⁷ Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yılmaz Soyger'in, *19. Yüzyılda Bektaşîlik*⁸ adlı çalışmalarından yararlandık. Ali Resmî Baba'nın edebî kişiliğini ortaya çıkarmak için Saime Arslan'ın *Resmî Ali Baba ve Divanı*⁹ adlı yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi'nden geniş ölçüde istifade ettik

Bütün bu eserlerden yararlanmak suretiyle Seyyid Ali Sultan ve onun halifelerinden Giritli Ali Resmi Baba hakkında malumat edinilmiştir. Ayrıca eserin muhtevasına yönelik yapılan incelemede söz konusu bu kaynaklar birer rehber vazifesi görmüştür. Bütün bu kaynaklardan elde edilen bilgiler çerçevesinde tezimiz, transkripsiyonlu mentnin ortaya çıkarılmasıyla birlikre son şeklini almıştır.

¹ Rıza Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan(Kızıldeli) ve Velayetnamesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

² Filiz Kılıç, "Giritli Divan Şairleri", *Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 32, 2004.

³ Ahmet Yılmaz Soyger, "18-19. Yüzyıllarda Kızıldeli Bektaşî Ocağı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, Sayı:53, 2010.

⁴ İsmail Karagöz ve diğerleri, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

⁵ Osman Eğri, *Ali Sofrası Rıza Lokması*, Ufuk Yayınları, İstanbul, 2013.

⁶ Osman Eğri, *Hak Muhammed Ali*, Ufuk Yayınları, İstanbul, (HMA) 2011.

⁷ Bedri Noyan, *Seyyit Ali Sultan Velayetnamesi*, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1999.

⁸ Ahmet Yılmaz Soyger, *19. Yüzyılda Bektaşîlik*, Frida Yayınları, İstanbul, 2012, s. 178.

⁹ Saime Arslan, *Resmî Ali Baba ve Divanı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.

Not: Bu alımmamızı Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunduktan sonra Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yılmaz Soyzer'in de aynı eser üzerinde bir çalışma yaptığını öğrendik. Eserin transkripsiyonlu metnine ulaştık; ancak detaylı bir mukayese imkânı bulamadık.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD ALİ SULTÂN VE GİRİTLİ ALİ RESMÎ BABA

1.1. VELÂYET-NÂMEYE GÖRE SEYYİD ALİ SULTAN

Toplum üzerinde geniş bir etki gücüne sahip bazı şahsiyetleri, tarihin kendilerine uygun gördüğü zaman aralığına hapsetmek her zaman mümkün değildir. Yaşadıkları zamanın çok ötesine de seslenebilen ve kendilerince bir misyon insanı olan bu bayrak adamlar, zamanla halkın hayal, ruh ve gönül dünyalarında bambaşka bir surete bürünür ve tarihî kişilik ve gerçekliklerinden tamamen sıyrılıp yepyeni bir görünüm kazanırlar. Tasavvuf yolunda sıklıkla karşılaştığımız bu durum, bilhassa Alevî-Bektaşî geleneğinde önemli bir yer tutmaktadır. Biz, bu çalışmanın asıl konusu olmamakla birlikte, *Hidayet-i Uyun* (Uyûnu'l-Hidâye) müellifi üzerindeki manevî etkisinden dolayı Seyyid Ali Sultan'ın; tarihî ve menkıbevî hayatını kısaca anlatmayı uygun gördük. Şüphesiz anlatacaklarımız *Seyyid Ali Sultan Velâyet-nâmesi*'nin bize verdiği imkânların çok ötesine geçmeyecektir.

Biz bu çalışmamızda Rıza Yıldırım'ın neşre hazırladığı *Seyyid Ali Sultan Velâyet-nâmesi*'nden yararlandık.¹⁰ *Velâyet-nâme*; klasik İslamî eserlerde olduğu gibi besmele, hamdele ve salvele' den sonra Seyyid Ali Sultan ve arkadaşlarının hikâyesini nakleder. Adı geçen velayet-nameye göre Seyyid Ali Sultan'ın menkıbevî hayatı şöyledir:

Sultan Yıldırım Han, Rumeli'nin fethini çok arzulamakta, bu amaç için gereken bütün yollara başvurmakta; ancak bir türlü istenen neticeyi elde edememektedir. Bir Cuma gecesi seccadesini serip kırk rekât namaz kılar ve ardından Rumeli'nin fethi için dua eder, erenlerden yardım talep eyler. Çokça tazarru ve niyazda bulunduktan sonra uykuya dalar. Rüyasında Hazret-i Muhammed (s.a.s) kendisine görünüp, duasının kabul olduğunu ve artık üzülmemesini Horasan tarafından kendi temiz soyundan Seyyid Ali ve onun maiyetindeki kırk erin geleceğini ve bu işin onların himmetiyle başarılacağını müjdeler. Ayrıca bu gelecek kişilerin Allah dostu olduğunu ifade eder ve onların gönüllerini hoş tutması hususunda Yıldırım Han'a tavsiyede bulunur.

¹⁰ Yıldırım, ss. 187-220.

Anadolu’da, Yıldırım Han bu gördüğü rüyanın mutluluğu ile uyanırken adı geçen bu kırk derviş, Horasan’da kendi hallerinde ibadet ile meşguldür. Hazret-i Muhammed bu erenlere de bir gece rüyada görünür ve onlara Anadolu’ya gitmelerini, önce Seyyid Hacı Bektaş-ı Velî’yi ziyaret ederek onun hizmetinde bulunmalarını, Hacı Bektaş’ın dua ve himmetini aldıktan sonra da Yıldırım Han’a giderek Rumeli’nin fethi için ona yardımcı olmalarını söyler. Erenler, Hz. Peygamberin bu sözü doğrultusunda hemen Anadolu’ya revan olurlar. Önce Sulucakarahöyük’e varıp Hacı Bektaş-ı Velî’nin dergâhını ziyaret eder ve gördükleri rüyayı naklederler. Üç gün boyunca bu dergâhta kalır ve kendilerine verilen çeşitli hizmetleri yaparlar. Üç günün sonunda bu erenler Hacı Bektaş-ı Velî’nin huzuruna çıkarılırlar. Hacı Bektaş-ı Velî, bu erenlerin başına Seyyid Ali Sultan’ı serdar olarak tayin eder. Diğer erenlere de Seyyid Ali Sultan’ın sözünden çıkmamalarını tembih eder. Ayrıca Emir Sultan’ı sancaktar, Seyyid Rüstem Gazi’yi Kadıasker, Abdüssamet Fakih’i imam, Seyyid Zal’ı saka ve Seyyid Ufkî’yi kûs-ı harbî tayin ederek bu erenleri Yıldırım Han’a, Rumeli’nin fethinde yardımcı olmaları için gönderir.

Seyyid Ali Sultan ve beraberindeki erenler Balkanlarda kerametlerle dolu birçok fetih gerçekleştirirler. Bütün bu fetihlerden sonra Seyyid Ali Sultan İrşat faaliyetlerine başlamak için kendine bir dergâh kurmaya karar verir.

Seyyid Ali Sultan gazileri etrafına toplar ve onlara çokça hayır duada bulunur. Ardından da Pir evinden aldığı irşat ile erenlere sohbet eder. Bu sohbetin ardından kırklara mesken tutmaları için izin verilir. Onlar da kendilerine mesken tutacakları yerlere varmak için harekete geçerler. Kırklar gittikten sonra Seyyid Ali Sultan, dergâhını kuracağı yere doğru yola koyulur ve nihayet meskenine varır. Artık irşat postuna oturur ve nice âşıkları irşat eder. On iki binden fazla eri irşat ettiği rivayet edilir.

1.2. SEYYİD ALİ SULTAN'IN TARİHÎ HAYATI

Seyyid Ali Sultan ya da yaygın lakabıyla Kızıl Deli'nin tarihsel kişiliği hakkında ne yazık ki elimizde yeteri kadar bilgi yoktur. Bizim bildiklerimiz onun hayalî bir şahsiyet olmadığı, Balkanların fethinde inkâr edilemez bir çaba ortaya koyduğu ve bu çabaların neticesi olarak kendisine Yıldırım Bayezid Han tarafından oldukça büyük bir ihsanda bulunulduğu ve halen Dimetoka'da bulunan kendi adıyla anılan dergâhta medfun olduğudur. Seyyid Ali Sultan'ın tarihî kişiliği kısaca şöyledir:

Seyyid Ali Sultan'ın gerçekte nerede doğduğu hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. *Velâyet-nâme* 'de onun, Horasan'da kırk erenle sohbet ve ibadetle meşgulken gördüğü bir rüya üzerine, Hz. Muhammed'in yönlendirmesiyle, Anadolu'ya geldiği ifade edilir. Bedri Noyan, Seyyid Ali Sultan'ın babasının Horasan erenlerinden Hüseyin Ata adında biri olduğuna dair kendisinde bazı kayıtların bulunduğunu belirtmektedir. Bu bilgiyi desteklemek için de Ahmed Hamdi Zeka Paşa tarafından Arapça olarak yazılan ve Mısır'da bastırılan bir kitaptaki şu bilgiyi delil olarak sunmaktadır. “Seyyid Hüseyin Ata oğlu Seyyid Ali Sultan'dır. Doğumu 710(M.1310) ve ölümü 805'(M.1402)tir.¹¹ Alevî-Bektaşî geleneğinde de bu iki bilgi paralelinde bir inanış hâkimdir.

Velâyet-nâmenin Kahire nüshası dışındaki nüshalarında Seyyid Ali Sultan'ın Yıldırım Bayezid döneminde yaşadığı ifade edilmekte, Kahire nüshasında ise Yıldırım Bayezid'in yerini Orhan Gazi almaktadır.¹² Bu bilgileri arşiv belgeleri de doğrulamaktadır. Seyyid Ali Sultan'a değinen belgelerdeki şu cümle onun yaşadığı zaman dilimi hakkında bize çok ilginç bir bilgi sunmaktadır. ‘Dimetoka kazasında medfun Esseyid Ali namı diğer Kızıl Sultan(Kızıl Delü) “diyar-ı Rumeli şeref-i İslamla müşerref oldukta bile geçüb” zikrolan köylere 804(1402) tarihli bir mülkname ile mutasarrıf bulunmaktadır’¹³. Bu demek oluyor ki Seyyid Ali Sultan bu belgenin düzenlendiği tarihte henüz hayattadır. *Velâyet-nâme* ve arşiv belgeleri

¹¹ Noyan, s. 3.

¹² Haşim Şahin, “Seyyid Ali Sultan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:37, İstanbul, 2009, (DİA) s.49.

¹³ Ömer Lütfü Barkan, **Kolonizatör Türk Dervişleri**, Hamle Yayınları, İstanbul, 1992, s.32.

dikkate alındığında onun Orhan Gazi, I. Murad ve Yıldırım Bayezid devirlerini idrak ettiği söylenebilir.¹⁴

Bütün bu bilgiler ışığında rahatlıkla denilebilir ki Seyyid Ali Sultan, Rumeli'nin Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde çok etkili olduklarını bildiğimiz gazi-kolonizatör dervişler için tam örnek ve önder bir şahsiyettir.¹⁵ Devrin padişahı tarafından kendisine ihsan edilen mülkler ve bu mülkleri belgeleyen ariv kayıtları bu durumu kanıtlayan büyük bir delil olarak karşımızda durmaktadır.

*Velâyet-nâme*ye göre Seyyid Ali Sultan, Balkanlarda birçok fütühat gerçekleştirdikten sonra yanındaki kırklara mesken tutmaları için izin verir. Bu erenler kendilerine gösterilen yerlere gidip oraları yurt edinirler. Kendisi de dergâhını kurmak ve irşat faaliyetlerine başlamak üzere kendine mesken tutacağı yere doğru gider. *Velâyet-nâme*'de bu yerin ismi verilmez; ancak tarihi belgelerden yola çıkarak bu tekkenin bugün Yunanistan sınırları içinde Dimetoka bulunan ve Seyyid Ali Sultan'ın adını taşıyan tekke olduğunu söyleyebiliriz. Adı geçen bu tekkenin meydanevi kapısının üstünde Arapça kitabede tekkenin 804(1401-1402) tarihinde inşa edilmiş olduğu ve hicrî 1173 (1759-1760) yılında bir tamirat geçirdiği yazmaktadır.¹⁶

Arşiv belgelerine göre yukarıda söz edilen tekke ve bazı toprakların 804(1402)'de Yıldırım Bayezid tarafında Seyyid Ali Sultan'a verildiğini daha önce belirtmiştik. Musa Çelebi(Yıldırım Bayezid'in oğlu) bu tarihten on yıl sonra bu verilen arazileri evlatlık vakıf haline dönüştürerek Seyyid Ali Sultan'a verir.¹⁷ Bu bilgiyi doğru kabul edecek olursak, Seyyid Ali Sultan'ın 1412 yılında henüz hayatta olduğu düşünülebilir. Muhtemelen bu tarihten kısa bir zaman sonra da vefat etmiştir.

¹⁴ Şahin, s. 49.

¹⁵ Yıldırım, s.157.

¹⁶ Yıldırım, s. 150.

¹⁷ Yıldırım, s. 151.

1.3 SEYYİD ALİ SULTAN'IN ALEVÎ - BEKTAŞÎ GELENEĞİNDEKİ YERİ

Gerek Seyyid Ali Sultan'ın kendi adıyla anılan *velâyet-nâme*'sinde gerek *Abdal Musa Velâyet-nâmesi*'nde gerekse Alevi Bektaşî nefeslerinde Seyyid Ali Sultan'ın, Hacı-Bektaş-ı Velî'yle irtibatı sık sık vurgulanır. Hem gelenek hem de tarikat erkânı içinde oldukça önemli bir yere sahip olan bu zat, gülbanklarda "Rum ilinin gözcüsü Seyyid Ali Sultan" olarak geçer. Bektaşîlerin geleneksel on iki postundan ikincisi olan 'aşçı postu' kendisine layık görülmüştür. Öte yandan, Dimetoka yakınlarında halen varlığını sürdüren Kızıldeli Tekkesi, Bektaşî tarikatının en önemli beş tekkesinden biri olup, binlerce tarikat mensubu ve muhibbi tarafından asırlarca ziyaret edilegelmiştir ve bu gün de Bektaşîlerce ziyaret edilen önemli kutsal mekânlardan biridir.¹⁸

Hacı Bektaş-ı Velî Asitanesi şeyhi Çelebi Cemaleddin Efendi Müdafaa adlı eserinde Seyyid Ali Sultan'ın babasının Hacı Bektaş-ı Velî, annesinin Kadıncık Ana olduğunu kaydeder. Bu bilgi tarihi gerçekliklerle örtüşmese de onun bu gelenek içindeki yerinin ne kadar güçlü olduğunu göstermek açısından oldukça önemlidir.¹⁹

Seyyid Ali Sultan Velâyet-nâmesi'ne göre, Hazret-i Muhammed, Seyyid Ali Sultan ve beraberindeki erenlere bir gece rüyada görünür ve onlara Anadolu'ya gitmelerini, önce Seyyid Hacı Bektaş-ı Velî'yi ziyaret ederek onun hizmetinde bulunmalarını, Hacı Bektaş'ın dua ve himmetini aldıktan sonra da Yıldırım Han'a giderek Rumeli'nin fethi için ona yardımcı olmalarını söyler. Erenler Hz. Peygamberin bu sözü doğrultusunda hemen Anadolu'ya revan olurlar. Önce Sulucakarahöyük'e varıp Hacı Bektaş-ı Velî'nin dergâhını ziyaret eder ve gördükleri rüyayı naklederler. Üç gün boyunca bu dergâhta kalır ve kendilerine verilen çeşitli hizmetleri yaparlar. Üç günün sonunda bu erenler Hacı Bektaş-ı Velî'nin Huzuruna çıkarılırlar. Hacı Bektaş-ı Velî, bu erenlerin başına Seyyid Ali Sultan'ı serdar olarak tayin eder. Diğer erenlere de Seyyid Ali Sultan'ın sözünden çıkmamalarını tembih eder. Ayrıca Emir Sultan'ı sancaktar, Seyyid Rüstem Gazi'yi Kadiasker, Abdüssamet Fakih'i imam, Seyyid Zal'ı saka ve Seyyid Ufki'yi kus-ı harbi tayin ederek bu erenleri Yıldırım Han'a, Rumeli'nin fethinde yardımcı olmaları için gönderir.

¹⁸ Yıldırım, s. 23.

¹⁹ Nejat Birdoğan, **Çelebi Cemaleddin Efendi'nin Savunması**, Berfin Yayınları, İstanbul, 1994, s. 40.

Abdal Musa Velâyet-nâmesi'ne göre, Abdal Musa ile Seyyid Ali Sultan'ın Hacı Bektaş-ı Veli ocağındayken birbirilerini tanıdıkları ve Seyyid Ali Sultan'ın Abdal Musa'nın müridi olduğu ifade edilir. Abdal Musa'nın önce onu pirevini düzenlemek için Sulucakarahöyük'te bulunan Hacı Bektaş-ı Veli dergâhına gönderdiği, dergâha çekidüzen verip dönen Seyyid Ali Sultanı yine bir başka emirle Gazi Umur Bey ile birlikte Balkan fetihlerine katılma üzre gönderdiği anlatılmaktadır.²⁰

Seyyid Ali Sultan'ın Bektaşî geleneği üzerindeki etkisi Alevi-Bektaşî nefeslerinde de açık şekilde görülmektedir. XVI-XVII. Yüzyıl Bektaşî şairi Kul Himmet bir nefesinde onun Hacı Bektaş-ı Veli'nin tacına sahip olduğunu vurgular. Virani onu Rum erenlerinin şahı ve gaziler serdarı diye niteler Seyyid Ali Sultan'ın adı Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde de geçer. Geda Musli, Fakir Edna, Kazak Abdal, Kasımi, Gurbi, Mahrem Oğlu, Münire ve Yusuf Dede gibi Kızılbaş-Alevi şairlerin nefeslerinde de Seyyid Ali Sultan'dan benzer ifadelerle söz edilmiştir.²¹

Seyyid Ali Sultan'ın Alevi-Bektaşî geleneği içinde bu kadar güçlü bir yere sahip olmasının sebeplerinden biri de hiç şüphesiz bu tarikatın asıl kurucusu olarak kabul edilen Balım Sultan'ın onun dergâhında yetişmiş olmasıdır.²²

Malayta'nın Şeyh Hasanlı Köyünde Seyyid Ali'ye izafe edilen bir ocağın mevcudiyeti ve İskilip, Samsun, Kırıkkale, Malatya, Maraş, Adana yöresinde bu ocağın mensuplarının bulunması onun sadece Balkanlar'da değil Anadolu'da da saygı duyulan bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.²³

²⁰ Abdurrahman Güzel, **Abdal Musa Velayetnamesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 147.

²¹ Şahin, s. 50.

²² Yıldırım, s. 158.

²³ Şahin, s. 50.

1.4. GİRİTLİ ALİ RESMÎ BABA'NIN HAYATI

Anadolu'da Hacı Bektaş-ı Velî ile başlayan, zaman içinde güçlü temsilcileriyle yoluna devam eden Bektaşîlik, Balkanlar'da Seyyid Ali Sultan ve benzeri gazi-dervişlerle farklı bir mekâna taşınmıştır. Seyyid Ali Sultan'ın burada kurduğu tekke Bektaşî geleneği için oldukça önemli bir yerde durmaktadır. Bunda Kızıldeli'nin karizmatik kişiliğiyle birlikte, Bektaşî tarikatının düzenleyicisi ya da bugünkü haliyle asıl kurucusu Balım Sultan'ın bu tekkede yetişmiş olmasının da büyük bir etkisi vardır.²⁴ Sultan II. Mahmut tarafından 1826 yılında Yeniçeri ocağıyla olan bağlantıları nedeniyle Bektaşî tekkeleri kapatılınca kadar bu tekke yüzyıllarca faaliyet göstermiştir. Yunanistan sınırları içinde kalan Dimetoka yakınlarındaki söz konusu tekke bugün hala ayakta durmaktadır.²⁵

Giritli Ali Resmî Baba, Seyyid Ali Sultan ve Balım Sultan'la başlayan Balkan Bektaşîliğinin önemli bir siması olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelemekte olduğumuz tasavvufî esrin müellifi olan bu zat hakkında elimizdeki bilgilerse ne yazık ki sınırlıdır. Bu sınırlı bilgiler ışığında Giritli Ali Resmî Baba'nın tarihî kişiliği kısaca şöyledir:

Resmî Ali Baba, Resmî-i Giridî Muhammed Ali Baba, Ali Resmî-i Giridî, Resmî-i Giridî Ali Efendi, Resmî Baba Giridî Bektaşî, Giritli Resmi adlarıyla anılmaktadır.²⁶ Alevî-Bektaşî şeyhlerinden Seyyid Ali Sultan'ın halifesi olan Giritli Ali Resmî Baba, künyesinden anladığımız kadarıyla Girit'in Resmo şehrinde dünyaya gelmiştir²⁷, elimizdeki bilgiler onun 18.yüzyılda yaşadığını söylemektedir. Sadeddin Nüzhet Ergun'un "Bektaşî-Kızılbaş-Alevî Şairleri ve Nefesleri" adlı eserinde buna paralel bir bilgiye rastlıyoruz²⁸:

"XIX. Asır Bektaşî şairlerindendir. Girid'de doğdu. Asıl isimi Ali'dir. Hayatı hakkında malûmata rastlamadım. Üsküdar'da Selimağa kütüphanesinde yazma bir divançesi vardır. (No.85). Münhasıran aruzla yazılmış şiirleri ihtiva eden bu nüshada sadece 386 beyit kaydedilmiştir.

²⁴ Yıldırım, s. 35.

²⁵ Soyuer, **YKBO**, s. 346.

²⁶ Arslan, s. 1.

²⁷ Kılıç, s. 275.

²⁸ Arslan, s. 2.

*Hacı Bektaş Veli ve Seyyid Ali Sultan hakkında methiyeler kaleme alan
Giridli Ali Resmî Baba'nın birkaç manzumesini dercediyorum*"²⁹

Divan sahibi bir şair olmasına karşın şuarâ tezkirelerinde ve vefâyat türü eserlerde hâl tercümesine dair kayıt ve bilgi yoktur.³⁰ Bununla birlikte Giridli Ali Resmî Baba'nın, *Uyunu'l-Hidâye* adlı eserinin Atatürk Kitaplığı nüshasında müstensih, müellif hakkında önemli sayılabilecek bilgiler vermektedir.³¹ Nüshanın sonunda Ali Resmî Baba'nın ölüm tarihi, kabrinin nerede olduğu ve Seyyid Ali Sultan'a olan bağlılığı şu cümlelerle dile getirilir:

*“Der-aliyyede Davutpaşa Mahallesi kurbunda Bostan kapısı
içerisinde Erdik Baba demekle ma'ruf târik-i Bektaşîyândan merhumun
kapısını içeri girdikde merkad-i şerîfî Bektaşî tacıyla ve taşında Resmî
Ali Baba diye yazılıdır. Rumeli'nde Seyyid Ali Sultan'dan bi'l-istimâ
halife olup çıkmıştır. Merhum olduğu tarih sual olunur ise budur: Sene
1204, 27 Zilhicce, yevm-i Salı, saat 3.”*³²

Uyunu'l-Hidâye'nin son sayfasında Seyyid Ali Sultan bendelerinden olduğu yazmaktadır.³³ Şeyhi ise Ali Sırrî Baba'dır. *Uyunu'l-Hidâye* adlı eserinin arkasında kayıtlı olan yukarıdaki bilgiyi doğru kabul edecek olursak hicrî 1204'te vefat etmiş ve İstanbul Davut Paşa Mahallesi yakınlarındaki Örük/Erik Baba Tekkesi'ne defnedilmiştir..³⁴

Şiirlerinden anladığımız kadarıyla hayatının tamamını Giritte geçirmemiş, çeşitli seyahatler de yapmıştır. Şeyhinden aldığı icazet ve emirle çıktığı seyahatini “düştü” redifli kasidesinde anlatmaktadır. Bir beytinde ise yolunun “Elbistan”a düştüğünü de söylemektedir.³⁵

Resmî Ali Baba'nın müstensihi olduğu iki eser vardır. Bunlardan biri “Şiirler Mecmuası”dır. Bu eserin içine kendi şiirlerini de ilave etmiştir. Bu mecmuada kendinden de şu cümleyle bahsetmektedir: “El-fakîrû'l-hakîr Giridî Resmî Ali Baba el-Bektaşî min bende-i Seyyid Ali Sultan k.s.” Mecmuanın istinsah tarihi h. 1197/m.

²⁹ Sadeddin Nüzhet Ergun, **Bektaşî-Kızılbaş-Alevî Şairleri ve Nefesleri**, İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1955, s.110.

³⁰ Kılıç, s. 275.

³¹ Arslan, ss. 2-3.

³² Arslan, s. 1.

³³ Giridî Ali Resmî Baba, **Bektaşîlik Risâlesi (Uyunu'l-Hidaye)**, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi, nu: 938, vr. 124.

³⁴ Kılıç, s. 275.

³⁵ Arslan, s. 4.

1783'tür. İstinsah ettiği diğer eser ise “*Velâyet-nâme*; Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Baktaş-ı Veli”dir. Bu eserde de yine kendini tanıtırken Seyyid Ali Sultan’a olan bağlılığını şu cümleyle dile getirmektedir: “Resmî Derviş Aliyy-i Giridî min bende-i Seyyid Ali Sultan”³⁶

Eğitim durumuyla ilgili bir bigiye sahip olmamakla birlikte, eserlerinden yola çıkarak onun Arapça ve Farsça bildiği, Türk edebiyatına hâkim olduğu söylenebilir. Ali Resmî’nin “Baba” sıfatı Alevî-Bektaşî geleneğinde “mürşitlik” postunu temsil etmektedir.³⁷ *Uyûnu’l-Hidâye* adlı tasavvufî eser de bu mürşitlik makamının bir sonrumluluğu olarak telif edilmiş olsa gerek. Baba olmanın şartlarından biri de müridlerin manevî eğitimiyle ilgilenmektir. Yaptığımız inceleme sonucunda söz konusu eserin bu gayeye matuf ortaya konduğu anlaşılmaktadır.

Giritli Ali Resmî Baba’nın gerek şiirlerinde gerek tasavvufî eserlerinde Bektaşîliğe ait unsurlar hâkimdir. Hem tarikatına hem de şeyhi Seyyid Ali Sultan’a gönülden bağlıdır, Ehl-i Beyt’e, on iki imama bilhassa Hz. Ali’ye duyduğu sevgi eserlerinde hemen göze çarpan konulardır. Şiirlerinde sade ve akıcı bir üsluba sahiptir. Giritli Ali Resmî Baba’nın Divan’ı dışında, müstensihî olduğu ve içinde şiirlerinin bulunduğu bir şiir mecmuası, *Uyûnu’l-Hidâye* adlı tasavvufî bir eseri ile *Bektaşîlik Risalesi* vardır.³⁸

Giritli Ali Resmî Baba’nın tasavvuf dünyası bir yandan “Ehl-i Beyt” düşüncesi ve diğer yandan Muhyiddin Arabî başta olmak üzere vahdet-i vücudçu mutasavvıfların görüşleri çerçevesinde oluşmuş görünmektedir. A. Yılmaz Soygyer, onun bu görüşlerini vahdet-i vücud merkezli tasavvufun ehl-i beyt düşüncesiyle temellendirilmiş biçimi olarak tanımlamaktadır.³⁹ Bunun yanında Hurûfîlik düşüncesinin etkisinde kaldığı da eserlerine açıkça görülmektedir.

³⁶ Arslan, s. 2.

³⁷ Arslan, s. 4.

³⁸ Kılıç, s. 275.

³⁹ Soygyer, **YB**, s. 178.

1.5. ALİ RESMÎ BABA’NIN EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Giritli Ali Resmî Baba’nın edebî yönünü tespit etmek için elimizde ona ait olduğunu bildiğimiz iki eser bulunmaktadır. Bunlardan biri onun tasavvufî görüşlerini ihtiva eden *Uyunu’l-Hidâye* adlı eseridir. Daha önce de ifade edildiği gibi adı geçen esere müstensihin oldukça fazla bir müdahalesi söz konusudur. Bu yüzden eser, müellifin edebi şahsiyeti hakkında bize sağlıklı bir değerlendirme imkânı sunmamaktadır. İrşat makamında söylenen sözlerden oluşan esere daha çok bir sohbet havası hâkimdir. Bunun neticesi olarak eser, oldukça sade ve akıcı bir üsluba sahiptir. *Uyunu’l-Hidâye*’den yola çıkarak Giritli Ali Resmî Baba’nın Arapça ve Farsça’yı bildiğini söyleyebiliriz.

Giritli Ali Resmî Baba’nın edebî şahsiyetini ortaya çıkarmak için en önemli kaynak Divan adlı eseridir. Ehl-i beyt sevgisi, başta Hz. Ali olmak üzere on iki imama duyulan derin hürmet, tasavvufun genel kelime ve kavramlarıyla birlikte Bektaşî geleneğini sembolize eden kelime ve kavramlar eserin ruhunu oluşturmaktadır. Müellifin şairlik yönünü ortaya koyan bu eser, Divan edebiyatının imkânları doğrultusunda telif edilmiş, dönemine göre oldukça sade ve akıcı bir üsluba sahiptir. Şiirler müellifin tasavvufî görüşlerini ifade etmek için bir araç konumundadır. Bununla birlikte Giritli Ali Resmî Baba’nın, Kanunî Sultan Süleyman ve Fuzulî’ye nazire yazacak kadar, Divan edebiyatına hâkim olduğunu da şiirlerinden yola çıkarak söyleyebiliriz. Divanından alınan aşağıdaki âşıkâne gazel bunun bir örneği olarak gözükmektedir:

Meh-i bedrim semâ-kadrim münîrim mihr-i rahşânım
Sitârem tâli’im bahtım fûrûgum mâh-ı tâbânım

Habîbim hem-demim yârim gamınla munis-vârım
Müdâmım nuklüm ü câmım Cemüm şem-i sebastânım

Behiştim muntehâ kaddim ü nihâlîm gülben-i nâzım
Zülâlîm kevserim ‘aynım na’îmim hûr-ı Rıdvânım

Bahârım güşen-i ‘ömrüm nesîmim rûz-ı nevrüzüm
Emîrim sümbülüm goncam şükûfem verd-i handânım

Ser-firâzım cefâ-sâzım dil-efrûzum ciğer-sûzum
Dil-ü zârım sezâ-vârım güzeller şâhı sultânım

‘Azîzim ‘izzetim câhım emîrim âli dergâhım
Sürûrum serverim sadrım serîrinde Süleymânım

‘Abirim ‘anberim ûdım hayâlim fikrim müşk-i Tatarım
Buhûrum micmerim ‘ıtırım meşâmım rûh-ı reyhânım

Figânım nâlişim zârım enînım işidip Resmî
Demiş ol yüzü gülzârım gazel-hânım hoş-elhânım⁴⁰

Bu gazel, Kanuni Sultan Süleyman’ın Hürrem Sultan için yazdığı bir gazele nazire olarak yazılmıştır. Yukarıdaki gazelden hareketle Giritli Ali Resmî Baba’nın Kanûnî’ye ait şiirleri okuduğu ve ondan etkilendiğini söyleyebiliriz. Kanûnî’nin Hürrem Sultân’a yazdığı şiir ise şöyledir:

‘Abîrüm anberüm varum habibim mâh-ı tâbânım
Enîsüm mahremüm varum güzeller içre Sultânım

Hayâtum hâsılum ‘ömrüm şarâb-ı kevserüm ‘adnüm
Bahârım behcetüm rûzum gülüm ey verd-i handânım

Çenârım seyr-ü senârım gülistân ile bustânım
Merâmum dürr-i şehvârım sabâhum sohbetüm şamum

Neşâtum ‘işretüm bezmüm çerâgum neyyirüm şem’im
Turunc u nâr u nârencüm benüm şem’-i şebistânım

⁴⁰ Arslan, s. 6.

Hired-mendüm hüdâ-vendüm nihânüm zâhir-ü pendüm
Kubâdum Hüsrevüm mîrüm cihân iklimine cânüm

Nebâtum şekkerüm gencüm bu ‘âlem içre bî-rencüm
‘Azîzüm Yûsufum varum gönül Mısırındaki hânüm

Sitânbulum Karâmânüm diyâr-ı milket-i Rûmum
Bedehşânüm Kıpçagum u Badâdum Horâsânüm

Saçı vârum kaşı yâyum gözi pür-fîtn e bîmârum
Ölürsem boynuna kanum mede hey nâ-müselmânüm

Kapunda çünkü meddâhum seni meh iderem dâyim
Yürek pür-gâm gözüm pür-nem Muhibbî’yem hoş-elhânüm⁴¹

Giritli Ali Resmî Baba’nın Fuzûlî’ye ait bir gazeli de tanzir ettiğini görmekteyiz. Fuzûlî, Alevî-Bektaşî geleneğinde yedi ulu ozandan biri olarak kabul edilir. Bunda hiç şüphesiz Kerbelâ olayını anlattığı Hadikatü’s-Süedâ’nın da önemli bir etkisi vardır. Kerbelâ’da bulunan Hz. Hüseyin türbesinin de türbedarlığını yapmış olan Fuzûlî, Alevî-Bektaşî geleneği içerisinde haklı bir sevgiye sahiptir. Aynı zamanda Divan edebiyatının da en büyük şairlerinden biri olan Fuzûlî’ye birçok şair nazire yazmıştır. Ali Resmî Baba da bunlardan biridir ve Fuzûlî’nin “*Kad enâre’-‘ışku li’l-‘uşşâki minhâce’l-Hüdâ*” mısrası ile başlayan gazeline nazire yazmıştır. Giritli Ali Resmî Baba’nın yazdığı gazelin tamamı şöyledir:

Kad enâre’-‘aşku li’l-‘uşşâki minhâce’l-Hüdâ
Râh-ı Hakk’a sevk için ‘uşşâk-ı ‘aşk eyler nidâ

Tâlibâ râh-ı hakikatde delil et ‘aşkı kim
Ola kim olmaya başın tâc-ı devletten cüdâ

⁴¹Kanuni Sultan Süleyman, **Muhibbî Divanı**, Haz. Coşkun Ak, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 551.

‘Âşık oldur âli himmet ola âciz kalmaya
Yâr için ede eğer bin cânı olursa fedâ

Sâz-ı ‘aşkın nağmesindendir ‘ibâret ka’inat
‘Âşkın guşuna mümkün mü gire gayrı sadâ

Sâkiyâ bir câm sun pîr-i mugânın ‘aşkına
Ref’ ola teklîf-i ‘akl kalmaya ‘aşktan mâ’ada

Servi-veş seyr eyle al dünyâ elinden dâmanın
Mülk-i İstiğnâda var bir pâdişah ol ey gedâ

Yâr için dâra çıkar ‘âşık ol Mansûr-veş
Tâ ezel ‘âşıklara takdir olunmuş bu edâ

‘İyd-ı ekberdir visâl-i yâr gerçi ‘âşıka
Düşse ayrı vech-i dilberden denir haccü’l-vedâ

Nâfî olmaz kimseye dehrin rûsumu ey gönül
‘Âş-ı bi-encâm imâmın bul kıl ana iktidâ

Bülbülün kizbi ‘ayân pervânenin hâli yamân
‘Âşık ol ey dil cemîl ismine eyle ibtidâ

Her ne denli ‘âşk ile meşgûl olursam Resmîyâ
Şükr kim bir dem gönülden gitmedi fikr-i Hüdâ⁴²

⁴² Arslan, s. 8.

Fuzûlî'nin sanat kudreti karşısında Giritli Ali Resmî Baba'nın bu naziresi elbette sönük kalmaktadır. Buna rağmen Divan edebiyatının bu büyük şairine nazire yazması kendi şiir kabiliyetine olan güvenini göstermesi açısından oldukça önemlidir.⁴³ Giritli Ali Resmî Baba'nın bir de Nakşî adlı bir şaire yaptığı oldukça başarılı bir tahmisi de vardır.

Giritli Ali Resmî Baba'nın şiirlerinde başta Hz. Ali olmak üzere Ehl-i Beyt'e duyduğu derin sevgi hemen kendini hissettirir. Aşağıdaki şiir bunu gözler önüne sermektedir. Giritli Ali Resmî Baba'nın, Hz. Ali'ye duyduğu sevgiyi ifade ettiği bir şiiri şöyledir:

Benim şâhım benim cânım Alî'dir
Gözüm ziyâsı imânım Alî'dir
Bana gösterdi râh-ı müstakimi
İki âlemde sultânım Alî'dir
Muhammed şehr-i ilmim dedi el-hak
Ulûm-ı şehre derbânım Alî'dir
Benim mahbûbum Ahmed'dir dedi Hak
Dilâverlikde arslanım Alî'dir
Muhammed dü cihâna rehber oldu
İden irşâd cânânım Alî'dir
Kelâm-ı İncil ü Tevrat u Zebur hem
Rumûz-ı vahy-i Kur'ânım Alî'dir
Şecâ'at kişverinde merd-i meydân
Sehâvet ıssı yezdânım Alî'dir
Olur her bir garîb bir şâha bende
Benim de şâh-ı merdânım Alî'dir
Nice bin mürde-diller kıldı ihyâ
Bu bende feyz-i ihsânım Alî'dir
Ne gam yer Resmî huffâş olsa münkir.⁴⁴

⁴³ Arslan, s. 9.

⁴⁴ Kılıç, s. 275.

Hacı Bektaş-ı Veli ve “Rumeli’nin gözcüsü”, Balkanlarda Bektaşîliğin kurucusu Seyyid Ali Sultan da Giritli Ali Resmî Baba’nın şiirlerine konu edindiği kişilerdendir. Her fırsatta sevgisini dile getirdiği ve bendesi olmakla övündüğü şeyhi Seyyid Ali Sultan’la ilgili kaleme aldığı şiirin bir bölümü şöyledir:

Vech-i nûrundan oluptur cümle âlem müncelî
Heft kişverde nümâyân oldu izhâr ol velî
Tığ-ı eşcârıyla çâk etti nice bin mücmeli
Pâk edip feth oldu şâhın elinden Rûmeli
‘Ahdımız peymânımız ikrârımız Seyyid ‘Ali
Zâtımızda şu’le-i imânımız Seyyid ‘Ali⁴⁵

⁴⁵ Arslan, s. 4.

İKİNCİ BÖLÜM

HİDAYET-İ UYUN'UN MUHTEVASI

Seyyid Ali Sultan, gerek yerli gerek yabancı birçok akademisyenin dikkatini çekmiş ve üzerinde hayli kafa yorulmuş bir kişidir. Bektaşîliğin erken dönem hazırlayıcısı olarak kabul edilen⁴⁶, Alevî- Bektaşî geleneği açısından oldukça önemli bir yerde duran ve “kolonizatör derviş” anlayışının tam bir örneği olarak karşımıza çıkan⁴⁷ bu şahsiyetten bahseden eserlerin hiçbirisi ona ait bir kitabın varlığından söz etmemiştir. Bunda -hiç şüphesiz- Alevî-Bektaşî geleneğine ait yazılı kaynakların henüz tam olarak tespit edilmemiş olmasının da etkisi vardır. Siyasî sebeplerden ötürü hatırı sayılı bir hayli eser, tarihin kendilerine reva gördüğü karanlığa gömülürken bir o kadar da kendilerine uzanacak bir himmet eli beklemektedir. Alevî-Bektaşî geleneğine bağlı kişilerin elinde bulunan ve tamamen bireysel gayretlerle korunan; ancak Arapça ya da Osmanlı Türkçesiyle yazıldığı için sahiplerince anlaşılamayan bu eserler, topluma kazandırıldığı gün biz de birçok sorunun cevabını bulmuş olacağız. Kim bilir başta mevzumuz olan Seyyid Ali Sultan, Giritli Ali Resmî Baba ve diğer Alevî-Bektaşî önderinin eserlerine de bu vesileyle ulaşmış olacağız. Son yıllarda bu eserleri ait olduğu kültüre kazandırmak için çok önemli çabaların ortaya konduğu aşikârdır. Bu çalışmamız da aynı gayret doğrultusunda atılmış bir adım olarak görülebilir.

Eser, Hicrî 1317 ‘de Es-Seyyid Haydar ibnü’s-Seyyid Hüseyin Ali tarafından istinsah edilmiştir. Kitabın hemen başında eserin adı ve kime ait olduğu şu ibareyle ifade edilmiştir: “*Haḡā Kitāb-ı Hidāyeti’l- ‘Ūyūn min te’līf Seyyīd ‘Alī Sulṭān Ḳaddese Sırrehū’l-‘Azīz Hazretleri.*” Bu cümle bize eserin, Alevî-Bektaşî geleneğinde oldukça önemli bir yere sahip olan Seyyid Ali Sultan’a ait olduğunu söylemektedir. Yine eserin 72a numaralı yaprağında bu kitabın Seyyid Ali Sultan tarafından telif edildiğini ve adının da *Hidāyeti’l-‘Ūyūn* olduğu zikredilmektedir. Alevî-Bektaşî geleneğiyle ilgili yaptığı çalışmalarla bu alanda otorite olduğunu gösteren Osman Eğri, ortaya koyduğu çalışmalarda incelemeye konu edindiğimiz eserden alıntılar yapmış ve bu eserin Seyyid Ali Sultan’a ait olduğunu belirtmiştir. Bütün bu bilgiler

⁴⁶ Jhon Kingsley Birge, **The Bektashi Order Of Dervishes**, Luzac Oriental, London, 1937, s. 56.

⁴⁷ Yıldırım, s. 158.

eserin Seyyid Ali Sultan'a ait olduğu düşüncesini kabul etmemizi istemektedir. Ancak metinde değinilen bazı şahsiyetler ve onlara ait kitap isimleri bizde eserin Seyyit Ali Sultan'a ait olmayabileceği kuşkusu uyandırdı. Eserde, Seyyid Ali Sultan'dan çok sonraları yaşadığını bildiğimiz Seyyid Hüseyin b. Seyyid Gaybî'ye ait *Hutbeü'l- Beyân*, Fuzulî'ye ait *Hadikatü's-Süeda* ve Viranî Baba'ya ait *Divan*'dan söz edilmiş olması buna örnek olarak gösterilebilir. Bundan dolayı metnin gerçek sahibini bulmak için gayret sarf ettik. Yaptığımız araştırmalar neticesinde eserin, Seyyid Ali Sultan halifelerinden Giritli Ali Resmî Baba'ya ait olduğunu öğrendik.⁴⁸ Kemal Durmuş'un özel kütüphanesinden elde ederek incelemeye aldığımız eserin adı bizdeki nüshada *Hidayet-i Uyun* olarak belirtilmektedir. Oysa yaptığımız araştırmalar sonucunda eserin asıl adının '*Uyunu'l-Hidâye* olduğunu da tesbit ettik.⁴⁹ Ancak biz bu çalışmamızda elimizdeki nüshadan yola çıkarak *Hidayet-i Uyun* ismini kullanacağız. Müstensihin bu hatayı bilerek mi yoksa istinsah ettiği eserin mi onu bu hataya sürüklediğini bilmiyoruz. İster bilerek isterse bilmeyerek yapılmış olsun bu durum, Seyyid Ali Sultan'ın bu gelenek üzerindeki güçlü etkisini ortaya koymak için oldukça önemli gözükmektedir.

Eserde sözlü geleneğe uygun yalın bir dil kullanılmıştır. Ancak eserde tam bir imlâ birliği görülmemektedir. Osmalı Türkçesi yazım kurallarına her zaman sadık kalınmamış, Arapça kelimelerin yazımında da çoğu zaman yanlışlıklar yapılmıştır. Arapça bir kelime bölünmeden yazılır. Oysa eserde, birçok yerde satır sonlarındaki bu kelimeler bölünerek yazılmıştır. Aynı dikkatsiz davranış ayet ve hadislerin yazımında da görülmektedir. Burdan hareketle, eserin imlâ yönüyle sorunlu bir yerde durduğunu söyleyebiliriz.

Eser, bizde aslına sadık kalınarak istinsah edilmediği izlenimi uyandırmaktadır. Bir sonuca bağlanmayan cümlelerin oldukça önemli bir yer tutuğu, bir araya gelen bazı cümlelerin ise mantık sınırlarını bir hayli zorladığı görülmektedir. Bu da eserde yer yer bazı cümle ve paragrafların atlandığını göstermektedir. Bazı cümlelerin ise bulunmaları gereken yerde olmayıp da yabancıları oldukları bir yere zorla sürüklendikleri görülmektedir. Bütün bunlar müstensih

⁴⁸ Kılıç, s. 275.

⁴⁹ Soyzer, s. 178.

hakkında -bu yolun samimi bir tahipçisi olması dışında- olumsuz bir kanaate varmamıza neden olmaktadır.

Hidayet-i Uyun tasavvufî kavramlar açısından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Gerek genel anlamda İslam dini gerekse bu dinin önemli bir kültür ve inanç şubesi olan Alevî-Bektaşî geleneğine ait yüzlerce kavram kitabın sayfalarında kendine yer bulmuştur. Kitap üzerinde oldukça çaplı bir ameliyata girişmekten ziyade kitaba yön veren ve öne çıkan bazı kavramlar üzerinden bir inceleme yapmayı uygun gördük.

2.1. İTİKAD

2.1.1. İman

“Kalp ile tasdik, dil ile ikrar” şeklinde özetlenen iman, Hz. Muhammed’in, Allah’tan getirdiği kesin olarak bilinen hükümleri (zarûrât-ı diniye) tasdik etmek ve onun haber verdiği hususlara gönülden inanmaktır.⁵⁰

Tasavvufta ise; iman, şeriatın gereklerini yapmakla birlikte Allah’a yönelmek ve masivayı terk etmek şeklinde tanımını bulur. İman aydınlık; küfr ise, zulmettir.⁵¹ Alevî-Bektaşî geleneğinde iman, diğer islam tarikatlarından farklı bir yerde durmaz. Hacı Bektaş-ı Velî, Makâlât’ta dört kapı ve kırk makamı açıklarken şeriat kapısının ilk makamının iman getirmek olduğunu söyler. Makâlât’a göre imanın şartı altıdır: Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna inanmaktır.⁵²

Hidayet-i Uyun’da iman meselesinin Allah’ın inayetine bağlı olduğu ifade edilir. Allah, kimi dilerse onu hihâyet eder ve ona iman nasip olur. Bu, kişinin mazhariyetine ve istidadına bağlıdır. Eserde Giritli Ali Resmî Baba imandan nasiplenmek için dua eder:

“Hakk’ın birliğine ve vahdâniyetine imân ve muvâhhid olmak ‘inâyet ve hidâyet- i Bârî Te‘âlâya muhtâcdır. Kavlehu Te‘âlâ: “lâ tehdî men aḥbebe

⁵⁰ Hüseyin Algül ve diğerleri, **İlmihâl, (İman ve İbadetler)**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt:1, Ankara, 2004, s. 126.

⁵¹ Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Rehber Yayınları, Ankara 1997, ss. 394-395.

⁵² Mahmut Esat Coşan, **Makâlât**, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1996, s. 8.

velâkin âllâhe yehdi men yeşâu” ve bir halde daḥi gelür kavlehû Te‘âlâ: “Tuḍillu men teşâu’ ve tehdi men teşâu”⁵³ Bu ayet tasfîrinde buyururki yaḡni yâ Muḥḥammed sen sevdigine hidâyet idemezsiñ velâkin diledigim iderim. Ve daḥi diledigimi azâd iderim öyle olsa Ḥaḡ Te‘âlâ Ḥazretleri cümleye ‘inâyet ve hidâyet eylediḡi kullarından eyleye Allâh! Allâh! Ve bu imân itmiş ve bu imân naşib eylemiş mü‘min muvaḥḥid eylemişlerden eyleye Allâh!Allâh!Allâh”⁵⁴

Giritli Ali Resmî Baba’ya göre imanın üç mertebesi vardır. Bu mertebeler sırasıyla şöyledir:

Avâmın imanı: Bu iman seviyesinde bulunan kişi Allah’ı görmediḡi halde ilim(ilme’l-yakîn) yoluyla Allah’ın bir, Hz. Peygamber’in hak resul, Kur’ân’ın kelimullah olduḡuna inanır. Yine cennet, cehennem, haşır, sırat, mizan nehy-i ani’l-münker, namaz ve niyaz gibi diḡer dini meseleleri kabul edererek bunların gerçek oluşuna iman eder.

Havâsın imanı: Bu mertebenin sahipleri ayne’l-yakîn derecede -göz ile- Allah’ın sıfatlarını görüp, zatını müşahede ederler. Bu makam sahiplerine göre ruh ile nefis birdir.

Hasü’l-has imanı: Bu mertebenin sahipleri hakka’l-yakîn seviyesine ulaşmışlardır. Kainatta nazar kıldıklarında Hakk’tan gayrısını görmezler:

*“Zîrâ imân dinen nesne üç meretebe üzerinedir. Biri **imân-ı ‘avâm** ve biri **imân-ı havâş** ve biri **imân-ı ḥaş’ül-ḥaş** dur. Pes **imân-ı ‘avâm** oldır ki ‘ilim ile Tañrı bir ve peygamberi ḥaḡ ve Kur’ânı cenneti ve cehennemi ve ḥaşri ve neşri şîrât ve mîzânı ḥaḡ diye ve nehy-i münker ide ve namâzı ve niyâzı göz ile görmeden imân getüre ki bu cahîle bile‘avâmdandır. **imân-ı havâş** oldır ki ‘ayne’l-yakîn ḥâşıl idüb göz ile tañrının şîfâtın görüb ve zâtın müşâhede eyleliḡin Rûḡ ile nefsi bir görmekliḡi şerî‘atdan ḥavf ile : Ve daḥi imân-ı ḥaş’ül-ḥaş oldır ki cemi‘ eşyâ şîfât-ı Bârîye mazhar düşüb zikri ‘ayn-ı mezkure cemi‘ ‘âlemde ve kendinde görinenleri Ḥaḡḡ’dan ḡayrı görmiye yaḡni fenâ-i fîllâh olub beḡâ-i billâh budur ki ḥaḡa’l-yakîndirler Ve **imân-ı ḥaş’ül-ḥaş** ḥaḡḡa’l-yekîndir işte bu ta‘bîrler ile bu üç ḡâ’îfeniñ menzillerini beyân eyledik.”⁵⁵*

Esere göre, avam iman mertebesinde bulunanlar **namaz**, havas mertebesinde bulunanlar **niyaz** ve hasü’l-has mertebesinde bulunanlar **naz** ehlidir:

“Daḥi ‘avâm namâz ehlidir. Ve havâş niyâz ehlidir ve ḥaşü’l-ḥaş nâz ehlidir.”⁵⁶

⁵³ Araf, (7), 155.

⁵⁴ Giritli Ali Resmi Baba, **Hidayet-i Uyun (Uyunu’l-Hidâye)**, Kemal Durmuş Özel Kütüphanesi, vr. 50b-51a.

⁵⁵ Hidayet-i Uyun, vr. 50b-51a-51b.

⁵⁶ Hidayet-i Uyun, vr. 52a.

2.1.1.1. Allah

Yüce Yaratıcı'nın en büyük ve en muazam ismi olup, bütün *esma-i hüsnâ*nın anlamını ihtiva eder⁵⁷. İslam dinine göre; Allah'ın sıfatları, zatı, kudreti, kuvveti ve bilgisi âlemi kuşatmıştır. O, cihetlerden münezzehtir, mekâna sığdırılmaz. Suret, şekil ve renkten uzaktır⁵⁸. O birdir, eşi benzeri yoktur. Herşey O'na muhtaç olduğu halde, O hiçbir şeye muhtaç değildir⁵⁹. İstedigini anında var veya yok eder. Bunun için "ol" demesi yeterlidir.⁶⁰ Allah'ın kendini kullarına tanıttığı doksan dokuz güzel ismi vardır⁶¹. Allah'ın bu güzel isimleri *Kur'ân-ı Kerîm*'in ifadesiyle "*esmâü'l-hüsnâ*"dır⁶²

Tasavvufa göre; O mutlak vücut ve salt güzelliştir. Bu yüzden aşk-ı zâtîsi ile bilinmeyi istemiş ve kâinatı yaratmıştır. Dolayısıyla insan ve kâinat, aslında O'ndan bir cüzdür. Bu, bir rivayete göre kutsî hadis kabul edilen ancak mevzu hadis kitaplarında rastladığımız "küntü kenzen" şeklinde formüle edilen sözün edebiyatımızda yansımalarından ibarettir⁶³.

Giritli Ali Resmî Baba, Allah'ın varlığı ve birliği konusunu eserinde sık sık vurgulamış, bunu yaparken ayet ve hadislerle bu görüşünü desteklemiştir. Allah birdir, yerin ve göğün sahibidir ve ilmi herşeyi kuşatmıştır. O, âlemlerin Rabbidir. *Hidayet-i Uyun*'da bu konu şöyle geçmektedir:

"İmdi 'azîz-i men Bârî Te'âlâ buyurur. *Ḳavluhū Te'âlâ: melikū's-semavati velârdî ve daḥi ḳad ehâta bikulli şeyin 'ilme ve daḥi vallāhu 'alâ kullī şey'i muḥîta* Şeceretena Mūsâ *innallāhe rabbe'l-'âlemîn daḥi innâ enstu nâran daḥi vemā rameyte izrameyte velâkin Allāhe rame ve daḥi kullu min 'indallāh ve daḥi ḳul hūvallāhu eḥād ve daḥi lâ teb'ahu'r- riḥa ve eyyuhā min nefsi'r- Raḥmān*" ve daḥi buña beñzer ayât ve eḥâdişin ḥaḳḳında birliğine vaḥdāniyetine ve Ḥaḳdan ḡayrı olmadığına şehâdet ider."⁶⁴

Eserde *esma-i hüsnâ* da önemli bir yer tutmaktadır. Müellife göre kainattaki her şey Allah'ın isimlerinin bir tecellisidir. Giritli Ali Resmî Baba'ya göre *esma-i*

⁵⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri ve Sözlüğü*, Kibalacı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 37.

⁵⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 27-28.

⁵⁹ İhlâs(112), 1-4.

⁶⁰ Yâsin (36), 82; Âl-i İmrân (3), 47,59; Enâm (6), 73.

⁶¹ Esmâ-i Hüsnâ hakkında bilgi için bk. Halil İbrahim Şener, *Türk Edebiyatı'nda Manzum Esmâ-i Hüsnâlar*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1985; Ali Yılmaz "Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İsa-yı Saruhanî'nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sivas 1998.

⁶² A'raf(7), 180; İsrâ (17), 110; Tâhâ (20), 8; Haşr (59), 24.

⁶³ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Ensar Yayınları, Beyrut 1925, II, 191.

⁶⁴ *Hidayet-i Uyun*, vr. 15a-15b.

hüsnânın sayısı hakkında muhtelif rivayetler vardır. Bu konu eserde şu şekilde ifade edilir:

“*‘âzîz-i men bağıdılar iderler Bârî Te‘âlâ Hazretlerinin biñ bir ismi vardır. Toğuzyüz toksan toğuzyı Kurân-ı ‘Aẓîm içinde ve biri daħi gizlidir. Bir kimse bilmez ve bağızılar ider Bârî Te‘âlânın dört biñ ismi var ki Zebûrda biñi Tevrâtda biñi İncilde biñden bir eksik Kurânda ve bir ismi kendine maḥşûşdur. Anı kimsene bilmez ve Muḥammed‘izzeti ider Bârî Te‘âlâ Hazretlerinin dört biñ isimi cümle Kurân içinde kimin Ḥaḳḳa virirler kimin virmezler ve ḥaşa anlamadığıçün amma bu faḳîrîñ ‘abdi tefsîr ider Bârî Te‘âlânın esmâsının esmâ-yı sıfâtatına nihâyet yoḳdur.*”⁶⁵

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi Giritli Ali Resmî Baba’ya göre *esmâ-i hüsnâ* sonsuzdur. Kâinattaki her şey bu isimlerin tecellisi olduğuna göre bunları sınırlandırmak doğru değildir. İyilik de kötülük de Allahın yaratması ve isimlerinin tecellisiyle olmaktadır. Ancak iyi ya da kötü işler yapmak insanın kendi mazhariyetine ve istidadına bağlıdır.

Eserde bulunan *esmâ-i hüsnâyı* şu şekilde sıralamak mümkündür: Allâh, Rahim, Rahmân, Evvel, Ahir, Zahir, Batın, Halîm, Gufrân, Sultân, Nûr, Bârî, Hâdî, Melik, Vahîd, Kakhâr, Rab, Settâr, Kerim. Eserde yer yer *esmâ-i hüsnâyı* vesile ederek dua edildiğine şahit oluruz:

“*bi-ḥurmetike yâ erḥame’r-Râhimîn. yâ Raḥmân, Yâ Ḥalîm, Yâ Ğufrân, Yâ Sultân şalavâtullâhî ‘aleyke’l-Melikü’l-Mennân zemim-u*
□□□ □□ □ (□□□ □□ □) *şahâif-i ‘işyân yâ Nûr.*”⁶⁶

2.1.1.2. Cebrail

Allah’tan peygamberlere vahiy getirmekle sorumlu olan melektir. Bazen insan suretine girdiği bilinen Cebrâil, minyatürlerde iki kanatlı olarak tasvir edilmiştir. Edebiyatta *Cibrîl*, *Cebreîl*, *Rûhu’l-Kudüs*, *Hümâ-yı Kudsî*, *Tâvûs-ı Arş* vb. isimlerle karşımıza çıkan Cebrâil’in *Sidretü’l-Müntehâ*’da ikamet ettiği rivayet edilir.⁶⁷

Kanatlı oluşu, Miraç’da Hz. Peygamber’i arşa dek götürmesi, ateşe atılacağı zaman Hz. İbrahim’e yardım teklif etmesi ve Hz. Meryem’i nefesiyle hamile bırakması gibihususlarda edebiyatımıza konu olmuştur.⁶⁸

⁶⁵ Hidayet-i Uyun, vr. 19a.

⁶⁶ Hidayet-i Uyun, Vr. 3a.

⁶⁷ Yılmaz Öksüz, **Eğri Kapılı Mehmet Râsim ve Divançesi**, (İnceleme-Metin), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, s. 42.

⁶⁸ Pala, ss. 80-81.

Alevî-Bektaşî geleneğinde de meleklerle iman önemli bir yerde durmaktadır. Bu konuda Sünnî anlayışla aralarında neredeyse hiçbir fark yoktur⁶⁹. Bu imanın tezahürü olarak, bir vahiy meleği olan Cebrâil, Alevî Bektaşî eserlerine çokça yansımıştır. Miraç hadisesinde Hz. Peygamberle yaptıkları yolculuk üzerinde en çok durulan bir konulardandır. *Hidayet-i Uyun*'da onun vahiy getirişi şu cümlelerle ifade edilir.

“ İmdi ‘azîz-i men Hâk Subhanehû ve Te‘âlâ Hazretleri Kur'an(ı) Muhammed ‘aleyhisselâma gönderdiği vakt Cibrâ'îl-i emîn ile harfleri müfred gönderdi.”⁷⁰

Eserde, Hz. İsmail'i kurtarmak için onun yerine kesilmek üzere koç ve Ehl-i Beyt'e alamet olması için cennetten yeşil rengini getirmesi de işlenen konulardandır.

“Ol vakt Bârî Te‘âlâ Hazretleri Cebrâ'îl-i Emîn ile cennetten bir koç gönderüb Hazret-i İbrâhîm daği anı zebh idüb emr-i Bârî yerine getürdi.”⁷¹

“Bu eelden Bârî Te‘âlâ Hazretleri yeşil reñkler anda ‘alâmet olsun diyüb cennetten Cebrâil-i emîn ile anlara mahşûş ve ‘alâmet olsun diyüb gönderdi.”⁷²

2.1.1.3. Kur'ân-ı Kerîm

İslam dininin kutsal kitabıdır. Allah tarafından Cebrâil vasıtasıyla, mahiyeti bilinmeyen bir şekilde Hz. Peygamber'e yirmi üç yıl zarfında indirilen, Fâtîha ile başlayıp Nâs suresiyle biten *Kur'ân-ı Kerîm*, yüz on dört sureden oluşmaktadır. Mushaflarda yazılı, tevatür yoluyla nakledilen bir kitap olup lafzen okunması da ibadettir⁷³

İslâm'ın özgün, tasavvufî bir yorumu olan Alevîlik-Bektaşîlik, gelenekselleşme sürecinde İslâmın temel kaynaklarından ilham almıştır⁷⁴. Hiç şüphesiz bu kaynakların başında *Kur'ân-ı Kerîm* gelmektedir. Alevî-Bektaşî geleneği içinde yetişen büyüklerin ortaya koyduğu eserler incelendiğinde bu durum çok açık bir şekilde görülür. Gerek dinin genel konu ve kavramları gerekse tasavvufa müteallik meseleler anlatılırken ilk başvurulacak kaynak daima *Kur'ân-ı Kerîm* olmuştur. Hz. Peygamber'den rivayet elilen; “ *Size, uyduğunuz takdirde benden*

⁶⁹ Ethem Ruhi Fırlı, *Türkiye’de Alevîlik Bektaşîlik*, İzmir İlâhiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2006, (TAB), s. 99.

⁷⁰ Hidayet-i Uyun, vr. 10a.

⁷¹ Hidayet-i Uyun, vr. 60a-60b.

⁷² Hidayet-i Uyun, vr. 3b.

⁷³ Abdülhamit Birişik, “Kur'an”, *DİA*, Cilt:26, Ankara 2002, s. 383.

⁷⁴ Eğri, *ASRL*, s.41.

sonra asla sapıtmayacağınız iki şey bırakıyorum. **Kur'ân-ı Kerîm** ve Ehl-i Beyt'im..."⁷⁵ hadisinin bu anlayışın oluşmasında önemli bir etken olduğu söylenebilir.

Alevî-Bektaşî geleneğinde *Kur'ân-ı Kerîm*'in bu mualla mevkide durmasının sebeplerinden biri de hiç şüphesiz Hz. Ali'nin kendisidir. Hz. Ali, *Kur'ân-ı Kerîm*'in nazil oluşuna küçük yaşlardan itibaren şahit olmuş, vahyin sağnak sağnak yağdığı bir evde büyümüştür. Hz. Peygamber daha hayattayken *Kur'ân-ı Kerîm*i ezberlemiş ve başkalarına da bu Yüce Kitabı öğretmek için büyük bir gayret sarf etmiştir. Hz. Ali'nin şu sözleri onun dünyasında, *Kur'ân-ı Kerîm*'in ne kadar özel bir yerinin olduğunu göstergesidir: “ *Kur'ân öğüdünde aldatmayan, yol göstermede insanı azdırmayan, söyleyişte yalan söylemeyen bir öğütçüdür. Kur'ân'la oturup kalkan, doğrulukla oturup kalkar. Bilin ki; hiç kimseye Kur'ân'dan sonra bir ihtiyaç, bir yoksulluk gelip çatmaz. Dertlerinize onunla şifa dileyin. Güçlükleriniz için onunla yardım isteyin. Allah'tan dilediklerinizi onunla dileyin*”⁷⁶. Hz. Ali'nin aynı konudaki şu sözleri de oldukça dikkat çekicidir: “*Kur'ân'ı öğrenin. O sözlerin en güzelidir. Hükümlerini belleyin. Çünkü bu belleyiş, gönüllerin ilkbaharıdır. O'nu güzel bir tarzda okuyun. Bu okuyuş, haberlerin en güzelini okumaktır.*”⁷⁷ Onun *Kur'ân-ı Kerîm*'e olan bu yakınlığı Alevî-Bektaşî geleneğindeki *Kur'ân-ı Kerîm* sevgisi üzerinde oldukça etkili olmuştur. Hz. Ali'yi seven ve onun yolunu takipçisi olan Alevî- Bektaşî düşüncesine mensup insanlarımız Ehl-i Beyt sevgisi ile *Kur'ân-ı Kerîm* sevgisini birbirinden ayırmamışlardır⁷⁸.

Hidayet-i Uyûn'da Giritli Ali Resmî Baba, birçok Alevî-Bektaşî eserinde olduğu gibi gerek İslamın temel prensiplerini gerek tasvüfî terimleri gerekse Alevî-Bektaşî düşüncesini ifade eden kelime, kavram ve olayları hep *Kur'ân-ı Kerîm*'i referans göstererek açıklanmıştır. Eserde *Kur'ân-ı Kerîm*'in nüzülü şu şekilde ifade edilir:

⁷⁵ Tirmizî, **Menâkıb**, 77, 3790.

⁷⁶ İmâm Ali Buyruğu (**Nehcü'l- Belâğa**), haz. Abdülbaki Gölpınarlı, Yeni Şark Maârif Kütüphanesi, İstanbul, 1972, s. 54.

⁷⁷ Gölpınarlı, s. 111.

⁷⁸ Eğri, **ASRL**, s. 42.

“İşte Kurân-ı Kerim daği Hağ Subhānehū ve Te‘ālā tarafından Cebra ‘il-i Emīn har harf getürüb, Hağret-i Muhammed ‘Aleyhisselām daği terkibe dizüb kelime oldu. Andan kelām oldu. Andan āyet oldu. Ve tekmiil vücūd olub ve ma‘na ceme olub, andan beyān eylediler.”⁷⁹

Bir başka yerde, kur’ân ile insân arasında kopmaz bağların olduğunu ve biri olmadan diğerrinin anlaşılamayacağını ifade eder. Bu iki şeyin anlaşılması için birbirilerine muhtaç oldukları aşağıdaki gibi dile getirilir:

“İnsân ile Kurân ana karında iken toğan insân gibidir. Yağni Kurân ile insân ikisi birdir. Bir birin beyān ider.”⁸⁰

Kur’ân’ın haikatini anlamamak ve bu yolda çaba sarf etmemek aynı zamanda Hz. Muhammed(s.a.s) ve Hz.Ali’ye saygısızlıktır. Bu hakikatı anlamayan insanların talihsizliği şu cümleyle dile getirilir:

“Ve bunlar Kur’ânı hağikatı ne oldukların bilmeyüb. Ku’ân-ı ‘azīmüşşānı inkār itdiler. Ve Muhammed ‘Ali Hağretleriñ hatırlarını yıkdılar.”⁸¹

Yukarıda ifade edildiği gibi Giritli Ali Resmî Baba, Alevî-Bektaşî geleneğine uygun olarak değindiği konuları ve açıkladığı kavramları Kur’ân-ı Kerim’e dayanak göstererek ifade etmiştir. Örneğin *Tevellâ-Teberrâ* konusunu anlatırken aşağıdaki ayetleri dayanak olarak ortaya koymuştur:

“ve minen nasi men yeğūlu amenna billāhi ve bil-yevmil āğiri ve hum bi-mu ‘minin”

“İnnel münāfiğine fī-dderke ‘l-esfeli minnennār”⁸²

“İnnellezīne yube‘yūneke innemā yube‘yūn Allāhe yed‘ullāhi fevka eydihim femen nekeşe fe-innema yenkuşu ālā nefsihi ve men evfā bimā ‘ahede ‘alyhillāhe fese yu ‘tihi ecrān ‘azīmā”⁸³

“leğad radiyallāhu ‘ani ‘l-mü ‘minine en yubāyu‘unke tahte ‘ş-şecarat falime mā fī kulūbihim fā enzele ‘s-sekinete ‘aleyhim ve enābehum fethān qarībe.”⁸⁴

“ve ‘l-kāzimine ‘l-ğayza ve ‘l-‘afine ‘ainnās. vallāhu yuğıbbu ‘l-muğsinin”⁸⁵

“vemā yentak ‘ani ‘l-hevā en hüve illā vağyi mā yuğā”⁸⁶

“şeceraten mübareketen lā şarğıyeten ve lā ğarbiyye”⁸⁷

“men katele mü ‘minān fe müte‘amiden cezāuhū cehenneme hālidān fīhā”⁸⁸

⁷⁹ Hidayet-i Uyun, vr. 10b.

⁸⁰ Hidayet-i Uyun, vr. 11a

⁸¹ Hidayet-i Uyun, vr. 9a.

⁸² Nisa, (4), 145.

⁸³ Fetih, (48), 10.

⁸⁴ Fetih, (48), 18.

⁸⁵ Al-i İmran, (3), 134.

⁸⁶ Necm, (53), 3-4.

⁸⁷ Nur, (24), 35.

⁸⁸ Nisa, (4), 93.

Bu metod kitap boyunca devam etmektedir. Müellif hangi konuyu işlemişse o konuyla ilgili kaynak teşkil edecek ayetleri de eserinde kullanmıştır. Kitabın sonunda Kur’ân harflerinden herbirini şefaatçi yaparak duâ etmektedir. Hangi harf şefaatçi yapılmışsa o harfle başlayan bir ayet-i kerime zikredilmiştir:

*“ilâhî **bâ**-u berâti min-allâhî Resûlihî.
İlahî **tâ**’ tebâreke’llezi biyedihi’l-mulku.
İlahî bi-hurmet-i **sâ**’ şümme evraşnâ’l-kitâbe’llezi Ummu’l-kitâbî.
İlahî bi-hurmet-i **cîm**: cennetin ‘adnin yedhulûnehâ.
ilâhî bi- hurmet-i **hâ**: hasbunâllâhû ve ni‘me’l vekîl.
ilâhî bi-hurmet-i **hâ**: hatemallâhû ‘alâ kulûbihim.”⁸⁹*

Eser sona erdirilirken dua bölümünde üç *İhlâs* ve üç *Fâtihâ* okunması tavsiye edilir. Yâsin ve Tâhâ Sûreleri şefaatçi yapılır. Âyete’l-Kürsî ile münacaatta bulunulur. Bütün bunlar Kur’ân sevgisinin Alevî-Bektaşî geleneğinde ne kadar özel bir yere sahip olduğunun birer göstergesidir.

2.1.1.3.1. Fatiha Suresi

Kur’ân-ı Kerîm’in ilk suresidir. Sözlükte “açan, açılacak şeylerin başı, ilk açılacak yeri” anlamına gelmektedir. Değişik hususiyetlerinden dolayı bu sureye farklı isimler de verilmiştir. Bu isimler kısaca şöyledir: *Fatihâtü’l-Kitap* (Kitabın başı), *el-Hamd* (Hamdle başladığı için), *Ümmü’l-Kur’ân* (Kur’ân’ın anası), *el-Esas* (Kur’ân’ın esası), *Seb’u’l-Mesânî* (Yedi ayetten oluştuğu için), *el-Vâfiye* (Bölünmeden okunduğu için), *el-Kâfiye* (Onunla yetinildiği için), *eş-Şifâ* (Dertlere devâ olduğu için), *Kenz* (arştan inen bir hazine olduğu için)⁹⁰.

Hacı Bektaş-ı Velî’ye ait olduğu söylenen; ancak bir türlü bulunamayan Fatiha Tefsirini, sır olmaktan kurtaran Hüseyin Özcan’ın, son Bektaşî Dedebabalarından Bedri Noyan’dan naklettiği şu ifadeler, bu surenin Alevî-Bektaşî geleneğindeki özel yerini tespit etmek için oldukça önemli görünmektedir:

“Bektaşîler, Fâtihâ suresine çok değer verirler. Bütün Kur’ân-ı Kerîm’in bundan özetlendiğini kabul ederler. Bu sureye Fatihatü’l-Kitap, Seb’u’l-Mesânî, Ümmü’l Kitâp gibi adlar verilmiştir. Hele Hûrifîler de bu konuya el atınca sorun daha da önem kazanmıştır. Hûrifîler Fâtihâ Sûresi’nde yirmi cins harf olduğunu, Havvâ adının da ebced ile “şeddeli vav harfini iki defa sayarak” yirmi ettiğini ve Havvâ’nın insanlığa ana olduğu gibi Fâtihâ Sûresi’nin de kitaba ana (Ümmü’l-Kitâp) olduğunu kanıtladıklarını söylerler.

⁸⁹ Hidayet-i Uyun, vr. 71b.

⁹⁰ İsmail Karagöz ve diğerleri, s. 173.

*Fâtiha Suresi Kur'ân'ın özü gibidir. Başka din kitaplarında bulunamayacak kadar güzel bir duâ, bir yakarıştırdı... Fâtiha Sûresi'nin yedi ayet olmasıyla, yedi nefsanî sıfat arasında bir orantı kurarlar. Bu yedi sıfat: Hayat, bilim, irâde, kudret, semi(işitme), basar(görüş), kelâm(konuşma)dır. Hazret-i İnsân zâhiri ile halk bâtını ile Hakk'tır derler. İnsân halk ile Hak arasında taksim olunmuştur. Bir Hadis-i Şerif'te: 'Cenab-ı Hakk Fâtiha'yı kul ile kendi arasında taksim etti.' buyurulmuştur. Hazret-i İnsan Evren kitabının Fâtiha'sıdır.'*⁹¹

Giritli Ali Resmî Baba, Kur'ân'ın Fâtiha içinde Fâtiha'nın da Besmele içinde saklı olduğunu ifade eder. Eserine de Alevî- Bektaşî anlayışına uygun bir Fâtiha tefsiriyle başlar; ancak bu surenin, zahirî anlamından ziyade bâtını yorumunu yapar. Hamd ve salavattan sonra Fâtiha Sûresi'ndeki her bir ayeti *On İki İmam*'larla açıklar. Her ayetin karşısına o ayetle bir ya da birkaç imamı ifade eder. *Hidayet-i Uyun'da* Fatiha Sûre'si şu şekilde tefsir edilmiştir:

“El-hamdulillahi: Hazret-i Muhammed **Rabbu'l –‘Âlemîn:** Hazret-i Ali **E'r-Rahmân'r-Rahîm:** Hazret-i Hasan, Hazret-i Hüseyin **Maliki yevmu'd-dîn:** Hazret-i Zeyne'l-Abidîn, Hazret-i Muhammedi'-Bakır Hazret-i Cafer-i's-Sâdık, Hazret-i Musâ-i Kâzım, Hazret-i Ali Musâ-i'r-Rıza **İyyâke na'budu İyyake nesta'in:** Hazret-i Muhammedi'l-Takî, Hazret-i Ali Naki-yi'l-Hâdî **Sırâta'l-mustakîm Sırata'l-lezine en'amte 'aleyhîm Gayri'l-mağdûbî 'âleyhîm:** Hazret-i Hasanu'l-Askerî'z-Zekî **Vele'd-dallîn**”⁹²

2.1.1.3.2 Tin Sûresi

Giritli Ali Resmî Baba, yukarıda Fâtiha Sûresi'ne uyguladığı yöntemi Tîn Sûresi'ni de uygulayarak onu batınî yönden tefsir etmiştir. Hz. Âdem'in ahsen-i takvim suretinde yaratılışı ve o güne kadar Allah'ın her emrini yerine getiren şeytanın, “*secde et*” emrindeki inceliği anlayamaması ve bunun bir neticesi olarak düştüğü kötü durumu ifade eder. İnsanın ahsen-i takvim suretinde yaratılışını Tin Sûresi'yle izah eder:

“Kavluhû Te'âlâ: 'vet tîni vez zeytûni ve tûr-i sinîne ve hezel beledel emîni laḳad ḫalaḳnâl insâne fî aḫseni teḳvîm' yaḡni incir içün zeytûn daḫi Musânîñ Tûr içün daḫi medîne içün kaçan Ademi ḫalḳ eyledim aḫsen-i taḳvîm üzerine ḫalḳ eyledim pes incirden murâd Ḥazret-i imâm-ı Ali dir zetûndan murâd Ḥazreti-i imâm Ḥasan ve Tûrdan murâd Ḥazret-i şehîd-i kerbelâdırve hezâ beldetel emînden murâd Ḥazret-i Fâtîma'dır”⁹³

⁹¹ Hüseyin Özcan, **Fatiha Tefsiri (Hacı Bektaş-ı Velî)**, Horasan Yayınları, İstanbul, 2008, s. 43.

⁹² Hidayet-i Uyun, vr. 1b.

⁹³ Hidayet-i Uyun, vr. 24b.

2.1.1.3.3. Ayete'l-Kürsî

Bakara Sûresi'nin iki yüz elli beşinci âyetidir. Adını, içinde geçen ve taht hükümlerlik, ilim, kudret gibi manalara gelen "kürsî" kelimesinden almıştır.⁹⁴ Hz. Peygamber'den, Kur'ân'ın en büyük âyetinin bu âyet olduğunu ifade eden rivayetler vardır.⁹⁵ Âyetin, Suat Yıldırımın tarafından yapılmış kısaca mealî şöyledir:

*"Allah o İlahtır ki Kendisinden başka ilah yoktur. Haydır, kayyûmdur kendisini ne bir uyuklama, ne uyku tutamaz. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. İzni olmadan huzurunda şefa'at etmek kimin haddine? Yarattığı mahlûkların önünde ardında ne var, hepsini bilir. Mahlûklar ise O'nun dilediğinden başka, ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır. Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na ağır gelmez, O öyle ulu, öyle büyüktür."*⁹⁶

Bu mealden sonra meal sahibi, âyetin fazileti sadedinde Peygamber efendimizin Hz. Ali'ye hitaben şu sözlerini nakleder:

*"Kur'ân'da en büyük âyet, Âyetü'l-kürsî'dir. Bunu kim okursa Allah o saat bir melek gönderir, ertesi güne kadar iyiliklerini yazar ve günahlarını siler. İçinde okunduğu evi şeytan otuz gün terkeder. O eve kırk gün sihir ve sihirbaz giremez. Ey Ali! Bunu evladına, ailene ve komşularına öğret"*⁹⁷

Giritli Ali Resmî Baba, dua bölümünde zikrinin içine alarak bu âyetin faziletinden istifade etmeye çalışmıştır. Âyetin baştan birkaç cümlesini zikrettikten sonra araya Kur'ân- Kerim'in her harfini tek tek anarak o harflerle başlayan bir âyet söylemiş, bu âyetlerden sonra Âyete'l-kürsî'nin geri kalan cümlelerini zikretmiş, akabinde Ehl-i Beyt, On iki imam ve on dört masumların adını şefa'atçi yaparak Allah'tan yardım talep etmiştir.

*"Aķsemtu billāhî'l lezî ilahî bi-ħürmet-i lâ-ilāhe illā huve el ħayyu'l kayyûm el ķāi'mu'd dā'im lâ Te ħuzu ħāziru nāziru sinetun velā nevm lehu mā fî's semavāti ve mā fî'l arđ menzellezî yeşfe'u 'indehū illā bi-iznihi ķādiru ķādīru 'āla kulli maħlūķihi ķerīmu'r Raħīm....."*⁹⁸.....*lā ħavfu velā keżibun Cebbārun fehuve Ğaffārun Settārun velā yuħiķtune bi-şeyin min 'ilmihi illā bimā şā' Allāhū rabbu'l 'ālemine vesī'a kursiyuhū's semavāti ve'l ārz velā ye 'udduhū ħıfżuhumā ve huve'l 'aliyyi'l 'aẓīm"*⁹⁹

⁹⁴ Mustafa Çetin, "Âyetü'l-Kürsî", **DİA**, İstanbul, 1991, Cilt:4, s. 244.

⁹⁵ Müslim, Müsâfirîn,258; Ebû Davûd, Salât, 352, Hurûf, 1.

⁹⁶ Suat Yıldırım, **Kur'ân-ı Hakîm'in Açıklamalı Mealî**, İstanbul, 2004,(KHAM) s. 43-44.

⁹⁷ S.Yıldırım, **KHAM**, s. 44.

⁹⁸ Hidayet-i Uyun, vr. 71b.

⁹⁹ Hidayet-i Uyun, vr. 72b-73b.

2.1.1.4. Peygamberler

2.1.1.4.1. Hz. Âdem

İlk insan ve ilk Peygamberin adıdır. Bütün insanlar onun soyundan geldiği, dolayısıyla insanların atası olduğu için *Ebû'l-beşer* diye de adlandırılır.¹⁰⁰ Kur'ân-Kerim'de¹⁰¹ Allah'ın seçkin kıldığı kişiler arasında sayılmış olduğundan *safiyullah* ünvanıyla anılmaktadır¹⁰². Hazret-i Âdem yeryüzünden alınan toprak ve su karışımından yaratılmış¹⁰³ ve Allah'ın ona ruh üflemesiyle canlılık kazanmıştır.¹⁰⁴ Kur'ân-ı Kerim'e göre Allah, meleklerle "Âdem' secde edin" diye emretmiş bütün melekler bu emre uymuştur¹⁰⁵; ancak meleklerin arasında olan İblis, Adem'in topraktan kendisinin ise ateşten yaratıldığını, dolayısıyla ateşin topraktan üstün olduğunu ileri sürerek bu emre karşı gelmiştir.¹⁰⁶ Bu yüzden lanetlenerek Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmıştır.¹⁰⁷ Allah, Adem ve Havvâ'yı cennete koymuş ve onlar için yasakladığı bir ağaca yaklaşmamalarını emretmiştir.¹⁰⁸ Şeytanın aldatmasıyla bu yasağı çiğneyen Adem ve Havvâ cennetten çıkarılmış ve yeryüzüne indirilmiştir.¹⁰⁹

Hidayet-i Uyun'da Adem sözcüğü iki farklı anlamda kullanılır. Bu sözcükle hem Hz. Adem hem de genel anlamıyla İnsan kastedilir. Adem, kitabın neredeyse bütününde tasavvufî bir obje olarak karşımıza çıkar. Allah, esma ve sıfatlarının tecellilerini görmek için onu yaratmıştır. Hz. Adem, Allah'ın bir aynasıdır. Eserde, kainatın ve Hz. Adem'in yaratılışı şu cümlelerle ifade edilir:

"El hadîş: "ve kunte kenzân mahfiyen fe aḥbebtu en u'rafe feḥaakatül ḥakka" hadîş-i şerîfîn mücibince diledi ki kendini göre şîfât muḥtâc olub "kün" didi. Bu 'âlem ḥalk oldu. Andan Âdem'i bu 'âlemden peydâ idüb şîfât-ı aḥsen-i taḳvîm ile mükerrrem eyledi ve kendine âyîne idüb bi-mukteḍa'il mü'minîn

¹⁰⁰ İsmail Karagöz ve diğerleri, s. 7.

¹⁰¹ Âl-i İmrân, (3), 33.

¹⁰² Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", **DİA**, İstanbul, 1988,c.I, s. 358.

¹⁰³ Âl-imrân, (3), 59; Secde, (32), 7; Mü'minûn, (23), 12; Hicr, (15), 26; Sâffat, (37), 11; Rahmân, (55), 14; Nûr, (24), 45.

¹⁰⁴ Sâd, (38), 71-72.

¹⁰⁵ Bakara, (2), 34; A'râf, (7), 11; Hicr, (15), 29-31; İsrâ, (17), 61; Kehf, (18), 50; Tâhâ, (20), 116; Sâd, (38), 72-74.

¹⁰⁶ A'râf, (7), 12; Hicr, (15), 33; İsrâ, (17), 61; Sâd, (38), 76.

¹⁰⁷ Sâd, (38), 74-78.

¹⁰⁸ Bakara, (2), 35.

¹⁰⁹ Bakara, (2), 36; A'râf, (7), 12; Tâhâ, (20), 123.

mürüvet-il mü'minîn hadîş mücibince Adem Âyîne-i Haq olub niçe kendini gör murâd iden ayîneye bakar kendin görürsin.”¹¹⁰

Hiz. Adem'in yaratılışı ve şeytanın ona secde etmeyerek sürüklendiği kötü akibeti eserde şu cümlelerle dile getirilir:

“Bârî Te‘âlâ Hazretleri Ademi kudret eliyle yoğurub ve şîfât-ı ahsen-i takvîm ile mükerrerem eyleyüb ve melâ'ikeler aña secde emri idüb ve kendiye ayna idüb ve bunca enbiyâ ve evliyâ ‘âlâ maşşûş Faḥr-i ‘Âlem Hazretleri. Hüdâ der belinde ve şulbunden gelüb şeytañ ol vaḳte degin Bârî Te‘âlânın niçe niçe emrini işlemiş iken kün emrini yerine getürmekden merdûd eyledi zîrâ emîr emrîn ‘ayındır yağni emri tutmayan Allâh emrin inkâr itmiş olur.”¹¹¹

Hiz. Âdem'in yaratılışı, cennete konması ardından çiğnediği yasak sebebiyle cennetten çıkarılışı şu cümlelerle ifade edilir:

“Bârî Te‘âlâ kün didi bu ‘âlem oldı andan Âdemi yaratdı ve kendüye yoldaş eyledi kavlehü te‘âlâ : **yâ adem eskun ente ve zevcukel cenneta fe kulu minhâ hayşu şî'tumâ (rağaden)velâ taḳrabâ haza's şecarte fe tekünâ minez zâlimîn** diyü buyurır pes şecerden Havvâ idi Adem daḡi ibtidâ emr tutub nehi işledi yağni buğday yedi ḡatta incilde incir idi derler diyü kitâb-ı semâvâtın her biri bir nesne itlâḳ olunur ki Adem anı yedi cennetden sürüldü”¹¹²

Giritli Ali Resmî Baba'ya göre Hiz. Adem'in yüzünde Rahman sıfatının tecellisi vardır. O, mahlukat içinde en temiz varlıktır. Allah; Adem'in yüzüne, kudret eliyle Kur'ân-Kerim'i meydana getiren yermi sekiz harfî yazmıştır. Daha sonra bu harfler kelime ve kelam olma yolculuğunu tamamlayarak nihayetinde Kur'ân olmuştur. Bu yönüyle Hiz. Adem aynı zamanda kitabullahtır. Alem de bir kitabullahtır ve bu her iki kitap birbirini beyan etmektedir. Giritli Ali Resmî Baba'ya göre, eğer Adem yaratılmasaydı alem anlaşılamazdı.

“Faḥr-i ‘âlem aytdı: **“ḡalaḡal insân ‘âlemhül beyân”** yağni insânı daḡi ḡalḡ eyledi Qurân beyân itmek içün. Zîrâ veḡh-i Âdem şîfât-ı Raḡmândır. Ve sâ'ir maḡlukatdan temiz olmuştur. Ve yigirmi sekiz kelime Allâh'ın kudret eliyle mektûb meşûr eylemiştir. Kitâb-ı Hudâ ve şîfât-ı Raḡmândır. Vech-i Âdem'den ta'lim eyledi. Biz daḡi müferred iken cem' idüb, kelime ve kelâm oldı andan âyet olub ḡalḡı beyân idüb, zikr oldı.”¹¹³

Hidayet-i Uyun'da Hiz. Âdem'le Hiz. Havvâ çoğu kez birlikte anılmıştır. Çünkü varlık ağacı bu iki kişiyle başlamıştır. Giritli Ali Resmî Baba'ya göre Âdem zat, Havvâ ise sıfattır. Kura'ân-Fâtîha-Besmele arasındaki münasebet Havvâ ile insanoğlu arasında vardır.

¹¹⁰ Hidayet-i Uyun, vr. 12b.

¹¹¹ Hidayet-i Uyun, vr. 24a-24b.

¹¹² Hidayet-i Uyun, vr. 24a.

¹¹³ Hidayet-i Uyun, vr. 11a-11b.

Âlem Kur'ân'da, Kur'ân Fâtiha'da, Fâtiha Besmelede saklıdır. Fatiha, Ümmü'l-Kitap'tır. Havvâ' ise ümmü'l-Âdem'dir yani insanlığın anası, Fatıhası'dır.

“Zîrâ Kurân ‘âlemin başındır. Ve Fâtiha Kur’ânın başındır ve Besmele-i Şerîf Fâtiha’nın başındır. ‘Âlem Kurânı beyân ider. Ve Havvâ Fâtiha ümmül kitâb olduğu gibi Havvâ dahi ümmü Ademdir. Ve ‘âlem ümmül kitâb ve Havvâ Âdemdir ve Âdem zât, Havvâ şıfâtdan ve şıfât kelâm şıfâtıdır. kelâm-ı nâtiğdir.”¹¹⁴

Bir başka yerde kadınların insanlığın varlık sebebi ve Allah'ın cemal sıfatına mazhar oldukarı şu cümlelerle ifade edilir:

“Ve Adem olmasa Havvâ neden zühûr iderdi. Ve Havvâ olmasa Adem neden doğa idi.”¹¹⁵

“Hazret-i Muhyiddin –i Arabi kaddese sırrel ‘azîz buyurur ki zamânî evvelinde nisâ tâ’ifesine düşmân tutardım. Şonra gördüm ki sebab-i vüdûd-ı Adem ve cemâl-i Hağ imiş.”¹¹⁶

Giritli Ali Resmî Baba, Hz. Âdem'in yüzünde yirmi seki-otuz harfin yazılı olduğunu, Hz. Havvâ'nın yüzünde ise yirmi bir harfin yazılı olduğunu söyler. Hz. Havvâ'da bulunan harf sayısı eksiktir. Giritli Ali Resmî Baba, kadınlardan peygamber gelmeyişi de işte bu eksik harflere bağlar:

“Zîrâ vechi otuz iki hurûf olub vech-i Havvâ birde yirmi bir hurûfdan ziyâde nisâ tâ’ifesinden peygamber gelmedi. Müvâhhid ve mütenehyi-i kâmil dahi olsa vechinde olan hutûfların nokşânı sebeble irşâda el şunar. Görmez misin ki Âdemiñ üzerine nisâ tâ’fesiniñ imâmeti cā’iz değildir. zirâ tekmiñ kelâmulâh değildir, nâkış-ı şıfâtdır. Ademiñ vechinde hurûf-ı meşhur mevcûddur. Böyle olduğına kimseniñ inkâra liyâkatı yokdur.”¹¹⁷

2.1.1.4.2. Hazret-i Muhammed

Peygamberler zincirinin son halkası, ahir zaman peygamberi gibi isimlerle anılan Hz. Muhammed (s.a.s), Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle “hâteme'n-nebiyyîn” (peygamberlerin sonuncusu)dir¹¹⁸. Miladî 571'de, kamerî aylardan Rebiülevvel'in on ikinci gecesi Mekke'de doğmuştur. Kırk yaşında peygamberlik görevini üstlenerek on üç yıl Mekke, on yıl Medine'de olmak üzere yirmi üç sene insanları, İslam dinine davet etmiştir. En büyük mucizesi, İslam'ın mukaddes kitabı olan Kur'ân-ı

¹¹⁴ Hidayet-i Uyun, vr. 12a.

¹¹⁵ Hidayet-i Uyun, vr. 13a.

¹¹⁶ Hidayet-i Uyun, vr. 13a.

¹¹⁷ Hidayet-i Uyun, vr. 17b-18a.

¹¹⁸ Ahzâb (33), 40.

Kerîm'dir. Hz. Peygamber, kamerî takvime göre doğduğu günün yıldönümünde 632 yılında vefat etmiştir¹¹⁹.

“Hz. Muhammed, Allah'ın ilk yarattığı nur, habîbullahtır. Kâinat onun nurundan yaratılmıştır. Onun davranışları her Müslüman için güzel bir örnektir. O, bütün insanlığa gönderilmiş bir rehberdir. Bütün peygamberlerin reisi, hâtemü'l-enbiyadır. Getirdiği yeni din, kitap ve mucizeleriyle en üstün kişidir, Müslümanların gönlünde apayrı bir yere sahiptir. Ona, diğer hiçbir peygambere verilmeyen birtakım özellikler verilmiştir. Son peygamber olması, risâletinin evrenselliği, geçmiş-gelecek günahlarının affedilmesi, âlemlere rahmet olması, İsrâ ve Mirac'ın ona mahsus olması, bin aydan daha hayırlı olan Kadir Gecesi'nin lutfedilmesi gibi özellikler bunlardan bazılarıdır.”¹²⁰

Bütün mutasavvıflarda olduğu gibi Alevî-Bektaşî derviş ve mürşitlerinin gönlünde de Hz. Muhammed çok özel bir yere sahiptir. Çünkü kâinat onun yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır. Bir kutsî hadiste Cenab-ı Hak “Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım”¹²¹ buyurarak, bu gerçeği ifade etmiştir. Hz. Ali, çocukluğundan itibaren Hz. Peygamber'in yanında ve himayesinde büyümüştür. Hz. Muhammed, Hz. Ali'nin hem amcasının oğlu hem de kayınpederidir. O, Hz. Fâtıma'nın babası, Hasan ve Hüseyin'in de dedesidir. Bütün Ehl-i Beyt O'nun mübarek soyundan gelmiştir. Bu yüzden kalbi Ehl-i Beyt aşkıyla yanan herkesin gönlünde daima onun sevgisi vardır.

Bütün tarikatlerde olduğu gibi Alevî-Bektaşî kültüründe de ibadetlere başlarken *besmele* ve *hamdeleden* sonra Hz. Muhammed'e salavat getirilir. Allah'a ellerin açıldığı anlarda dua dua istenen bütün hayırlar ve sakınılan tüm kötülükler hep O vesile edilerek dile getirilir.¹²² Bütün bunlar Hz. Peygamberin, Alevî-Bektaşî geleneğindeki müstesna yerini ortaya koymaktadır.

Hidayet-i Uyun'da kâinatın, Hz. Peygamber'in yüzü suyu hürmetine yaratılışı yukarıda verdiğimiz kudsî hadis de zikredilerek ifade edilir. Bu hadis-i kutsiye göre Cenab-ı Hakk'ın kâinatı halletmesindeki mana ve sır Hz. Peygamber'de gizlidir. Eğer Hz. Muhammed (s.a.s) yaratılmamış olsaydı ne âlem ne de Hz. Âdem'le başlayan varlık hakikatı anlaşıldı:

¹¹⁹ Geniş bilgi için bk. Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, (çev: Salih Tuğ), İrfan Yayınları, Cilt:1-2, İstanbul 1991; Mevlânâ Şiblî Numanî, **Son Peygamber Hz. Muhammed, Sîretü'n-Nebî**, İz Yayınları, Cilt:1-2, İstanbul 2005; Salih Suruç, **Kâinatın Efendisi Peygamberimiz'in Hayatı**, Nesil Yayınları, Cilt:1-2, İstanbul 2006.

¹²⁰ Hüseyin Özcan, **Alevî Bektaşî Kültürüne Bakışlar**, Horasan yayınları, İstanbul, 2003, (ABKB), s. 117.

¹²¹ Aclunî, s.164, Hadis No: 2123.

¹²² Eğri, **ASRL**, ss. 7-9.

“*Hak Suḥānehū Ḥazretleri buyurur. “levlāke levlāke kemā ḥalaḳte’l eflāk” yagni Yā Muḥammed sen olmasa idiñ yeri gögi yaratmazdım. Muḥabbetine yaratdım, demekdir. Zîr(a) Muḥammed ‘āleme gelmiyecek olsa ‘ālemi ve Âdemi yaratmazdım. Anıñ ‘aşkına yaraddım. Zîrā Maḥbûb-u Ḥaddar aña gelinciye kadar Âdem ve ‘ālem ḥaḳıḳatı bilinmedi idi. Zîrā tā ki ol ḥazrete Kur’ân-ı Kerim geldi ve âdemiñ ve ‘ālemin ḥaḳıḳatı ve zahiri bâḫını beyân oldu. “ves-tevâi” sırrı ‘ayân oldu. Ve “şakḳal kamer” oldu.”*”¹²³

Eserde, Hz. Peygamberin diğer peygamberlerden üstün oluşu sebepleriyle birlikte izah edilmektedir. O, Fahr-i Âlem ve güzide-i benî Âdem’ dir. Giritli Ali Resmî Baba, diğer peygamberlerin bir vasfının öne çıktığını oysa Hz. Muhammedin bütün özellikleriyle mükemmel olduğunu, bu yüzden de son peygamber olduğunu söyler:

“*Ve sa’ir peygamberden efdāl ve ekrām ve ḥātem olduğu ‘anāşır-ı erba’sı ve ṭabāyig-ı erba’sı i’tidāl olduğu ecludendir. Zîrā sā’ir peygamber-i i’zāmıñ erba’sı mu’tedil ve ṭabāyig-ı erba’sı mu’tedāl olmayub kimiñ mā’iyeti ve kimiñ terābiyyeti ve kimiñ nāriyyeti gālīb olub meşelā Âdem’in terābiyyeti ve Nūḥ’un mā’iyeti Mūsā’n nāriyyeti ve İsa’nıñ hevāiyyeti gālīb olub her biri vaḳtinde yine maḫzar düşerse ol maḫhariyet zuḥūr idüb Ḥazret-i Âdem terābiyle meşḳūl olub Ḥazret-i Nūḥ’un du’asıyle ‘alemi ṭūfān virüb ve Ḥazret-i Mūsā Allāh’ı göreyim diyüb niyāz eyledi ve tecelli-i Hak zāhir olunca dağ yandı. Ve Ḥazret-i İsa’nın hevāsı gālīb olmaḳla Rūḥullāh ismiyle olub üç yaşında iken da’vetle me’mūr olub dā’imā seyāḥatde bilaḫere ‘ālemi ‘ulvīye ḥurūc eyledi. Zîrā bunlarıñ ‘anāşırları ṭabāyigları i’tidāl degil idi. Biri içinden gālīb olub ve emma Fahr-i Âlem ve güzide’i nev’-i ben-i Âdem Ḥazretlerinin ‘anāşır-ı erba’sı ve ṭabāyig-ı erba’sı i’tidālde olub ol ecluden ḥātem oldu.”*”¹²⁴

2.2. EHL-İ BEYT

Ev halkı anlamına gelen bu terimle anlatılmak istenen Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed’in aile fertleridir. “*Ey Peygamber’in Ehl-i Beyti! Şüphesiz Allah, sizden kusuru giderip, sizi tertemiz yapmak ister.*”¹²⁵ mealindeki âyet bu aile fertlerini ifade etmektedir. Ayette isim belirtilmeyip, sadece *Ehl-i Beyt* denmesi sahabelerin merakını çekmiş ve Allah Resulü’e *Ehl-i Beyt*’in kimlerden oluştuğunu sormuşlardır. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i yanına çağırarak abasının altına almış ve onların *Ehl-i Beyt* olduğunu ifade etmiştir.

¹²³ Hidayet-i Uyun, vr. 9a.

¹²⁴ Hidayet-i Uyun, vr. 9a-9b.

¹²⁵ Ahzâb (33), 33.

Bu olay nedeniyle Ehl-i Beyt, “Al-i Abâ” olarak da isimlendirilmiştir.¹²⁶ Bu olay Giritli Ali Resmî Baba tarafından da elimizdeki eserde anlatılır. Esere göre olay şöyle gerçekleşmektedir:

*“Bunlar ‘ayn-ı hidāyet ve ‘ayn-ı ‘ināyet ve ‘ayn-ı kemāle ve ‘ayn-ı ‘irfāne ve ‘ayn-ı maḫṣūddırlar. Nitekim Faḫr-ı ‘Ālem-i kā’ināt ve mefāḫḫir-i mevcūdāt hazretlerine Bārī Te‘ālā Hazretleri mi‘rāc gicesi tāt u hulle giydürüb ba‘dehu bir gün ol hulle aīlına alub ba‘de bir yanına İmām Hasan ve bir yanına İmām Hüseyin Hazretlerini oturub Fāṭimā-tüz Zehrā ve Hazret-i ‘Ali ‘aleyhisselām bir yanına alub ayıtdı haṣa Ehl-Beyti ve Al –i ‘Abā buyurdılar derḫāl ṭaraf-ı ḫaḫdan Cebrā’il-i Emīn nāzil olub bu ayeti getürdi: **İnnemā yurīdullāhe lī yuzḫibe ‘ankumu’r-ricse Ehli’l-Beyti ve yuṭahhirakum taṭṭhirā**”¹²⁷*

Hidayet-i Uyun’da Ehl-i Beyt ve bu soydan gelen “On İki İmam” ve “On Dört Masumlar”ın günahsız masum ve pak oldukları söylenir. Herbiri birer İnsan-ı Kâmil olan bu zatlar hidayet yolunun da öncüleridir.

2.2.1. On İki İmam

Hazret-i Peygamber’in soyundan gelen ve Alevî-Bektaşî geleneğinde çok önemli bir yere sahip kişilerdir. İlk imam Ali b. Ebî Tâlib ile başlar ve on ikinci imam Muhammed el-Mehdî’nin 260(M.874) yılında küçük gaybete intikaline kadar devam eder. İsnâaşeriyye’ye göre on iki imam şunlardır:

“Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/661), Hasan b. Ali (ö. 49/669) Hüseyin b. Ali (ö.61/680), Ali Zeynelâbidin (ö. 94/713), Muhammed el-Bâkır (ö. 114/733), Ca’fer es-Sâdık (ö. 148/765), Musâ el-Kâzım (ö. 183/799), Ali er-Rızâ (ö. 203/818), Muhammed et-Takî el-Cevâd (ö. 220/835), Ali en-Nakî el-Hâdî (ö. 254/868) Hasan b. Ali el-Askerî (ö. 260/874), Muhammed el-Mehdî el-Muntazar (el-Kâim, el-Hücce; doğumu, 15 Şaban 255/29 Temmuz 869).”¹²⁸

Alevî-Bektaşî geleneğinde; gerek cem erkânı gerekse dâr erkânı sırasında okunan düvaz imamlar, Hz. Peygamber’in soyundan gelen bu on iki imama bağlılığı ifade eder.¹²⁹Cem’lerde başta Hz. Peygamber olmak üzere, Ehl-i Beyt ve on iki imamlara salavat’lar getirilir. Allah’tan bir şey isterken ya da fena bir şeyden ötürü O’na sığınırken hep Ehl-i Beyt ve on iki imamlar vesile yapılarak dile getirilir.¹³⁰

¹²⁶ Eğri, ASRL, s. 32.

¹²⁷ Hidayet-i Uyun, vr. 63b.

¹²⁸ Ethem Ruhi Fırlalı, “İsnâaşeriyye”, DİA, İstanbul, 2001, Cilt:23, s. 143.

¹²⁹ Eğri, ASRL, s. 10.

¹³⁰ Eğri, ASRL, s. 215.

Alevî-Bektaşî erkânında bir kişi bu dünya yolculuğunun sonuna geldiği, yani öldüğü zaman onun dârı çekilir. Dâr çekmek; vefat eden kişinin bağışlanması, Hakk'ın Dîdârı'na, Cemâl'ine kavuşması için Allah'a duâ ve münâcât etmek anlamına gelmektedir.¹³¹ İşte bu dâr erkânında Ehl-i Beyt ve on iki imamlar başta olmak üzere Alevî-Bektaşî anlayışının önderleri kendilerine has hususiyetleriyle birlikte anılarak, onların Allah'a olan yakınlıkları vesile edilip ölen kişi için af ve bağışlanma dilenir.¹³²

Esere hâkim olan duygu ve düşünce Ehl-i Beyt, bu soydan gelen on iki imam ve onların buluşa ermeden şehit edilen çocuklarına duyulan sevgi ve hürmettir. *Hidayet-i Uyun*'a bu on iki imam ve onların masum çocuklarının isimleriyle başlanmış, eser bitirilirken yine onlara salavatlar getirilerek, bu isimler hürmetine Allah'tan yardım ve bağışlanma talep edilmiştir. Eserin hemen başında bu on iki imamın isimi etrafında Fatiha tefsiri yapıldığını da daha önce belirtmiştik. Esere göre, bu zatları sevmek ve onlara iman etmek her Müslümanın üzerine borçtur. On iki imam, Muhammed Ali evlatlarından olduğu için diğer insanlardan da üstündür. Bu düşünceler eserde şu ifadelerle dile getirilir:

*“Ancağ murād olan, Müslümanım diyen, ehl-i haqqım ve imānım diyen ve i’ tikkādım var bunlar dine lazım olan budur ki gönüllerinde muhabbet idüb ve bilüb ve imān idüb ve inanmak gerek. Zîrā bunlar nur-ı hüdā ve seyr-i naqd-i ‘Aliye’l- Mütezā ve Fāṭimate’z-Zehrādırler. Bunlar zāhirde sa’ir halefden eşref ve efdāl oldıkları Muhammed ‘Ali evlādları olduklarındandır.”*¹³³

Eserde genel Alevî-Bektaşî inanacına uygun olarak on iki imamın günahsız olduğuna inanılır. Buna Kur’ân-ı Kerim’deki Ehl-i Beyt ile ilgili ayet delil olarak gösterilir. Hz. Peygamber’in, Hz. Ali’ye dair övgü dolu sözleri sıralanarak Hz. Ali’nin üstünlüğü vurgulanır.

“Faḥr-i ‘Ālem bunuñ haqqına şehādet idüb “lā fethā illā ‘Ali lā seyfe illā zülfiğār” ve “enā medīnete ‘ilm ve ‘Ali bābuhā rūḥuñ rūḥı demiñ demi ve cismiñ cismi keremallāhe vecheanñ” haqqına olub ve evlādları imām Ḥasan ve imām Ḥüseyn Ḥazretleri bāki olañ on iki imām ve çıhārde-i ma‘ṣūm pakları ve bunlar Faḥr-i Kā’inātñ ve Ḥazret-i ‘Ali ve Fāṭıma evlādlarıdır ve Bārī Te‘ālā bunlarıñ haqqına buyurur “innemā yurīdullāhe liyezhebi ‘ankumur ricse ehlel beyti ve yuṭahirakum taṭhīrā”¹³⁴ el ḥadīṣ “el e’immetu min ba’di isnā ‘aşere min

¹³¹ Eğri, ASRL, s. 70.

¹³² Eğri, ASRL, s. 71

¹³³ Hidayet-i Uyun, vr. 3b.

¹³⁴ Ahzâb (33), 33.

*‘Kureyşin evveluhûm ‘Alî ve ahiruhum Mehdi’” ve bunlardan ma‘adâ bunca ‘âbd ve zâhid ve ‘ârîf–i mevcûd ki bu ‘âleme geldiler ve gelecekler’*¹³⁵

Bir mü’mini öldüren bütün insanlığı öldürmüştür mealindeki ayetten yola çıkarak Hz. Hüseyi’i öldürenlerin ne kadar büyük bir cürüm işlediklerine işaret edilir. Müellife göre bu büyük suç işleyenler ebedi cehennemliktir. Bu düşünce esrede şu cümlelere dile getirilir.

“yağni bir adam kaçd eylediği halde bir mü’mini katl eylese ol katilîni yeri cehennemdir. Kavlehû Te‘alâ: “ men katele mü‘minân fe kânemâ katelenânsi cemi‘ân”¹³⁶ yağni bir kimesne bir mü’mini öldürse cemi‘îni öldürmüş gibidir. Öyle olsa İmâm-ı Hüseyî’n Hazretlerinden ziyâde mü‘min kimesne ola mı? Ve on iki imâmdan ve çehârdeh ma‘sum-ı pâklardan ziyâde mü‘min kimesne ola mı? İşte bunlara kaçd ideniñ her biri cemi‘i nâsı öldürmüş kadardır”¹³⁷

Eserin sonunda on iki imam hakkında kısa bilgiler verilir. Onların adları, künyeleri, ne kadar yaşadıkları, çocuklarının adları, kendileri ve çocuklarının kimler tarafından şehit edildikleri hakkında açıklamalarda bulunulur. Bu açıklamalar kısaca şöyledir:

H. Muhammed: Kamer devrinin onuncu senesinde dünyaya gelmiş, yetmiş üç senesinde altmış üç yaşında vefat etmiştir. Mesmu’ân şehittir. Kabri Medine-i Münevvere’dedir. Yedi çocuğundan dördü kız üçü ise erkektir. Erkek çocuklarının isimleri şöyledir: Abdullah; Kasım, İbrahim.¹³⁸

İmam Ali: Otuz altı çocuğu vardır. Bunların on sekizi kız on sekizi de erkektir. Şeyh Abidine göre bu çocukların on dokuzu erkek gerisi kızdır. Hicretin kırkinci yılında altmış üç yaşındayken Kûfe’de mescitte namaz kıldığı bir esnada Abdurrahman ibn-i Mülcem şehit etmiştir. Hilafeti beş senedir. Kendisinden sonra hayatta kalan erkek çocuklarının isimleri şöyledir: İmam Hasan, İmam Hüseyin, Muhammed Hanefî, Ebûbekir, Ömer, Osman, Cafer, Abdullah, Abbas, On dört masumlardan Muammedü’l-Ekber(Birinci masum) Hz. Ali’nin çocuğudur.¹³⁹

İmam Hasan: İkinci imamdır. Lakabı Müctebadır. Hicretin üçüncü yılında dünyaya gelmiş ve ellinci yılında safer ayının yirmi dokuzuncu günü cumartesi akşamı eşi tarafından zehirlenmek suretiyle şehit olmuştur. Kırk altı buçuk yıl ömür süren Hz. Hasan’ın kabri Medine-i Münevvere’dedir. Erkek çocuklarının isimleri

¹³⁵ Hidayet-i Uyun, vr. 28b.

¹³⁶ Mâide(5), 12.

¹³⁷ Hidayet-i Uyun, vr. 8a.

¹³⁸ Hidayet-i Uyun, vr. 64b-65a.

¹³⁹ Hidayet-i Uyun, vr. 65a.

şöyledir: Zeyd, Hasan, Talha, İsmail, Abdullah, Hamza, Yakub, Abdurrahman, Ömer, Kasım, On dört masumlardan Abdullah Bin Hasan (İkinci masum) Hz. Hasan'ın çocuğudur.¹⁴⁰

İmam Hüseyin: Üçüncü imamdır. Künyesi Ebû'l-Hasan, lakabı şehittir. Hicretin dördüncü yılında dünyaya gelmiş ve elli birinci yılında Muharrem'in üçüncü günü Cuma'da hutbe okurken Şemir tarafından şehit edilmiştir. Altı çocuğundan dördü erkek ikisi kızdır. Erkek çocuklarının isimleri şöyledir: Ali Ekber, Ali Evsat Zeyne'l-Abidin, Ali Asgar, Abdullah. Bir rivayete göre Muhammed ve Cafer adlı iki çocuğu daha vardır. On dört masumlardan Abdullah(Üçüncü masum), Kasım(Dördüncü masum) Hz. Hüseyin'in çocuklarıdır.¹⁴¹

İmam Zeyne'l-Abidin: Dördüncü imamdır. Künyesi Muhammed ve lakabı Zeyne'l-Abidin'dir. Hicretin ellinci senesinde doğmuştur. İmameti yirmi iki senedir. Mervan oğlu Abdülmelik oğlu Velid tarafından şehid edilmiştir. Kabri Medine-i Münevvere'dedir. On sekiz çocuğundan dokuzu kız, dokuzu da erkektir. Erkek çocuklarının isimleri şöyledir: Muhammed Bakır, Abdullah Hüseyin Asgar, Ali Esfer. On dört masumlardan Kasım (Beşinci masum), Hüseyin (Altıncı masum) Zeyne'l-Abidin'in çocuklarıdır.¹⁴²

İmam Muhammed Bakır: Beşinci imamdır. Künyesi Ebû Cafer lakabı Bakır'dır. Hicretin ellibirinci senesi, Safer ayının üçünde Cuma günü doğmuştur. Kırk yıl yaşamıştır İmameti on sekiz yıl sürmüştür. Hicretin yüz on dördüncü yılında Abdülmelik'in oğlu Hişam tarafından şehit edilmiştir. Kabri Medine-i Münevvere'dedir. Dört çocuğu vardır. Bu çocukların ismi şöyledir: Cafer, Abdullah, İbrahim, Ali. On dört masumlardan Aliye'l-Aftar(Yedinci masum) Muhammed Bakır'ın çocuğudur.¹⁴³

İmam Cafer-i Sâdık: Altıncı imamdır. Maddî ve manevî ilimlerde zirvededir. Künyesi Ebû Abdullah ve Ebû Muammed'tir. Lakabı Sâdık'tır. Hicretin sekseninci yılında Rebûe'l-Evvel'in on yedisinde pazartesi günü doğmuştur. Hicrî yüz kırk sekiz yılında Recep ayının beşi pazartesi günü Mansûr-ı Kûfî tarafından Medine'de şehit edilmiştir. Kabri Medine-i Münevverede'dir. Yedi çocuğu vardır. bu çocukların

¹⁴⁰ Hidayet-i Uyun, vr. 65b.

¹⁴¹ Hidayet-i Uyun, vr. 65b-66a.

¹⁴² Hidayet-i Uyun, vr. 66a-66b.

¹⁴³ Hidayet-i Uyun, vr. 66b-67a.

isimleri şöyledir: Kasım, İsmail, Abdullah, İshak Mü'min, Muharrem Me'mûn, Abbas, Ali. On dört masumlardan Abdullah(Sekizinci masum), Yahya el-Hâdî(Dokuzuncu masum) Cafer-i Sâdık'ın çocuklarıdır.¹⁴⁴

İmam Musâ Kâzım: Yedinci imamdır. Künyesi Ebû İbrahim, lakabı Kazımdır. Mekke Medine arasında bir yer olan Ebû adlı yerde hicrî yüz yirmi sekiz yılında, Safer ayının yedisinde Pazar günü dünyaya gelmiştir. Hicrî yüz seksen altı yılında Harun Reşit tarafından atıldığı hapisshane de elli sekiz yaşında şehit olmuştur. İmameti beş senedir. Altmış çocuğundan otuz altısı kız yirmi dördü erkektir. On dört masumlardan Salih (Onuncu masum), Tayyib(On birinci masum) Musâ Kâzım'ın çocuklarıdır.¹⁴⁵

İmam Musâ Rıza: Sekizinci imamdır. Künyesi Ebul Hasan'dır. Medine-i Münevvere'de hicrî yüz elli üç yılında Rebüe'-l Evvel'in on birinde Perşembe günü doğmuştur. Hicrî yüz on sekiz yılında Ramazanın ayının bir gün öncesinde Cuma günü altmış yaşında iken Me'mun Reşit tarafından şehit edildi. Kabri Horasan'dadır. Şehit olan çocuğu yoktur. Çocukları şunlardır: Muhammed Hasan, Cafer, İbrahim.¹⁴⁶

İmam Muhammed Takî: Hicrî yüz doksan beş yılında dünyaya gelmiş, yüz yirmi yılında Zilhicce ayının altısında Salı günü Mu'tasım Billah-ı Ahdî hilafeti döneminde yirmi beş yaşında şehit olmuştur. Kabri Bağdat'tadır. İmameti on yedi yıldır. Üç erkek çocuğu vardır. İsimleri şöyledir: Ali Hâdî, Musâ, Cafer. On dört masumlardan Ca'fer ibn-i Muhammed Takî (On ikinci masum) Muhammed Takî'nin oğludur.¹⁴⁷

İmam Aliyü'n-Nakî: Onuncu imamdır. Künyesi Ebû'l-Hasan ve Ali Hâdî'dir. Lakabı Takî'dir. Hicrî yüz on yılında Recep ayının üçünde Medine'de dünyaya gelmiştir. Hicrî iki yüz yılında, halife Mansûr döneminde, Samarra şehrinde Mütevekkil adlı biri tarafından kırk üç yaşında iken şehit edilmiştir. Kabri Samarra'dadır. İmameti otuz senedir. Dört tane erkek çocuğu vardır. isimleri şöyledir: Hasan, Hüseyin, Cafer, Kasım. On dört masumlardan Ca'fer ibn-i Ali Hâdî(On üçüncü masum), Kasım İbn-i Ali Hâdî(On dördüncü masum)¹⁴⁸

¹⁴⁴ Hidayet-i Uyun, vr. 67a-67b.

¹⁴⁵ Hidayet-i Uyun, vr. 67b.

¹⁴⁶ Hidayet-i Uyun, vr. 67b-68a.

¹⁴⁷ Hidayet-i Uyun, vr. 68a.

¹⁴⁸ Hidayet-i Uyun, vr. 68a-68b.

İmam Hasan ez-Zekî: On birinci imamdır. Lakabı Zekî ve Askî’dir. Hicrî yüz altmış yılında Medine-i Münevvere’de dünyaya gelmiştir. Hicrî iki yüz yılında yirmi yaşında iken Mu’temed adlı biri tarafından şehit edilmiştir. Kabri, Samarra’da babasının yanındadır. Muhammed Mehdî’den başka çocuğu yoktu.¹⁴⁹

İmam Muhammed Mehdî: On ikinci imamdır. Kunesi, Ebû’l-Kasım ve lakabı imameyne göre Hüceti’l-Kâim, Mehdî-i Nâzır ve Sahibü’z-Zaman’dır. On iki imamların sonuncusudur. Hicrî iki yüz elli sekizde Samarra şehrinde Ramanın yirmi üçüncü günü dünyaya gelmiştir. Hicri iki yüz altmış bir yılında sır olmuştur.¹⁵⁰

2.2.2. On Dört Masumlar (Çardeh Ma’sum-ı Pâk)

İsnâaşeriyye Şiileri’nin hata ve günahattan münezzehe olduğuna inandıkları on dört kişiyi ifade eden bir tabirdir. Bu ekole göre *çardeh ma’sum* Hz. Peygamber, Hz. Fâtıma ve on iki imamların toplamı olan on dört kişidir.

Alevî-Bektaşî geleneğinde ise on dört masum denince akla gelen kişiler, on iki imamın buluş çağına gelmeden şehit olan çocuklarıdır.¹⁵¹ Sayıları on dört olduğu için bu isimle anılmışlardır.

Hidayet-i Uyun’da, “*Der beyân-ı Ehli’l Beti’n-Nebi ve evlâd-ıl batnı ve eimmetu isnâ ‘aşara ve çehârdeh ma’sûm-ı pâk şalavâtullâhi ‘aleyhim ecma’in ve ‘alâ alihi ve evlâdi’t tabiîn.*”¹⁵² dendiikten sonra Hz. Peygamber’den başlayarak on iki imam ve onların çocuklarının tek tek isimleri sayılmış, buluşa ermeden şehit olan on dört masumlar hakkında bilgi verilmiştir. *Hidayet-i Uyun*, on dört masumların isimlerini açıkladıktan sonra onların ne şekilde şehit oldukları hakkında bilgi vermiştir. Esere göre on dört masumlar ve şehadetleri şöyledir:

Muhammedü’l-Ekber ibn-i İmâm Ali: Hz Ali’nin oğludur. Hz Fâtıma’nın kucağındayken bir kişinin evin kapsını darp ederek açması soncunda kapı Hz. Fâtıma ve kucağındaki çocuğunun üzerine düşmüş ve bu olayın sonucunda şehit olmuştur. Kabri Baki mezarlığındadır.¹⁵³

¹⁴⁹ Hidayet-i Uyun, vr. 68b-69a.

¹⁵⁰ Hidayet-i Uyun, vr. 69a.

¹⁵¹ Hamid Algar, “Çârdeh Ma’sûm-ı Pâk”, **DİA**, İstanbul, 1993, Cilt:8, ss. 227-228.

¹⁵² Hidayet-i Uyun, vr. 64b.

¹⁵³ Hidayet-i Uyun, vr. 65a-65b.

Abdullâh bin İmâm Hasan: Hz. Hasan'ın oğludur. Yedi yaşındayken Talhâ ibn-i Ömer (Amr) tarafından şehit edilmiştir. Kabri Bakî mezarlığındadır.¹⁵⁴

Abdullâh bin Hüseyin: Hz Hüseyin'in oğludur. Kerbelâ vakasında Abdullah Abidin ibn-i Ezvâk tarafından şehit edilmiştir. Kabri Kerbelâ'dadır.¹⁵⁵

Kâsım bin Hüseyin: Hz Hüseyin'in oğludur. Kerbelâ vakasında Abdullah Abidin ibn-i Ezvâk tarafından şehit edilmiştir. Kabri Kerbelâ'dadır.¹⁵⁶

Hüseyin bin Zeynelâbidin: Hz. Zeynelâbidin'in oğludur. Mansûr Ahmed ibn-i Tevkil bin Mu'aviye tarafından şehit edilmiştir. Kabri Rey'dedir.¹⁵⁷

Kâsım bin Zeynelâbidin: Hz. Zeynelâbidin'in oğludur. Üç yaşında iken Bekrîn Aded bin Mu'aviye tarafından şehit edilmiştir. Kabri Basra'dadır.¹⁵⁸

Aliye'l-Tahar (Aftar): dört yaşında iken Ahme-i Mansûr-ı Dımişkî tarafından şehit edilmiştir. Kabri Sanâ'dadır.¹⁵⁹

Abdullah Ca'fer es-Sâdık: Üç yaşında şehit olmuş, kabri Bistâm'la Meshâm arasındadır.¹⁶⁰

Yahyâ el-Hâdî bin Ca'fer es- Sâdık: On yaşındayken devrin halifesinin yanında Abdullâh ibn-i Muhammed-i Kûfî tarafından şehit edilmiştir. Kabri Bağdat'tadır.¹⁶¹

Sâlih bin Musâ el-Kâzım: Üç yaşında iken Osman adlı biri tarafından şehit edilmiştir.¹⁶²

Tayyibe bin Musâ el-Kâzım: Yedi yaşındayken İbrahim ibn-i Dımişkî tarafından şehit edilmiştir. Kabri Didedur.¹⁶³

Ca'fer bin Muhammed et-Takî: Dört yaşındayken Yusûf ibn-i İbrahîm ibn-i Ahmed-i Dımişkî tarafından şehit edilmiştir. Kabri Kum'dadır.¹⁶⁴

Ca'fer bin Hasan el-Askerî (Ca'fer bin Alî Hâdî): bir yaşında iken Muhammed ibn-i İbrahîm-i Dımişkî tarafından şehit edilmiştir. Kabri Rey'dedir.¹⁶⁵

¹⁵⁴ Hidayet-i Uyun, vr. 65b.

¹⁵⁵ Hidayet-i Uyun, vr. 66a.

¹⁵⁶ Hidayet-i Uyun, vr. 66a.

¹⁵⁷ Hidayet-i Uyun, vr. 66b.

¹⁵⁸ Hidayet-i Uyun, vr. 66b.

¹⁵⁹ Hidayet-i Uyun, vr. 66b-67a.

¹⁶⁰ Hidayet-i Uyun, vr. 67a.

¹⁶¹ Hidayet-i Uyun, vr. 67a-67b.

¹⁶² Hidayet-i Uyun, vr. 67b.

¹⁶³ Hidayet-i Uyun, vr. 67b.

¹⁶⁴ Hidayet-i Uyun, vr. 68a.

¹⁶⁵ Hidayet-i Uyun, vr. 68b.

Kâsım bin Hasan el-Askerî (Kâsım bin Alî Hâdî): Üç yaşındayken Mansûr ibn-i İbrâhîm tarafından şehit edilmiştir. Kabri Cezayir'dedir.¹⁶⁶

2.2.3. On Yedi Kemberbest

Alevî-Bektaşî inancına göre *on yedi kemberbest*; Başta Hz. Peygamber ve Hz. Ali olmak üzere Ehl-i Beyt'e bağlılıkları bilinen ve İslam'ın yayılıp güçlenmesi için onlara yardımcı olan kişilerdir.¹⁶⁷ Kemer bağlamanın Hz. Peygamberden kalma bir gelenek olduğuna inanılır. Bu inanca göre; Cebrail, Hz. Peygamber'e, Hz. Peygamber Hz. Ali'ye, o da Selman-ı Farisî, Cafer-i Tayyar ve Kanber'in bellerine kemer bağladıktan sonra Hz. Selman diğer kişilerin kemerlerini bağlamıştır.¹⁶⁸ Alevî-Bektaşî geleneğinde oldukça önemli bir yerde duran on yedi kemberbest inanışının Fütüvet anlayışından çıktığı da söylenmektedir. Fütüvet yolunda da esnaf zümrelerinin her birinin bir piri vardır. Bunların sayısı da on yedidir. Fütüvet yolunda da On Yedi Kemberbest, on iki imamla birlikte teker teker anılır ve son derece önemlidir; onlarsız meslek icra edilemez.¹⁶⁹

Ortaya çıkışı ve dayandığı yer neresi olursa olsun Alevî-Bektaşî geleneği içerisinde önemli bir yer edinen On Yedi Kemberbest şu isimlerden oluşmaktadır: Selman-ı Farisî, Muhammed b. Ebî Bekr, Mâlik el-Eşter, Ammâr b. Yâsir, Veysel Karanî, Ebû Zeri'l-Gıffarî, Huzeyme b. Hâris, Abdullah b. Bedî', Abdullah b. Adil Haris, Ebû'l-Heysem et- Tehânî, Hâris eş-Şeybânî, Hâşim b. Utbe, Muhammed b. Ebî Huzeyfe, Kanber Mürtefi b. Vezza', Sa'd b. Kays el-Hemedânî, Abdullah b. El-Abbâs.¹⁷⁰

Alevî-Bektaşî geleneğinde bu on yedi kemerbes içinde en fazla dillendirilenler Selman-ı Farisî ve Kanberdir. Zaten eserde de bu iki kişiye vurgu yapılmıştır. Onların Ehl-i Beyt'e olan hürmetleri nazara verilerek, onlar gibi davrananların konumları ifade edilmiştir:

¹⁶⁶ Hidayet-i Uyun, vr. 68b.

¹⁶⁷ Fığlalı, **TAB**, s. 224.

¹⁶⁸ Fığlalı, **TAB**, s. 225.

¹⁶⁹ Fığlalı, **TAB**, s. 226.

¹⁷⁰ Fığlalı, **TAB**, s. 225.

“Pes lâzım olan budur ki bir adam müslümânım ve ümmet-i Muhammed’den ve sünnet-i cemâ’atdenim didiği halde mademki bir adam seyyîd-i se’âdetden oldığı bilse yahûd ‘alâmetini başında olub gör ki ol vucûdî daği bu on iki imâmın çehârde-i ma’şûm pâkların vucûdından ayrı görmiye ve anlar olan hüsn ve zannın gibi bunlara daği ol günâ hüsn-i zan ve tağzîm İtmek gerek. Anları görmüş gibi ve hâtır bilmiş gibi ve tebi’yyat itmiş gibi olub ol vakt **Selmân** ve **Kamber** meşâbesinde olmuş olunur ki bu günâ olan Ümmet-i Muhammed muhabbet-i hânedândır dirler.”¹⁷¹

2.3. SUFÎLER

Tasavvufî hayat tarzını benimseyerek Hakk’ın yakınlığını kazanmaya çalışan kimselere sufi denir.¹⁷² Alevî-Bektaşî geleneği içinde yetişen derviş ve mürşitler; Kur’ân, hadis, Buyruklar, Hacı Bektaş-ı Veli’ye ait Makalat ve bu ekolün önemli simalarına ait eserleri, kaynak olarak kabul ettikleri gibi yer yer meşhur sûfîlerin görüşlerinden de yararlanmışlardır. Baştanbaşa İslam tasavvufuyla örülü Alevî-Bektaşî geleneğinin, aynı kaynaktan çıkan başka tasavvuf ekolleri ile bu yakın ilişkisi doğaldır.

Eserde bazı konu ve kavramlar açıklanırken meşhur sûfîlerin görüşleri de söylenerek onlardan destek alınır. Beyâzîd-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî, Hallâc-ı Mansûr, Muhyiddin-i Arabî, İmam Şiblî, Ebû’l-Hasan Harakanî esere yansıyan önemli isimlerdir. İman mertebelerinden *hasû’l-has* konusu açıklanırken adı geçen bu kişiler çeşitli görüşleriyle anılmıştır. Bu görüşler kısaca şöyledir:

“İş bu mağâlde bu kadar söz kifâyet ider. Yoğsa bağr-i muhîr. zîrâ bu defteri okurken **Hallâc-ı Manşûr** enel hak didi ve **Cüneyd-i Sübhani** mâ a’zameş şân didi ve **şeyh Şiblî** ene ekul ve ene esma’ ve ehlu’l dareyni gay” didi **Ebu’l Hasan Harakânî** “ene’s şüfî leyse mağlûkun” didi ve **Muhyiddîn-i Arabî** ve **Beyâzîd-i Bistâmî** leyse fî cenneti mâsivallâh fe temûnî lescud tenûnî ve daği lev ‘areftumûnî nescudehu temûnî didi”¹⁷³

¹⁷¹ Hidayet-i Uyun, vr. 64b.

¹⁷² Reşat Öngören, “Sûfî”, **DİA**, İstanbul, 2009, Cilt:37, s.471.

¹⁷³ Hidayet-i Uyun, vr. 52a.

2.4. DİĞER DİNÎ KAVRAMLAR

2.4.1. Hadis

Söz, haber, yeni şey anlamlarına gelen hadis (çoğulu ehâdis), terim olarak, Hz. Peygamber'in söz fiil ve takrirleridir.¹⁷⁴ Çoğu Alevî-Bektaşî eserinde olduğu gibi *Hidayet-i Uyun*'da da dervişlere ve taliplere nasihat sadedinde anlatılan konu ve kavramlar, ya Kur'ân'dan bir ayet ya da Hz. Peygamberin bir sözüne dayandırılarak açıklanmıştır. Bu hadislerden bazılarının hadis sıhhati açısından eleştiriye açık olduğu bir gerçektir. Ancak burda önemli olan sözlü kültür geleneğinden gelen bir anlayışın bu sözleri Hz. Peygamberin sözleri olarak algılaması ve onları eserlerinde kullanmasıdır. *Hidayet-i Uyun*'da geçen bazı hadisler:

“*Eddunyâ sicnî'l mü'minîn.*”

“*Ve künte kenzân mahfiyen fe aḥbebtu en u'rafe feḥalaḳtül ḥaḳḳa*”

“*Küllî şeyin yercî' ila aşlih*”

“*Men 'arafe nefsehu feḳad 'arefe rabbehu*”

“*Lâ yuḳbelü'l-cum'atu illâ bi muşır-ı câmi'*”

2.4.2. Mirac

Mi'rac sözlükte merdiven, yukarı çıkmak, yükselmek, yükselme yeri gibi anlamlara gelmektedir.¹⁷⁵ Terim olarak ise Hz. Peygamber'in göğe yükselişini ve Allah katına çıkışını ifade eder.¹⁷⁶ Bu göğe yükseliş iki aşamada gerçekleşmiştir. Birincisine *İsrâ* denir ki Kur'ân-ı Kerim'de şu şekilde gerçekleştiği ifade edilir: “*Bir gece, kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu mescidi haramdan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir.*”¹⁷⁷ Bu yolculuğun ikinci aşamasında Hz. Peygamber'in Mescid-i Aksa'dan semaya yükselmesine ise *mi'rac* denir. Hz. Cebrail'in rehberliğiyle gerçekleşen bu yolculuk hicretten yaklaşık olarak bir yıl önce gerçekleşmiştir.¹⁷⁸

¹⁷⁴ İsmail Karagöz ve diğerleri, s. 215.

¹⁷⁵ İsmail Karagöz ve diğerleri, s. 444.

¹⁷⁶ Salih Sabri Yavuz, “Mi'rac”, *DİA*, İstanbul, 2005, Cilt: 30, s. 132.

¹⁷⁷ İsrâ, (17), 1.

¹⁷⁸ Yavuz, s. 133.

Alevî-Bektaşî geleneğinde üzerinde çokça durulan Mi'rac, hadisler ve tarihi bilgilerle desteklenmeyen masalımsı unsurlarla doludur. Buna göre Hz. Peygamber Mi'rac yolculuğu yaparken birden önüne kükreyen bir arslan çıkar. Hz. Muhammed ondan korunmak için kendisinin son peygamber olduğunu belirten yüzüğü arslanın ağzına atar. Sonra yoluna devam eder. Allah'ın huzuruna çıkar. Hakkı'nın dîdârını görür. Sessiz ve sözsüz olarak doksan bin sır söylenir. Ancak aralarında bir perde vardır. Hz. Peygamber, bu perdenin kaldırılıp kaldırılmayacağını merak etmektedir. Nihayetinde perde kalkar ve Hz. Muammer orda duran Hz. Ali'yi görür. Bu yüzden Alevî-Bektaşî geleneğinde Mi'rac, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'nin sırrına ermesi şeklinde algılanır. Ayin-i Cem de, "Mirac hikâyesinin temelinden başka bir şey değildir."¹⁷⁹ Hz. Peygamberin Mir'aç'ta "*kırklar meclisine*" katılması da üzerinde durulan bir başka konudur.

Eserde miraç hadisesinin anlatıldığı yerlerde anlam yönüyle bazı kopuklukların olduğu anlaşıyor. Müstensihin atladığı yerler ya da eksik bir nüshadan çoğalttığı için anlam olarak tamamlanmayan cümleler var.

Mi'rac hadisesi, *Hidayet-i Uyun*'da da yer yer masalımsı bir görünüm kazanmaktadır. Yukarıdaki şekliyle olmasa bile Hz. Ali yine bu masalın en önemli kahramanlarından biridir.

Esere göre, Hz. Peygamber miraca nerden ve nasıl çıktığını Ashab-ı Kiram'a anlatır. Akılları ikna etmek için de Kudüs'te miraca çıkarken açık bıraktığı kapı ve yolda karşılaştığı kabile hakkında bilgi verir. Hatta Kudüs'te miraca çıktığı yeri Hz. Cebrail'in yardımıyla detaylı bir şekilde anlatır. Hz. Peygamber'in miraca çıkarken falan yerde konaklamışlardı dediği kabile de, onlar hakkında anlatılanları doğrular. Ashab-ı Kiram'ın sorusu üzerine Hz. Peygamber, miraçta Allah'ı gördüğünü ifade eder. Şekilden ve sureten münezzeh olan Allah'ın, Hz. Peygamber tarafından görülme keyfiyeti bazılarının akıllarına yatmaz. Bu müşküllerini hal etmek için Hz. Ali'nin yanına giderler. Hz. Ali, Allah'ın subuti sıfatlarıyla Hz. Peygamber'e görüldüğünü ifade ederek, akılları ve gönülleri ikna edici açıklamalar yapar, onları yanlış düşmekten kurtarır. Eserde bütün bunlar şu cümlelerle ifade edilir:

“sūal itdiler idi ki mi'rāca nerden çıkdınız ol Hāzret aytdı kuds-ı şerīfden anlar aytdı Kudüse giderken yolda bir nesneye rāst geldiler mi hem Kudüsün penceresi nem kadar diyübsuvval eylediler derhāl cebr'il-i emin nāzıl olub ve

¹⁷⁹ Fıglalı, TAB, s. 202.

düsturunun bu anlayışın mensupları için nekadardır önemli olduğunu vurgulamaktadır. *Hidayet-i Uyun*'da yukarıda mealı verilen hadis doğrultusunda kendini bilmek kavramı açıklanır. Hak yoluna gönül veren ve insan-ı kâmil olma arzusu taşıyan bir talibin, kendini bilmesi bu yolda onu neticeye ulaştıracak çok önemli bir yoldur:

“Bundan ma‘lûm olur ki dirler eger sen kendini bilmiş Hakkı bilmiş olırsın zirâ el hadîş “men ‘arafe nefsehu fekad ‘arefe rabbehu”yağni bir adam nefsinı bile tahkîk Rabbisin bilmiş olur.”¹⁸⁴

İnsan kendi hakikatine vakıf olmalıdır. Maddî-manevî hususiyetlerinin bilincinde olup kendi nefsinı bilmelidir. Kendi nefsinı bilme mertebesine ulaşabilirse Sırat köprüsünü kolayca aşır cennete varır ve Cenâb-ı Hakk'la tanışma ve buluşma şerfine nail olur. Eğer kendini bilmezse büyük bir mahcubiyet yaşar. Bu durum eserde şu cümlelerle ifade edilir.

“Pes Adem olana dahi lâzımdır ki sa‘y idüb aşlından zâtından ve haqîkatından ve vücudundan haberdâr ola ve nefsinı bilüb ve Rabbisini bile ol dahi bir zahîresi ve rütbe-i helâkden kurtulub ve sırât köprüsini asan vechle geçüb ve cennete girüb didâr-ı Bârî Te‘âlâ ile müşerref olub yohsa mahcûb ve mağbûn belki mağbundan mağbûn olur.”¹⁸⁵

2.5.2. Mürşit

Sözlükte “yol gösteren, kılavuz, delil, rehber” anlamına gelen mürşid, terim anlamı olarak tasavvufta, insanlara hak yolu gösteren; şeyh, velî, er, eren, pir demektir.¹⁸⁶ Alevî- Bektaşî geleneğinde “baba ve dede” kavramları bu kişileri ifade etmek için de kullanılır. Bütün tarikatlarda olduğu gibi Alevî-Bektaşî yolunda da ilk mürşid Hz. Peygamberdir. Hz. Ali'den sonra Hacı Bektaş-ı Veli, Hz. Peygamberle başlayan bu yolun en önemli önderleridir.¹⁸⁷ Pir Sultan 'a ait şu dizeler, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin bu konudaki mualla mevkilerini gözler önüne sermektedir:

Mürşidim Muhammed bildim yolumu,

Rehberim Ali'dir, verdim elimi.

Hak yolu çok çetin imtihanlarla doludur. Bu yüzden Allah'a varmayı ve O'nun didarını görmeyi arzu edinen her dervişin ilk başvuracağı şey bir mürşid-i

¹⁸⁴ Hidayet-i Uyun, vr. 29b.

¹⁸⁵ Hidayet-i Uyun, vr. 34a-34b.

¹⁸⁶ İsmail Karagöz ve diğerleri, s. 502.

¹⁸⁷ Osman Eğri, **HMA**, s. 44.

Kamile varmaktır. Mürşitsiz çıkılan yolda gerek din gerekse tasavvufa ait konuları anlamak mümkün değildir. Manevî olgunluğa ulaşmak için mutlaka bir mürşitten feyz alınmalıdır.

Hidayet-i Uyun'da mürşit kavramı üzerinde çokça durulmuştur. Bir mürşide varmanın zorunluluğu sürekli vurgulanmıştır. Kâinatta birlik hâkimdir. Oysa talib gözünde şaşlık olan bir insana benzer. Nasıl gözünde şaşlık olan biri hazık bir hekime gidip derdine derman bulmaya çalışıyorsa, Talip de ikilik düşüncesinden kurtulup kâinattaki birlik sırrına ermek için bir mürşide gitmelidir.

Eser'e göre; Ashab-ı Kiram, biat ederken Hz Peygambare nasıl ikrar iman vermişlerse tallip de mürşidine aynı hasasiyetle ikrar vermelidir. Hz Muhammed söylediği şeyleri nefsinden ötürü söylememdiği gibi mürşit de nefsinden kaynaklanan kusurlarla herhangi bir istekte bulunmaz. Öyleyse mürşidin söylediği şeyler talibe ne kadar ters gelirse gelsin o söylenenin içinde bir hikmet olduğunu düşünmeli ve iradesini mürşidin emrine vermelidir. Bu husus eserde şu cümlelerle dile getirilmektedir:

*“Zîrâ bilmez ki mürşîdiñ emri zâhirde haţâ görünürse talib anı şevâb görüb işleme lazım olur zîrâ emr-i mürşîd cümleden muḳaddemdir ve talibiñ irâde’i mürşîdiñ rızâsına maḥv olmak gerek ki buna ikrâr imân dirler.”*¹⁸⁸

Bir talip tasavvuf yolculuğunda ne kadar ilerlerse ilerlesin hiçbir zaman mürşidini geçemez. Çünkü kendisinin olgunluğa ulaşması o mürşidin eliyle gerçekleşmiştir:

*“bir ṭalib ne ḳadar menzil-i merâtîb ḳaṭ‘ ile müvahḥid ‘ârif-i billâh olsa mürşîdiñe bitişüb menzilde ve merâtîbde beraber olmaz zîrâ âniñ irşâdı âniñ burnundan oldı.”*¹⁸⁹

Giritli Ali Resmî Baba'ya göre, mürşit hakkı zahirde ve batında ana baba hakkından bile ileridedir. Bunu yumurta ve kuş döngüsüyle izah etmektedir. Ona göre ana baba taklidinde olanlar tıpkı kuştan çıkan yumurta durumunda kalırlar. Bir kez daha doğmak isterlerse yumurtadan çıkan kuş gibi onu terbiye edecek, ana baba taklidinden kurtaracak bir anaya daha ihtiyaç duyarlar. Ana baba taklidinden kurtulmak için bir kamil mürşide bağlanırlar. Yani bir anadan doğduktan sonra ikinci kez mürşitten doğup iki kez doğmuş olurlar. Bunu eserde şu ifadelerle izah etmiştir:

“Öyle olsa üstâd ḳaḳḳı mürşîd ḳaḳḳı zâhirde bâtında ana ve baba ḳaḳḳından ileridir. Zîrâ ana ve baba taklidinde falân yumurtalıḳda ḳalır ve bir

¹⁸⁸ Hidayet-i Uyun, vr. 7b.

¹⁸⁹ Hidayet-i Uyun, vr. 37a.

*kez daği doğmağa murād eylese kuş yumurta ola ve bir ataya muhtâc olur ki anı terbiyyet eyleye ana ve baba taqlidden kırtara yağni ana baba taqlidinden mürşid-i kâmil ile tevfiğ ider.*¹⁹⁰

2.5.3. Nefis ve Mertebeleri

Sözlükte, “ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, hevâ ve heves, kan, beden ve bedenden kaynaklanan süflî arzular” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁹¹ Kur’an-ı Kerim’ de nefis kelimesi farklı çekimleriyle birlikte 295 defa geçmektedir. Kur’an’a göre o, kötülüğün kaynağıdır ve sürekli kötülüğü emretmektedir.¹⁹² Bütün güzellikler Allah’tan bütün kötülükler ise insanın nefsinden kaynaklanmaktadır.¹⁹³ Bu yüzden ona karşı sürekli uyanık olmak ve onun şerrinden Allah’a sığınmak gerekmektedir.¹⁹⁴

Nefis, tasavvufta genellikle olumsuz anlamlarıyla dile getirilmektedir. İnsan-ı Kamil olmayı kendilerine hedef olarak belirlemiş abid ve zahitlerin önündeki en büyük engel nefistir. Günah ve her türlü kötülüğü işlemeye meyilli olan nefis ibadet ve hayırlı işlerden ısrarla kaçır. Bu yüzden tasavvuf erbaplarının hayatları, ona mualefet ve onunla mücadeleyle geçmektedir. Bu yolda yürüyenler için nefisle barışık olmamak esastır.¹⁹⁵ Tasavvufta insanın kendini tanıması çok önemlidir. Bu da ancak nefsini bilmekle mümkün olmaktadır. “Nefsini bilen Rabb’ini bilir” sözü bu bağlamda sıkça kullanılmaktadır.

Mutasavvıflar nefsi; **nefs-i emmâre** (kötülüğü ve şerri şiddetle emreden), **nefs-i levvame**(yaptığı kötülükleri kınayan), **nefs-i raziye**(razı olan, hoşnut kalan), **nefs-i mardiyeye**(hoşnut olunan), **nefs-i mutmainne**(doyuma, huzura kavuşmuş olan), **nefs-i mülheme**(ilham edilmiş olan), **nefs-i kâmile**(olgun, kemale eren), **nefs-i zâkiye**(kâmile) ve **nefs-i sâfiye**(kâmile) kısımlarına ayırmışlardır.¹⁹⁶

Bütün tasavvufî ekollerde olduğu gibi Alevî-Bektaşî geleneğinde de nefis kavramı üzerinde önemle durulmuştur. Nefsini bilen Rabb’ini bilir sözü bu yolun sahiplerince de sık sık dile getirilir. Nefis, Hakk’a varmaya en büyük engeldir. Ana-

¹⁹⁰ Hidayet-i Uyun, vr. 15b.

¹⁹¹ Süleyman Uludağ, “Nefis”, **DİA**, İstanbul, 2006, Cilt:32, s. 526.

¹⁹² Yûsuf, (12), 53.

¹⁹³ Nisâ, (4), 79.

¹⁹⁴ Dârimî, “Nikâh”, 20; İbn Mâce, “Nikâh”, 19; Nesâî, Cumêa, 24.

¹⁹⁵ Süleyman Uludağ, s. 527.

¹⁹⁶ İsmail Karagöz ve diğerleri, s. 523.

baba, evlad u iyal ve mal-mülk birer masivâdır. Bunlarla meşgul olan insan kendini unuttur. Bunun çaresi de Hz. İbrahim yaptığı gibi kalbinde bulunan evlat sevgisini boğazlamaktır. Bu durum eserde şu cümlelerle dile getirilir:

“*Āmmā ‘azîz-i men nefis didikleri nesne oldır ki Hakk’a varmağa kımaz. Yağni seni saña unutturur ve seni saña meşkul olmağa kıymaz. Meşelâ ya evlâd-u ‘iyâl gibi veya mâsivâyâ da ‘ir nesneler gibi aña muhabbet idüb ve mâ ‘il oldıgıñ hâlde ol vaķıt sen anıñla olmuş olırsıñ ve kendiñ ile olmamış olırsıñ. Pes bunıñ çâresi Halîlullâh gibi boğazlamağdır. Yağni derûnunda evlâd-ı aşk-ı ilahî aña mahşûş itmesi terk itmekdir.*”¹⁹⁷

Eserde nefsin mertebeleri de sayılarak yürünmesi gereken yol taliplere anlatılır. Nefis mertebeleri içinde mutma‘inne ile peygamberlerin muttasıf olduğu çünkü onların yaratılışta temiz kalpli oldukları vurgulanır. Ahirette bütün peygamberlerin nefsî nefsî dedikleri anlarda, Hz. Peygamberin ümmetî ümmetî diyecek olmasının onun ne kadar olgun bir nesfe sahip olduğunun bir göstergesi olarak dile getirilir. Bu özelliğinden dolayı Hz. Muammed’e iki cihan güneşi ve kainatın serveri denmektedir. Bu konu eserde şu cümlelerle ifade edilir:

“*Qavlehû Te‘âlâ: “Yâ eyyühe’n nefsü’l mutma’ine irci’î ilâ Rabbiki râğiyeten merđiyye fedhulî fî ‘ibâdî vedhulî cenneti.”*¹⁹⁸ Yağni ey **nefs-i mutma’in** şâhibi Rabbiñden baña sen rızâ-yı Hakk’a râzı ol tâki bu **râğiyeten merđiyye** şâhiblerine vaşıl olub cennete giresiñ. Yağni **şâfiye** hemaîl olasıñ öyle olsa **nefs-i emmâre** **nefs-i levvâme** ve **nefs-i mülhimes**den geçüb **nefs-i mutma’ine** vaşıl olmayınca saña bu hîţâb olmaz ve eger **nefs-i mutma’ine** sıfatla şıfatlanıñ saña dağı bu hâzâb olur ve **rağiyye marđiye** sıfatın ile götürürsiñ Ol vaķt **şâfiye** şıfatıyla şıfatlanırsıñ yağni cümlesin dağı râzı olırsıñ ve senden cümlesi râzı olur ve şâf endur şâf olırsıñ. Pes **nefs-i mutma’ine** ile bu ‘âleme enbiyâdan ğayrı kimsene gelmedi. Zîrâ enbiya ma’sûm kalbdır dayañur ol sebebden **râğiyye** ve **marđiyye** şıfatıyla şıfatlanub şâfiyye dağı olub bilâ-hisâb ve’ ‘azâb cennete dâhil olurlar rivâyet olunur ki yarın kıyâmet günü enbiyânıñ cümlesi nefsi nefsi dise gerek amma Fağr-i ‘Âlem ümmetî ümmetî dise gerek aña iki cihân güneşi ve serveri dirler ğayrıya dimezler.”¹⁹⁹

Hidayet-i Uyun’da, insanın çok değerli olduğu ve yüce makamlara sahip olduğu ifade edilir. İnsan ahlak-ı Muhammedî ile ahlaklanmanın yolunu bulmalıdır. Böyle yapmaz, kötü sıfat ve ahlakla kendi değerini düşürürse kıyamet günü başına

¹⁹⁷ Hidayet-i Uyun, vr. 58a-58b.

¹⁹⁸ Fecr, (89), 27-30.

¹⁹⁹ Hidayet-i Uyun, vr. 60a-61b.

büyük işler açar. Yaratılış gayesine uygun davranmadığı için vefat ettiğinde ve haşır gününde nefis ve nefesine ait kötü sıfatlar hayvan suretinde kendisine görünür. Kibir, kin, hased, su-i zan, hırs, tamahkarlık ve adavet gib kötü sıfatlar kendilerini bu hal üzere bırakan kişilerden intikam alırlar. Sıfatını hayvanlıktan kurtarmanın ve yaratılışta sahip olduğu güzelliklere ermenin yolu ahlak-ı Muhammedî ile ahlaklanmaktır. Eserde bu düşünce şu çarpıcı cümlelerle dile getirilir:

“*Kurân-ı ‘Azîmü’ş-Şânı beyân ve hem zıkr olasın gine kendinden agâh olmayub gâfil olasın ve nādānlık idüb kendini bilmeyesin ve müşrik olubhaqqı birlemeyesin gâfil olma göziñ aç sen seni insân ide gör hemdem-i ehl-i dil olub ten-i can ide gör. Ölme göziñ aç ‘âlemi kibriyâsın sen. Sidre-i levh-i kalem ‘ârş-ı mu‘allasıñ sen. İmdi biçâre adam bu zıkr olunan menzil-i merâtib şıfât-ı zemîmeden ve ahlâk-ı nâpesendiden kurtulub ahlâk-ı hamîde ve hulûk-ı Muhammed ile hulûklandıñ ise ol vâkt bu menzil ve bu merâtib ve bu devlet seniñ olur ve eger şıfât-ı zemîme ve ahlâk-ı nâpesendide muttıf hulûkundansıñ haq te‘âlâ seni yaratmasından murâdı ne idügin bilmeyüb ve sen seni bilmeyüb Rabbiñi bilmediñ ise yarın bu dâr-ı fenâdan dâr-ı bâkîye sefer idecek olduğda can hulûkına gelür dünyâda muttıf olduğı şıfât-ı zemîmeye isti‘dâdıñ yürüyüb karşıña gelür ol vâkt görürsün ki gâfletle olub koyuverdiğin nefisler birden hayvân şüretinde saña hücum itmek isterler ki bizi şıfât-ı behîme ve zemîme ile muttıf olduğın hâlde olub koyuvirdiñ ve dañi sū-i zan ve gümân kibr-i kin hased ve bañil-i ‘adavet ve hırs ve tam‘akâr olduğın hâlde koyuverdiñ şimdi bizi hayvānlıktan diyub hücum iderler.”²⁰⁰ 37b,38a*

Bir başka başlıktında incelediğimiz kendini bilmek kavramı da nefisle irtibatlandırılarak kullanılır.

2.5.4. Tevellâ-Teberrâ

Tevella, sözlükte “dost edinmek dost olmak” anlamına gelmektedir.²⁰¹ Alevî-Bektaşî anlayışında; başta Hz. Peygamber olmak üzere Ehl-i Beyt soyundan gelenleri sevmek, onları sevenleri sevmek anlamındadır.²⁰² *Teberrâ* ise sözlükte bir şeyden beri olmak, uzak durmak manasındadır.²⁰³ Alevî-Bektaşî anlayışında ise Ehl-i Beyt’e kötülük ve haksızlık edenleri düşman bilmektir.

Eser, yukarıda verilen izahlar doğrultusunda *Tevellâ-Teberrâ* kavramları üzerinde durmuştur. *Tevellâ*, sadece Ehl-i Beyti sevmek değildir. O, aynı zamanda

²⁰⁰ Hidayet-i Uyun, vr. 37b-38a.

²⁰¹ İsmail Karagöz ve diğerleri, s. 659.

²⁰² Hüseyin Özcan, **Hacı Bektaş-ı Veli**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, (HBV) s. 106.

²⁰³ İsmail Karagöz ve diğerleri, s. 639.

Hız. Peygambere iman etmektir. Bu iman ve Ehl-i Beyt sevgisi yolunda gerektiğinde hiç çekinmeden bütün aile fertleriyle birlikte canını ve malını vermektir. Teberrâ ise Hız. Hüseyin'i ve Ehl-i Beyt soyundan gelen kişileri şehid eden ve artık kötülüğün sembolü haline gelmiş olan -başta Yezid olmak üzere- tüm Ehl-i Beyt düşmanlarına düşmanlık etmektir. Tevellâ-Teberrâ kavramlarının gereğini yapmak aynı zamanda Hız. Peygambere ümmet olmanın da bir gereğidir:

“İmdi mü'min olana lazımdır ki tevellâ teberrâ şahibi olduğunu âl-ü evlâdın illâ ol yezide teberrâ ide. Zîrâ âl-u evlâde muhabbet-i devlete mü'minin olanlara yetişdi ve münâfıklar bu devletden mahrûm oldu.”²⁰⁴

“İmdi azîz-imen tevellâ teberrâ şahibi olmak gerek. Hata-yı münâfıklıktan kurtulub mü'min olasın. Ve Muhammed âlelyhisselâma bey'at idüb ümmet olasın”²⁰⁵

Girittli Ali Resmî Baba, Bedir savaşı öncesinde Hız. Peygamberin sahabelere biât ettirmesini bu iki kavramla açıklar:

“Yağni bunlar ol vaqt tevellâ teberrâ üzerine 'ahd itdiler yağni Muhammediñ dostuna dost düşmanına düşman olmağlığa 'ahd itdiler ve bu 'ahde vefâdan murâd bu olsa gerek kim Muhammed 'aleyhisselâmiñ uğruna evld-u 'iyali ve han-u manını baş-u canını terk itmek, sabit qadem olmağdır.”²⁰⁶

Tevellâ-Teberrâ sahibi olmak ve bu kavramların hakikatine ermek her kişiye nasip olmaz. Nasibe bağı olan bu meselenin aynı zamanda çok ağır bedelleri de vardır. Bu yolun dervişleri ve talipleri, dünyada sahip oldukları herşeyden vazgeçmeyi göze almalıdır. Bu bedelleri ödemeyi göze alamayanlar bu yola girmemelidir. Eserde bu husus şöyle dile getirilir:

“Zîrâ dimişlerdir ki gelme gelme dönme dönme geleniñ malı döneniñ başı” 6a

Gelmenin bir bedeli var. Savaş meydanına çıkan herkes bu bedelin ne olduğunu iyi bilir. Ashâb-ı Kiram bu şuurla Hız. Peygambere biat etmiş, yeri geldiğinde malını ve canını vermekten bir an tereddüt etmemiştir. Hız Ali, hicret yolculuğuna çıkan Hız. Peygamber'in yatağına bu duygu ve düşünceyle girmiş, Tevellâ-Teberrâ hakikatinin öncülerinden olmuştur.

²⁰⁴ Hidayet-i Uyun, vr. 4b.

²⁰⁵ Hidayet-i Uyun, vr. 4b.

²⁰⁶ Hidayet-i Uyun, vr. 5b.

Eserde, talibin mürşide bağlılığı hususu da tevellâ kavramıyla izah edilir. Ashâb-ı Kirâm'ın, Hz. Peygambere biatta gösterdikleri hassasiyetin aynısını, talip mürşidine göstermekle yükümlüdür. Mürşid bir söz söylediğinde nefsinden söylemez. İnsan-ı Kamil mertebesine ulaşmış ve bütün nefsanilikleri geride bırakmış bu zatlar zahiren bazı hatalar yapsa da talipler bunu hata olarak görmemelidir:

“öyle olsa mürşid daği talibi haqqına hevâ’-i nefis ile bir nefeste söylemez ve eger talibiñ cehli sebebiyle mürşidiñ emrini haṭā ‘ad idüb ol emri yerine getürmese ‘avf idüb hüsn-ü hulkı ve hulk-ı Muḥammed ile andan anı agāh itmek mürüvvetdir. Kavlehu te‘alā “vel kâziminel ğayza vel ‘afīne ‘ainnās. vallāhu yuḥibbul muḥsinīn” mücibince eyledi ki nesne’i ana bildirmek aḥsā itmekdir. Zīrā bilmez ki mürşidiñ emri zāhirde haṭā görünürse talib anı şevāb görüb işleme lazım olur zīrā emr-i mürşid cümleden muḥaddemdir ve talibiñ irāde’i mürşidiñ rızasına maḥv olmak gerek ki buna ikrār imān dirler. Zīrā ol vaḳt Muḥammed ‘aleyhisselāmın ḥak resūl oldığına ikrār itmişlerdi. Sonra bu tevellā teberrā telķine daği imān itdiler, ikrār imān şaḥibi oldular.”²⁰⁷

Ancak herkes bu inceliği anlayamayabilir. Çünkü Tevellâ sırrına vakıf olmak nasibe bağlıdır. Bu sırrın hakikatine ulaşmak içinse aşık ve sadık olmak gereklidir. Bu durum eserde şöyle ifade edilir:

“Sonra bu tevellā teberrā telķine daği imān itdiler, ikrār imān şaḥibi oldular. Amma bu tevellā teberrā telķini min indillāh ‘aşık ve şadık olanlarıñ kulağına değer. Zīrā naşibe bağlıdır. Kesin değildir. Anlar bu naşibe mazhar düşmüşlerdir. Mādem ki bu telķini kulağına dimege ‘āşık-ı şadık ve rıza-i haḥḥa rāzı o olmaya. Zīrā ‘āşık-ı şadık gerek.”²⁰⁸

²⁰⁷ Hidayet-i Uyun, vr. 7a-7b.

²⁰⁸ Hidayet-i Uyun, vr. 7b.

2.6. FELSEFÎ KAVRAMLAR

2.6.1. Hurûfilik

Hurûfî kavramı lûgat manasıyla, harflere tabi olan, harflerle çeşitli şekillerde uğraşan demektir. Terim olarak ise Kur'ân-ı Kerim'deki harflerden bir takım manalar çıkarıp, İslam'ın inanç, ibadet ve uygulamalarına aykırı yorumlar getiren tasavvufî, batınî mezhep ve ekole verilen addır.²⁰⁹Harflerin gizemli dünyası birçok insanın ilgisini çekse de İslam dünyasında; batınî düşüncelerin ışığında, Hurûfiliği bir sistem şekline sokan ve bir fırka halinde yayan kişi Fazlullah-ı Hurûfî olmuştur.²¹⁰Moğol istilasını sonucu İslam âleminde oluşan siyasi boşluk ve Timur'un, ilmiyye sınıfına karşı gösterdiği hogörü bu akımın kısa zamanda yayılmasına zemin hazırlamıştır.²¹¹XIV. Yüzyılın ikinci yarısında batınî yorumları sayesinde bir hayli taraftar toplayan Fazlullah-ı Hurûfî, düşüncelerinin şeriate aykırı olduğu yönünde ulemâ ve fukahânın görüş bildirmesi üzerine önce Timur'un takibine uğradı, daha sonra Timur'un oğlu Mîr Şah tarafından yakalanıp hakkında verilen fetva sonucunda öldürüldü.²¹²Bu olaydan sonra şiddetli baskılara rağmen Fazlullah-ı Hurfî'nin yetiştirdiği halifeler, islam coğrafyasında kendi görüşlerini yaymak için büyük çaba sarf ettiler. Uğradıkları şiddetli baskılar çoğu zaman faaliyetlerini gizli sürdürmelerine sebep olmuştur.

XIV ve XV. yüzyıllarda Horasan, İsfahan, Tebriz, Irak-Suriye, Mısır ve Anadolu. Hurûfiliğin yayıldığı başlıca merkezlerdir. XV. yüzyılda Osmanlı sarayına kadar girerek burada kendine resmi bir hüviyyet arayan Hurufîlik, vezir Mahmut Paşa'nın dikkati sayesinde amacına ulaşamamış, bilinen müntesipleri yakalanarak Edirne'de öldürülmüştür.²¹³

²⁰⁹ Hasan Hüseyin Ballı, **Hurûfiliğin Doğuşu ve Fazlullah Hurûfî**, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 19.

²¹⁰ Hüsamettin Aksu, "Hurûfilik", **DİA**, İstanbul, 1998, s. 408.

²¹¹ Ballı, s. 37.

²¹² Aksu, s. 409.

²¹³ Aksu, s. 411.

Hurûfiler Kanûnî Sultan Süleyman döneminde de Osmanlı topraklarından sürgün edilmiştir. Bütün bu çabalara rağmen XVI. Ve XVII. yüzyıllarda Hurûfilik Osmanlı toplumunu etkilemeye devam etmiş, bir yandan Bektaşîliğin temel inançları arasına girerken öte yandan Bektaşîlikten bağımsız temsilciler yetiştirmiştir.²¹⁴

Hidâyet-i Uyun'da, hemen ilk bakışta Hurûfilik'in etkileri kendini belli eder. Hz. Âdem ve Havvâ, kâinatın yaratılışı, Arapça'da olmayıp Farsça'da olan dört harf, insanın siması, Ve's-tevâ sırrı gibi konu ve kavramların işlendiği bölümlerde bu etkiyi açık bir şekilde görmek mümkündür.

2.6.1.1. Kâinatın Yaratılışı ve “Kün” Emri

Eserde hurûfilik'in genel anlayışına uygun bir bakış açısıyla kâinatın altı günde yaratılışı anlatılmaktadır. Ali Resmî Baba, Kur'ân-ı Kerim'deki “*halâkka semavâti vel arđi fî sitteti eyyâm*”²¹⁵ ayeti ışığında bu konuyla ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“*Bârî Te‘âlâ Hazretleri bu ‘âlemi altı günde yartdı bimuktezâ-i kavlehu te‘âlâ: “halâkka semavâti vel arđi fî sittetin eyyâm”* ²¹⁶yağni Bârî Te‘âlâ Hazretleri yeri göği altı günde yaratdı ve bir kavle **kün** didi bu ‘âlem oldu dirler öyle olsa bu **kün**'deki âltı hurûf bu ‘âlem-i güne işâretidir.”²¹⁷

Bunu açıklarken başvurduğu bir diğer tabir Kur'ân-ı Kerim'de geçen (نـك) emridir²¹⁸. Kur'ân-ı Kerim'de geçtiği haliyle Allah bir şeyin olmasını isrettiğinde o şeye “ol” demesi yeterlidir. Müellife göre bu (نـك) tabiri tıpkı yukarıdaki ayette olduğu gibi kâinatın altı günde yaratıldığına işaret eder. Bunu hurûfilikte özel bir kavram olan bast²¹⁹ işlemiyle yapar. Yani (نـك) tabirinin okunuşunu “Kaf-Nun” şeklinde harfelere dönüştürür. Buna göre ortaya şu altı harf çıkar: “گ ا ف -ن و ن” Bu da kâinatın altı günde yaratıldığına hurûfî bir delil olarak ortaya konur²²⁰. Ayrıca “Kün” emriyle başlayan yaratılış serüveninin “Feyekün”le sona ereceği de yine aynı yöntemle açıklanır. Bu düşünce eserde şu cümlelerle dile getirilmiştir:

²¹⁴ Aksu, s. 411.

²¹⁵ Yûnus, (10), 3; Hahîd, (57), 4.

²¹⁶ Yûnus, (10), 3; Hahîd, (57), 4.

²¹⁷ Hidâyet-i Uyun, vr. 23a.

²¹⁸ Bakara, (2), 117; Âl-i İmran, (3), 47; En'am, (6), 73; Nahl, (16), 40; Yasin, (36), 82; Meryem, (19), 35. Mü'min, (40) 68.

²¹⁹ Ballı, s. 97.

²²⁰ Derviş Murtaza, **Dürr-i Yetim**, Konya Mevlana Müzesi, Abdülbaki Gölpınarlı Kitapları, no:2003, vr. 188b.

“Gerek bu taqdirce kün feyekün âyete meşâbesinde olması hebâsıdır. meşelâ kâf (üç) harf iledir nûn üç harf iledir altı olur ki bu ‘âlemin mebde’idir ve aña işâretidir ki fe yekün harâblığı me ‘mûriyyetini daği câmi’dir fa iki ve kâf üç ve nûn üç on üç olur altı ma ‘mûrluğuna ve altısı harâblığına ve “ya” ile elîf kendine işâretidir. zirâ “ya” hitâbiyle hitâb itmek andan ğayrıya maḥsûs degildir.”²²¹

Bu altı harf kainatın altı günde yaratılışından başka aynı zamanda altı yöne de işaret etmektedir:

“Bu kün altı hurûf bu ayetdeki altı gün işaret olduğunu ve hem cihât-ı sitteye daği işâret olduğunu bildirmiş idi.”²²²

2.6.1.2. Hz. Âdem ve Havvâ

Hz. Âdem’in yaratılışı da Hurûfilik anlayışına uygun bir tarzda izah edilir. Buna göre yirmi sekiz Kur’ân-ı Kerim harfî ve buna ilave dört Farsça harfle birlike otuz iki harf yaratılıştâ Hz. Âdem’in yüzününe yazılmıştır²²³.

“Zirâ vech-i adem şîfât-ı Rahmândır. Ve sâ’ir maḥlûkatdan temiz olmuştur. Ve yigirmi sekiz kelime Allâh’ın kudret eliyle mektûb meşûr eylemiştir.”²²⁴

Eserde Hz. Âdem’in yanısıra ondan bir parça olarak yaratılan Hz. Havvâ’dan da bahsedilmektedir. Hz. Havvâ’nın yüzünde yirmi bir harf yazılmıştır. Hz. Âdem’e göre eksik hurûfla yazılmasının sebebi onun Hz. Âdem’in bir parçası olarak yaratılması gösterilir. Bu eksik harflerinden dolayı da kadınlardan peygamber gelmemektedir. Bu durum eserde şu cümlelerle izah edilmektedir.

“Zirâ vechi otuz iki hurûf olub vech-i Havvâ birde yirmi bir hurûfdan ziyâde nisâ ta’îfesinden peygamber gelmedi. Müvahḥid ve mütenehyi-i kâmil daği olsa vechinde olan hutûfların noḡşanı sebeble irşâda el şunar. Görmez misin ki Âdemiñ üzerine nisâ ta’îfesiniñ imâmeti câ’iz değildir. zirâ tekmîl kelâmullâh değildir, nâḡışşîfâtdır. Ademiñ vechinde hurûf-ı meşûr mevcûddur. Böyle oldığına kimseniñ inkâra liyâḡatı yoḡdır”²²⁵

²²¹ Hidayet-i Uyun, vr. 23b.

²²² Hidayet-i Uyun, vr. 42b.

²²³ Ballı, s. 99.

²²⁴ Hidayet-i Uyun, vr. 11b.

²²⁵ Hidayet-i Uyun, vr. 17b.

2.6.1.3. Pâ, Çâ, Jâ, Gâ

Hurûflik anlayışına göre Arap alfabesinde olmayıp Fars alfabesinde bulunan dört harf oldukça önemlidir. Bunlar “پ چ ژ گ” harfleridir. Kur’ân-ı Kerim’de bulunan 28 harfe bu dört harf ilave edilince 32 sayısı elde edilir. Bununla Hurufiliğin üzerine bina edildiği 28 ve 32 rakamları elde edilmiş olur. Hz. Muhammed *cevâmiu’l-kelim* olduğu için bu dört harfle birlikte *kelime-i ilahi* ile konuşmuş olur²²⁶. Hidayet-i Uyun’a göre bu dört harf aynı zamanda anasır-ı erbâyı ve çehâr yarı da işaret etmektedir. Bu dört harfin hakikatini ve sırlarını ise Muhammed Mehdi açıklayacaktır. Bu düşünceler eserde şu cümlelerle dile getirilir.

“Ve çehâr ‘anâsır ile otuz iki olur. Vech-i Adem üzeride mektûb ve mestûrdur. Ve ‘anâsîr-ı etba‘aya işâretidir. “**pâ, jâ, çâ, gâ**” hurûflarıdır ki bunlar *Qurân*’da gelmemiştir. *Zîrâ lisân-ı ‘arabiye değildir. Ve ammâ Fahr-i ‘âlem Hâzretleri buyurur benden sonra Mehdi gele ve cümle milleti bir ide ve hakîkat aşikâre ol diyu buyurdıkları gibi kelâmullâh yigirmi sekiz hurûfdur. Vech-i Adem ‘ayn-ı kelâmullâh didiñ yâ vech-i Adem ki dört hurûf ziyâde var. kelâmullâh dört hurûf noğşân olduğındandır. Sû‘âl olunsa cevâb bu “pâ, jâ, çâ, gâ” hurûflarıdır. ‘Arabiye lidanından olmağından Muhammed ‘Âleyhisselâma bu dört hurûf gelmedi. Ve bu dört hurûf çehâr ‘anâsîrdan dañi işâretidir. Ve kelâm-ı cehâr ‘anâsîrdan münezzehdir ve Muhammed Mehdi aşikâr idecegi bu hakîkat bu hurûfların hakîkatıdır.*”²²⁷

2.6.1.4. Hatt-ı Ümm- Hatt-ı Ebiyye

İnsanın ilk doğduğu anda yüzünde bulunan hatlara denir. Bunlar 2 kaş, 4 kirpik ve 1 saç olmak üzere yedi tanedir²²⁸. Erkekğin ergenlik çağında yüzünde beliren hatlara ise hatt-ı ebiyye denir. Bunlar 2 sakal kılları, 2 burun kılları, iki bıyık kılları ve 1 alt dudaktaki enfeka kılları olmak üzere toplamda yedi tanedir²²⁹. Eserde Hz. Peygamber’in Mirac hadisesinde Allah’ı görme keyfiyeti anlatılırken bu hatt-ı ümm tabiri de kullanılır.

“Kale resûlullâh “*ve raeytu rabbi leyletel mi‘râc ‘alâ şuref*” yañni mi‘râc gicesi rabbimi gördim. şıfatsız güzel yigit şüretinde yañni **hatt-ı ümm** üzerine ki Ademiñ veçhinde anasından kesb idüb getürdigi yedi hatt üzere ki ana hattına ümm dirler hem.”²³⁰

²²⁶ Ballı, s. 126.

²²⁷ Hidayet-i Uyun, vr. 13b-14a.

²²⁸ Ballı, s. 89.

²²⁹ Ballı, s. 89.

²³⁰ Hidayet-i Uyun, vr. 13a.

2.6.1.5. İstivâ

Kur'ân'da da geçen bu kavram Hurûfî metinlerinde daha çok bir bütünü iki parçaya bölen simetrik çizgi anlamında kullanılır. İnsan yüzünün ve bedeninin sağ ve sol tarafı birbirinin simetrisi olmasından ötürü, bu ikisi arasındaki hayalî çizgi demek olan bu kavram insan yüzündeki çizgilerin ikiye katlanması, böylece 28 ve 32 sayılarını elde etmeye yardımcı olur.²³¹ Bu düşünce Kur'ân-ı Kerim'deki “E'r-Raman ‘alâ'l ‘ârş istiva”²³² ayetinden yola çıkılarak temellendirilir.

Hatt-ı ümm ve hatt-ı ebiyye toplamaları 14 ‘tür. Bunlar istiva edilerek yani iki ile çarpılarak 28 sayısı elde edilir. İnsan saçları da istiva edilirse bu hatlar sekizden on altıya çıkar ki bunların da istivasıyla 32 rakamı elde edilir. Zaten Hurûfilikte her şey bu iki rakam üzerine bina edilmiştir. Bu 7, 14, 28, 32 rakamları istiva düşüncesi doğrultusunda eserde şu cümlelerle ifade edilir.

“Zirâ bu yedi hatlar kesbîdir, bunlar ‘ayn-ı şerî‘atdır, didikleri budur. Diyüb on dört hatların mevzî‘i daği on dördür. Yigirmi sekiz hurûfa muhkemât ve müteşâbihât ve noktalı ve noktasız hurûflardur ki âyîñ on dördi gicesi gibi ki kemâllî midir? Ve on günü daği yigirmi sekizidir. “şakkâl kameriñ” rumuzi “vestevâ”²³³ ve “elem neşrahleke” şûresiniñ ma‘nâsı buña işâtedür. Ve cehâr ‘anâsır ile otuz iki olur. Vech-i Adem üzeride mektûb ve mestûrdur”²³⁴

2.6.2. Vahdet-i Vücûd

Vücudun birliği anlamına gelem Vahdet-i Vücûd, tasavvufî bir terim olarak bütün varlıkları Cenab-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarının zuhur mahalli kabul edip, gerçek vücud olarak Allah'ı bilme ve tanıma esasına dayanan bir düşünce anlayışının adıdır.²³⁵ Bu düşünce anlayışına göre; âlemde tek gerçek varlık Allah'tır. Diğer bütün varlıklar bir hayal ve gölgeden ibarettir. İslâm kelâmcıları ve filozofları, genellikle varlığı, vâcib varlık ve mümkün varlık olmak üzere ikiye ayırırlar. Buna göre;

“Vâcib varlık, varlığı zorunlu olan ve var olmak için başka hiçbir varlığa ihtiyacı olmayan demektir. Aynı zamanda vâcib, yokluğu düşünülemeyen, yokluğu kabul etmeyen varlıktır. O, zatının gereği vardır ki, bundan Yüce Allah kasdedilmektedir. Mümkün varlık ise, varlığı imkân

²³¹ Ballı, s. 88.

²³² Taha, (20), 50.

²³³ Taha, (20), 50.

²³⁴ Hidayet-i Uyun, vr. 13b.

²³⁵ İsmail Karagöz ve diğerleri, s. 677.

dâhilinde olan, yani var olması başka bir varlığın var etmesine bağlı varlıktır. Buna varlığı da yokluğu da zâtının gereği olmayan veya varlığı da yokluğu da eşit olan da denilir. Mâsivâ denilen ve Allah'ın varlığının dışındaki her şey bu kategoriye dâhildir. Bunların varlığı, Allah'ın onları var etmesine bağlıdır. O dilerse istediği zaman onları yok edebilir.”²³⁶

Vahdet-i Vücûd düşüncesini ortaya atan ilk kişi olmasa da onu ilk kez sistemleştiren Muhyiddin-i İbn-i Arabî olmuştur²³⁷. Bu yüzden bu kavram genellikle onun ismiyle birlikte anılır. İbn-i Arabî'ye göre, varlık bir tek hakikatten ibarettir. Bu hakikate göre mutlak varlık Allah'tır. Diğer varlıklar dış duyuların oluşturduğu zahirî bir şeydir.²³⁸

Bütün tasavvufî ekoller üzerinde olduğu gibi Alevî-Bektaşî geleneğinin üzerinde de Vahdet-i Vücûd anlayışının ilk zamanlardan itibaren çok önemli etkileri olmuştur. Bazı araştırmacılar, bu anlayışı Alevî-Bektaşî geleneğinin temel kaynakları arasında saymışlardır.²³⁹

Birçok Alevî-Bektaşî eserinde olduğu gibi incelemekte olduğumuz eserin üzerinde de Vahdet-i Vücûd düşüncesinin etkisi, kendini hemen hissettirmektedir. Eserin üç yerinde Muhyiddin-i İbn-i Arabî'den bahsedilmesi bu etkinin bir delili olarak karşımızda durmaktadır. Vahdet-i Vücûd anlayışının temel ilkesi olan “mutlak varlık” düşüncesi eserde şu cümlelerle dile getirilir.

“Pes bu yeriñ ve gögiñ meliki Allâh içün oldığı halde bu ‘âlem –i şehâdet ve bu mevcûd dağî Allâh’ıñ olmuş olur. öyle olsa benim vududum ahiriñ vucudundan ahir vucudunu kendi vucudundan ayırdığın veyahûd şehâdetde bu benim şu seniñ didiğñ şirkdir. Zîrâ vucûd birdir ve Allâh’ındır.”²⁴⁰

Eserde Hz. Peygamberden yola çıkılarak bu düşünce seslendirilmeye devam edilir. Giritli Ali Resmî Baba, Hz. Muhammed'in iki cihan sultanı olması ve şefaate mazhar olmasını vücud birliğine olan derin inancına bağlamaktadır. Biz de ona ümmet olma peyesine layık olmak için alemde ikilik düşüncesinden kurtulmalıyız. Bütün varlığı bir görmeli iki gibi görünenleri de “birlemeli”yiz. Bu yapılmadığı takdirde yarın ahirette kaybedenlerden olmak durumu söz konusudur. Hatta müellife göre bu birleme yapılmadığı takdirde müşrik damgasını yeme söz konusudur.

²³⁶ Hasan Hüseyin Tunçbilek, “**Muhyiddin ibn-i Arabî’de Vahdet-i Vücûd Telakkisi**”, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:19, 2008, s. 13.

²³⁷ İsmail Karagöz ve diğerleri, s. 677.

²³⁸ İsmail Karagöz ve diğerleri, s. 677.

²³⁹ Ahmet Yaşar Ocak, “Bektaşilik”, **DİA**, İstanbul, 1992, Cilt:5, s.375.

²⁴⁰ Hidayet-i Uyun, vr. 23a-23b.

Tefekkür sonucunda alemde “bir”liğe erenler Hakkı müşahade ve tefekkür etmiş olur. bu düşünce eserde şu cümlelerle ifade edilir:

“Pes Fahr-i ‘Âlem ne zâhirde ve ne bâtında haqdan gayrı görmez ve bilmezdi ol sebebdan iki ‘âleme rahmet için gönderildi yağıni dünyâda rahmet için ve ahiretde şefâ‘at için gönderildi anıñ için için Server-i Sulţandır ki kıyâmetde ümmetî ümmetî diyecektir. İmdi ‘azîz-i men cehd eyle ki Haqdan gayrı olmadığı bile ve göresin zîrâ müşrik olursın bu taqdirce ki bir ahır nesne tefekkür iderken kendinden gâfil olursın kendini tefekkür iderken ahır nesneden gâfil olursın zîrâ ol nesne’i kendiñden hâric kendini ol nesneden hâric göresin ve Haqqı birlemeyüb ikilikde qalursın ve eger sen dağı Haqdan gayrı görmeyüb ve bilmeyüb kendiñ kendi vücudını ahirden ayru ve ahiriñ vücudını kendi vücudıñdan ayru görmeyüb ve başkalık yağıni ikilikden ve taşşış maşşuşdan kurtuldıñ ise ve bir ‘ân gayrı görmediñ ve bilmediñ ve bir sevdiğin ve bir de dostıñ ve bir düşmânıñ olmayub cümle’i bir uğurdan bir gördüñ ve bir bildiñ ise ol vaqt gerek kendiñi fikr eyle gerek ol ‘aşq-ı ilahi derûnında tut gerek ahire şarf eyle me‘ârîf ve müslimîn zîrâ Haqdan gayrı görmeyüb bilmeyince Haqq’a muhabbet ve Haqq’a şarf ve Haqq’a tefekkür ve tezekkür itmiş olursın.”²⁴¹

Vahdet-i Vücûd anlayışının esere tesiri açısından en ilginç örneklerden biri de eserde Hz. Peygamber ile Cebrail Aleyhisselam arasında geçen şu ilginç diyalogtur:

“Ammâ bir gün Fahr-i ‘Âlem Hazretleri Cebrâ’il(e) sū’al eyledi ki yâ karındaşım Cebrâ’il bu getü(r)diğin beyânı ve Qur’ân’ı saña vireni görür misin? Cebrâ’il aytdı: bir yeşil perde ardından söylenür. Ben dağı işitdiğim gelüb sizlere tâpışdürürim. Ve bundan mâ‘adâsını bilmiş degilim didi. Ol vaqt Fahr-i ‘âlem aytdı: karındaşım saña destûr perdeyi qaldır, gör kim seniñ ile söyleşen kimdir, didi. Öyle Cebrâ’il-i Emîn bir nevbet aherde perdeyi qaldırub, aña Qurân ta‘lîm idüb, tâpşuran Muhammed’dır: evlâdım Cebrâ’il hayrete varub ve haқиқatine ‘âlem olub, hamûş oldu.”²⁴²

Bu örnek aynı zamanda Hz. Peygamberin, müellifin anlayışı çerçevesinde, vahdet-i vücud anlayışı içerisindeki yerine işaret etmek için de oldukça önemlidir.²⁴³

²⁴¹ Hidayet-i Uyun, vr. 60b-61a.

²⁴² Hidayet-i Uyun, vr. 10b.

²⁴³ Soyger, s. 181.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TRANSKRİPSİYONLU METİN

Hazā Kitāb-ı Hidāyetü'l-‘Üyün

Min te'lif Seyyid ‘Alī Sulṭān Ḳaddese Sırrehū'l-‘Aziz Hazretleri

Bismillāhi'r-Raḥmani'r-Raḥīm

[1b]

Elḥamduli'llāhī'lleẓī ce'alenā min ümmet-i celīlihī ve halīlihī Muḥammedi'l-Muṣṭafā Rabbi'l-‘alemīn elleẓī Rabbunā zümreti ve ileyhī vaṣṣiyetihi ‘Aliyyi'l-Murtezā ve ṣalli ‘alā seyyidinā İmāmi'l-mü'minīn Ḥadīcetü'l-kübrā binti rasūlī Faṭımāte'z-zehrā. Er-raḥmani'r-raḥīm elleẓī nūr-ı ḳulübunā bi-mucībet-i Ḥasanü'l-Müctebā ve bi-meveddet-i Ḥüseyini'ş-şehīd-i deşt-i Kerbelā maliki yevmi'd-dīn ‘aleynā Zeyne'l ‘Abīdīn bi-şoḥbet-i Muḥammedi'l-Bāḳir ve Caḡferi'ş-Şādīḳ ve Mūsā-i Kāzım ve ‘Alī Mūsā'r-Rızā ve iyyake nesta'īn kemā iste'anehū bike Muḥammedi'l-Taḳī ve ‘Aliyyi'n naḳīyi'l Hādī. Elleẓī bihimā ehlü'-mecīd ve'l-‘aley-i ve'l- hidāyeti ve ‘alelleẓī şırāṭa'l mustaḳīm. şırāṭa'l leẓīne en'amte ‘aleyhim. Elleẓī hūve mütebe'atu Ḥasanu'l ‘Askerī ez Zekiye ve şaḡibu'l -‘akerī ve'z-zamān. Ġayri'l maḡdūbi ‘aleygim vele'dḡallīn. Amīn. Ve'l-münkerīn ehli'l-bid'ati

[2a]

ve'l münāfikiñ ve'l hevāi bālā ve'l muḥabbeti'd du'ā ve's şehidān-i emīre'l mü'minīn ve
‘Alīyyi velīyullāh ve vaṣīyyi resūlallāh ve ṣallallāhū te‘ālā ‘alā āl-i Muḥammedi't -
ṭayyibine't- ṭāhirīne. Allāhümme ṣallī ve sellim ‘alā nūr-i sırrı ve sırr-i enbiyā ḥabīb-i Hüdā
resūl-i Kibriyā Muḥammed ṣallallāhū ‘aleyhī ve sellem. Allāhümme ṣalli ‘alā nūr-i ṣāh-ı
evliyā netice-i mā yūhā. evliyā-i mütebā medḥ-i sır-ı lā fetā İmām ‘Alīye'l -Murtezā ve nūr-
ı ma‘şūmeti't -ṭāhir ṣāhidü'l-eşhar ḥazret-i ma‘şūmet-i Muḥammed Ekber Allāhumme ṣalli
ve sellim ‘alā nūr-i maṭla‘i's şems د حاد el dūcāce mea' sırr-ı Muştafa Ḥadīcetü'l-Kübrā.
Allāhumme ṣalli ve sellim ‘alā nūr-i gencine-i ḥazīnet-i Hüdā düvāzde-i İmām ‘azīmeti sırr-ı
Fātimātü'z Zehrā. Allāhumme ṣalli ve sellim ‘alā aḥseni ‘l-verā eşref-i ḥusn-ı ḥulḳ-ı rızā ve
‘alā nūr-i ma‘şūmeti' ṭāhir maẓhar-i seyr-i fillāh ḥazret-i ma‘şūmeti ‘Ābdullāh. Allāhumme
ṣalli ve sellim ‘alā nūri melce'il-ğurebāi hādī'l fuḳarāi mehter-i evliyāi imām Hüseyn şehīd-
ı Kerbelā ve ‘alā nūr-i ma‘şūmet'iṭ ṭāhirīn efḍalu Rabbu'l ilāhī ḥazret-i ma‘şūmet-i
‘Ābdullāh ve zāt-ı meḥabbeti ‘Aşīm ḥazret-i ma‘şūmeti'l-Kāsīm. Allāhumme ṣalli ve sellim
‘alā nūr-i seyyidi'l-muttākin mefḥar-i ehli'l-yakīn zübde-i evlādi't-ṭayyibīn İmām Zeyne'l
‘Abidīn ve ‘alā nūr-i ma‘şūmeti't-ṭāhirīn seyyid-i kevineyn ma‘şūmeti'l-Hüseyn ve tāt-ı
şāḥibi'l-taḥrīr ḥazret-i ma‘şūm el-Kāsīm es-sa‘īd Allāhumme ṣalli ve sellim

[2b]

‘alā nūr-i fahri’l mezāhir gevheri’l-bāhr-i kudreti’l-kādir İmām Muḥammed Bākır ve ‘alā nūr-i ma‘şūmeti’t-ṭāhir gevheri’l ‘ale’l efḍal. Allahumme ṣalli ve sellim ‘alā nūr-i māh-i nuṭqi’l ‘ānık medār-ı Qur’ānu’n-nāṭık ve bahru’l ḥaḳāik İmām Cağfer-i Şādık ve ‘alā nūr-i ma‘şūmeti’t- ṭāhirinve ziyā ve bi-ḥüsn-i mihr-u māh-ı ma‘şūm ‘Abdullāh ve raḥmeti’l ‘ādī Yahya’l-hādī. Allahumme ṣalli ve sellim nūr-i ma‘şūmu’l ‘Ādem muṭṭalibi’l cāzım durreti’n- nāzım İmām Mūsā-i Kāzım İmām ve‘alā nūr-i ma‘şūmeti’t Ṭayyib. Allāhumme ṣalli ve sellim ‘alā nūr-i mazḥar-i sırrı hel etā kāşif-i remz-i mā aḥvā ma‘deni’l-cūd ve’s-seḥa maşdari’l kerim ve’l ‘aṭā ummu ‘alā Mūsā el Rızā. Allāhumme ṣalli ve sellim ‘alā nūr-i şāhibi’l ḥulki’l-‘azım maliki’l sırra’l-ḳadım a‘lamu’l ‘ilmu’l ‘alīm imām Muḥammedi’l Taḳiyyi’l-Kerım ve ‘alā nūr-i ma‘şūmeti’t-ṭāhir aşli’d-deḳaik ḥazret-i ma‘şūmet-i Cağfer-i Şādık. Allāhumme ṣalli ve sellim nūr-i merkez-i evtād zübdeti’l cebbār nüşḥa-i ebād şahi’l irşād li-men lehū’r-rüşd- ve’r -reşād İmām ‘Aliyi’l Naḳiyyi’l-Cūd. Allāhumme ṣalli vesellim ‘alā nūr-i nailil’s-seyfi Ḥaydar-ı ḳā’il-i ceşş-i şağdıri İmām Ḥasanu’l-‘Asleri ve ‘alā nūr-i ma‘şūmeti’t-ṭāhirin māhiru’l minber Ḥazret-i ma‘şūmeti’l Ḳāsım. Allahumme ṣalli ve sellim ‘alā nūr-ı çerāğ-ı İmān mihr-i raḥşān

māh-ı tībān güzide-i ehl-i imān İmām Mehdī şāhibi'z-zamān kutbu'd-devrān can-ı canan şīr-ı yezdān tabi'ı fermān bādi' emnu ve'l emān şāhibi'l-luṭf ve'l-kerīm ve'l-iḥsān şāh-ı ahir zamān düvāzde-i imām çehārdeh ma'sūm-ı pāk ḥücceti'l kâ'im delil-i bürhān ve 'alā nivüde-i ilā yevmi'd-devrān ve'd-dīn bi-raḥmetike yā erḥame'r Rāhimīn. yā Raḥmān, Yā Ḥalīm, Yā Ğugrān, Yā Sulṭān şalavātullāhī 'aleyke'l-Melikü'l-Mennān zemim-i trsvīdān şahāif-i 'iṣyān yā Nūr. Bu tarz ile taḥkīk beyān-ı ḥāl ve bu vecihle şerḥ-i mā fī'l leyl ider. Haḳ Subḥānehū ve Te'alā Ḥāzretleri bir kimseneye kendi 'ināyetine ve luṭfuna maḫhar düşerse bu zıkr olunan düvāzdeh imām ve çehārdeh ma'sūm-ı pāk Ḥāzretlerinin bendesi ve kul olmaḫlık kerem idüb ve ḥaḳīḳatlerine ve esrarlarına vākīf olmaḫlığa vesile ve hādī olmaḫ için bir kimsene murad iderken bunlar kimlerdir ve ḥaḳīḳatleri nedir tesbiḥdirleri ve şān-u şerefleri ve meḡādirleri sā'ir ḥaḫdan efḫal ekrām oldığı nedendir. İmdi 'azīz-i men bu on iki imām ve çahārdeh ma'sūm-ı pāklarıñ cümlesine Faḫr-i 'Alemin ve Meḫar-i Mevcūdād ve Ḥāzret-i 'Ali Fāṭimā evlādlarıdır. Bunlarıñ her birini müslümānız diyen mel'unlar şehid eyledi ve idüb gine nizā iderler ve iki cihān Faḫrından şefa'at ümidinde idiler ve bu çahārdeh ma'sūm-ı paklar

[3b]

bu zıkr olunan on iki imān buluğa irdikden soñra şehīd olan evladlarıdır. Ve her imānın üçer beşer evladı var idi. Fe emma bunlar buluğa irmeden şehīd oldukları eclinden ehl-i esmāyı bilmesi lazımdır. Ve bu on iki imāmların ıhlārdeh ma‘sum-ı pakların nerde medfūn oldukları ve kimler şehīd eyledi ve kaçır yaşında şehīd olduklarını kitabın aharinde terķim olunsa gerekdir inşāAllah te‘āla. Ancaķ murād olan, Müslümanım diyen, ehl-i haķķım ve imānım diyen ve i‘tikādım var bunlar dine lazım olan budur ki gönüllerinde muhabbet idüb ve bilüb ve imān idüb ve inanmaķ gerek. Zīrā bunlar nur-ı hūdā ve seyr-i naķd-i ‘Aliye’l-Müteżā ve Fāṭımate’z-Zehrādırler. Bunlar zāhirde sa’ir halefden eşref ve efḍal oldukları Muḥammed ‘Ali evlādları olduklarındandır. Ve hem ‘Ali evlādı olanların vüdūd-ı şeriflerine cümlesi şerāfetine dāhildir dimezler ki eli ve ayağı pūş-u başı ile dāhıl ve ğayrı yirine dāhıl degil. Hemān ol vücūd-ı şeriflerine cümle vücūd mübārek dirler. Çünkim her nesne ‘alāmetden bilünür dirler. Bu eclden Bāri Te‘alā Ḥazretleri yeşil reñkler anda ‘alāmet olsun diyüb cennetden Cebrāil-i emīn ile anlara maḥşūş ve ‘alāmet olsun diyüb gönderdi. İmdi anlar ol ‘alāmeti başlarına daşımaya taḥaşūş eyledikleri gibi müminin ve mü’vahid

[4a]

Ve şıdķ ile oluna ve Allāhın birliğine ve Muḥammediñ ḥaķ resūl olduğına iķrār (u) imān iden nāş ki āl-i evlādı anlara şöyle iķtizā ider ki anlara ol yeşil rengi başlarında ṭāşıdıķları gibi sa'ir nāşdan olanlar dağı anların ṭabanı altını başları üzere bileler ki eñ 'alā yeri başı üzere ider ve anlarıñ eñ ednā yerleri a'ḍalarından ṭaban altıdır. Başları üzerinde bileler. Bu şān ile varub ol varile 'ünvān dirler ki anlara ol nişān ile şerīfin bu dağı ancak dersidir. Ve anlara muḥabbet ve 'āşık olan sâ'ir nāşdan kim ise anların menziline ve anların meratibine göre ol muḥabbet-i ḥanedān olanlar dağı Qanber ve Selmān raḍiallāhu 'anh meşābesinde olurlar. Uşta zāhirde zerre kadar menzil-i merātibleri zikr olındı. Ve bātında menzıl ve mertebeleri 'indAllāh meğadirleriñe Ḥaķ subḥānehū ve te'alā ḥaḍretleri ve hidāyeti anlara maḥzar eylemişdir ki o setrān bātınān 'an bātın-ı imām Muḥammed Mehdi Ḥazretlerine ve dise gerek ve Mehdi 'ayn-ı hidāyet bulub kendi ḥaķiķatine 'ālim olanlara hidāyet andan olur. Sırr-ı keremidir. Öyle olsa işte bu menzilde ve bu mertebede olub ve hem Muḥammed 'Ali ve Fāṭıma evlādları iken rāset sevdāsına düşenler –yezīdler- bunca din mazlūmlara zulm idub ḳaşd ile şehīd eylediler ammā bunların herbirleriniñ ḥatırları 'indAllāh Muḥammed

[4b]

‘aleyhisselâm gibidir. Zîrâ Kerbelâ vâķ‘asında evvel şabâh kıızıllığı olmazdı. Bu ‘Uyûnu’r-Rırzâda ve Hâdîķatü’s-Sü‘eda’da daķı meşûrdur. Kerbelâ vâķ‘asından sonra zuhûr eylediķi İmam Hüseyin Efendimiziñ ķânınıñ allıķıdır. Beyt:

Şubķ-ı âlem menşı-yi ķıķmetden açmışdır felâķ

Ħamra-i ĥûn şehidandan işâretidir şafâķ

İmdi mü’min olana lazımdır ki tevellâ teberrâ şaķibi olduķını âl-i evlâdın illâ ol yezîde teberrâ ide. Zîrâ âl-i evlâde muĥabbet-i devletine mü’minin olanlara yetişdi ve münâfıķlar bu devletden maķrûm oldu. Zîrâ müşrik ve zalim ķâtildirler. Ve bunlar bu fi’lindendir. Ķavluhu Te‘âlâ “ *ve mine’n nasi men yeķûlu âmennâ bi’llâhi ve bi’l-yevmi’l-âķiri ve (mâ)hum bi-mu’minin*”²⁴⁴ Yâ Muĥammed bu ĥalkıñ baķzısı dirlerse ki biz Allâh te‘allanın kıyâmet gününden imân eyledik, dirlerse inânma. Zîrâ ĥalbuki anlar mü’minin deķildir. Bu taķdirce münâfıķ olmuş olurlar. Ve anlarıñ Ħaķına Bâri-i Te‘âlâ buyurur. Ķavluhu Te‘alallah “*İnne’l münâfıķine fi’d-derki’l esfeli mine’n-nâri*”²⁴⁵ Yağni münâfıķlar taķķıķ cehenneminiñ yedinci katından aşıķiki esfelidir. Anlarıñ yerleri andadur. İmdi azîz-imen tevellâ teberrâ şaķibi olmak gerek. Hata-yı münâfıķlıķdan ķurtulub mü’min olasın. Ve Muĥammed âleyhisselâma bî‘at idüb ümmet olasın. Ve bu tevellâ teberrâ bu olsa gerek. Ķavluhu Te‘âlâ :

²⁴⁴ Bakara, (2), 8.

²⁴⁵ Nisâ, (4), 145.

[5a]

“İnne’llezîne yuba‘yüneke innemâ yuba‘yünallâhe yed‘ullâhi fevka eydîhim femen nekeşe fe innema yenkuşu âlâ nefsihi ve men evfâ bimâ ‘ahede ‘alyhullâhe fese yu ‘tihi ecrân ‘azîmâ”²⁴⁶ve bu ayetiñ sebeb-i nüzûli bu idikim: Bedir gâzâsına niyyet olduğı halde bağızı kabile şâhibleri kendülerini mücter itme sevdâsında olub yağıni gâzâdan kalma kâşdında idiler. Zirâ Kûreyş kâbilesinden ziyâde qorqarlardı, dirler. Di ki eger Muḥammed ‘âleyhisselâm bu gâzâda gâlib olur hoş ve illâ küffâr gâlib olusa bizim anda bulunmadığımız halde gene anda dönmek âsân olur, diyüb bağızı bahaneler idüb. Zirâ bunlar henüz sıdık ile imân(a) gelmemişler idi. Ol sebebden Bâri Te‘âlâ Ḥazretleri Muḥammed ‘Âleyhisselâma yar olan(ı) olmayan(ı) ma‘lûm ideyin diyüb ayet nâzîl eyledi. Bu ayetiñ ḥaḳîḳati bu olsa gerek ki Yâ Muḥammed di ki bunlar senden inâyet itsünler ki senden inâyet itmeleriyle Allâhdan inâyet itmiş olurlar. Allâhıñ yeddi benim elimiñ üzerindedür ki ve ben dağı elimi siziñ üzeriñde koyam. Ve bey‘at virüb ‘ahd itdürem deyüb buyurur. Ve anlarıñ bu ‘ahdullâha rıza vire. Virmeyüb döner ise sen dağı anlardan el çek. Ve koy kendi başlarında olalar. Ve anlar ki bu ‘ahdullâha vefâ ideler anlara ecrân ‘azîm virsem gerek.

²⁴⁶ Fetih, (48), 10.

[5b]

Yağni bu ahde ecrān ‘azīmdir. Ve bu bey‘atden murād ahde vefādır. Yağni bunlar ol vaqt tevellā teberrā üzerine ‘ahd itdiler yağni Muḥammediñ dostuna dost düşmanına düşman olmağlğa ‘ahd itdiler ve bu ‘ahde vefādan murād bu olsa gerek kim Muḥammed ‘aleyḥisselamıñ uğruna evld u ‘iyali ve ḥanumanını başı canını terk itmek, şabit ḳadem olmağdır. ‘Āzīz-i men, bağzı ehl-i ṭarīḳi ḥīn-i inābetde ṭalibiñ ḳulağına kelime’i tevḥīdi telḳīn ider ol ḥod müslümāndır. Kelime’i tevḥīdi her dem zıḳri ider aña gerek idi ki tevellā teberrā talḳın ide zirā ol vaqt Muḥammed ‘aleyḥisselam şaḥābeye tevellā teberrā talḳın eyledi anlara kelime’i tevḥid itmedi. Zirā anlara muḳaddem Allāhiñ birliğine ve peygamberiñ ḥaḳ olduğına imān itmişlerdir. Öyle olsa emri imtişāl bu ahdi muvāfaḳat içünde bir ṭalib bir mürşīden inabet ḳabul itmek içün vardığı gerek idi ki ana tevellā teberrā talḳın ide ve ol ‘ahde vefā itmek üzere inābet virüb ‘ahd itdüre yoḥsa kelime-i tevḥidi ana talḳın eyledikleri ḥalde ol daḥi dir ki ben buña aşlında münker degil idim. Bunı bana ‘ahd (u) mīşāḳ diyüb telḳin idersin. Bunı anamdan babamda işidüb

[6a]

ve bildiğim nesnedir. Ve bu ʔariqat-ı ʕaliyye ʕinde bi iʕtibar olur. Zirā bir ğayri nesne telkīn ider ümidinde idim. Zira kelime-i tevḥīdi mevcūdāt u muḥkenātīn inkāra mecalleri olmayacak bir nesnedir. Eyyühe'n-nas arasında yukarıda müsrūr ider *ve minennāsi men yeḵūl* ayetiñ maʕnası budur kim vaḳtiniñ peygamberine imān itmeyince Allāh ve kıyamet gününe imān itmesinden mü'min olmak lazım gelmez yaḡni vaḳtinin peygamberine imān itmeyince mü'min olmaz. Ve peygambere iman itmeden murād beyʕatdır. Zira ana tabiʕ yet itmekle rıza-i ḥaḳdan bulunmuş olırsın. Qavluhu Teʕala: “*leḳad raḍiyallāhu ʕani'l-mü'minīne iz yubāyiʕuneke taḥte's-ṣecarat fe-alime mā fī ḳulūbihim fe-enzele's-sekīnete ʕaleyhim ve esābehum fetḥān ḳarībe*.”²⁴⁷ Yaḡni yā Muḥammed di ki rızası mü'min olanlarıñ üzerine şöyle iḳzā ider ki bu ağacıñ altında senden biʕat ideler. Yaḡni mü'min olanlar rıza-i ḥaḳkı yaḡni emr-i ḥaḳқа şol vaḳt getürdüler ki ağaç altıda Muḥammed ʕaleyhisselāmdan biʕat itdiler. Yaḡni Muḥammed ʕaleyhisselāmıñ biʕatı altına girdiler ol vaḳt Muḥammed ʕaleyhisselāmıñ ḳalbinde olan neydi bilindi. Ve cümleye emniyet geldi ve fetih yaḳīn oldu. Yaḡni Bārī Teʕālā Hāzretleri fetih müyesser eyledi. Ve ḳalbleri

²⁴⁷ Fetih, (48), 18.

[6b]

emîn ve sâkîn oldılar. Ve felâh ve necât buldılar. Ve bu bî‘at ağac altında taḥṣiṣ olması bu olsa gerek. Qavluhu Ta‘âla “*şeceretin mübâreketin lâ şarḳiyyetin ve lâ ğarbiyyetin*”²⁴⁸ yaġni şecer-i mübârek ne şarḳîdir ve ne ğarbîdir. Bu şecerden murâd şecer-i insâniyedir. Yaġni her kim ki bu şecerden insâniyete qâdem başâr yaġni insânîlık menzîline yetişdi. Muḥammed ‘aleyhisselâma bî‘at eyledi ve bu tevellâ teberrâ talḳîn qabûl eyledi ol vaḳt mâye-i Muḥammed’e müyeser olur. Yaġni bu şecere, Muḥammed’dır. Ve Muḥammed ‘aleyhisselâm ‘ayn-ı hidâyetdir. Her kim ki Muḥammed ‘aleyhisselâmın dostuna dost düşmanına düşman oldu. Aña o uymuş ve hidâyete mazhar düşmüş ve ümmet-i vaṣîtûn olmuş oldu ki mâye’i Muḥammedî didikleri budur ki ve eger bu tevellâ teberrâ üzerine ‘ahd itdikten sonra ‘ahdine vefâ itmeyüb şâbit qâdem olmaz ise qavlehu te‘âlâ “*Ve mine’n-nâsi men yeḳûlu amenâ bi’llâhi ve bi’l-yevmi’l-âḫiri ve mâhum bi mu’minîn*”²⁴⁹ ayetiniñ ḥaber virdiklerinden olur. zîrâ ikisine bu va‘de üzerine inâbet idin dimedi ve dimez bile ki kelime diyeler zîrâ ihmâldir şâbit qâdem olmaz. Zîrâ dimişlerdir ki gelme gelme dönme dönme geleniñ malı döneniñ başı mesellin ehlullâ ta Muḥammed ‘aleyhisselâmdan beri bu nuṭḳı hiyn-i inâbetde

²⁴⁸ Nûr, (24), 35.

²⁴⁹ Bakara, (2), 8.

[7a]

söyler ki bundan talib mücrimiñ çıkar. Zîrâ bu edâ-i nübüvvet-i haşşse tarîkâtıdır. Kişiniñ rızâsına tevakkûf ider. Amma nübüvvet-i ‘âmesi tarafı yağni eṭvâr-ı şeri‘at-ı imâna da‘vet itdiğini gelmezse esîr veyâ kıtl ider veyâ cizyeyye kesmekdir. Ve ğazâda olan şehîd ve öldiran ğâzî ve mal-ı ğanimet helâl. Amma nübüvvet haşşası bu tevellâ teberrâ telkîn üzerinde şâbit kadem olmağdan murâd âğaç altında bî‘at itsünler deyi emir olındığını vaqt-i Bedîr ğazâsına gitmek üzere eylediler ki bu günler idi. Bu sebebden bî‘atı mürüvvet iden ‘ahd üzerine virmek iktizâ eyledi. Öyle olsa Faḥr-i ‘âleme müvâfaḳat için talibe hiyn-i ‘inâyet gelme gelme dönme dönme gelenin malı döneniñ başı demek gerek ve bunu böyle dimesen murâd elinden malını almak için değil velakin ‘ahdi muvâfaḳat ve muṭâbḳat gelmek için ve talibin daḥi mürşid emrine bî‘atı anlarıñ ol vaqt Muhammed ‘aleyhisselamma bî‘atları gibi olmak gerek. Zîrâ Faḥr-i ‘âleme heva-i nefis ile nesne söylemedi. bimuktezâ’i “*vemâ yantıku ‘anil hevâ in hüve illâ vahyun (mâ) yuḥa*”²⁵⁰ öyle olsa mürşid daḥi talibi haḳḳına hevâ’-i nefis ile bir nefeste söylemez ve eger talibiñ cehli sebebiyle mürşidiñ emrini haṭâ ‘ad idüb ol emri yerine getürmese

²⁵⁰ Necm, (53), 3-4.

[7b]

‘avf idüb hüsn-i halkı ve hulk-ı Muhammed ile andan anı agâh itmek mürüvvetdir. Qavlehu te‘alâ “*vel kâziminel gayza vel ‘afine ‘aninnâs. vallâhu yuhibbul muhsinin*”²⁵¹ mûcibince eyledi ki nesne’i ana bildirmek ahsâ itmekdir. Zîrâ bilmez ki mürşîdiñ emri zâhirde hatâ görünürse talib anı şevâb görüb işleme lazım olur zîrâ emr-i mürşîd cümleden muqaddemdir ve talibiñ irâdeti mürşîdiñ rızâsına mahv olmak gerek ki buna ikrâr (u) imân dirler. Zîrâ ol vakt Muhammed ‘aleyhisselâmıñ hak resûl oldığına ikrâr itmişlerdi. Sonra bu tevellâ teberrâ telkîne dañi imân itdiler, ikrâr imân şaħibi oldular. Amma bu tevellâ teberrâ telkîni min indillâh ‘aşıq ve şadık olanlarıñ kulağına değer. Zîrâ naşibe bağılıdır. Kesin değildir. Anlar bu naşibe mazhar düşmüşlerdir. Mâdem ki bu telkîni kulağına dimege ‘aşıq şadık ve rıza-i haqqâ râzı olmaya. Zîrâ ‘aşıq-ı şadık gerek. Haqqına dirler ki gönüllerde bir burc vardır. Ve aña balâ burcı dirler. Yıldızı ol belâ burcında toğdı. Yağni emr-i haq ile her ne zuhur eylerse biledirler. Ğayrıdan bilmezler. İşte enbiyânıñ ve evliyânıñ tarîk-i Haqqâ sâlik oldukları râh-ı haq budur. Ve bunlarıñ kemâl ve ‘indallâh qurbîyetleri kadar dünyâya râhat olur. El hadîs: “*Eddunyâ*

²⁵¹ Âl-i İmrân, (3), 134.

[8a]

sicni'l mü'minîn."²⁵² Yağni dünyā mü'minîñ zindanıdır. Ve bā-i ḥal bunlara ḳaşd iden bulunur. Yağni imtihān-ı Bāri Te'ālā sā'ir ḳullarına ḥıtab içün ki gördüğüz mü bilā acz rıza-i ḥaḳḳa razı olmaḳlık böyle olur işte 'āşıḳ-ı şādıḳ ve sa'id ve şehīd bunlardır. Ve şāḳī ve bedbaht ve müşrik ve münāfıḳ ve ḳātil ol eziyeti ve elemi virmege ki olanlar zīrā 'azīz-i men bu ayetiñ ma'nāsı nazır ḳıl ol vāḳ'ada ḳatıl ve maḳtūl olanlarıñ ḥaḳıḳat-ı ḥālleri nicedür. Ḳavluhū “*men ḳatele mü'minān fe müte'amiden cezāuhū cehenneme ḥālidān fihā*”²⁵³ yağni bir adam ḳaşd eylediği ḥalde bir mü'mini ḳatıl eylese ol ḳatiliñ yeri cehennemdir. Ḳavlehū Te'alā: “*men ḳatele mü'minān fe kānemā ḳatelenānsi cemi'ān*”²⁵⁴ yağni bir kimesne bir mü'mini öldürse cemi'ini öldürmüş gibidir. Öyle olsa İmām-ı Hüseyīn Ḥazretlerinden ziyāde mü'min kimesne ola mı? Ve on iki imāmdan ve çeḥārdeh ma'sūm-ı pāklardan ziyāde mü'min kimesne ola mı? İşte bunlara ḳaşd ideniñ her biri cemi'i nāsı öldürmüş ḳadardır ve bu ayāt ma'nası daḫi oḻşar ki bir adam kitab-ı semāvātıñ her ḳanḳısında olursa olsun bir ḥarfini inkār eylese taḥḳīḳ kāfirdir. Ayāt ḳande ḳaldı ve ba'zı cāhiller Zeburı ve Tevrātı ve İncili inkār

²⁵² Müslim, Zühd: 1; Tirmizî, Zühd: 16; İbni Mâce, Zühd: 3; Müsned, 2:197,323

²⁵³ Nisâ, (4), 93.

²⁵⁴ Mâide, (5), 12.

[8b]

ider. Belki h  zret-i   ur'  n(1) ink  r i  te    atiller da  i b  yledir ki bir m  'mini   atlı itmeyle cem  ' n  s     ld  rm    g  bidir. Ya  ni kitab-ı sem  v  t  n bir   arfını ink  r eylese c  mlesini ink  r itmi   olur. Ve k  f  r z  lim olur. Bu   adar z  limlik  den   o  ra y  zs  zl  ge ba  n   ki   mmet-i Mu  ammed ve s  nnet-i cem  'tdeniz dirler. Yarın   ıy  met g  n     ef  'at da  i umarlar. Velakin B  ri Te    l   H  zretleri bunlar  n 'ameline g  re cez  sını virse gerek. Amm   bu z  kr olunan al u evl  dlar  n ne z  hirlerine ve b  t  nlarına bir kimesne k  nhiyle mu  t   ali' degil ki i  tiz   eyledi gibi haber vire ve emm   g  ne  den zerre vardır, dery  dan   atre de  nli z  kr idelim. Me  el   on iki im  m h  r  f olur ve bu   ih  r'  n  s  r p  ,    ,j  ,      arflerine i    tdir ki ve   -i Ademde   udret eliyle yazılmı  dır. Ve   ur'  n  n   arfleri yigirmi sekiz olması bunlar  n yigirmi sekiz oldu  klarındandır. F  amm   mur  d olan bunlar  n   a  ı  atlerini bil  b tabi'yet eylemekdesiz. Zir     unca m  n  f  k ve m    rik –yez  dler- Fa  r-i '  leme im  n eyledi dirler. Yine   a  d id  b evl  dlar  n kimisini zehr ile kimisini   usuz   ehid eylediler. Hep l  ilahe ill  ll  h Mu  ammeder Res  llull  h diy  n mel'  nlar m    rik –yez  dler- itdiler ki anlara bu be   aları rev   g  r  b.

eylediler. Muḥammed ‘Ali gibi zāt-ı şerifleriñ hatırlarına mürā‘at itmeyüb. Ve bunlar Qur’nıñ ḥaḳıḳatı ne oldıkların bilmeyüb. Qur’ân-ı ‘azîmüŝŝânı inkâr itdiler. Ve Muḥammed ‘Ali Ḥazretleriñ hatırlarını yıkdılar. Ḥaḳ Suḥānehü Ḥazretleri buyurur. “*levlāke levlāke kemā ḥalāḳte’l eflāk*” yagni Yâ Muḥammed sen olmasa idiñ yeri gögi yaratmazdım. Muḥabbetine yaratdım, demekdir. Zîr(a) Muḥammed ‘âleme gelmiyecek olsa ‘âlemi ve âdemi yaratmazdım. Anıñ ‘aşkına yaraddım. Zîrâ maḥbûb-ı Ḥüdâdır aña gelinciye kadar âdem ve ‘âlem ḥaḳıḳatı bilinmedi idi. Zîrâ tâ ki ol ḥazrete Qur’ân-ı Kerim geldi ve âdemiñ ve ‘âlemin ḥaḳıḳatı ve zâhiri bâtını beyân oldu. “*ves-tevâi*” sırrı ‘ayân oldu. Ve “*şakḳal kamer*” oldu. Vaŝatıñ ümmeti oldu. Ve sa’ir peygamberden efḍal ve ekrām ve ḥâtem olduğı ‘anâşır-ı erba‘ sı ve ṭabâyıĝ-ı erba‘ sı i’tidāl olduğı eeldendir. Zîrâ sâ’ir peygamber-i i’zâmiñ erba‘ sı mu‘tedil ve ṭabâyıĝ-ı erba‘ sı mu‘tedāl olmayub kimiñ mâ’iyeti ve kimiñ terâbiyyeti ve kimiñ nâriyyeti ĝâlib olub meşelâ Âdemiñ terâbiyyeti ve Nûḥuñ mâ’iyyeti Mûsâniñ nâriyyeti ve ‘İsâniñ hevâiyyeti ĝâlib olub her biri vaḳtinde neye mazḥar düşerse ol mazḥariyet zuhûr idüb Ḥazret-i Adem terâbiyle meşḳûl olub Ḥazret-i Nûḥ’uñ du‘asıyle ‘âlemi tûfâna virüb ve Ḥazret-i Mûsâ

[9b]

Allāh'ı göreyim diyüb niyāz eyledi ve tecelli-i Hāḡ zāhir olunca daḡ yandı. Ve Hāzret-i 'İsa'nın hevāsı ḡālib olmaḡla Rūḡullāh ismiyle olub üç yaşında iken da'vetle me'mūr olub dā'imā seyāhatde bilaḡere 'ālemi 'ulvīye ḡurūc eyledi. Zīrā bunların 'anāşırları ṡabāyıḡları i'tidāl degil idi. Biri içinden ḡālib olub ve emma Faḡr-i 'Alem ve güzide'i nev'-i ben-i Adem Hāzretlerinin 'anāsır-ı erba'sı ve ṡabāy'-ı reba'sı i'tidālde olub ol eelden ḡātem oldı. Ve dört yāre mālīk olub anlar daḡi 'anaşır-ı nübüvvet olub dört peyḡamber meşābesinde oldılar. Meselā: 'Ali Hāzretleri şūya Fāṡıma Hāzretleri ateşe ḡasan Hāzretleri havāya ve ḡazret-i 'Ali kerremallāhū veḡhe turāba yaḡni 'Ali Ademe ḡasan Nūḡa Hüseyīn Mūsāya Muḡammed 'İsā'yā bedel. Yaḡni nübüvvet 'anāsırdan oldılar. Ve Çihār yār Olub beşincisi Muḡammed ki rūḡ meşābesindedür. Yine peyḡamber-i 'āzāmīn beşincisi Muḡammed'dir. Hāḡ ile inşāf baḡılsa ki Muḡammed rūḡ meşābesindedir. Zīrā vücdi Adem-i şerifi 'āleme 'ayn-ı hidāyet geldi ve Muḡammed Mehdi anıñ evlādından geleceḡini ḡaber virdi. Ve Besmele-i Şerīf ve Fāṡıḡa-i Şerīf aña nāzil olan kitābda geldi. Ve ḡaḡıḡatine 'ālemi ve Ademi beyān eyledi. Zīrā Fāṡıḡa-i Şerīf

[10a]

ümmül kitâbdır. Üm anadır. Andan doğmayan dünyāya gelmez. Yağni Fātiḥa-i Şerīf’iñ ḥaḳīqatine ‘ālem olmayan bu dünyāya gelmiş gibi degildir. Ve emmā ‘azīz-i men on iki imām ile on dört ma‘şūm-ı pāklar ve Ḥadīce ve Fāṭıma Ḥazretleri ḥaḳīqatlerini işitdin. Yağni yigirmi sekiz harf’iñ daḥi ḥaḳīqatı dinle ki Muḥammed niçe geldi ve mağarad(a) niçe cem‘ oldı. Ve niçe kelāmullāh oldı bilesin. İmdi ‘azīz-i men Ḥaḳ Subḥanehū ve Te‘ālā Ḥazretleri Qur’an(ı) Muḥammed ‘aleyhisselāma göndergigi vaḳt Cibrā’il-i emīn ile ḥarfleri müfred gönderdi. zīrā eşyā Ademe gelmeden muḳkarrerdir. ammā yine herbiri çıhār ‘anāşırdan mürekkebdır. Velākin cāmi‘ ve hādi degil ol sebebden eşyāniñ ‘ālemine ‘ālem-i muḳarredāt dirler. Ammā Adem cāmi‘nümādır. Ve başdan başa kelāmullāhdır. Ve kelāmullāh Adem beyān ider ve kelāmullāhı beyān ider diyüb buyurduḳları buña işāretdir ki Ḥaḳ Subḥanehū ve Te‘ālā Ḥazretleri bu ‘ālemi yaratdıği vaḳt kelāmıyle yağni “kūn” didi bu ‘ālem binā oldı. Yağ da Ademi ‘ālemden peydāh iden birbirine ā’ine eyledi. Amā çünkim Adem ‘ālem eşyādır. Yağni nokṭa olmadan ve ana ḳarnından ruğımdan muḳaddem olan ‘āleme muḳaredāt dirler. Ve Qur’an daḥi Cibrā’il muḳared getürdi dirler. Ve rumūz buña işāretdir ki Ademiñ

[10b]

Ademiñ ‘anāşır-ı erbağası muqaredāt ‘āleminde iken terkibe gelüb, andan nokta olub, ana raḥmine gelüb andan bu ‘aleme bir kitāb olub gelüb beyān oldı. İşte Qurān-ı Kerim daḥi Haḳ Subḥānehū ve Te‘ālā tarafından Cebrā’il-i Emīn ḥar ḥarf getürüb, Ḥazret-i Muḥammed ‘Aleyhisselām daḥi terkibe dizüb kelime oldı. Andan kelām oldı. Andan āyet oldı. Ve tekmiñ vucūd olub ve ma‘na ceme olub, andan beyān eylediler. Ammā bir gün Faḥr-i ‘Ālem Ḥazretleri Cebrā’il(e) sū’al eyledi ki yā qarındaşım Cebrā’il bu getü(r)digiñ beyānı ve Qur’ān’ı saña vireni görirmisin. Cebrā’il aytdı: bir yeşil perde ardından söylenür. Ben daḥi işitdigim gelüb sizlere tãpışdürürim. Ve bundan mādāsını bilmiş degilim didi. Ol vaḳt Faḥr-i ‘ālem aytdı: qarındaşım saña destūr perde’i ḳaldır, gör kim seniñ ile söyleşen kimdir, didi. Öyle Cebrā’il-i Emīn bir nevbet aḥerde perde’i ḳaldırub, aña Qurān ta‘līm idüb, tãpşuran Muḥammed dir: evlādım Cebrā’il ḥayrete varub ve ḥaḳıḳatine ‘ālem olub, ḥamūş oldı. Berā-yı manāsı budur. Beyt:

Aḥmed Aḥmed dir imamım eydür firaḳ

iki ‘ālem uyur mim içindedür firaḳ

eger sū’al olunsa ki Qurān-ı Kerīm Faḥr-i ‘Ālem Ḥazretleri cihāna gelmeden evvel Adem var idi. Ve siz

[11a]

dir siz ki Qur'an Adem'i beyan ider. Gerek idi kim Adem Qur'an beyan ide cevab: *ehyedetal insân vel kurân* ammâ yağni insân ile Qur'an ana karında iken toğan insân gibidir. Yağni Qur'an ile insân ikisi birdir. Bir birin beyan ider. Zîrâ ku Fahr-i 'Âlem daği Qur'an rahmândur, ta'lim eyledi. Yağni Âdem'den yazdı zîrâ gördi ki Adem'in veçhinde yigirmi sekiz harf muqarred mektûbolmuş bir kelâmullâh mektûbudur. Ve bir şîfât-ı rahmândır. Ammâ şâmetdir. Ve zılliyyeti mülâhaza idüb gördi ki kelâm-ı nâtiqdır. Ol dem. Veçh-i Âdem'den ceme idüb başka başka harf iken kelime ve kelâm olub andan ayet oldu ve ma'nâ cem' oldu. Andan zikri oldu işte Âdem Qur'anı Qur'an Ademi bu vechle beyan eyledi. Bi-muktezâ kavlehû te'âlâ “*er rahman 'allemel kurân halâkal insân 'allemehûl beyân veş şemsi vel kameri bihusbân ven necmi veş şeceri yescudân*”²⁵⁵ imdi 'aziz-i men ayetiñ sebebi nuzûli oldur ki Fahr-i 'Âleme kâfirler sū'al eylediler ki yâ Muhammed kurân saña kim ta'lim eyledi diyüb,ol vâkt bu ayâtı nâzil oldu. “*er rahmân 'allemel kurân*” yağni Allâh ta'lim eyledi. Anlar aytdiler kelâm veyâşîd eyledi mi veyâ hurûf göstermekligini eyledi. Fahr-i 'âlem aytdi: “*halâkal insân 'allemehûl beyân*” yağni insânı daği halk eyledi....

²⁵⁵ Rahmân, (55), 1-6.

[11b]

Qurān beyān itmek için. Zîrâ vech-i adem şîfât-ı Raḥmāndır. Ve sâ'ir maḥlûḳatdan temiz olmuştur. Ve yigirmi sekiz kelime Allāh'ın ḳudret eliyle mektûb meştûr eylemiştir. kitâb-ı Ḥudâ ve şîfât-ı Raḥmāndır. Vech-i adem'den ta'lim eyledi. Biz daḥi müferred iken cem' idüb, kelime ve kelâm oldu andan âyet olub ḥalkı beyān idüb, zıkr oldu. Ḳavlehû Te'âlâ : “*veşşemsu vel ḳamer biḥusbân*” yaḡni şems ile ḳamar daḥi Bārî Te'âlâ Ḥazretleri fermāniyle imtişāl-i devri iderler. İnsān āyları ve yılları bilmek için “*vennecmu veşşeceru yescudān*” daḥi yıldızlar ve ağaclar insāna ḳarşu secde iderler ki sâ'ir maḥlûḳdan temiz olmuş ve şîfât-ı aḥsen-i taḳvīm ile mükerrerrem olmuş şîfât-ı Raḥmāndır. zîrâ secde emrinde melâ'ike-i mevcûdāt ve muḥkenāt secde idüb emri-i Bārîye imtişāl için Ademe secde itdiler. Yaḡni Bārî Te'âlâ Ḥazretleri emrine secde itdiler. Emri emîriñ 'aynıdır. Yaḡni Allāha secde itdiler. Ve eger secde eger sū'âl olunsa ki Qurān yalnız Ademi mi beyān ider yoḡsa Ḥavvâyı daḥi beyān ider mi meşelâ: Adem tekmiil-i nüşḥa-i 'azimdir ve Ḥavva'dan doḡar yâ vech-i Adem yigirmi iki sekiz otuz ḥurûf olub vech-i Ḥavvâ yigirmi bir ḥurûf olması

[12a]

Nedendir. Cevâb oldır ki şîfât cihetle ikisi de birdür. Kur'ân'da Fâtiha-i Şerif iki yerde gelmesi gibidir. Ve birbirinden olmadığı ziyâde ve nokşân olmadığı gibidir. Zîrâ Kurân 'âlemin bağıdır. Ve Fâtiha Kur'ânın bağıdır ve Besmele-i Şerîf Fâtiha'nın bağıdır. 'Âlem Kurânı beyân ider. Ve Havvâ Fâtiha ümmül kitâb olduğu gibi Havvâ dağı ümmü Ademdir. Ve 'âlem ümmül kitâb ve Havvâ Ademdir ve Adem zât, Havvâ şîfâtdan ve şîfât kelâm şîfâtıdır. kelâm-ı nâtiqdır. ammâ iki Fâtiha birbirinden bir hûrûf ziyâde ve nokşân degildir. Buña işaretdir ki Adem ve Havvâ dağı ikisi birdür. İkisi de Fâtiha-i şîfâtdır. Ve Besmele Ademdir ve zâtdır. Bundan ma'lûm oldu ki Adem 'âlemsiz olmaz ve 'âlem Ademsiz olmaz. Ve Havvâ 'âlemsiz ve Ademsiz olmaz. Zîrâ yalnız Adem olsa ve 'âlem olmasa ve 'âlem olsa kelâmulâh hûrûf iken cem' olub niçe ayet olaydı ve yalnız 'âlem olsa Adem olmasa 'âlemde murât Adem gibi i'tibârı yokdur. Zîrâ i'tibârı olsa Bârî Te'âlâ Hâdretleri ol hâl üzere bırakurdu. Ammâ ol vâkt Kurân-ı Kerîm mektûm kalurdu

[12b]

Ve vech-i Adem ki şîfât-ı Rahmândır ve ayine’i Hâk’dır. Zuhûr itmek iktizâ iderdi. El hadîs: “*ve kûnte kenzân mahfiyen fe aḥbebtu en u‘rafe feḥaaḳatül ḥaḳḳa*” hadîs-i şerîfîñ mûcibince diledi ki kendini göre şîfât muḥtâc olub “*kûn*” didi. Bu ‘âlem ḥaḳ oldu. Andan Adem’i bu ‘âlemden peydâ idüb şîfât-ı aḥsen-i taḳvîm ile mûkerrem eyledi ve kendine âyîne idübbi muḳteza el-mü’minîn mürüvet-il mü’minîn hadîs mûcibince Adem âyîne-i Hâk olub niçe kendini gör murâd iden âyîneye baḳar kendin görürsin. Kendüni Adem evladlığın bilürsîn. Ammâ âyîneye baḳdığın ḥalde görmüş daḥi olursın. Ammâ âyîne olmayınca niçe idersin. Kendiñ görürmiyeñ imdi âyîne baḳmaḳlıḳ ‘âlem oldu. Ve âyîne şîfât ve sen zât oldıñ öyle olsa Ḥavvâ âyîne ve sen zâtsıñ ki ayîneniñ içindesiñ öyle olsa ‘âlem sırrındır. Yaḡni “*el veled sırr-ı ebî.*” Yaḡni ‘âlemiñ sırrı ki saña zuhûr iden oldır. İşte şîfât-ı zâta müyesser ve zât şîfâta müyesser. Yaḡni ‘âlem Ademsiz ve Adem Ḥavvâsız ve Ḥavvâ Ademsiz ve Adem Ḳurânsız ve Ḳurân Ademsiz olmaz. Zirâ Adem olmasa Hâḳḳı kim bilüb ve kim zikri iderdi. Ve Hâk olmasa Adem neden zuhûr iderdi.

[13a]

Ve kudret eliyle kim yoğurırdı ve şıfât olmasa zât kendi halıkını bilüb niçe görüne idi. Ve zât olmasa şıfât niçe diri olub eşyâ iken kelâm-ı nâţık niçe olaydı. Ve Adem olmasa Havvâ neden zühûr iderdi. Ve Havvâ olmasa Adem neden doğa idi. Besmele-i Şerîf olmasa Fâtiha-i Şerîf neden doğa idi. Fâtiha olmasa Kurân neden zühûr iderdi ve Allâh olmasa Muhammede Kurânı kim gönderirdi ve Muhammed olmasa Kurân kim cem‘ iderdi ve beyân iderdi ve Hazret-i Muhyiddin ‘ Arabi kıddese sırrel ‘ azîz buyurur ki zamânın evvelinde nisâ tã’ifesine düşmân tutardım. Şonra gördüm ki sebep-i vüdûd-ı Adem ve cemâl-i Hâk imiş. Sîreti öyle olsa Adem Hâkkın sîreti şıfâtıdır ve Hâk cemâl şıfâtıdır ve kale resûlullâh “*ve raeytu rabbi leyletel mi‘râc ‘alâ şûref*” yağıni mi‘râc gicesi rabbimi gördim. şıfatsız güzel yigit şûretinde yağıni hatt-ı ümm üzerine ki Ademin veçhinde anasından kesb idüb getürdigi yedi hatt üzere ki ana hattına ümm dirler hem. Zîrâ bu yedi hatlar ve haķıķat-ı hâldir ki bir mecnûn hatt-ı Âdemdir ve ğayrı bâķi idi hattı kesb ider andan

[13b]

söyler zîra ol suçsuz günahsız ma‘şûm-pâkdır ve ma‘şûm emr ü nehy ile me‘ârîf ve müberrâdır. Ve tekâlîf-i şer‘îye aña hüküm olmaz. Muhammed’e sū’âl itdiler ki i‘bâdet ve şavm-u şalvât hacc-ı zekavât ve daği buna beñzer nesneler boynuna borç mu dur aytdı yok velâkin “‘*abden şekûrâ*” olmaya mı? diyüb buyurdı. Ammâ ol yedi hatta bu ‘âlemden kesb itdikden soñra tekâlîf-i şer‘îye ammâ hüküm zîrâ tekmil-i şıfâtıdır emr olur. Zîrâ bu yedi hatlar kesbîdir, bunlar ‘ayn-ı şeri‘atdır, didikleri budur. Diyüb on dört hatların mevzi‘i daği on dördür. Yigirmi sekiz hurûfa muhkemât ve müteşâbihât ve noktalı ve noktasız hurûflardur ki âyîñ on dördi gicesi gibi ki kemâllî midir? Ve on günü daği yigirmi sekizidir. “*şakkâl kameriñ*” rumuzi “*vestevâ*” ve “*elem neşrahleke*” şüresiniñ ma‘nâsı buña işâtetdür. Ve çehâr ‘anâsır ile otuz iki olur. Vech-i Adem üzeride mektûb ve mestûrdur. Ve ‘anâsîr-ı etba‘aya işâretidir. “*pâ, jâ, çâ, gâ*” hurûflarıdır ki bunlar Kûrân’da gelmemişdir. Zîrâ lisân-ı ‘ârabiye değildir. Ve ammâ Fağr-i ‘âlem Hâzretleri buyurur benden soñra Mehdî gele ve cümle milleti bir ide ve haqîkat aşikâre ol diyu

[14a]

buyurdıkları gibi kelāmullāh yigirmi sekiz hūrūfdur. Vech-i Adem ‘ayn-ı kelāmullāh didiñ yā vech-i Adem ki dört hurūf ziyāde var. kelāmullāh dört hūrūf noķşān olduğındandır. Sū‘āl olunsa cevāb “*bu pā, jā, çā, gā*” hūrūflarıdır. ‘Arabiye lidanından olmağından Muḥammed ‘Āleyhisselāma bu dört hūrūf gelmedi. Ve bu dört hūrūf cehār ‘anāşīrdan daḡi işāretidir. Ve kelām-ı cehār ‘anāşīrdan münezzehtir ve Muḥammed Mehdī aşikār idecegi bu ḡaḡīḡat bu hūrūflarıñ ḡaḡīḡatıdır. Yoḡsa Faḡr-i ‘Ālem ḡātem olsa gine Mehdi gele. Cümle millet bir ola ve ḡaḡīḡat aşikār ola diyu buyurduğundan murād ḡaliba ṡa‘amlarının içinde şerāb ve süd var idi. Çünkü önüne getürdiler ol vaḡt Cebrā’il-i Emīn aytdı. Yā Resūlallāh şarābı terk it ve südden tenāvül eyle ki mebde-i sebeb-i ḡayāt ümdür şarābı terk eyle ki şarāb dört hūrūfdur. “*pā,jā,çā,ñā*” daḡi dört hūrūfdur. Ol seniñ lisānıñ deḡildir ve sen şerī‘atı beyān itmege me’mürsün ve Mehdi ḡaḡīḡatını beyān itmege me’mür ola. Nitekim ‘ālem sizin beyānınıza muḡtācdır ve te’vīl

[14b]

itmesi ‘Alīye muhtâcdır. Yağni ‘alemiñ haqîkatını beyân itmege me’mûrdır. Ol sebebden ahîr zamânda haqîkatı beyân itmege me’mûr Mehdi-i Maḥzar olmuşdur. Zîrâ “*el veled-i serrâbî*” dirler diyüb buyurdılar ve bu beyân idecegi esrârı ve haqîkatı bu “*pā, jā, çā, gā*”nın haqîkatıdır. ‘azîz-i men imdi Mehdiden murâd hidâyetdir yağni Haq Subḥānehû ve Te‘âlâ bir ‘inâyet-i nâzar eylese ol kul Qurân’ı Muḥammed’ide ‘âlemiñ ve Ademiñ haqîkatına ve sırrına esrârına vâkıf olur. Ve Mehdî’niñ hidâyetine mazhar olur. Ol vâkt Mehdî mezhebinden ve milletinden olur ve izhâr eyleyeceği haqîkat ehlerinden olur. Ammâ ‘azîz-i men hâdî yol sır içidir ve hidâyet yoldır. İmdi Mehdî bu yolda gelecektir dirler didiklerinde daḥi rumûz budur ki eger sende daḥi aña qarşu varsañ ol da saña qarşu varır. Eger böylece giden adam ‘arîfullâha muḥârîn olub ve yolca gitmedin ise hidâyet daḥi saña qarşu gelmez ve Muḥammed Mehdîye imân etmemiş olursın. Anıñ elinde qatl olmuşlardan olursıñ. Zîrâ ne kusır eylediñ tâlib-i Ademdiñ ve cihad idüb haq yol bulub ve qabûl eylemedin ve kendi işiñi bildiñ ve tamam oldıñ yerine koyub

[15a]

ve bilüb bilecek miydin ğayrı daĥı ne var diyüb ve Hakk'ın 'ilmine ve kudretine nihāyet varub vücudı ve can düşüb tebdīl olub batıl kaldıñ. İmdi berā-yı leṭa'if bir sū'āl olub yumurṭa mı evvel kuş mı evvel, bīṭāre kendini bilmez adam oĥlu yer yumurṭa ve kuşın kanķısı evvel aĥır bilmediñ burada Bārī te'ālā ḥaḍretlerinin evvel ve aĥır ve zāhir ve bātın yaĥni niṭeylesiñ ademin ve 'ālemiñ ḥaķīķatını niṭe duyasın bi ṭāre bu zikr olunanı bilmediñ ve kendi ḥaķīķatına 'ālem olmadıñ Bārī Te'ālā Ḥaḍretleri kendi zātından ḥaber virmek istersin bilmesi kābīl olan nesneleri bilmediñ Bārī Te'ālā'nın kendi zātından şöyle diyüb lāf-u güzāflık idersin. Henüz kendi zātın dimeden şerik çıkar zīrā Allāh kendi zātı bir başka nesne olmak lāzım gelür. Hāṣā Allāh dir ve Allāh'dan ğayrı yokdur. bimukṭezā' “*leyse ğayr Allāu şey'in ebedān*” zīrā öyle olsa 'alemden ve Adem'den başka bir nesne olmalık lāzım gelür. İmdi 'azīz-i men Bārī Te'ālā buyurur ḳavluḥū Te'ālā: “*mülkü's-semavati velārḍi*”²⁵⁶ vedaĥı “*ḳad ehāṭa bikulli şeyin 'ilmē*”²⁵⁷ ve daĥı “*vallāhu 'alā kullī şey'i muḥīṭa*”²⁵⁸

²⁵⁶ Māide, (5), 17-18-120.

²⁵⁷ Talāk, (65), 12.

²⁵⁸ Nisā, (4), 126.

[15b]

Şeceretena Mūsā “*inni ene’allāhe rabbul ‘ālemīn*”²⁵⁹ daḥi “*inn ānastu nāran*”²⁶⁰ daḥi “*vemā rameyte iz rameyte velākin Allāhe rame*”²⁶¹ ve daḥi “*kullu min ‘indallāh*”²⁶² ve daḥi “*ḡul hūvallāhu eḡād*”²⁶³ ve daḥi “*lā teb’ahu’r riḡa ve eyyuhā min nefsi’r Raḡmān*”²⁶⁴ ve daḥi buña beñzer ayāt ve eḡādişīñ ḡaḡḡında birliḡine vaḡdāniyetine ve ḡaḡdan ḡayrı olmadıḡına şehādet ider. Öyle olsa yımurḡa’i ḡuş yapar ve ḡuş yımurḡadan ḡıḡar. Bu ḡadarca bundan evvel ve aḡır birbirinden başḡalıḡ niḡe olur. Bir nesne ki bir nesneden ḡıḡar o ḡıḡaran nesne andan ḡıḡmış olsa niḡe başḡalıḡ olur ve bunuñ ḡanḡısı evvel ve ḡanḡısı aḡır niḡe ma’lūm olur. Ve niḡe birbirinden seḡilebilür. Ammā sūal olan ki doḡan ḡuş yımurḡadan doḡanda ardınca mı gider yoḡsa yumurḡadan anı ḡuş ḡıḡaran ardınca mı gider bu ḡod niḡe oldıḡı ma’lūm nesnedir. Öyle olsa üstād ḡaḡḡı mürşīd ḡaḡḡı zāhirde bāḡında ana ve baba ḡaḡḡından ileridür. Zīrā ana ve baba taḡlidinde falān yumurtalıḡda ḡalur ve bir kez daḡı doḡmaḡa murād eylese ḡuş yumurḡa ola ve bir ataya muḡḡāc olur ki anı terbiyyet eyleye ana ve baba taḡlidden ḡurtara yaḡni ana baba taḡlidinden mürşīd-i kāmīlle tevaḡḡūf ider

²⁵⁹ Neml, (27), 30.

²⁶⁰ Tâ-hâ, (20), 10.

²⁶¹ Enfâl, (8), 17.

²⁶² Nisâ, (4), 78.

²⁶³ İhlâs, (112), 1.

²⁶⁴ Mūsned, 2-252.

[16a]

Yağni bir anadan toğdığı bir dağı mürşīdden doğub ol vaqt iki kez toğmuş olur. Kāle ‘İsā “*men lem yūlidu merrateyni yūlicu fī mā semavatū samavāt*” yağni iki kez toğmayan gönül ‘ālemine ‘urūc itmemiş imdi ‘azīz-i men Bāri Te‘ālā Hāzretleri emriyle bu ‘ālemi ve ‘ālemden Ademi peydā eyledi. Pes ol emr kün emrinde idi. Emīr emriñ ‘aynıdır. Bundan ma‘lūm oldu ki Adem ve ‘ālem zuhūr itmeden evvel Bāri Te‘ālā ‘āleminde mevcūd eyledi, zuhūr itdi. Yağni kün didi zuhūra geldi yağni ‘ālemi peydāh eyledi andan Ademi peydāh eyledi pes Ademiñ ‘ālemden zuhūr itmesi anasından zuhūr itdigidir ve mürşīdden toğması bu ‘ālemden Hāqqıñ ‘āleminde mevcūd iken bildürür ve yine ana ric‘at ideceğini haber virir. Bu rumūz dağı ne oldığı bundan ma‘lūm idersin. Yağni nerden geldiñ ve nereye gidecek idiñ ve ne eylediğñ ve ne olacak bildiği hālde andan toğmuş olur ve sırrından ve aşlından ve hāqīkat hāqdan haberdār olmuş olırsın. Qavluhū Te‘ālā “*efē hasībū ennemā hālaqnākum*”²⁶⁵ yağni yā Muḥammed di ki siz şanursız ki Bāri Te‘ālā Hāzretleri ‘abes yere mi yaratdı ve yine aña ric‘at itmez misin?

²⁶⁵ Mü‘minūn, (23), 115.

[16b]

Dağı “*inna lillāh ve innā ileyhi rāci‘un.*”²⁶⁶ bu hadīs-i şerif mūcibince kâle resūlullāh: “*iẖtedū bi’ş şemsī fe izā ğayete’ş şemsu iẖted bil kamer fe izā ğayetel kamer. iẖtedū bi zehrati fe izā ğayetel zehrati. iẖtedū bil ferḳadani*” dir. Beyt :

Adem’den çıkar bir bir ‘ālem gahi Adem

Olur ‘ālem ki ‘ālemsiz olur mı Adem.

Bu tür beyt üzere bu ‘ālem ‘ālemde Ḥaḳḳın ḥikmeti sürer bir birine

(ne) Adem’siz olur ‘ālem ne ‘ālemsiz Adem

bu minvāl üzere Adem olur devri ider bir bir Adem.

kemālinden ve eger cemālinden ‘ālem

iki aynadır.bir birine nazār ider bir ‘ālem

İmdi ‘azīz-i men bir rivāyetde dirler ki Bārī Te‘ālā Ḥazretleri mü’mīnin ḳulunuñ gōnlüne günde yetmiş kere nazār ider ki gōñül yıḳan Ḥaḳḳıñ evini yıḳmış olur pes gōñül şāḥibi adam oldu ve gōñül Ḥaḳḳa mekān-ı vūs‘ atdır öyle olsa gōñül ile yol bulan gönül sırrından agāḥ olan Ḥaḳḳa yol bulmuş ve sırrına vāḳīf vāşıl olmuş olur. ‘azız-i men faz ol nesne ki bir adam üstüva tolı bir ev içinde otursa ve ol adam güneşi gördim dişe maḥşā güneşin işārīdır toğdıḡı yok velākin pencereden taşra baḳub gö(r)digi şey şems yire olan dīyāsıdır. şemsin kendi dördünci ḳāt gökdedir. Pes ben güneşi gördüm dise ḥilāf yoḳdır. Bir nesne tek tecellisini gördiginde ol gördigim disek ḥilaf olmaz

²⁶⁶ Bakara, (2), 156.

[17a]

‘azîz-i men dördimci kat gökden yire uran diyâsı idi. Görelim Hâk’dan ve Hâk’ı Ademden ve yumuṭayı kuşdan ve kuşı yumuṭadan ayırır bu taḳdirce ‘âlem yumuṭa aṣlı olur ve Adem kuş ferâğ olur. Beyt:

fera‘ dır gösteren aṣl-ı ferağdan

aṣla yol yokdur cihân bu şecerden

farz eyle Adem dirler gūyâ öyle olsa bunuñ çâresi bir mürşîd-i kemâle varub çeşm ihvallığına ve şâbatlığına bir çare eylesün ve derdine dermân eylesün yoḥsa pişmân olursıñ ve yabanda ḳalursıñ zîrâ yol varanıñ göz göreniñ Hâk’ı ḳabul idenindir. İmdi mûvaḥḥid ‘ârif-i blâh olanlar fer‘i aṣlından ve aṣlı fer‘indene ayrub görmezler zîrâ şiriklikden ḳurtulmanıñ çâresine sa‘yi eyle şaḳın müşrik olmayasıñ bâri bu mişlü beyânı diñle evvelki hidâyet bilüb nefsinden Hâk’a varan yolu ve Hâk’ı günâh-ı zem didikleri ne oldıḡın kendiñ Hâk’dan ḥaberdâr olasıñ. ‘Azîz-i men Adem ‘âlemi müfredatda iken aña dimezler ammâ terkibine gelüb ve ‘âlem-i ecsâma geldikden sonra Adem dirsıñ zâtı bir yire cem‘ oldıḡı içündür. Zîrâ Adem zât ve Ḥavvâ şifâtdır. Yaḡni Adem ile zât –ı cihetle birdür. Bu sebeble onlara tevâl iden emiriñ ‘aynı

[17b]

‘aynıdır ve emri rūḥdur ve ḥaḳdır ve emr gine zātıdır ve Allāh’dır ve emīr emrin ‘aynı olıcaḳ bundan başḳalıḳ bunuñ neresinde olur. Bu eelden doğan adamların a‘zaları ve ruḥları birdir. Ve bir birinden farḳı yoḳdur. Farḳ ancaḳ isti‘dāda ḥilḳāḳına ve maẓhariyyetine ve tecelliyetinedür. Ve negi emri nehyi luṭfı ve ḳahrı ve cehli ve ‘irfānı daḫi buña beñzer nesneler var ise cümlesi isti‘dād-ı ruḥ ve ceseddeñdir. Ve cehennem ni‘metleri ve cehennem ‘azābları daḫi isti‘dāddır. Ammā Ḥavvā şıfātıdır. Ve ‘ālemdir Fātiḥadır. Yağni “*elḥamdulillāhi rabbil‘ālemīn*” ve “*sebebel insān rabbel‘ālemīn*” yağni ‘ālem insānıñ besmelesine sebebdır. zīrā Âdemdir ve Fātiḥa ümmül kitāb olduğı gibi ‘ālem daḫi ümm-i Ademdir ve Ḥavvādır. Adem ma‘nā olduğını gibi ‘ālem daḫi birdür ki Ḥavvā şıfāt ve Adem zāt meşābesindedir. Zīrā vechi otuz iki ḥurūf olub vech-i Havvā birde yirmibir ḥurūfdan ziyāde nisā ṭa’ifesinden peygamber gelmedi. Müvaḥḫid ve mütenehyi-i kāmīl daḫi olsa vechinde olan ḥutūfların noḳşānı sebeble irşāda el şunar. Görmez misin ki Âdemiñ üzerine nisā ṭa’fesiniñ imāmeti

cā'iz değildir. zirā tekml̄ kelāmullāh değildir, nākıışsıfâtıdır. Ademiñ vechinde ħurūf-ı meştur mevcūddur. Böyle olduğına kimseniñ inkāra liyākatı yokdır. Ve eger sū'āl olursa kim günāh ve şevāb luţfı ve ķahrı ve menzil-i merātibe daĥı buña beñzer nesneleri yalnız isti'dāda müteĥayyir eyledik ise gerek günāh ve gerek noķşan ve 'alim cāhıl daĥı beñzer nesneleri bu 'ālem-i şehādetde iken cisimle bu rūĥ ile işledigini ve bu isti'dād ile işleyene yalnız isti'dāda mażhar eyledi zālım olmaz mı cevāb bu rāccih-i maĥzurdur. zirā cesede ķār 'anāşir ve rūĥ Bārī Te'ālā Ĥazretlerinin emridir. Bunlar her biri aşlına ric'at eyleye bi-muķzāi'l-ĥadīş “*kūlli şeye yerci' ila aşlih*” bu cesed ile rūĥ aşlına ric'at ider ve rūĥ emirdir “*min kıbeli'r Raĥman*” ol daĥı aşlına ric'at ider. Kıavluĥū Te'ālā “*yes'eluneke 'anil rūĥ ĥul el ruĥ min emri rabbi*”²⁶⁷ yā Muĥammed saña rūĥdan su'āl İderlerse rūĥ demek emri der. Pes rūĥ emri rabbi olıcaķ oldaĥı aşlına ric'at ider. Ve bālāda zıkr olınan ĥükm ü emir ve tekālif isti'dāda maĥşuş. Zirā bir adam şan'at içün bir üstād varsa isti'dād olmasa

²⁶⁷ İsrā, (17), 85.

[18b]

Gerek kendi üstâdı ve gerek ne deñlü murâd eylese ol şan‘ adı öğrenmez kezâlik ‘âlem dahî böyledir ve hidâyet bulmayanlar öyledir. Zîrâ isti‘dâdı nâkış olsa hidâyet yetişmez ve müsta‘îd olsa haqqî bâtıldan ayırır. Ve temiz ider ve kendini ve rabbisini bilür ve hidâyete yetmiş olur amma bunlarıñ cesdleri ve rûhları birdir gerek na-müst‘id olsıñ bundan añlanan budur ki yukarıda mesrûr iden hükm tekâlîf ve kesb-i kemâl ve ‘irfân cümlesi isti‘dâd mahzar . zîrâ cünûn olanlar kıabil-i isti‘dâd olmadıklarından cunûndur ve cünûn olan tekâlîf-i şer‘iyye hükm olmaz. Ehl-i şarîka mürşîdliğe yaramaz. Beyt:

yoğdur naşîb ‘aşk-ı haqqîkâtinden gönül

şol sâlikîñ ki mürşîd nakış-ı ‘ağûlola

ki müvaḥîd ve haqqîki gençünürse haqqı iktizâ eylediği gibi bildi ve birledi denmez. İmdi ‘azîz-i men ki nâ-müst‘id olması ḥilḳatine ve mazḥariyyetine ve tecellîyetine bağıdır. Zîrâ esmâ-i muḥtelife te’siridir şîfât-ı muḥtelif dahî esmâ-i atasıdır. Zîrâ Bârî Te‘âlâ ḥaḍretleri esmâ-i zîfâfetine nihâyet yokdur. Zîrâ mişüllü Faḥr-i ‘Âlem ḥalkıñ müsemmâlarına nazar kıldı ki ef’âllerine olsa gerek gördi ki kim(i) kerem edici ve kimi ḳahrı idici

[19a]

luṭf idici ve kimi zulm idici ve kim ʿādāl idici ve kıyās ʿālā hazā Bārī Teʿālā Ḥazretleri çünkü bu esrârı insân yüzünden işlenür gördi. Ol vakt Faḥr-i ʿAlem anı işledenden bilür. Ol eelden Bārī Teʿālā ḥazretlerine Kerīm didi Raḥīm didi Laṭîf Cemil ʿÂdîl Cebbâr Ḳahhâr Vahhâb Fettâḥ ve Rezzaḳ ve kıs ʿālā hazā amma ʿâzîz-i men bağzılar iderler Bārī Teʿālā Ḥazretlerinin biñ bir ismi vardır. Toḳzyüz toḳsan toḳuzu Ḳurân-ı ʿAzîm içinde ve biri daḥi gizlidir. Bir kimse bilmez ve bağzılar ider Bārī Teʿālânın dört biñ ismi var ki Zebûrda biñi Tevrâtda biñi İncilde biñden bir eksik Kurânda ve bir ismi kendine maḥşûşdur. Anı kimsene bilmez ve Muḥammed ʿizzeti ider Bārī Teʿālā Ḥazretlerinin dört biñ isim cümle Ḳurân içinde kimin Ḥaḳḳa virirler kimin virmezler ve ḥaşa aḥlamadıḡıçün amma bu faḳîrîñ ʿabdi tefsîr ider Bārī Teālânın esmâsının esmâ-yı şîfâtatına nihâyet yoḳdur. Zîrâ ʿâlemde ve Ademde olan teʿşîrât Bārī Teālânın naşiridir buña ʿarîz şıḡmaz ve nihâyet olmaz Zîrâ mevcûdât ve muḥkenât esmâ-i şîfâtdan ʿibâretdir ki bunca şîfât bunca kâzîb mülḥîd ve bunca müşrîkiñ ve kıs ʿālā hazā bunlar daḥi işine meşküllerdir bunlarda o

[19b]

olan ef'âl daḥi esmâ te'sîridir ki bunlar şîfât zemîme aḥlâka-ı nâ-pesendide mü'ellefdir ve hem Bârî Te'âlâ ḥaḍretleriniñ yâ fâsık ya fâcid yâ kâzîb 'alâ haẓa kıs buña benzer esmâlarına niçe zîkr olur ise bu ef'âl şâḥıbleri daḥi aḥsen-i taḳvîm ile mükerrer olmuş adamlardır. Cevâb-ı bi-şşevâb ḳavlehû Te'âlâ “*ve izâ meriẓtu fehuve yeşfîn*”²⁶⁸ ayeti Ḥazret-i İbrâhîm ‘Aleyhisselâm âdiye râyet eylediğine nâzîl olub ve merḥameti kendüye idâfet idüb şîfâ-i Ḥaḳ Te'âlâ Ḥazretlerine ḥavâle eyledigi egerçi bimârlığı daḥi virici Ḥaḳ Te'âlâ’dan ğayrı degil idi vade-i ḥaḳ ḳavluhû te'âlâ “*vemâ aşābeke min hasantîn fe min Allāh ve mâ aşābeke seyyi’atin femin nefsik*”²⁶⁹ bu daḥi ta’lim-i edeb içün ve daḥi Ḥaḳ Te'âlâ’nıñ ḥamdiyyetni ğubâr-ı mekârihden münezzeh eylemek içündür. Pes bunun gibi mesâ’ili bilüb ademe ri‘âyeten söylemek gerekdir daḥi her nesne’i aña layık görmek gerekdir ki zîrâ dimezsın ki ey benim ḥâr -u ḥâşâkı canavârları yâradıcı Mevlâm. Dimezsıñ zîrâ terk-i edebdir velâkin dirsıñ ey benim yirleri ve kökleri ve deryâları yardan Mevlâm dirsıñ ‘azamet ve ḳâdirliğine işâretidir ve ğayrının elinden gelür nesne degil. Ol eclden bu ğunâ añarsıñ

²⁶⁸ Şu’arâ, (26), 80.

²⁶⁹ Nisâ, (4), 79.

[20a]

edebe ri‘ âyet etmiş ola diyüb ammā bu şifāt-ı zemīme ve ahlāk-ı nā pesende dirler bilmezsin ki fi‘liñ kabîh şifâtıdır. Ve mazmûm sözlerindendir yağni şeri‘ ata ve tarîkata ve ma‘rifete ve haqîkatden hâric olan fa‘l kabîh ve ahlāk-ı zemime ve nâbesendendendir yoğsa iki cihân bir vücûd oldığdan soñra ma‘lûm oldu ki i‘tibâr menzîle ve merâtibedir “*taḥallaḳū bi-ahlākillāh te‘ālā*”²⁷⁰ve daği “*men kānallāhu lehū*” “*fezkurūni ezkir kûm*”²⁷¹ yağni i‘tibâr-ı hüs-n-ü ḥulḳ-ı Muḥammediyyeye ve ahlāk-ı ḥamidiyyeyedir. meşelâ bu menzilde bulunursañ ki murâdñ üzere hareket soğbet söylersin ve menzil-i aḥirde aḥrince mu‘âmele idersin ve menzîl-i aḥerde daği edebân hareket idüb dil dimez misiñ o menzîliñ iḳtiḳâsı bu ol menzîliñ merâtbi bu diyüb öyle hareket idersin ‘azîz-i men fiil nefsiyle her nesnenin bilinmesi ḳabuldür. Yağni saña bir kimesne iḳtiḳâ itmeyan soğbeti dise gücenirsin veya iḳtiḳâ itmeyen bir işi işlese ḡaḍablanırsın veya bir mazmûm gürühiyle nesnenin ismiyle tesmiyye eylese ‘âr idersin öyle olsa Ḥaḳḳı bu isimler ile nice zikri olabilür ‘azîz-i men bu isimler ile zikr

²⁷⁰ Kutsi hadis

²⁷¹ Bakara, (2), 152.

[20b]

itmiş olursıñ ve dañi tezile dimezsıñ z̄ıra haqqıñ esma-i şıfâtına nihāyet yokdur bunlarıñ cümlesi Haqqıñ bilürsıñ velākin lisāna almazsıñ z̄irā haqqıñ degil ğayrınıñ olmak lâzım gelür müşrik olursıñ velākin fāfehmi ammā bu dile alınmayan isimler ve şıfāt-ı zemīmiye ile mülahağ olanları añla ve şaraba da'ir olmayan şu nebadāt ve hayvānāt ve bağı su-yı lâime içilmez anlara bakarız dañi añla ve şaraba dā'ir olanlarıñ ‘anāşırındır z̄irā havā bir su ve bir toprak ve ateş bağıñ nebātıñ bağıñ ekl olur ve bazıı حامق olmak neden iktizā ider ve kezālik bağı yenür hayvān ve bağıñ yinmez hayvān dañi öyledir ve bağı temiz şular dañi böyle pes bunlarıñ bağıñın yenmesi ve bağıñın yenmemesi ve bağıñın mazhariyetine ve hilkatlerine ba‘lıdır ve tecelli eyledikleri ismin iktizāsıdır yohsa esma-i şıfātın haricidir diyüb diñle ve bu rumūzū ve bu ‘alem müntehā ve mu’had olanlar bilür ve emma anlar dañi bu esmaları ile zikri degildir imdi müntehi ve mu’had didigimiz insān-ı kāmīl ve ‘ārīf-i

[21a]

billāhdır kitāb-ı Hūdādır öyle olsa Bārī Te‘āla Hāzretleri buyurur ki kavlehū Te‘āla: “*ve ‘allemel esma’e küllehā*”²⁷² bu günahdan ne anlarsın ve daḥi kavlehū te‘āla: “*velā ratbin velā yebisin illā fī kitābin mubīn*”²⁷³, kitāb-ı mubīn Ademdir zīrā ‘alem Adem illā baḡḡ velā ba‘d didi ve raṭb Kūrāna daḡıldır ve ya pes daḡıl degıldır dımedı öyle olsa bir kelām ki ḡurūf libasını giye ve bir nesne ki vucūdı zīrā oña görüne ol nesneniñ ve ol kelimeniñ zuḡurı Hāḡdandır eger bir nesne ve ya bir kelām ki Kitāb-ı Mubīnde olan ḡurūflar ile mūrrekeb olmuş ola ol ḡaḡdır yoḡsa madem ki Kitāb-ı Mubīnde mevcūd olan ḡurūflar ile melbūs olub göz ile veya ḡurūflar ile bir isim kabūlūb söylene ol kelāmıñ ve ol nesne ve ol kelāmı añaḡ olısañ yigirmi sekiz ḡurūflarıñ bir ḡaḡıyle añaḡsıñ ve bu ḡurūflarıñ birini inkārsıñ cemı‘ kitāb-ı semavātı inkār itmiş olursın ḡezār oluna ḡande ḡaldıki bir ḡaḡ ḡurūf bir yire cemı‘ olmuş olsa ve bir şūret göstermiş olasıñ aña inkār idesiñ

²⁷² Bakara, (2), 31.

²⁷³ En‘ām, (6), 59.

[21b]

Ve münker ve müşrik olasıñ hazer oluna zîrâ bârî te‘âlâ Һađretleriniñ şeriki ve naziri yoқdur fāhehm zîrâ “*vallāhū bikulli şeyin muḥīṭā*”²⁷⁴ ve dağı “*innallāhe ḳad eḫāta bi kulli şeyin ‘ilme*”²⁷⁵ ve dağı “*ḳul küllün min ‘indallāh*”²⁷⁶ ve dağı “*ḳul hūve allāhū eḫad*”²⁷⁷ ve dağı “*ḫayr ve şerr min te‘ālā*” ve dağı “*lā ilāhe illallāh*” ve “*Ieyse ğayrallāhe şeyen ebeda*” ve dağı buña beñzer ayet ve eḫādisiñ Һaḳḳıñ birliğine ve Һaḳdan ğayrı olmadığına şehādet ider bunları saña Bārî Te‘ālā şāhîd gönderdi. Eger inanmayub şāhîdleriñ şehādetiñ ḳabūl itmezsen zîrâ Bārî Te‘ālā Һazretlerini inkār itmiş olursıñ zîrâ Ҷurānı tekzîb etmiş olursıñ kelāmullāhı inkār itdiñ ve inanmadıñ münker münāfiḳ oldıñ ‘azîz-i men ḳünki bu muḳaddime basit oldı. Һaḳdan ğayrı olmadığına sâbit oldı. Bundan böyle saña lazım olan budur ki yine mazḫariyete düşdiğıñ bilüb ve ḫilḳatından agāh olub ḳazā’yı ve ḳader emrine yazar olub ḫaḳiḳate ḳā’il olmaқdur yoḫsa bu menzil ve bu merātibdeki zikri olındı. Eger isti‘dādıñ yetüşüb malıñ ola gine gerḳek ḫilḳatine ālem olub ḳanḳı esmadan tecelli eyledigin bilesiñ

²⁷⁴ Nisâ, (4), 126.

²⁷⁵ Talāk, (65), 12.

²⁷⁶ Nisâ, (4), 78.

²⁷⁷ İhlās, (112), 1.

[22a]

zîrâ şîfât-ı zâtı bir heybetleri daî ve illâ kimi ‘Adîl kimi Zâlim kimi Cemîl Müzeyyel ve kimi dost ve kimi kahır ve kimi kerem idici olduğunu mazhariyyetden tecelli eylediği ismiñ iktidâsıdır öyle olsa ona ihtiyârını ve becâmel-i irâdetini kavlehû te‘âlâ “*fe‘âlu limâ yurîd*” Hâzretleriniñ yed-i kudretine teslîm idüb bimuhteğâ-i ve “*kul kulle min ‘indallâh*” âyetiyle mezhebden allâh mezhebinden olasıñ yoğsa yabanda kalursıñ meşelâ Hâdî isminde tecelli ebeden zât-ı şerîf seniñ gayrı degil hep bir zâtıñ isimleriniñ mazharlarıñ taşîrât itme aña var seni saña bildirsıñ ve senden Hâkka ve zât velâdet yolu göstereñ hilâkatinden ve mazhariyetinden agâh eylesin yoğsa taşîrât idüb nereden geldiñ nereye gideceksiñ olacağsıñ ve halâ nesiñ egerçi mâdem Hâk Subhânehû ve Te‘âlâ Hâzretleri seni ahsen-i takvîm ile mükerrem eyledi rızâ olmazsın ve illâ bu ‘ilme ve bu ‘irfân agâh olunca *مَد* nedeceksin Allâhdan gayrı kimesne bilmez tâ ki ol nâkıs istiğdâdı kemale yetişür ol vaqt kavlehû te‘âlâ “*fe eynemâ tevellu fesemme vechullâh*”²⁷⁸ kavlehû te‘âlâ “*innâ lillâh ve innâ ileyhi râci‘ün*”²⁷⁹

²⁷⁸ Bakara, (2), 115.

²⁷⁹ Bakara, (2), 156.

[22b]

Ve dağı kavlehü te‘âlâ : “*meliku’l-yevmullâhe’l-vâhidü’l-ğahhâr*”²⁸⁰ayetleri rızķına mâlik olub ve nefsiñi bilüb Rabbiñi bilesiñ Bârî Te‘âlâ yokdan var eyledi dirler yođa varub olasıñ ol vaķt esmâ-i sıfâtdan ve hilkatden ve mazhariyyetden buña beñzer kıl-ü qalden kırtulub Allâh isminden tecelli idesiñ ki tecemmu‘-ı şıfât ve ef‘âldir ol vaķt kavlehü te‘âlâ: “*limeni’l-melikü’l-yevmullâhe’l-vâhidü’l-ğahhâr*” diyen señ oldıđıñ bilesiñ ve bu zikri olan gün bilüb imân eyledüñ ise ve bu i‘tikâdı ve bu imân bu mezhebi ‘âlemde ecsâmda ve ‘âlem-i şehâdetde nemîniyye.Yağni dâr-ı fenâdan dâr-ı uķbâya sefer kıldıđıñ vaķt saña zikri olunan gibi bu ‘âlem açılır ol vaķt görürsiñ kimi ‘âlem-i ecsâmda iken ‘âlem-i şehâdetde arayub gezer iken kendini bildiñ ve buldıñ ise haķķı dağı bilmiş olursiñ ol vaķt bu zikri olunan ‘âlem-i menzil seniñ olur bunsan şoñra kazâ-i kudret-i a‘diye murâd eylesiñ ya ğayrilere şefe‘ât var şâd içün olur ve ya kendisi muhayyer oldıđıñ bilür ve murâd ider ki kendini gördi ve diñledi yağni bârî te‘âlâ hağretleri kendini görmek içün

²⁸⁰ Mü’mîn, (40), 16.

[23a]

didikleri rumûz budur fâfehm ‘azîz-i men Haḡ Subḡānehû ve Te‘ālā Ḥāzretleri bu ‘ālem –i şehâdeti bir emr ile yaḡni kûn didi bu ‘ālemi altı günde yaratdı dirler ḡarāb olacaḡı ḡalde feyekûn dir ḡarāb ola fāmmā Bārî Te‘ālā Ḥāzretleri bu ‘ālemi altı günde yartdı bimuktezā-i ḡavlehû te‘ālā: “*ḡalaḡḡas semavāti vel arḡi fî sitteti eyyām*”²⁸¹ yaḡni Bārî Te‘ālā Ḥāzretleri yeri göḡi altı günde yaratdı ve bir ḡavle kûn didi bu ‘ālem oldu dirler öyle olsa bu kûndeki āltı ḡurûf bu ‘ālem-i güne işāretdir ve hem ḡihār seneye işāretdir ki ‘ālem i şahādetden ve şifātdır ve aynadır ḡavlehû te‘ālā: “*mülkü’s-semavāti ve ’l-arḡ*”²⁸² yaḡni yeri göḡi meliki allāḡ kendi içündir ve daḡi “*tebeddelü ’l-arḡu ḡayra ’l-arḡi*”²⁸³ yaḡni bu yeri ḡayrı yere tebdîl olur ḡalā olacaḡdır beyt:

gahi adem olur ‘ālem gahi ‘ālem olur adem

bu terbiyyet üzre ‘ālem olur ādem adem olur devri ider bir bir

yaḡni seniñ vucûdın eşyā iken şifāt-ı aḡsen-i taḡvim oldu ammā gine arzîdur zirā ḡār ‘anāşır der ki gine ‘anāşıra ḡatılsa gerek pes bu yeriñ ve göḡiñ meliki allāḡ içün olduḡı ḡalde bu ‘ālem –i şehâdet ve bu mevcûd daḡi Allāḡ’ın olmuş olur.

²⁸¹ Hadîd, (57), 4.

²⁸² Âl-i İmrân, (3), 189; Mâide, (5), 17-18; Mâide (5), 120.

²⁸³ İbrâhim, (14), 48.

[23b]

öyle olsa benim vududım ahiriñ vucudundan ahir vucudını kendi vucudundan ayırdığın veyahūd şehādetde bu benimşu seniñ didigiñ şirkdir. Zīrā vucūd birdir. Ve Allāh’ındır zīrā elest gününde Bārī Te‘ālā Hāzretleri buyurır “*elestu bi rabbikum*”²⁸⁴ yağni ben siziñ rabbiñiz degil miyim? ervāḥ daḥi “*ḳālū belā*”²⁸⁵ yağni rabbimizsiñ didiler bu mu‘āmelekün didigi vaḳtın ma‘nāsıdır fekün mu‘āmelesi : “*limenil melikil yevmullāhel vāhidül ḳahhār*”²⁸⁶ yağni bu mālīk benimdir didigiñiz günler ve siziñ niçe ola ve eger cevab verir oldığı halde Allāh vāhidül ḳahhārdır yağni kendi cevāb virse gerek bu taḳdirce kün feyekün āyete meşābesinde olması hebāsıdır. meşlā kāf ḥarf iledir nūn üç ḥarf iledir altı olur ki bu ‘ālemin mebdē’idir ve aña işāretidir ki fe yekün ḥarāblığı me’mūriyyetini daḥi cāmi’dir fa iki ve kāf üç ve nūn üç on üç olur altı ma’mūrluğuna ve altısı ḥarāblığına ve “ya” ile elīf kendine işāretidir. zīrā “ya” ḥiṭābiyle ḥiṭāb itmek andan ğayrıya maḥsūs degildir. Amma çünki kün feyeküniñ āynasıdır didik feyekün āynasına baḳdıḳda bir kendini ve bir aynada gördigi olur

²⁸⁴ A’râf, (7), 172.

²⁸⁵ A’râf, (7), 172.

²⁸⁶ Mü’mīn, (40), 16.

[24a]

Kaçan aineniñ o günde sāvul kün fe yekün ğayb ola ve yalnız qala öyle olsa kün dedigi vaq̃t kün dise fe yekün dimeşe bir ‘ālem zuhūr iderdi zīrā kün fe yekünün içinde daħildir fe yekün kün bile içine sıgmaz anıñ içün didigi fenā bula feyekün didigi bāqī qala qavlehū te‘ālā: “*kullu şey’in helikun illa vechehū lehu’l-ḥukm ve ileyhi turce‘ūn*”²⁸⁷ Bārī Te‘ālā kün didi bu ‘ālem oldu andan Ādemi yaratdı ve kendüye yoldaş eyledi qavlehū te‘ālā : “*yā adem eskun ente ve zevcukel cennete fe kulu minhā ḥayṣu ṣi’tumā (rağaden)velā taḫrabā haza’s ṣecarte fe tekūnā mineṣ ḫālīmīn*”²⁸⁸ diyü buyurır pes şecerden Havvā idi Adem daħi ibtidā emr tūtub nehi işledi yağni buğday yedi ḫatta incilde incir idi derler diyü kitāb-ı semāvātıñ her biri bir nesne ıtlāq olunur ki Adem anı yedi cennetden sürüldü pes şecerden murād ata anadır bu meyvadan evlād der Faḫr-i ‘Ālem gördi ki bağzı tā’ife ölürleri kendilerine mübāḫdır bu edayı zulm ad idüb ve mülāḫazda iken bu ayet nāzıl oldu yağni Ademiñ cennetden ne sebeble sürildi bildirir. Bārī Te‘ālā Ḥāzretleri Ademi kudret

²⁸⁷ Kasas, (28), 88.

²⁸⁸ A’râf, (7), 19.

[24b]

eliyle yogurub ve şifât-ı aḥsen-i taḳvīm ile mükerrerem eyleyüb ve melâ'ikeler aña secde emri idüb ve kendiye ayna idüb ve bunca enbiyâ ve evliyâ 'âlâ maḥşûş Fahr-i 'Âlem Ḥazretleri. Ḥüdâ der belinde ve şulbunden gelüb şeytân ol vakte degin Bârî Te'âlânın niçe niçe emrini işlemiş iken kün emrini yerine getürmekden merdûd eyledi zîrâ emîr emrîn 'aynıdır yaḡni emri tutmayan Allâh emrin inkâr itmiş olur ve Allâhdan dönmüş olur öyle olsa eger ol vakt Âdem emri tutmaya idi anı daḡi Bârî Te'âlâ şeytân gibi merdûd ider idi pes Bârî Te'âlâ Ḥazretleri Ademiñ ḡaḡḡına ḡasîm iderdi ḡavluhû te'âlâ: “*vet tîni vez zeytûni ve tûr-i sinîne ve heze'l-belede'l-emîn laḡad ḡalaḡnâ'l-insâne fî aḡseni taḡvīm*”²⁸⁹ yaḡni incir içün zeytûn daḡi Musânın Tûr içün daḡi medîne içün ḡaçan Ademi ḡaḡḡ eyledim aḡsen-i taḡvīm üzerine ḡaḡḡ eyledim pes incirden murâd Ḥazret-i imâm-ı Ali dir zetûndan murâd Ḥazreti-i imâm ḡasan ve Tûrdan murâd Ḥazret-i şehîd-i kerbelâdırve hezâ beldetel emînden murâd Ḥazret-i Fâḡıma'dır öyle olsa pes Adem emîri şıdı dirsîñ

²⁸⁹ Tîn, (95), 1-2-3-4.

[25a]

hāşā ve lakin ol nehy emrini ‘āyn-ı emīr bilüb nehy nehīy idüb emr-i ‘āyīn emirdir diyüb işledi meşelā *lāilāhe* yağni olındıktan soñra *illallāh* kalur yağni emirden murād gayrı nesne yok diyüb zīrā olvaqt adem iken ‘ālem şāhibi idi ve şeytān hiçbir ‘ālem şāhib degil ol sebebden idi Bārī Te‘ālā anı nūrdan yaratdı ve nefh-i rūh ademe ıtlāk olur şeytāna degil ol sebebden andan ġāfīl olub ademe secde itmedi zīrā isti‘dāda yetişmedi ve yok idi zīrā isti‘dādı rūh ile cesediñ ictimāğındn toğar anda ise ruh ve ne cesed var idi ki isti‘dādı ola velākin ol dağı inkār olmaz zīrā ol dağı Bārī Te‘ālānıñ Muḍill isiminden tecelli eyledi yağni mazharı ol emri Bārī ile mazhariyyetiñ iktizası bir hizmetkârdır ve bi de perdedār idi bārgāh-ı ‘izzetdir ve emma Adem mescūd-ı melā’ik efḍal-i ḥalāik ve emanet şāhibi ve hazinedār ki Bārī Te‘ālā emanetini gizleyecek mevziğdir *innel ‘araḍnel emānete ‘alāa semavāti vel arḍi vel cibālī fe ebeyne en yaḥmilnehā ve eşfaḳne minhā ve ḥamelehāl insān innehū kāne ḡālumān cahūlā*²⁹⁰

²⁹⁰ Ahzâb, (33), 72.

[25b]

Yağni Bārī Te‘ālā Hāzretleri emaneti yirlere ve göklere arđ eyledi biz tecelli idemeziz diyüb
ķabūl İtmediler ve insān ķabūl eyledin içün zālīm oldıñ ve bir rivāyetde nūrī laṭīf ‘ālemi
‘uluvīdedür ve bu rivāyetde insān keşf-i ‘ālem-i seflidir dirler ammā yukarıda mūrūr iden
ķavīl mūcibince ‘ālemi nūrī süfli olındı didiği budur. Ve bu insān ‘ulvī oldı. Beyt:

‘ālem-i ‘ulvī oldır ki anda ‘ilm-u ‘āķil ola

‘ālem-i süflide olmaz ‘ilm-i ‘āķil-u ruhnümā.

‘ālem-i ‘ulvi diyen ‘ālem-i süflīdir ‘ilm.

Süflī ḥaķīķat ‘ilmi ‘alī illā alā

mā ḥāşıl ḥamd ķāmūlāt ademdir hep ‘amel mazarlarıdır yok yerinde ‘ilme ḥaber daḥi ancak
izharı mineş şems mūcibince bu ‘ālem ve bu adem görünür amma nūr-ı şeyṭān görünmez ve
bu ayetiñ ma‘nāsı eyyüce diķķatle mülāḥaza idüb fark idersin bu rumūz saña ma‘lūm olur
ķavluḥū te‘ālā “*ve naḥnu eķrabu ileyhi min ḥablil varīd*”²⁹¹ yağni ben ademe ṭamarından
yakınımdır. Pes şāṭanda ṭamar olmadığı ma‘lumdur aña da yakınlık ola işte ademe emanet
ve gönül saḥibi ola ḥazīne –i bārgah-ı ḥüdā oldı ve şeyṭān ol bārgāhıñ perdedārı oldı. fā fehm
‘azīz-i men yağni ehl-i ṭariķ sülūkları ḥālinde nūrī görelim

²⁹¹ Kāf, (50), 16.

[26a]

diyüb sa‘lā iderler velākīn anı bilmezler ki ol görcegi evşām-ı şālâtdır ve Ademden ve Ademiñ fazillīyetinden ve Hakkıñ aña yakınıkından gāfil olub ve kimde ol nūrullāh dir diyüb görmekte sa‘yi var idi hakkı nūra taḥṣīṣ idübve kendiñ haḳīkatını ve Hakkın ‘ilmini ‘ālem olmadan göreyim diyüb çalışur biçāre ademe taḥṣīṣ ile haḳ görünmeden münezzehdir zīrā taḥṣīṣ eyledi lākin bir nesne haḳ olacaḳdır ve bir de sen bākī olmaḳ lāzīmgelür bu ḥod müşrīkdir ve hem Bārī Te‘ālā Hāzretleri saña virdiği ‘ākıl ne günā ve ne gözine ve te‘aḳul ve tefekkür idüb anı göreceksiñ ve daḫi Bārī Te‘ālā Hāzretlerinin ‘azameti seniñ taḥṣīṣiñe sıḡdırub ve hakkı anda göreceksiñ ve saña kerem itdi ‘aşıqlığı aña aşḳ olub ve kendiñe bir ‘aşḳ tūtub Bārī Te‘ālā ‘Azīz Laṭīf Cemil kıyas ‘ala haḳa buña beñzer isimleri ile Bārī Te‘ālā cüz’i aşḳa sıḡdırub biz Allāh ‘aşıqları diyub da‘vā idüb iderler biçāre adem ‘aşıḳ-ı şādīḳ taḥḳīḳ oldır ki gine ‘aşıḳ oldığıñ bimiye ve bir nesne daḫi ‘aşḳ taḥṣīṣ itmegi şerīk olur kendi

[26b]

Ve bu ‘āşık olduğu nesne olmaya ikilik olur kande kaldı kim müsemmeden habriñ yok esmâda gezersiñ Ve zâtdan habriñ yok şıfâtdan taḥşîşde gezersiñ biçâresiñ taḥşîş-i şıfât bağlandığın gözetmez pes Bārî Te‘âlâ şıfâta maḥşuşdur ve münezehdir zîra sen işidirsın ki Bārî Te‘âlâ Hâdretlerine maḥşûş göz ve kulaḫ ve el ve ayak ve ağızdır sen göreyim diyüb sa‘yi idersiñ ve evhâmı ḫayâlât ârında gezersiñ ve şirkden arınmayub birliyüb birlige gelüb Allâhı bir görmezsiñ eger ki ‘āşıkların anıñla olan mu‘âmeleleri ğayır degil ki anı gördiler velâkin anlar ağızlarını diyerler bâb-ı sa‘detiñde muḫîm olmak mümkün olduğından bâb-ı sa‘âdetiñ ḫalkasını urub geçerler ‘āşıkın ‘āşık olduğu nesne murâd olandan ğayrı degil velâkin gine kendüsin mecâz ‘ad idüb vefâtı ve helâkiñ ve Hâḫdan ayrı ṭan eyledi ḫalde ḫaḫîḫatdır müşriklik ider biçâre ‘āşık-ı Hâḫdır velâkiñ ol arama olduğu ḫalde mecâz olmuş olur zîrâ senden ayru bir nesne işitmişdir ve ‘āşık olmuşsun ve ol saña maşûḫ oldu eger neçe daḫi seni mülâḫza idersiñ ‘āşık iken ‘ayn-ı

[27a]

ma‘şûk olırsıñ ve ‘āşıklık ve ‘āşk fenāya virür ol vaqt ma‘şûk olırsıñ ve Hâk saña ‘āşık olur bimuktezâ-il hadîs “*kūnte kenzen maḥviyen fe aḥbebtu en ‘urefā maḥluḳat*” yağni ben bir gizli kenz idim diledim ki sevem ve sevine ve biline pes bu ḥalk itmedir öyle olsa Hâk seni sevdi ve diledi ve yaratdı ve saña ‘āşık oldı ve sen aña ma‘şûk oldıñ senin yok fehehm ve gine sözümüze gelelim çünkü Hâk Sübhānehū ve Te‘ālā Hazretleri Adem ile Havvā emri şıdılar diyüb cennetden sürdiler bu ‘āleme geldiler niçe niçe tefriķden soñra bulub bir yere cem‘ oldılar ve ammā ol vaqt Adem’in buğday yemesinden murād bu idi ki Adem gördi ki kendinde bir noķtā var eger ol noķtā’i çekse ḥarf olur ve bir daḥi çekse kelime olur ve kelām olur gördiği buğday arzūsın iden kendinde gizlenen ol bir noķtādur ki diler kitāb ola ve ḥaķķı beyān ide ol eelden adem ol işi işledi meşelā ‘alem bir noķtadır *el ‘ilmu noķtātun ve keşirehā cāhilūn* yağni ‘ilm bir noķtadır cāhilleriñ fehminden çoğaldı dirler meşelā cāhiliñ hāsı ve zāhidiñ ḥāşı birdir velākiñ ihtilāf-ı cem‘ iyyet ḥarf-i ma‘ naya ta‘ abur ider noķta

[27b]

idi çoğaldı didiğin rumūzı budur. meşelā ‘ilim bir nokta dirler ve Adem daḥi ol vaḳt yalnız bir adem idi Niçe bir kitāb elinde çoğaldı. Yağni nokta iken ḥurūf oldu ve ḥarf iken kelime ve kelām oldu. Bu niçe Kitāb-ı semavāt kelām ile beyān oldu Ḥaḳ Te‘ālā Ḥaḍretlerini kelām ile zıkr olunub ve Ḥaḳḳa ḳulluḳ ve peygāmbere imān itmeklik kelām ile bilindi bu cümlesi bir nokṭadan peydā oldu işte Adem Şafīyyullāh Ḥaḍretleriniñ daḥi nice mu‘mīn ve ‘ābid zāhidve ‘ārīf ve peygāmbere ve mürsel ve beni ve ‘alel maḥşūş Faḥr-ī ‘Ālem ki aña ḥabībim didi ve ‘aliye arşlanım didi işte bunlar cümlesi seniñ şalacalu zan eyledigiñ ademden zūhūr eyledi ve amma zinhār adem ‘avām nāmı gibi şuḳlu ‘ad idüb emr-i Ḥaḳḳı şıydı diyenlerden olmayasñ zīrā bir Adem daḥi kelām-ı Bārī Te‘ālā Ḥaḍretleri cennetden çıkarmasından murād emr-i ḥaḳḳı yerine getürsün içündür ve hem Adem Şafīyyullāh didi ki “*ḥaḳḳatuhū ve rafe‘nāhū mekānen ‘aliyye*”²⁹² didi ve Nūḥ naciyyullāh didi bir du‘asıyla ‘ālemi tūfāna virdi. Ve ibrahīm Ḥalīlullāh didi ve ḥatırı içün nār-ı Nemrūdı gülisṭān eyledi.

²⁹² Meryem, (19), 57.

[28a]

Ve ħubb-ı māsivāyı ve evlād-ı bahtını bir қоça cem‘ idüb ve bir қоç bedel idüb anı zebĥ itmekle niçe māsivāsını fenāya virmiş olub ħalīlullāh oldu ve Musā kelīmullāh idüb kendiyle biñbir kelām idüb anıñ daĥi ĥatırı için fir‘ avün қaviyle şuya ġarқ idüb ve elindeki ‘aşāsını ejderhā olub fir‘ avünün siĥrini ibtāl eyledi. Ĥađret-i ‘īsa rūĥullāh ismiyle tesmīyye olub tesbihde iken “*ve kuntu nebiyyen Ademe beynel mā’i ve tīn*” diyüb ve üç yaşında iken da‘vete ma’mūr olub aĥirāl emr rūĥullāh ismiyle göklere atub aşlına ric‘at eyledi ve daĥi Faĥr-i ‘Ālem Ĥazretlerini maĥbūbum diyüb ve anıñ haққına “*levlāke levlāke lemā ĥalaқte eflāқ*” ve daĥi “*ve mā erse(l)nāke illā raĥmetel lil ‘ālemīn*”²⁹³ ve daĥi “*ve mā rameyte iz rameyte velākin allāhe rame*”²⁹⁴ didi. Yaġni yā Muĥammed sen olmasañ bu ‘ālemi yaratmazdım seniñ ĥatırın için yaratdım ve seni bir nesne için gönderdim illā iki ‘āleme raĥmet ve şefa‘āt için gönderdim ve ĥađret-i ‘Alīye arslanım didi ve innemā veleikum

²⁹³ Enbiyâ, (21), 107.

²⁹⁴ Enfâl, (8), 17.

velekum²⁹⁵ Allāhu ayetini ve hel āta sūresini anıñ haqqına gönderüb Faḥr-i ‘Ālem bunuñ haqqına şehādet idüb “*lā fethā illā ‘Ali lā seyfe illā zūlfigār*” ve “*enā medīnete ‘ilm ve ‘Ali bābuhā rūḥuñ rūḥı demiñ demi ve cismiñ cismi keremallāhe vecheanıñ*” haqqına olub ve evlādları imām Ḥasan ve imām Ḥüseyn Ḥazretleri bāki olañ on iki imām ve çihārde-i ma‘şūm pakları ve bunlar Faḥr-i Kā’inatıñ ve Ḥazret-i ‘Ali ve Fāṭıma evlādlarıdır ve Bārī Te‘ālā bunlarıñ haqqına buyurur “*innemā yurīdullāhe liyezhebi ‘ankumur ricse ehlel beyti ve yuṭahirakum taṭhīrā*”²⁹⁶ el ḥadiṣ “*el e’immetu min ba’dī isnā ‘aşere min Kureyşin evveluhūm ‘Alī ve aḥiruhum Mehdī*” ve bunlardan ma‘adā bunca ‘ābd ve zāhid ve ‘ārīf –i mevcūd ki bu ‘āleme geldiler ve gelecekler cümlesi seniñ suçlu ve buyruk şayan ademden zuhūr buldı ve sen daḥi ademiñ sen suçlu olmayub Adem ‘Aleyhisselām suçlu olmasından geldi şūç ve buyruk şaymayub emri tutmayub nehyi işlemek seniñ Ademīn haqīkatını bilmeyüb Ademden gāfil olduğına dirler fāfehmi ‘azīz-i men bimuktezā “*eṭ ṭariḳatu ilā āllāhe te‘ālā*

²⁹⁵ Māide, (5), 55.

²⁹⁶ Ahzāb, (33), 33.

[29a]

bi-‘aded-i enfāsil ḥalāīḳ” yağni Ḥaḳḳa giden yol ḥaḳḳıñ nefesi şāğısıcadır. Eger bu zıkr olunan yola ve mezhebe ḳā’ıl olmadıñ ise intihāb eyledigin yoldan var men’ ider yok olmaz diyen yok biçāre Adem Ḥaḳdan saña ve senden Ḥaḳḳa varmağa yol yokdur. zīrā ṭamarınızdan yakınım dir. Ḳavlehū te‘ālā “*ve naḥnu aḳrabu ileyhi min ḥablil*” *varīd* ayet-i kerimesi böyle dir iken seniñ yol varmaz dimeñ ve öyle bilmeñ ḥamāḳatdır. zīrā Cüneyd-i Bağdā(d)ī buyurur. Ḥaḳḳa varmağa yol iki adımdır Beyāzīd-i Bisṭāmī bu yola ḥaber virdiler ol daḥi aytdı eyvah Cüneyd-i Bağdā(d)ī yolu uzatmış ḥaḳḳa varmağa yol bir adımdır didi. İmdi yol ve adem ta‘bīri içündür. varalım bulacağım diyüb arayub gezme ve o ham ḥayāletdir lāt ārdında ve rumūz-ı enīyā ve evlīyā añlamaya sa’y eyle ki sende bulasıñ ve sen seni bilesiñ yoḥsa senden Ḥaḳḳa ve Ḥaḳdan saña yol yokdur ve eger zātıñda ḳabūliyet ve selimiyyet var iseol vaḳt kendüne gelürsiñ ve görsen ki senden olan rūḥ Bārī Te‘ālānıñ emridir. Ve şifātıñ sıfāt-ı raḥmāndır ve aḥsen-i taḳvīmdir ve Ḥaḳḳıñ

[29b]

şifât-ı şubūtuniyesi sendedir. Bundan ma‘lûm olur ki dirler eger sen kendini bilmiş Hakkı bilmiş olursın zîrâ el hadîs “*men ‘arafe nefsehu fekad ‘arefe rabbehu*” yağni bir adam nefsinin bile taḥkîk Rabbisin bilmiş olur dimezler ki bulur ve görür zîrâ her kim ki görmeyi bilmeden gayrı şanursa taḥkîk kâfirdir ve her kim ki Hakk Te‘âlâ görünmeden münezehdir ki ol daḥi münker her kim ki görünür dirse ol daḥi müşrikdir ancak seniñ gördigin ve işledigin ve gayrıda görilen ve işleyen hakkıñ aşâr-ı kudretidir zîrâ şu şey’ ve nefesine ḥakkdır disen Hakk’a vucûd isbât etmiş olursın velâkin şu senden ve bu nesneden tenezüh itmezsin zîrâ anda Hakk olmak yağni ol şeyde Bârî Te‘âlânın ḥaberi yok mâhazâ ki o şey’ daḥi Hakkıñ eşer-i kudreti ve taḥşîş daḥi itmezsin ol şey’ fenâ bulur ḳabilindendir. Anda daḥi ol sebebdan taḥşîş ile ḥakkı işbat itmezsin zîrâ tenezüh ile sen münker olursın ve taḥşîşin müşrik olursın fâfehm ‘azîz-i men kîşi kendini bilmesiyle rabbini bildigi şûretde seniñ taşrada adamlıḳın ve o ham ḥayâlât ardında

[30a]

bilmedigin ehl-i haḳḳa elem ve keder virmez. zīrā meṣhūr ki her kiṣının çekdigi kendi ‘āmelidir. Sen yukaruda rūḥ ve cesed beyān için şurū‘ olındı idi ve biz sözi uzatdık imdi ruḥ emirdir “*min kıbli’r-Raḥman*” yaḡni Bārī Te‘ālānıñ kün emrinden zuhūr eyledi meṣelā bir adamıñ ervāḥı bu ‘āleme sefer idüb adama gelecek olsa evvelā ‘arşdan kürsiden semavāt-ı seb‘adan ‘anāşır-ı erba‘aya güzār eyler ki felek ḳamer elestinde olan ‘ālemdir anda mevālī-i şelāşeye uğrar ki ma‘den-i nebat ḥayvāndır. Ve çehār ‘anāşırın ḥayvān daḡı rūḥ-ı insanı aña uğrar ma‘denden murād-ı mercan andan nebata uğrar ki nebatdan murad ḥarmandır andan ḥayvāna uğrar ki ḥayvāndan murād eydür. Andan insana gelür ve aḥsen-i taḳvīm ile mükerrrem olur amma cesediñ ‘anāsırdan ileri ve beri gelecek yeri yok ve çehār ‘anāsırdan murad od ve şu ve havā ve toprakdır meṣelā güneş tāb ile deryādan nem ḳapar göklere ve aradıḡı gibi ḳatrān emṭār olub yire yaḡar nebādāt bulur ol nebatı ve ol ḥayvanātı insan yere andan noḳṭa peyda olur andan ana raḥmin düşer dördünci.

[30b]

āyda oğlanın cism bilā nokşan tamam olur ölü ruh ki hayvānda idi emri olunur yaғni ol ne oğlan nefeḥat-ı rūḥ ol vaḳit olur dirilir zīrā oğlan ol vaḳt ḥarekete gelür ve nefis olub koyuvirmege başlar ve eger dırsen ki Bārī Te‘ālā Ademi bārī kırk sabāḥ ḳudret eliyle yoğurub ve kırk gün daḥi ol ḥālī üzere bırağub andan nefeḥat-ı rūḥ aytdı biz ideriz ki ol vaḳt gice yok idi hemān gündüz idi ḳuraḳ yoğurub ve kırk gün ol ḥāl üzere bıraḳdıği seksen günde ve gicesi yüz altmış gün olur ki pes āy on gün ider ve bu on altıncı aydadır ve eger ol oğlan altıncı ayda doğsa bile nokşān doğar ḥayāt bulur egerçi dördüncü ayda ḥareket ider velākin ol vaḳt doğsa noksān bile ḥayāt doğar zīrā Ḥazret-i Ādem, Adem ḥesābından doğdı ve bir rivāyetde ḥadıyle ademi Bārī Te‘ālā Ḥazretleri ḳuraḳ biñ yılda yaratdı ve dünyāyı altı biñ yılda yaratdı bimukṭeza-i beyt: Ḍarabet bi-yedi erba‘in şabaḥan ve daḥi buyurur ḳavlehū te‘ālā “*ḥalaḳas semavāt-i vel arḍı fī sittetin eyyām*”²⁹⁷ pes ol günlerin biri

²⁹⁷ Yûnus, (10), 3.

[31a]

bu dünyanın yılı kaçardır diyüb cevâb şâfî ve kâfî ve müberrhendir velâkin kaçır-ı deryâ-yı maʿrifetdir. Bundan ziyade taleb ola ki bu beyânı olunan cevâb ol deryâ-yı bî-nihâyetden sahilinde olan mihrelerin ʿinâyet eclindendir ki zîrâ lutf-ı kün ve feyekün kırk biñ yılda mevcûd oldu diyüb buyurur pes haqîkat-ı kün feyekün anlayıb bimek bunun arasında pes buña bürhân-ı hüccet oldu ki kavlehû teʿâlâ “*Vemâ emrûnâ illâ vâhidetün kelemhîn biʾl-basar*”²⁹⁸ yağni benim kârım vâhdedir ve ol vağd olan kârım değildir illâ ziyde ve noğşân göz açup kapamak miktarıncadır ve bir mağalde daği kavlehû Teʿâlâ “*vemâ emrunâ sâʿate illâ kelemhil başar ev hüve akrab ey bel hüve akrab*”²⁹⁹ yağni kârım rûz-ı kıyâmet göz açub kapamak miğdarında daği âz vağitdedir imdi maʿlumdur ki âza rûz-ı kıyâmet elli biñ yıldır kavlehû “*Teʿâlâ “fî yevmin kâne miğdarehu hamisîne elfisenetin*”³⁰⁰ ʿâzîz-i men cehd eyle ki bu elli biñ yılı bu deminde nihâyete yetişesiñ ol vağt bilesin ki bu elli biñ yıl Hağ Teʿâlâya göre göz açub kapamak daği yağni ve qarîbdır dimek esrârına ola imdi maʿlûm oldu ki tefâşil azimiyyete mağrifetden gayrı ile bu esrârı ʿazîm anlayub bilmek mümkün degildir ve eger

²⁹⁸ Kamer, (54), 50.

²⁹⁹ Nahl, (16), 77.

³⁰⁰ Meʾâric, (70), 4.

[31b]

zâtından teslimiyyet kabuliyyet kabiliyyet var ise müşâhede –i başîret zuhûr ider ol vaqt ma‘lûmuñ olur ki bir gün ile ‘âlem cümleden ‘âlem-i taf şîle geldiñ ve biz feyekün ile ‘âlem-i tafşîlden ‘âlem-i icmâle gidersiñ ve beytden ma‘lûm dañi olunur ki beyt:

elli biñ yıl dinilür kısr ile lübbüñ bir dañi

ķuvvet-i ‘âlem zuhûr-ı ademe vire çala

yağni dış kabuķ iç olmağa yağni kabuķ iç olmağa yodur biñ yıl gerek yağni bu kadar biñ yıl gerekle eşyâ devranından ķurtıla ve şîfât-ı aħsen-i taķvîm ve kezâlik ruħ dañi bu kadar biñ yılda ‘arşdan kürsiden ve seb‘â semvât ve cihâr ‘anâşîrdan ve mevle-i şelâşeden yağni ma‘den ve nebâtatdan ve ĥayvândan güzâr ide ki ol sıfât aħsen-i tâkvîmme gire mürûriyet bu hañi iķtîza ider ki insânlık menzîlinden düşe menzîliyyet bu kadar biñ yılda bulur. Ve amma gine Bârî Te‘âlâya göre göz açub kapamaķdan dañi yaķındır. zîrâ kün feyekün emrine muvâfaķat ve muṭabıķdır işte adem bir nefes üzerinde misâfîdür digerleribuna işaretdir biz gine sözümüze gelelim amma rûḥ-ı ĥayvân ‘anâşîr-ı erba‘asınıñ içinde dañildir.Yağni ekle ve şurbuñ içinde dañildir noķtaya sır itmîşdür ana ķarnına bile

[32a]

gelür ve kırk gün ol uyuşmuş kanıyla bile miftāh-ı Ğaybu'l Ğuyūba munṭazır oldır ki ḥazīnesi açā kırkıncı gün fetḥ-i bāb olur yağni emr-i Ḥaḳ ile ol rūḥ ḥayvānıñ ḥareket itmesiyle uyuşmuş kan şüret bağlanmağa başlar tā ki dört āy tamam olur andan rūḥ gelür girer dirler amma rivāyet-i ahırde buyurur ki giren nefahāt-ı rahmānī didikleri rūḥ-ı insānıñ vucūdu şeklinde olur ve insānıñ karşıusunda āyna mişali durur kaçan ol rūḥı sulṭān insānıñ karşıusunda ġā'ib olsa ol vaḳt rūḥ-ı ḥayvān çekilmege başlar ve can ḥulḳuna gelüb çıķan rūḥ ol rūḥ-ı ḥayvāndır ol vaḳt karşıu gelincek ḫannıñ ve i'tiḳādıñ isti'dādına şıfāt olur. Yağni istiğdādıñ i'tiḳad ve ḫannıñ bu zuhur eger sūal-i ḫann ve gümān şıfāt-ı zemime ile müşerref ve şirk ile dövüneñ görülmemiş ve ḳorḳular ile me'lūf ve ḥavf-ı rahmān geçmeyüb birlige yetmemiş iden heman muḳayyed oldığın ḫann ve ḳıyās ve ḳorḳular ile ḳalursıñ ve eger 'ālem-i şehādetde iken aḥlāk-ı zemīnden aḥlāk-ı ḥamīdiyeye yol buldıñ ise ikilikden ḳurtulub muvaḥid ve müntehi ve menzīline vāşıl olub

[32b]

Nefsini ve rabbini bildiñ ise ol vaqt qarşuñā gelicek ol rûh-ı sulţaniye dūr ki seniñ şeklinde idi. Ol Vaqtde saña señ didigimiz yağni ol vaqt senligi isti‘ datdır işte ol vaqt ol isti‘ dād-ı kāmil seniñ Şekliñde gelen ruḥ-ı sulţāniye mülḥaḳ olur ḳavlehū Te‘ālā “*innā lillāhe ve innā ileyhi rāci‘ūn*” ayetinin ḥaber virdigiinsān-ı kāmilden olmuş olursıñ. İmdi bu ḳadar ḳıl-u ḳālden murād faziliyet-i Adem bilinmek içündür. Ve melā’keden efḍal ve ekrām ve aḳreb oldığını bilinmek içündür. Ve ḥaḳīḳat-ı Adem ve ‘ālem bilinmek içündür. ‘aziz-ī men Ademiñ ekline ve şürbine dā’ir olan eşya melā’ike mesābesindedir. zīrā melā’ke nūrdur. Ve zātına mā’ildir ve eşyā ekle ve şerbe dā’irdür ve şıfāta mā’ildir ve adem zātıyla şıfātdan mürekkebdır. Bu sebebdendir ki melā’ike Ademe secde iderse emr-i Bārī yerine getürmiş olur. eşyā daḥi Ademe uğramaḳlık naşibinden var ise Ademe secde itmiş olur. Ola ki itmezse şeytān gibi sürilür. heyhāt ki bir daḥi ol şekli bula ve Ademe naşib ola zīrā eşyānıñ ve melā’ikenıñ ka‘besi vucūd-ı ademdir dā’ima ṭavāf ve secde itmededirler ve amma eşyā secde mā’ildir. Ve melā’ike vech-i mā’ildir ve Adem

[33a]

Hakka mâ'ildir ve Hak zâtıyla şifâtın ecmâ'ına ahsen-i takvîmdir. Ve âña mâ'ildir ve eşyâ diler ki şifât-ı ahsen-itakvim ola ve melâ'ike diler ki şifât-ı ahsen-i takvîme gele gire ve gönül tavâf ide ki 'arşullâh beytullâhdır ve daği melâ'ikenin bir menzil anın için teraği ve tenzîl ve ileri ve geri kalmaları yok öyle olsa eşyanın menzili birdir. Kavlehü te'âlâ “*ve ma minnâ illâ lehü maķâmun ma'lûmnun*”³⁰¹ işâretidir. meşelâ elma üzüm olmaz ve üzüm elma olmaz ve zeytûn incir ve incir zeytûn olmaz ve kıyas 'alâ hazâ bunlar da melâ'ike gibi dâ'imâ menzil mağtubda ve maķâm-ı ma'lûmdadırlar amma Adem câhil iken kâmil ve 'ârîf olur. Bilmez iken 'âlim olur fâzil olur ve muvvaḥid müntehi olur. Görmez misin ki melâ'ike nûrdan yaratılmış iken anlardan peygamber gelmedi: Âdem Şafîyyullâh ve kimine Naciyyullâh ve kimine Ḥalîlullâh Kelîmullâh Rûḥullâh Ḥabîbullâh Veliyyullâh dinmedi mi nice yartdı ise ol ḥâl ve ol maķâm üzere ṭurdular imdi 'azîz-i men eger eşyâ ümid-i aşliyesinde durdukça maķâm-ı ma'lûmda ve ma'nide olur lakin Bârî Te'âlânın 'inâyet hidâyet eylese ekle ve şerbe dâ'ir olan nesnelere devr eyledi ve insâna

³⁰¹ Sâffât, (37), 164.

[33b]

naşib oldu ve nuṭfīye-i semāvāt ider ve şifāt-ı aḥsen-i taḳvīm olur. Bu ‘āleme bir kitāb olur. İşte eşyānıñ menzil neticesi vaḥdānīyyet-i zāta girmesi vucūd-ı Ādeme ve aḥsen-i taḳvīm olmasıdır.beyt:

girenler cennete zāt olurlar dā’ima elbākī

‘azāb-ı hıramanla maḥcūblar yanar birer birer.

Yağni bu luğba ve menzıl bu maḳāma daḥil olan eşyāya bakılsa geri kalan nesneler maḥcūb ve mağbūn ‘aded olur kezālik Bārī Te‘ālā Ḥazretleri melā’ike daḥi ‘ināyeti ve hidāyeti olsa yağni maḳām-ı ma‘lūmasından ümīd-i aṣlīyesinden intihā-yı menzīle vāşıl eylese yağni ebrārīn iken muḳarrebīn olmasını ve murādını ḥuṣūle ketürmesini murād ve ‘ināyet ve hidāyet eylese ‘arşdan kürsiden ve seb‘a semavāt ve çıhar ‘anāşīrdan ve mevāl şelāşeden güzār eylese andan vucūd-ı Ademe gelür zirā Ademe gelmesi anıñ daḥi murāda vāşıl olmasıdır. Naḳl olunur beyt:

şeb-i mi‘rācda şordı sū’āl aytı

bilür misiñ kıyās-ı ‘ömrinin miḳdār bul

ayā melek didi bir yıldız toğar biñ yılda

bir kez ānıñ toğdığını yüz kez yüz biñ.

Gördım ehābeti didigi nedir. Maḳşūdıñ didi Rabbil ‘Ālemīn’den melek didi ki Ḥaḳḳıñ bir evi vardır Aḥsen ve zıybā

[34a]

Ol ev için döner çarh-ı felekde yıldızlar. Ol evdür hâcetim hâkdan ol

Hemân bir kez ol eve gelüb girsem Ol evde maşşūd-ı murādıma irsem.

Ol ev içinde gülsem açılsam. Ol evde gönül yasın silsem.

Ol evdür dört kapu andan nişân Ol evdür şüretâ nūr-ı insân.

Ol evdür gizli sırlar andan ‘ayân ol evdür anda gizlidür nūr-ı rahmân

Ol evdür ‘âşıklar dilinde zıkr var ol evdür mü ‘mîniñ gönlünde nūr var

Ol evde gönlümiñ meyli var ol evde Muḥammed ‘Ali’nin nūrı var

Ol evdedür mezheb-i cağfer gelüb ol evde bir kaç gün misâfir

Ol ev ‘arzūsına sefer kıldım irişdim ol eve gelüb girdim

Bu evde bak rûhuna saña görünsün hâk muḳayyed olma ol muṭlâk bilinsün

Hüseyn bu evde murād hâşıl olur bu ‘aşkıñ şerâbın içen coşkun olur.

imdi ‘azîz-i men eşyâ murādına irdi şırât köprüsini geçdi ve cennete girdi. Yağni murādına
irince niçe Bir zehâbından ve rütbe-i helâklerden geçüb ve gelüb aḥsen-i taḳvîm oldu kezâlik
rûḥ daḥi gelüb ol aḥsen-i taḳvîme vaşıl oldu ve murādına irdi. Pes Adem olana daḥi lâzımdır
ki sa‘y idüb aşlından

[34b]

zātından ve ḥaḳīqatından ve vücudundan ḥaberdār ola ve nefsinı bilüb ve Rabbisini bile ol daḥi bir zaḥiresi ve rütbe-i helākden ḳurtulub ve şırāṭ köprüsini asan vechle geṣüb ve cennete girüb didār-ı Bārī Te‘ālā ile müşerref olub yoḥsa maḥcüb ve maḡbün belki maḡbundan maḡbün olur. zīrā Ademīñ iki ‘ālem şāḥibi oldıḡı cümleden efḍal ve ekrām ve muşır-ı cāmī‘ oldıḡını el ḥadiş “*lā yuḳbelü’l-cum‘atu illā bi-muşır-ı cāmī‘*” diyüb buyurur. Bundam ma‘lūm oldı ki muşır-ı cāmī‘ murād ademdir ve cum‘adan murad iki rek‘at namāz oldıḡını ve ol namaz muşır-ı cāmī‘dir eda olunur ise ḳabul olur ve ve illā ḳabul olunmaz. Meşelā ehl-i zāḥir aydırlar ki bir adam cum‘a ḳılınmayan yirde bulunsa cum‘a eda itmek içün altındaki at çatlayana ḳadar sür‘at itmek gerekdir. zīrā mü’mınler bayramıdır ve yārīñ yüzünü göreceḡ gündür cennetde diyüb her ḳanḳı cami‘de olur eda-i cum‘a iderler. Ehl-i zāḥir ‘indinde ca’izdir bunlara muşır-ı cāmī‘de ḳılması lâzım deḡil zīrā ‘avāmul nāsdırlar ve amma ehl-i ḥavās ḥurūfī olanlar aydırlar mısır-ı cāmī‘den murād vech-i ademdür ve şalavāt-ı cum‘adan murad

[35a]

anda kudret eliyle yazılan hurūflardır ki bismillāh didi ayet ve Fātiḥa-i Şerīf ve “*elif lam mim zālīkel kitāb lā raybe fīhi*”³⁰²veche-i Ademe meşṭūr ve mektūb olmuş ve iki қаş arası miḥrābdır. Ol miḥrāba mütevccih olub cum‘a anda eda ide ki maḳbūl ol ve hem ḳālū belāda melā’ike secde emri olındıḡı vaḳīt secde idenlerden oldıḡın ma‘lūm olur ve illā cum‘a terk itmiş olursıñ bu veche üzere cum‘a ḳılımaḡı terk eylediḡin ḡalde ḳālū belāda daḡı secde itmişlerden olmuş olırsıñ imdi cehd ile cum’a bu vechle ḳılasın ki muşır-ı cām‘ide ḳılmış olırsıñ melā’ikeden murād rūḡ-ı insānīdır ve ol vaḳte ‘āleme ervāḡ dirler eger cum‘a bu vechle ḳalursıñ ‘ālem-i ervāḡda Ādeme secde idenlerden oldıḡıñ ma‘lūm olur ve şeyṭāndan murād cum‘a bu veche üzere ḳılmañ imtina‘ eylediginden zīrā vech-i Adem Şafīyullāh ve kelāmullāh ve ‘arşullāhdır ve le(v)ḡ-i maḡfūz-ı ḡudādır ve şīfāt-ı aḡsen-i taḳvīm bu vech-i Raḡmāndır işte ehl-i ḡavās ve hurūf budur. Amma ḡaş al ḡaş olan ‘ārifbillāh ḡulı oldır ki muşır-ı cāmī‘den murād ruḡ ile cesedleriñ

³⁰² Bakara (2), 1.

[35b]

Cum‘adır zîrâ ruhsuz cesed ve cesedsiz rûh olmaz şalavât-ı cum‘adan murâd ‘ayn-ı cem erenleri ‘ârîf-i billâh şöhetidir. zîrâ lisân taşavvufda şalavât şöhetidirler ve kabileden murâd gönüldür ki beytullâh ‘arşullâhdır. Ve şo kimse ki şalavât-ı cum‘anın arası üzerine lâzım gele gerkdir ki ol kimse ümmet ve hâkdan ola ve a‘râf edayı oña ki istivâ sizi üzerinden ‘ubûr ide ve şalavât-ı cum‘a iki rek‘at oldığı ‘indel muvâhhid celâl ile cemâl tesbîh iderler meşelâ iki rek‘at cum‘a ki birbirinden fark yokdur. Mısr-ı câmi‘de şalavât-ı cum‘a eda idenin nişanı ola ki istivâsız üzere mazhar-ı celâl cemâl olub a‘râfAdemi olmuş ola ve mısr-ı cum‘a-yı eda itmiş ola ve gönül beytullâh ve ‘arşullâhdır ki ana müteveccih olmuş ola işte ehaşül hâş muvahhid ve ‘ârîf-i billâh olanların mısr-ı câmi‘yi bilmesi böyledir. Ve şalavât-ı cum‘a kılmalı böyle olanların kıblesi gönüldür ve mısr-ı câmi‘leri rûh ile cesesiñ iç dimağıdır ve şalavât-ı cum‘a a‘râf-ı eda olmalarıdır ki istivâ sizdan ‘ubûr itmiş ola ve ‘ayn-ı cem erenleri ve muvâhhid ‘ârîf-i billâh meclisi ve taşavvuf şöhetidir

[36a]

işte ademiñ ‘âleminden ve melâ’ikeden efđal ve ekrem ve ‘ârîf –i billâh isimle tesmîye olması ve şalavât-ı cum‘aniñ haķıķatı cāmi‘ haķıķatını bildiginden bu vechle eda itdiklerindendir ve bundan ma‘lūm oldu ki ademiñ bu ‘âleme gelmesi Haķķıñ murādı ve ‘alemi dilemesiyle fiğle gelmesi içündür. Öyle olsa adem Haķdan ve Haķķı ademden ayru degüldür bile bir kaçre bir zerre yok ki zerreligi kadar ve kaçreligi kadar anda bimuķteza-i “*vallāhū bi kullī şey’in muḥīṭ*”³⁰³ ve daḫi “*vallāhū ‘alā kullī şey’in ḳadīr*”³⁰⁴ ve daḫi “*naḥnu aḳrabu ileyhi min ḫablil varīd*”³⁰⁵ ve daḫi “*ve naḥnu eḳrabu ileykum veleikum lā tenşurūn*”³⁰⁶ pes ayetleriñ ma‘nasına nazār olunsa ol saña senden yaķındır. Yağni Bārī Te‘ālā Hażretleri buyurur ki ben size sizden yaķınım fāfehmi öyle olsa seniñ daşrada aramaķlığın müşrikliğin ve benliğin inatındır ki put olmuşdur. Pes puta taparsıñ ve kendiñden ġāfılsıñ imdi bu imān ve bu i‘tikādına ayet ve eḫdāş ile beyān olındı isti‘dādın yetişdi ise vech-i ṭabī‘atdan ḳurtuldıñ ise devlet seniñdir ve illā bu devlet peşince çok zaḫmet ve meşekķat çekersıñ ve eger ṭabī‘atdan ḳurtuldıñ ise

³⁰³ Nisâ, (4), 126.

³⁰⁴ Âl-i İmrân, (3), 189; Mâide, (5), 17; Mâide (5), 19.

³⁰⁵ Kâf, (50), 1.

³⁰⁶ Vâk’a, (56), 85.

[36b]

isti‘dādın kemāle yetüşür ol vakt bu devlete müyesser olure eger sual olunur ise bundan isti‘dādın kemāle yetişmesi ṭabī‘ata muhtaşır eylediñ cevāb oldır ki görmez misiñ ki bir mühim ve kıā’ideli maşlaḥatın olur amma ṭabī‘ata kıā’ıl olması ḥadīş ile ayet şabit olınsa gine işlemezsıñ ṭabī‘atın hoş geleni işlersıñ gerek ayet ve eḥādīş ile menhiyetden olsun ibrā berīn olan nesneleri şöyle tursuñ zīrā bir adam ademi terk itmeyle kāfir olmaz velākin emri terk idüb işlese kāfir olur. Öyle iken gene ṭabī‘atın istediği nesne nehy olsa daḥi işlersıñ bu vech-i ṭabī‘atın içinde uğraşurken ve isti‘dādını ṭabī‘ata kıul itmiş iken isti‘dād kaçan olur ki kıurtula ve Hakkı bilmek bezl-i himmet ide zīrā irādeti elinde degil kıuldur biçāre adam cāh-ı ṭabī‘atdan kıurtulmanın çāresi bir mürşid-i kāmile varub teslīm olmağıdır ve irādetini ānıñ rızasında maḥv idüb cümle murādlarından kıyub velākin teftiş ve taḥşış her

[37a]

fikirde olmayasın zîrâ Hâdîr-ı nebî ‘aleyhisselâm ile Mûsâ ‘aleyhisselâm arasında vâfî‘ olan hazâ frâķ Beyti ve beytiñ gibi olursın hemân *lâ yûs ‘el ‘amma yef‘al fehûm lâ yûs ‘elûn*³⁰⁷ maķâmında durub anıñ emr-i rızāsından ğayrı bir murâdın olmaya ki put olur. Mâdem ki puta taparsın müslümân olmayasın. Ve hidâyet bulmazsın kendini bilmeyüb Rabbini daķi bilmezsin zîrâ iki nesne bir olmaz ve bir nesne daķi iki olmaz yaĝni mürşîd rızası ve biri kendi murâdın bulanların ikisi cem‘ olub bir olmazsın yâ sen murâdından geçmelisin yâķûd mürşîdiñ rızāsından geçmeyesin bir tâlib ne ķadar menzil-i merâtîb ķať ile müvaħķid ‘ârif-i billâh olsa mürşidiñe bitişüb menzilde ve merâtîbde beraber olmaz zîrâ ânıñ irşâdı ânıñ burnundan oldı. İşte fark-ı kırķullâh didikleri budur ki ķâle ‘Alî keremallâhû veche el ĥadîş: “*men ‘allemeni ĥarfâ feķad sayyeranî ‘abden*” yaĝni baña bir ĥarf öğreden beni ķûl yerine şatar öyle olsa mürşîdiñ seniñ farkınca oldıĝı bundan ma‘lûm olur. Ve mürşîd aĝzından söylenen ne idi daķibudur. ‘âzîz-i men layıķ-ı inşâf mıdır ki Adem Şafiyullâh

³⁰⁷ Enbiyâ, (21), 23.

[37b]

olasın ve seniñ haqqına Bārī Te‘ālā mü’min diye ve ahsen-i takvīm ile mükerrerem eyle ve ol emre amma seniñ cemīle olasın ki bağzıları aña ‘āşıqdır dirler saña tapşura ve gönlünü beytullāh ve ‘arşullāh isimle tesmiye eyleye vücuduna bu ‘ālemde her ne var ise daħil it yağni bu ‘ālemde olan mevcūdātda mevcūd muḥkenāt vücuduna mevcūt ola ḳavlehū te‘ālā “*Senurīhīm ayātinā fīl afāḳi ve fī enfusihīm ḥattā yetebeyyena lehum enneḥul ḥaḳ*”³⁰⁸ yağni vech-i kelāmullāh şıfāt ve zātını kelāmullāh nāṭıḳ diye ve Ḳurān-ı ‘Azīm-üş Şānı beyān ve hem zıkr olasın gine kendinden agāh olmayub ġāfil olasın ve nādānlıḳ idüb kendini bilmeyesin ve müşrīk olubḥaḳḳı birlemeyesin ġāfil ola göziñ aç sen seni insān ide gör hemdem-i ehl-i dil olub ten-i can ide gör. Ölme göziñ aç ‘ālemi kibriyāsın señ. Sidre-i levḥ-i ḳalem ‘ārş-ı mu‘allasın señ. İmdi biçāre adam bu zıkr olunan menzil-i merātīb şıfāt-ı zemīmeden ve aḥlāk-ı nāpesendiden ḳurtulub aḥlāk-ı ḥamīde ve ḥulḳ-ı Muḥammed ile ḥuluḳlandıñ ise ol vaḳt bu menzil ve bu merātīb ve bu devlet seniñ olur ve eger

³⁰⁸ Fussilet, (41), 53.

[38a]

şifât-ı zemîme ve ahlâk-ı nâpesendide muttâşif hulkundansın haķ te‘âlâ seni yaratmasından murâdı ne idüğün bilmeyüb ve sen seni bilmeyüb Rabbiñi bilmediñ ise yarın bu dâr-ı fenâdan dâr-ı bâķiye sefer idecek oldıķda can hulkına gelür dünyâda muttâşif oldıķı şifât-ı zemîmeye isti‘dâdın yürüyüb karşıña gelür ol vaķt görürsün ki ğafletle olub koyuverdigin nefisler birden hayvân şüretinde saña hücûm itmek isterler ki bizi şifât-ı behîme ve zemîme ile muttâşif oldıķın hâlde olub koyuvirdiñ ve daķı sū-i zan ve gümân kibr-i kin ħased ve baķil-i ‘adavet ve hırş ve tam‘ akâr oldıķın hâlde koyuverdiñ şimdi bizi hayvânlıķdan diyub hücûm iderler ve bundan ğayrı âdamlar düşmân ‘ad idüb ve anlar için ziyâde yarar nesneler derûnunda hâzır eylemiş idigin yeri döşe ve ol işi ol adama idesiñ. Pes ol vaķt ol adamı görürsün ve fırsatdır diyüb ol işi ol adama idersiñ ve seni daķı keşân tutarlar ‘alâ haẓa bu ķadar cezâ ve fezâdan bu ķadar nefisleri hayvânlıķdan

[38b]

ķotarıncaya değin niķe niķe zazķmet ve meşşakatler ķekersin ve kezālik niyetinde ķayır var imiş. meşelā ķayrātılar ve ‘imāratlar da’imā her kese iyilik etme ķaydında ve Hāķ ‘ābidden ķazer idüb ķüsn-i ķan ve ķulķ-ı Muķammedi ve aķlaķ-ı ķamīde şaķibi yağni erbāb-ı cennet oldu ki ol vaķt görürsin ki ol ķayır ve iķsanātı idersin ki yarın cennete gireyim diyü ve bundan mā‘adā ķarşuna gelüb gidenler güyā ‘azīz aķbāb esdikātındır yağni bu menzil ve bu meraībe şaķibi Kırānıñ ķāhir ma‘nāsı üzere ķaber virdikleri cehennem ‘azābından ķorķardı ve Hāķ Te‘ālānıñ ‘ābdi gözi derdi ve cennet içün niķe niķe şevāblar işlemiş idi ve isti‘dādı ancak şerden kaçub ķayra iķdām itmege ve ‘ibādet ve zühd fikirler arzısı itmiş idi ve isti‘dādı ancak şerden kaçub ol sebebden bu menzil şāķine daķi görücek ‘ālem bu ķadar olur ve bunun isti‘dādı bu şifāt geyüb seyyāķate çıkar ve rūķ ve cesed aşlına ric‘at ider tā ‘ārīf-i billāh ve muvvaķid olub kendini ve ķaķķını bilmeyince serseri ve sergerdān gezer velakin aķsen-i takvīmden dūr olmaz şu canıña Ademiñ

[39a]

‘ilmine kâbil imdi kalbîn o can şûretde adem olsa kârı hasâretidir ve ademiñ ururın zât-ı şifâtın idrak eyledi ve Aḥmed diyüb buyurdıkları buña şâhiddir yaḡni benden sonra peygamber gele ismi Aḥmed olsa ve ‘anâşîr-ı erb‘âsı ve ṭabâyı‘-ı erba‘ sısı mu‘tedil ola ve daḡi ahîr zamân peygamberi ola o ḥâtem ola ve her kankıñız zamâna yetiše aña imân ide zîrâ ahîr zamânda evladından biri Muḥammed Mehdî isminde gele ve zâlimlerin zûlmün ol gidere ve cem‘-i mülk bir ola ve esrârı Ḥaḳîḳat âcıla ben ol vaḳît yere inem aña me‘adin ve mütâbe‘at kılam diyu buyurmuş ve bu nev‘ üzere nişan buyurur ki ben bu ‘âlem-i süfliden ‘âlem-i ‘ulvîye ‘urûc itdikden sonra kapu örtüle yaḡni kapalı tutuñ و صولك orta yerinde bir ḡalka ma‘âlden duran gece adem bañlıya zirâ ol ḡaḍret gice vaḳît mi‘râc itse gerek ma‘lûm edinesiz ve eger bir seyyaḡ ḡalkub ve bañlanan kapu açık ve ve ḡalkaya ât bağlanmış görürsünüz biliñ ki Muḥammed ol gice mi‘râc eylemişdir diyüb ümmetine yakınlarına öyle vaşiiyyet ve emanet eyledi ve yârendesi şâlihler ḡaber

[39b]

Virdi ve gördüğü nesnelerin bağzısını eylediler ve anlar ki muvaḥḥid ve ‘ārīf-i billāh idiler amennā diyüb mezīd-i mübārekleyüb zīrā esrār-ı mi‘rācı muḳaddeman Ḥāzret-i ‘Alī’den istima‘ itmişler idi ve anlar ki inanmadı bağzılar televvüne ve bağzılar daḥi bekleye inkār eylediler ve anlar ki televvüne düşmüş idi şol vakīt inandılar ki ḳuds-i şerīfden adem geldi ve ol beklenen ḳapu ol şabāḥ āçık bulındı yaḡni isbāt ve ḥayr virdiler muḳaddem sūal itdiler idi ki mi‘rāca nerden çıkdınız ol Ḥāzret aytdı ḳuds-ı şerīfden anlar aytdı Ḳudüse giderken yolda bir nesneye rāst geldiler mi hem Ḳūdüsün penceresi nem ḳadar diyübsuvval eylediler derḥāl cebr’īl-i emin nāzıl olub ve Ḳudüs-i Şerīfin önüne getürüb pencerelerini şayub ḥaber virdi. Falān yerde falān ḡafileye rāst geldim ḳonmuşlar idi vaḳtā ki Ḳudüsden bir ḥaber geldi der ‘aḳib ol ḡafile daḥi geldi anlar daḥi sūal itdiler falān gice falān ḳonmuş idiñ didiklerinde nāḳār inandılar ve sūalleriniñ bir daḥi bu oldıḡı Allāhı gördüm diyüb suvval itdiler ol ḥāzret daḥi

[40a]

ne‘ am gördüm didi anlar aytdı ne şeklinde gördün ol haḍret aytdı men “*raenī feḳad ra ‘el ḥaḳ*”, buyurur. Yağni kurān anı görür diyüb buyurdıklarında ol vaḳt itḥab olunan şaḥābenin birine televvüne düşüb aytdı. Henüz daḥi mi‘ rāc maddesi ḥaz(m) olunmadan buña müte‘ allıḳ müşkil işi Oldı diyüb bunların baḡzısı Ḥazret-i ‘ Ali ḳatına cem‘ olub mükillerine ‘arz itdiler ol şīr-i Ḥüdā ve ol Luṭf-ı ‘aṭā ve ol sūre-i hel eta ve ol esrār-ı lā fetā bāb-ı ḥīn-i Yasin Ṭaha aytdı Bārī Te‘ālā Ḥazretleri Semī‘ dir Başırdır ve Mezīd-i ‘ālem ve Ḥāfız-ı Mütেকellimdir ve bu Zıkr olunan Ḥaḳḳın şıfāt-ı şubūtiyesidir. Ademe Ḥaḳdan buna nihāye ‘āṭadır zīrā kerem i‘ nāyet ve hidāyet ḥaḳdır zīrā gözīn çevrem cüz-i nesnedir gine bu ḳadar nesne iḥātā ider ve ḳulaḡına nesne söylenür söylendiğinden aña nesne girmez ve lākin ne söylendiği nesne ise sāmi‘ olusın ve burnına bir nesne dokundığında ol nesne güzel ve çirkin mi koḳar cümle a‘zā bilür veyā bir nesne için bir niçe şıḥḥat söylersin ol şoḡbetler sizin içiniz yazılı degil velākīn iḳtizā iden

[40b]

Bir maşlahat için niçe niçe şöhet söylersin ve elinle dürlü dürlü şan'atlar ol bir eliyle düzerin ve kezâlik ayağın ile daği kat' -ı menâzil idüb bir yere gidersin işte Fahr-i 'Âlem size şîfât-ı şübütiyenin haqîkatını söylemiş siz farkına varmamışsınız diyüb bu güne teselli-i hâtır idüb gönderdi beyân-ı muhtaşarda kâ'il olub gitdiler ve eger Hađret-i 'Alî kerrem veche Fahr-i 'Âlemîn bildigi murâdı gibi haber virse bile 'ağılları satub helâk olurlar idi kimi de cünûna aqlın getürüb tağlara düşer idi. velâkin Hađret-i 'Alînin bu kadar beyânından münkad kâ'il olub durdılar bimuhteżâ “*kellimu'n nâsî 'ala kader-i 'ukūluhum*” İmdi mi'râc gicesi Fahr-i 'Âlem daği bir huşuş için hayrete varub lakin Hağ Subhânehû Te'âlâ Hazretleri der'ağab haqîkatını bildirdi teselli-i hâtır oldu. Yağni mi'râc gicesi Bârî Te'âlâ Hazretleriyle toğsan bin kelimât idüb velâkin eşna-yı kelâma Fahr-i 'Âlem öyle zan eyledi ki anın ile kelâm iden Hâzret-i 'Alî dir zîrâ şol vağt elinde müşâhebatı var idi bir dürlü fırkâtda bilmedi.

[41a]

Ol dem Bārī Te‘ālā Hāzretleri aytdı yā Muḥammed müşkil mi vaḳ‘ī oldı Faḥr-i ‘Ālem Aytdı ne‘am yārab didi oldım Bārī aytdı yā Muḥammed seniñ gönlüne nazār kıldım ‘Alī Muḥebbetinden ğayrı ziyāde bir nesne yoḳ ol sebebden ‘Ali luġātıyla ve ‘Alī eṭvārı üzere şoḣbet eyledim. Andan şoñra Faḥr-i ‘Ālem bu rûmûzın ḥaḳīḳatına vāḳīf olub teselli-i ḥāṭır oldı pes bu rûmûzın ḥaḳīḳatı oldır ki sen dirsın ki Faḥr-i ‘Ālem ‘Alī ḥaḳında “*laḥmuke laḥmī demmuke demmī*” didi “*ve ene ‘Aliyun min nurin vāḥidīn*” ve daḣi “*ene medīnetü’l ‘ilmī ve ‘Alī bābuhā*” Ve daḣi buña benzer niçe niçe kelāmlar ki Hāzret-i ‘Aliyle ikisi bir vucūd olduĝına söylemişdür ve bu ḥādiş-i şerīfleri kimesneniñ inkāra mecālī yoḳdur. Bir vaḳītde Hāzret-i ‘Alī nā mizāc olub Hāzret-i Muḥammed (a.m) virdiler ol dem anıñ bir ḥāzıḳ yahūdī ḥakīm var idi anı getürüb aytdı nāmazıma baḳ ve iḳtizā iden mī‘alece eyle didi ol ḥakīm aytdı sizde ḥastalık yoḳ Hāzret-i Muḥammed(a.m) elin uzadıb.

[41b]

Hele nāmazıma baḡ ḡasta olan ‘Alīdir diyüb ol ḡakīm Faḡr-i ‘ālemin nāmazına baḡub ve iḡtizā idüb mu‘ālece idüb hemandem Hazret-i ‘Alī şifā bulub ve gelüb Faḡr-i ‘ālem ile ḡorişdi ḡakīm şıdk ile imāna gelüb ve ḡazret-i ‘Alī mülāzemettinde olub erbāb-ı taḡḡikden oldı bu daḡi meşhūr kelām-ı ‘ālemdir ve sen Muḡammed(a.m) ‘Alīden ve ‘Alī ḡazretlerini Muḡammed’dan niḡe ayırırısın işte mi‘rāc gicesi ‘Alī liḡādiyle olan şoḡbetlerin ḡaḡikātını bundan ma‘lūm ideyiñ fāfehm ve daḡi baḡzı müşrikleri irşād içün Muḡammed ‘Alī minbere çıḡub ikisi bir gömlek içine girüb ba‘de ol gömleḡin yaḡasından baş ḡösterüb ḡördiler ki bir vucūd iki baş ve gine başların çeküb ba‘dehu gine ḡördiler ki vucūd iki baş bir ḡösterdiler ve gine ol gömleḡi büründiler bu def’a daḡi baş ḡösterüb ḡördiler ki bir vucūd bir baş ol vaḡit Muḡammedin ve ‘Alī haḡına buyurdıḡı ḡadiş-i şerīf işbāt olubandan ināndılar ve müşriklikden feraḡāt eylediler bu daḡi meşhūr-ı

[42a]

‘âlem olmuşdur ve kimesneniñ inkâra mecâli yoǵdurve kezâlik baǵzı meşâyıǵ münker olan ṯalibini irşâd içün abdest alurken kendini bir mevzi‘ aǵırde bulub bir kaç sene eglenür ve şan‘ata girüb evlenür üç beş evladı olur ve şan‘atı daǵı öğrenür yine kendi velâyetinde bulunur ki henüz namâza şurū‘ olunmamış ve ol seyyâhatde gördiǵi nesneleri ve öğrendiǵi şan‘atları unutmamış hatta ‘Arabistân diyârında A‘râbtañ biri ehline loǵma bişirüb kendi bal almak içün eline çanaǵ alub bazâra giderken yolu bir mekteb üzerine uğradı şübyânıñ birisiniñ dersi bu ayete gelmiş idi ki ǵavlehü te‘âlâ: “*ḥalaḳas semavâti vel arḍi fî sitteti eyyâm*” yaǵni Bârî Te‘âlâ Hâzretleri yeri göǵi altı günde yaratdı A‘râbı bu ayeti işitince televvüne düşüb zîrâ işitmiş idi ki Bârî Te‘âlâ kün didi bu ‘âlem oldu ve bu ayetiñ ma‘nâsı altı günde yartdı dir ammâ A‘râbı cihât-ı sitteden aǵâh olduğından ğayrı kün altı ḥurûfdur bu altı ḥurûf ayetde olan altı güne ve cihân-ı sitteye işâret olduğını bilmediginden kendüyi televvüne arasında bırakur.

[42b]

Kendini bir aḥir diyârda görüb gördiği ve bildiği yer degil buyurub bir demürçi dükkana önüne gelüb tırdı. dükkân şāḥibi daḥi ḥālinden sūāl idüb ve yanına şakirdlige alub ve şan‘atı öğredüb ve evlendürüb üç evlâdı olub ve ol diyârda bir mürşīd-i kāmile varub ḥālını ‘arz idüb andan irşādı qābul idüb ehl-i ḥaḳ oldu ve cihāt-ı sitteden ve *kūn* işāretinden agāḥ olub şūbheden kırtıldı. Bağde gine ol vilāyetdeki ehli daḥi loḳma bişürdüb bāl içün elüne çanaḳ alub yine yolu ol vilāyetiñ mektebine uğradı. Sübyānıñ biri gine bu ayeti okırdı; ammā ol adam ol vilāyetde bir mürşīd-i kāmile varmış idi. Bu *kūn* altı ḥurūf bu ayetdeki altı gün işāret oldıḡını ve hem cihāt-ı sitteye daḥi işāret oldıḡını bildirmiş idi. Ol vaḳt bu ayete istimā‘ idince amenna diyüb kendine gelüb gördi ki kendi vilāyetinde ol mekteb önünde durur. Ol şūbyān henüz ol ayeti tamam itmemiş. hemān çarşuya varub bal alub evine gelür ki ‘avrat henüz loḳmay’i tamam itmemiş. Bu ḥāle ḥayrān olub tıururken ol vilāyetde daḥi bir mürşīd-i kāmile varub andan irşād qābul idüb

[43a]

Ve bu ayetiñ haqı̇kette ma‘nāsını andan dinleyüb görür ki ol seyyāhatdeki ‘aziziñ haber virdigi gibidir. Yağni zamān içinde zamān iken rast geldiği mürşid ki kendiniñ vicdānıdır. Anıñ haber virdigi gibi bu dağı öyle haber virdigi gibi bu dağı öyle haber virince hemān hāmūş olub Bārī Te‘ālānın kudretine ‘azametine nihāyet olmadığını bilüb ve qarışmayub dilin ve gönün şāf idüb tırdı bimuḳteżā-i “*lā Yus’elu ‘ammā yef’al fehūm yūs’elun.*”³⁰⁹ İmdi ‘aziz-i men bu ma‘külelere zamān içinde zamān mekān içinde mekān dirler ve kezālik ṭayy-i mekān dağı böyledir ki yā Mezīdī yā Qādīrī esmān etcelli eylemiş zāt-ı şerīf ki hem bundan senüñle olur bir ağır yerde dağı görür falān yerde falān vaḳitte gördiñ dirler. Ve kezālik mekān içinde mekān dağı öyledir. meşelā bir hānda bir şem‘a uyandırırısñ ol mekān anıñ nūrıyla ve ziyāsıyla rüşen olur ve bu ziyanıñ dağı uyarsıñ anlaruñ cümlesi de şaḳār ve evvelki Çaçmak lāzım degil ki ağıri gire ve ya bir nesne öğrensiñ bir ağır nesne öğrendiğinde evvelki çıçmak lāzım degil ki ağıri gire veyaḥūd Qādir Mezīd isminde

³⁰⁹ Enbiyā, (21), 23.

[43b]

tecelli iden zāt-ı şerīf hem bunda hem anda görünmege ‘aciz mı olur veyā biñ yılda gezemeyeceğın yerleri gönlününden bir anda gezmege ‘āciz mı olur veyā biñ yılda düzelmeyen nesneleri gönlünde bir daķıķada düzmeye ‘aciz mı olur var işte tayy-ı mekân ve zamân içinde zamân ve mekân budur. Öyle olsa Hâķ Şübḥānehū ve Te‘ālā Hâzretlerini bir ednâ kulumıñ bu kadar vâķtinde yağni bir anda muḥāsebesini görmege ‘aciz mı olur ve bir daķıķada hezâr biñ yıl göstermege ‘āciz mı olur işte bu ‘ūllamā-i ḥavās bâṭın kavlidir ve kavı-i zāhir cümle ma‘lûm ve yārîñ olsa gerek dirler ve imām-ı eḥaşûl ḥaş ve ‘ārîf-i billāh ve muvaḥḥid ve kāmîl-i mükemmel olanlar aydır. Kişie can ḥulkına geldiğî vâķit görinen ‘ālem varacağı menzildir ki ol vâķt aña gösterirler yağni kesb itdiğî sıfâtdır ki anıñla ḥaşr olsa gerek yoḥsa muḥāsebe ve murād olan nesneleri bu ‘ālem-i şehâdetde iken görür. Yağni bu ‘āleme gelmeden geldiğî ‘ālemlerden kesb itdiğî ne ise yağni zātında ve ḥılķatında ne günâ ise bu ‘āleme geldikde her biri vâķti geldikce zuḥûr idûb gerek ḳahra gerek hidāyete gerek cehālete kıs-i ‘alā

[44a]

hazā bunlar zuhūr itdükce bu zuhūr iden nesnelere meşķul olunması muhāsebelenmesidir. Yoħsa Bārī Te‘ālā Hāzretleri Ademi bu ‘āleme getürmesinden murād kendini görmesi ve bilmesi içündür. Ve nereden geldi ve nereye gideceksiñ ve ne idi ve ne olacaķ ve hāl nedir diyüb bilmesi ve görmesi içündür. Pes bu zıkr olunanları gördiginden ve bildiginden şöñra kendini ve Allāhı bilmiş ve imān itmiş ve mü’min ve muvvaħid olmuş olur diyüb buyurdılar. Bunların daħi senden ayāt ve eħādiş-i Resulullāhdır ķālallāhū Te‘ālā “*efeħasīb̄tum ennemā ħalaķnākum‘abesā ve ennelekum ileynā lā turce‘ūn*”³¹⁰ ve daħi “*innā lillāhe ve innā ileyhi rāci‘ūn*” ve “*ķāle-i mine’l-mü’mīn lā yemutūne bel yenķalībūne min dārü’l-fenā ilā dārü’l-bekā’i*” yağni mü’mīn olanlar ölmez velākin dār-ı fenādan dār-ı bekāya naķil iderler yağni esbāb degüşür gibi veyāħūd bir nesne dolanma gibi beyt:

bulmaķ isterseñ ħayāt-ı cāvidān

ölmeden ölmege say‘ it öl diril

ve ķāle Resūl ‘Aleyhisselām “*ed Dünyā ħarāmun ‘alā ehlil aħira vel aħiratun ħarāmun ‘alā ehlid Dünyā vehumā ħarāman ‘alā ehlullāh-i te‘āla*” ve ķāle Resūl ‘Aleyhisselām

³¹⁰ Mü’mīnūn, (23), 115.

“*izā teḥayyere şümme fī’l ūmur iste’inū min ehli’l kubūr.*” Yağni kaçan bir işde ḥayrata varsız ehl-i kubūrdan isti‘ānet taleb idiñ didiginde ölmüşler içün degildir belki şol “*mūtū ḳable en temūtū*” ile vekil it ḳarīb her gelecek yağındır didigü içündür ki anlar ölümü gelmiş dönüb mütahhiriñ olub fena-i fillāh ve beḳā-i billāh vaşl olunur, olunmuşlar içündür. ḳāle Resūl ‘Aleygisselām “*kūn fīd Dūnyā keenneke ḡarībun ev ‘ābdi sebīl ve ‘udde nefseke min ehli’l kubūri*”³¹¹ yağni sen kendüñi ehl-i ḳuburdan olmuş bil ve dünyada dağı vaṭan tutma imdi ‘azīz-i men mā fī ve müstefīlden yağni gelmişden ve geçmişden ve gelecekden geçüb gelmiş ve ölmüş bilüb ‘ibret göziyle ‘āleme Ḥaḳḳıñ aşār-ı ḳudretini görüb ve insānı şıfāt-ı Raḥmān görüb ve kelāmında Ḥaḳḳı diñlenüb ve gönölünden tecellisini bilüb ve her söylenen ve işidilen kelām-ı nāṭıḳ ve her işlenilen kelām-ı Şāmet bilüb ve Ḥaḳdan ḡayrı görmeyüb bilmeyüb gerek. Bu ‘ālemde ve gerek ol ‘ālemde *fe‘alū limā yurid*³¹² ayetini sırrı sen oldığıñ bilesiñ biçare adam bu ḳadar umūr ḥuşuşuña ayet ve eḫādiş ile naḳil olındı Bārī Te‘ālā Ḥazretleri seniñ

³¹¹ Tirmizi zūhd,25; ibn mace zūhd, 3.

³¹² Hūd, (11), 117.

[45a]

zannına muhtaşar eylemiştir sa‘y eylemegi zannından ve gümândan ve kayd-ı bihden zehab-ı Maḥşûşdan kurtulub ḥüsn-ü zan şāhibi olub kıyās-ı nefis ve inşāfa varub öyle yürüyüb lâkaydî olasıñ. Yoḥsa sū-ızan ile kesb ittigiñ şıfāt budur. Başıña çok iş getürür. İşte eḥaşül ḥāş kulu budur ve ehl-i ḥavāş ve ehl-i zāhir daḥi beyān oldı. Bunların kanķısından ḥāline el virir ise anıñ i‘tikādından ve mezhebden ol. Eḥaşül ḥāş-ı müvāḥid ve ‘arīf-i billāh ḥaḳķına buyurur ki: “*izā kānel ‘arīfun ḥaḳīḳaten felem yenḳadūn mu‘ḳayyed*” yaḡni kaçan ‘arīf-i billāh kendi ḥaḳīḳatene ‘arīf olsa āḥir i‘tikād mecāz ile kayd olmazkezālik müzeḥib daḥi öyledir. Yaḡni ‘arīf-i billāh kayd-ı maḥşûş ile muḳayyed nesneye maḥşûş zāhibVe maḥbûs degil zīrā anlar her nesne Allāhdan ve Allāhıñ bilürken bir nesne Ḥaḳ diyüb zāhib olub ve bir nesne bâṭıl zāhib olmaz. Zīrā “*ḳul kullu min ‘indillāh*”³¹³ ayetini mezheb-i Allāhdır ve ‘arīf-i billāhdır pes cümle Ḥaḳ’dan bilürken yalnız bir nesneye Ḥaḳ diyüb zāhib ve muḳayyed olub ve maḥbûs olmaz ki ‘arīf-i billāh

³¹³ Nisâ, (4), 78.

[45b]

ğayrılarını i'tikādını ve mezhebini cāmi' ve hādī olub ve zannını Hāqdan bilüb ve gine kendi i'tikādından kemā-kān olub dururlar. Ve ammā ehl-i mecāz olanlar ve i'tikād-ı mezheb-i maḥşūş ile kaydı olmuş ve maḥbūslardan anlar Hāq diyü i'tikād ve zāhib oldukları nesneden ğayrı selb iderler belki bātılda diyeler ḥāşā ḥāqdan ğayrı yokdur bātıl didigün seniñ cehliñdir. Zīrā ehl-i taḥkīk degilsin henüz 'ārīf-i billāh olanlar şanmañ varlığını daḥi şamedin bilürler Bi-muktezā-i “*ve ene 'inde zann-i 'abdī*” yaḡni Bārī Te'ālā Hāḍretleri buyurur ki ben kulumuñ zannı katındayım dir. Öyle olsa şanema taḥşīş eyledikleri varlık daḥi Hāqkıñdır ve bir zerre ve bir kaçre yok ki anı Hāq'ın varlığı ihāṭā itmemiş ola anıñ isti'dādı kadar anda olmaya. Madem ki 'anāşır-ı erba'adan mürekkeb ola ve 'anāşır-ı erba'anıñ yerinden ola zerre ise de Bārī Te'ālā Hazretleri zerre kadar anda tecelli eylemişdir. meşelā kārā qarınca kārānu gicede kārā taş üzerinde yürüdiğini görür ve işidir dediğini qarıncanıñ daḥi gözünden ve kulağından göreni ve işideni

[46a]

rumūz eyler. Öyle olsa varlığı cehennem degildir şānema tapanlar Hāḡdır diyu ‘ibadetlerini ve i‘tikādlarını ana taḡṡīṡ idüb ġayrıdan sebep iderler ve ġayrılarının ‘ibādetlerini ve i‘tikādını ve mezhebini bātıldır der ve inkār iderler ve eger şānema tapanlara diseñ ki bu tapanıdığınız nesneleri gine siz düzer siz geri dönüb anlara tapersız ve bunlarda can ve rūḡ yoḡdur ve bari ḡayātda olan adamlara tapıñ yoḡsa bir nesneniñ ‘aynı duruken ana i‘tikād itmeyüb mişālını düzüb ve ana i‘tibār etmek ḡamāḡatdır ve eger diseñ ki çünkü i‘tibārınız mişāldir. Pes ḡayātda olan adamlar taṡvīri eyledigiñiz adamlarının mişālidir. Yaḡni anların yerine gelen adamlardır ve bunları ağac paresinden düzüb tapersınız ki ḡayāt-ı ‘ālemi daḡi ġitmiş bir nesnedir. Ve ḡavā‘id-i rusūmı ḡaḡḡına muḡālefet idersiz Bārī Te‘ālā Hāzretleri Adem ‘aleyhisselāmı ḡudret eliyle kırḡ gün yoḡırdı ve kırḡ gün daḡi ol üzre ḡurutdı. Pes ol ḡālindeki rūḡ idi. Secde ol vaḡīt mi emri olındı yoḡsa nefḡat-ı ruḡ itdikden

[46b]

Soñra melâ'ke secde emri olındı anlar dañı emrine imtisâl gösterüb secde itdiler ve şeytân itmedi. İmdi şeytâna mâ'ılsıñız ki Ademe secde itmemiş oldıñız. zîrâ ol vaqt Ademe secde iden emr-i Hâkķ'ı yerine getürdiler. İtmeyen şeytân oldı. Ve kezâ “*mütü kable entemütü*” yağni ölmezden evvel ölenlerden emri hüşüşları için isti‘dādına taleb itmeyüb hemân varub ehl-i kubûrdan taleb iderler ve bu hadîs-i şerîfñ haķîkat-ı ma‘nâsı bulmayub şüret-i ma‘nası mûcibince ‘amel iderler. Ol hadîs-i şerîf budur: “*izâ tehayyertum fil umûr iste‘inu min ehli kubûr*” fâfehem. Biz yine sözüme gelelim. Hatt-ı puta tapanlar Bârî Te‘âlâ Hazretlerini taşavvur iderler ki nefy-i isbât eylemek için meşelâ bir ağac tahta paresinden üzere birinci adam şüreti düzerler ve ol bir vücûda iki veche düzerler ve iki vechiñ bir hüsnâya vesî‘atli olur öbür veche hayâletdir hayâl olur. Yağni lâilahe’leri ol hayâl gibi düzdikleri yüzedür. Ve ilallâh’ları isbâtlerıdır ki evsî‘atli

[47a]

ve hüsna yüz ve ammā ‘azîz-i men bunlar kafirdir velakin küfri daği bilmezler. Yağni “kâf” ile “râ”nın ve “fâ” haqîkatını bilmeyüb haqîkat-ı kâfırde muqalidlerdir. Bunların ve bağdıları küfre gelmesini Teveccüh idüb bu yüzüne zâhib olub abâ püş olub dilerler ki kâf-ı kifâyet ve kanâ‘atdır ve felâhıdır ve ferâğat ve azâdelikdir ve ferâğat ve zühd-i taqvâ şariqata sülük iden râh-ı Hüdâ sâlikleri yüzi kifâf-ı nefis miqdâr-ı kanâ‘at idüb bizler fâriğ azâdeler felâh bulmuşlarız dirler. Ammâ gine bunlarda daği taşşış ve muqayyedlik olma hasebiyle kâfırlıktan ğayrı hem müşrikdirler ammâ muvaḥḥid ‘arif-i billâh olanlar murad-ı Haqq’ı ne idigin bilür utanursın Haqla ol diñ-i haqîkî kâfiri böyle kâfir olacağ olırsın imân habri yağni bunların qavli budur ki “kâf” “kûn” emrine işâretidir yağni mevcûdât mümkenât kûn emrinden zuhûr buldı. Cümlesi bir emriñ ‘aynıdır. Yağni bu ‘âlem-i şehâdetde iken ve içinde olan mümkünât cümle bir mevcûd “*fe eynemâ tevellü fe semme vechullâhi*”³¹⁴ işâretidir. Yağni her qande dönersin Haq yüzine dönersin ve vucûd bir olduğı

³¹⁴ Bakara, (2), 115.

[47b]

gibi bir olan vücūd-ı ھاqqın olmađ lazım gelür. zîrâ bir vücūd dađı olsa gerek olur. Beyt:

Tecelliyât-ı ilâhî kamu bu cihân /cemâl-i nazâr kıl behey du cihân

Bir dağı budur ki her kânde dönersiñ/didi gerek ھاq yüzüne dönersiñ

Bu ‘âlemde ھاqqıñ vücūdı cemâlinden/ ğayrı yok diyüb ‘aşk-ı cemalinden

Bu ‘âlemde gerek kendiñden ve kemâlinden/gel ey şofî küfri terki yıķ kemâle

Nazâr kıl ‘al-ü evlâdıñ cennet cemâle/ bu ‘âlemde kendinde ھاqqı bilesiñ

Yine ھاq’dan ğayrıya varmıyacađıñ bilesiñ

Bi-mukteza-i “inna lillâhe inna ileyhi râci‘ün” var. rivâyyetullâhdır ehl-i zâhir aydur: cennete girenler Bârî Te‘âlâ cemâlini dağı gösterse gerek der ve ammâ ehl-i taḥḳîķ aydurlar rivâyyetullâhdan bu dur ki (beyt)

nazâr-ı pâk ile her kim baķa ḥüsne

yazıla defter-i ‘amâline yüz biñ ḥasene.

Yađni ḥarâbîñ olub gerek kendinde ve gerek aḥirde ھاqqıñ cemâlinde ve kemâlinden ğayrı görmemekdir. mâdemki aḥirde vücūdını kendi vücūdundan ve kendi vücūdını aḥiriñ vücūdundan âyrı görürsiñ müşrik olmuş olırsıñ ve ھاq dîdârından maḥrûm olursıñ. Biz gine sözümüze gelem. Pes bunlara yađni isbât-ı

[48a]

Eyledikleri vech-i yakīn-i Allāha yalnız şu dirler. Yağni işiddikleri Allāh adı şu dirler ve bunların hamākatları gālib olduğından nef-i isbatı ta‘rīf için ol vaqt böyle taṣvīr eyledikleri Hāzret-i ‘İsā ‘Aleyhisselāmdan soñra ‘İsā ‘Aleyhisselām Hāzretlerini vechini katub üç vechi bir vucūd eylediler. Sebebi bu ki ‘İsā Allāhın oğlu dirler ve kimi de ‘İsā didikleri Allāhdır ve ‘İsā şiretinde gelüb kullarını terbiye için ve gine gönüllere kendi dirler ve bu zıkr olunan minvāl üzere taṣvīr idüb yağni bir vucūdı üç yüz eyleyüb Allāhdır diyüb tıparlar ve amma vucūd bir olmasının rumūzını sū’āl eyleseñ anıñ dağı haqıkatını bilmezler ki aytdıkları Allāha isbāt olan Allāhın gayrı degil velākin taḥṣīşleri sebebiyle nefi lāzım gelür. Yağni bilmezler ki ve şu yüzüne haqqıñ imān iderler ve bu yüzüne inkār iderler ve vucūdı bir ve Haqq’ındır lakin niçe niçe yüzi var ve ol yüzlerine cümlesi anıñdır kanķısını ayırd idebilürsün. Diseñ hidāyet olmadıktan soñra bildiginden dönmezler ol sebebden kāfir olurlar. Zīrā taḥṣīşe zahib olub ve anda

[48b]

Muqayyed olub mahpuslar gibi habs olmuşlar ammā ‘ārif-i billāh olan muvaḥḥidler bunların Mezhelerini ve i‘tikādlarını cāmī‘ ve hādī dirler ve şelb itmezler. Zīrā ikilik olur zār oluna. ‘Āzīz-i men bu saña bundan ve şundan geç zīrā ikiliktir ve bundan geçmek gerek tā ki muvaḥḥid ve ‘ārif-i billāh olasın. Didigim saña tefehüm içündür. Yoḥsa şol şeyden geç ve şol şeyi tut. Zīrā şu haḳ ve şu bātıl disem ben müşrik olmak lazım gelür. Hāşā ancak saña ta‘rif ve tefehüm içündür. Öyle demek lazım gelür. Zīrā ‘ārif-i billāh ve muvaḥḥid olanların senin i‘tikādını ve zannını inkār itmezler. Zīrā inkār eyleseler müşrik olurlar velākīn saña daḥi müşriklikden geçmek gerek lâzımdır. Ve ammā bu zıkr olunan beyān eyüce ve diḳḳatlice fehm eyle. Zīrā şu şeyden geçmegi şerīk idi didigin yerde müşrik olursın ve duymazsın ve falān şu i‘tikādda ve şu zanda olur. Pes öyleler müşriktir. Didigi yerde ol muvaḥḥid olmaz işde gine sen müşrik olırsın senin bundan haberiñ olmaz. fāfehüm ve ammā ‘ārif-i billāh müvaḥḥid olanlar elḥadiş: “ene i‘nde ve zaññi”¹“abdi”² hadiş ḥaḳīḳatına ve sırrına

[49a]

vākıf olmuşlardır ve şanemiñ varlığını Şamedin bilürler ve nefi bilmeyüb heb isbāt bilürler ve eger sen dağı ana ve baba tağlidinden kırtulub şanemlikda ıalmadın ise ve şanem ile Şamedin beyninde kırk nedir bildin ise yağni şanemi inkār eyleseñ Hađkıñ andan haberi bu kadime ııkar münker olursın ve şanem de Hağdır diseñ bir de şanemde var bundan dağı müşrik ııkar yağni birlemekle şerik ııkar ve ayırmayla inkār ııkar. Pes bunun ıāresi tağşışinden kırtulub muıayyed ve mađbūs olmayasın. Bir nesne’i bir nesneden ayırmayasın bil ki zerre ve kıatre dağı yeri görmek devā degil ve sen ancak tağşışden ğayrı terk idecek nesneñ ıokdur ve eger tağşışe zāheb muıayyed oldın ise pūperest Sen bu tağdirce Bārī Te’ālā Hađretlerinin tağşışle bilinmeden ve ğörünmeden münezzehdir ve tenzüh ile dağı ğörünmeden ve bilinmeden münezzehdir ve hem tağşış ile tenezihi dağı cami’ dir. Yađni Bārī Te’ālā Hađretleri cümleden münezzeh ve hem cümleden mevcūddur. Bi-muıteza-i “*lā mevcūde allāh ve leyse ğayrū vallāhi şeyen ebeda*” öyle olsa cehd eyle ki belā tağşış ve ve belā tenezzüh ve hem tağşış ve hem tenezzüh beyninde olan

[49b]

esrāra vākıf ve Hüdābīnlige mālīk olub Hāķbīn ve ‘ārif-i billāh olsun ve bu mezhebe ve bu i‘tikāda ve bu imāna idüb mü’min muvvaḥḥid olasın. Kāle Rasūlullāh “*el mü’minīne ateynahu tesbīḥun ve şamtuhu tehlīlun ve yevmuḥu ‘ibādetun ve ūḥiye’l mu’minīne yenzuru bi-nūrillāhi te‘ālā*” Yağni mü’minīn olanlar Hāķķ’a nazar iderler ve anlarıñ anladığı tesbīḥindir ve şamet oldığı tahlīldir velā yeķūşu i‘bādetdir ve daḥi *el mü’minīn uḥuvetī* buyurur. Yağni mü’minīn olanlar ķarındaşımdır. Ve daḥi āh, vah şu liķā-i uḥuvetī diyüb buyurur. Yağni bunlarıñ ḥasretlikleri gine āh, vāḥ dimişdir daḥi “*ṭubā limen kāne fī ‘umrīl nefsun*” yağni sa‘ādet şol kimse ki ‘ömründe bir dem nefes ola yağni bir nefes üzerine misāfır oldığını bile ve ‘āmāde ve ḥāzır buluna. Yağni ol bir nefes Hāķ ile ola ve Hāķ ile koyuvire ki ol nefes zayı‘ olursa ve her biri biñ yıllık ‘ömri yerine şarf olmuş ola beyt :

nefis sır‘ atda ta‘ķīb üzere girmekte çıķmaķda

uşūlidir ḥayātın her nefesde bir can bir bir.

cihān maḥlūkātının aḥsen bir bir.

ervāḥıdır enfās-ı raḥmān ķomaķ.

envā-ı ecsād bir nefesde muḥtaşar bir bir

nefesdir ism-i ḥayāt ey nefis-zāde

nefisde mesafeler durur ḥaķķ u beşer bir bir.

[50a]

Kimisi bî haberdür her nefes hâkdan

Kimi her nefes rûh'ul kuds ile biñ yaş bir bir

Tecelli-i nefis urşa Nefs bād-ı hebâdır.

Göñül bahri güherlerin taşra atar bir bir.

Öyle olsa nefis olduğunu bilmek

Ve Kadrini bilüb hâkķını ey dîl virmek.

Güher kadrin bilüb hâkķını virmek

yağni ‘abes yere şarf İtmemek. Mü‘min muvâhid olmağa tevfiķ ider nefis ki oldıķıñ añladık. Ve yerine şarf itmeyüb ve hâkķını virmedikse ve kaçan nefşaniye şarf oldı ve gelecek nefes eyâ niye şarf olsa gerek ve hâlâ bulunduķıñ Nefsaniye şarf olur bilmezsiñ ol zamân mü‘min muvâhid olmamış olırsıñ ve buyurulur ki kitâb-ı Vîrânî dîvânında meştûrdur. Beyt:

Gel beri olma bu demde ğāfilūn

Ekşerun nāsu fehūm lā yu ’minūn.

Ol sebebden söyledim size kitâb “*vaşîyyekum le’allekum ta’kilūn.*” İmdi ‘azîz-i men bundan ma’lūm oldı ki müşriklikden kurtulur. Hâkķ’ıñ birliğine ve vahdāniyetine imān ve muvâhid olmak ‘ināyet ve hidāyet- i Bārî Te‘ālāya muhtācdır. Kavlehu Te‘ālā: “*lā tehdî men aḥbebe velākin āllāhe yehdi men yeşāu*” ve bir halde daḥi gelür kavlehū Te‘ālā: “*Tuḍillu men teşāu*”³¹⁵ Bu ayet tasfîrinde buyururki yağni yâ Muḥḥammed

³¹⁵ A’râf, (7), 155.

[50b]

sen sevdiğine hidāyet idemezsiñ velākin diledigim iderim. Ve daħi diledigimi azād iderim öyle olsa Hāḡ Te‘ālā Hāzretleri cümleye ‘ināyet ve hidāyet eylediği kullarından eyleye Allāh! Allāh! Ve bu imān itmiş ve bu imān naşib eylemiş mü‘min muvaḡḡid eylemişlerden eyleye Allāh!Allāh!Allāh! zīrā mazhar düşenlere muvaḡḡid ve ‘arīf-i billāh ve kāmīl ve mükemmel ve müntehi ve mü‘mindirler ve ammā mü‘min beyānına şurū‘olınsa gerek ma‘lūm ola ki mü‘min imān gelmiş dirler ve ve imāna gelmege dirler ve añlamağ görmek ile olur. Pes bir kimesne mü‘min olsa ammā imāndan murādıñ ne idigim bilmesine añlaması rāst idrāk nedir vāḡi‘ olur. Zīrā imān dinen nesne üç mertebe üzerinedir. Biri imān-ı ‘avām ve biri imān-ı ḡavāş ve biri imān-ı ḡaş‘ül ḡaş dur. Pes imān-ı ‘avām oldır ki ‘ilim ile Tañrı bir ve peygamberi Hāḡ ve Ḳur‘ānı cenneti ve cehennemi ve ḡaşri ve neşri şırāt ve mīzānı ḡaḡ diye ve neh-yi münker ide ve namāzı ve niyāzı göz ile görmeden imān getüre ki bu caḡīle bile‘avāmdandır. imān-ı ḡavāş oldır ki ‘aynel yaḡīñ ḡāşıl idüb göz ile tañrının şıfātın görüb ve zātın müşāhede eyleligin

[51a]

Rûh ile nefsi bir görmekligi şeri' atdan havf ile nitekim beyt:

Ẕahr-ı luṭfîñ ' ' illeti ma' nada velî vaḥidur bilmedi

Şeyṭân bu tevḥîd-i eḥaddan düşdi dūr.

Ve daḥi imân-ı ḥaş'ül ḥaş oldır ki cemi' eşyâ şifât-ı Bârîye mazḥar düşüb zikri ' ayn-ı mezkûre cemi' ' âlemde ve kendinde görinenleri Ḥaḳ'dan ğayrı görmiye yaġni fenâ-i fîllâh olub beḳâ-i billâh budur ki ḥaḳal yaḳîndirler beyt:

ire ḥaḳḳanı saña keşf ola ḥâk/ kim ol mezkûr-ı zikriñ üzeri ḥaḳ

bu taḥḳîḳ ma' nâ dimişdir şeh Muḥyiddîn/ ḥaḳ zâhirdir ' âlemde ḥaḳ mestûr bir bir

velî zâtı münezzehdir bu söz daḥi bu sözlerden ḥaberdâr ol bir bir

Ḥaḳḳın zâtı anur şifâtdan cemâl-i nûr görünür bi başârdan bir bir

şifâtı daḥi zâtından görür nur-ı ' uḳbâdan henüz göster bir bir

kemâl-i ademiñ vaşfın mücellîd etsem degildir ḳabul-ı beyân vaşfı bir bir

şifât-ı ademe irmek içün devrân döner durmaz eflâk bir bir

ḳamu ' âlem adem olmaġı ister kesret vucûdîñ bâṭın-ı vaḥdet olur bir bir

olubdur zâhir-i kesret-i faḍl veḥdet-i faḍl-ı kesret olubdurbir bir

imân-ı ' avâm ' ilmel yaḳîn dirler ve imân-ı ḥavâş ' aynel yaḳîn dir bir bir

[51b]

Ve imān-ı hāş'ül hāş hāḳḳal yeḳīndir işte bu ta' bīrlar ile bu üç ṭā' ifeniñ menzillerini beyān eyledik. Daḥi 'avām namāz ehlidir. Ve ḥavāş niyāz ehlidir ve hāş'ül hāş nāz ehlidir ve 'avām namāz kılar Ba' de du' āya el getürüb ve Ḥaḳdan ḥācetini diler ve ehl-i ḥācetleri niyāz-mende oldıqları ḥalde dirler ve hāş'ül hāş ehli olanlar nāz ile istignāda sulṭān ṭafī – şabr ile dücādan dest mi ben sırr-ı mülk-i istignāda sulṭān oldım şol kimseler taḡsīr ile recādan rast mı ḳulle-i ḳan ḳanā'at gencine sulṭān olur. 'ārīf-i billāh olanlar bildiler. Ol sebep ḥavf u recādan geçdiler. Kimi 'avām-ı şıfāt mazḥardır ve düşmüşdür. Ve ehl-i ḥavāş merḥamete ve şefa'ate mazḥar düşmüşdür. Ve ehl-i hāş'ül hāş ferāḡate ve zādelik mazḥar düşmüşdür. zīrā bunlar gönül ehli ve gönül şāḥibi olmuşlardır. Musā 'Aleyhisselām gibi gönül ṭūrına çıkub münācāt ḳılmışdır. Pes öyle olsa gönül Feyz-i 'ālem-i kārsāz 'ālem-i şehādetdir ve ka'be-i kibriyā-i beyāndır. Ve ḥāşıl imāndır. Ve āine-i 'āşıkandır ve ḥazīne-i raḥmāndır. Nitekim devr-i peygamber aytdı: *“ilāhi li kulli mülkin fe eyne ḥazāīnūke”* yaḡni cemi' mülkleriñ ḥazīnesi var seniñ ḥazīneñ ḳandedir. *“Fe ḳalehū celle zikruhū lī ḥızānetin 'arş u 'zīmīn mine'l 'arşı ve vāsī'un mine'l kursī ve ezīnun*

[52a]

*mine'l melekūti ve raṭabin mine'l cenneti erṣaḥā'l ma'rifeteyni ve semā'uhā el imānu ve's
šemhā'n nūru ve men 'arafe 'ārīfun kāmīl'* buyurdu. Vaşīflar anıñ vaşfinda 'āciz qaldı. İş bu
maḥālde bu qadar söz kifāyet ider. Yoḥsa baḥr-i muḥīṭ. zīrā bu defteri oqurken Ḥallāc-ı
Manşūr “*enel ḥaḳ*” didi ve Cüneyd-i Sübhāni “*mā a'zameş şān*” didi ve şeyḫ Şiblī *ene eḳul*
ve ene esma' ve ehlu'l dareyni ğayrı” didi Ebu'l Ḥasan Ḥarḳānī “*ene's şūfī leyse maḥlūḳun*”
didi ve Muhyiddīn-i 'Arabī ve Beyāzīd-i Bisṭāmī “*Leyse fī cenneti māsivallāh fe temūnī*
lescud tenūnī” ve daḫi “*lev 'areftumūnī nescudehu temūnī*” didi Ḥaḍret-i Emīrel Mü'minīn
'Alī kemeallāhu veche buyurur “*ra'eytu ma'rifetehu fe 'abdetun lā 'abden rabben lem erāhu*
daḫi lev keşefē'l 'izāu' mā ezradetun yaḳīnen” didi ve Ḥaḍret-i Risālet “*men re'ānī feḳad*
rā'e'l Ḥaḳḳa” didi ve daḫi niçe bunlara beñzer ḥadīşler ki gönül defterinden oqunmuşdur.
Bunları taḫḳīḳ itmek sözi taṭvīl ider ḥācet degil. İmāna ehil olan muvāḥḥıd ve 'ārīf-i billāh
olmasına bu qadar söz kifāyet ider. Pes bunda bir su'al lāzım gelür. Eger şorsalar ki bunda
'ārīf-i billāh olanlarıñ ḥaḳına bu qadar fazliyyet ve şān ve mediḫ cümle terci'

[52b]

eylediñ ve bunlarıñ elleriniñ elindan keremine dā'ir nesne gelmez ve bağızları var ki Hāḡ' dan ve kendinden ḡabri yok velākin bundan kerāmet ve ḡarf-ı 'ādet nesneler oynar dise cevāb budur ki Hāḡ Sübhānehū ve Te'āla Hāzretleri iki dürlü Adem yaratmadı. Heb şıfātları ve zātları birdir lākin mazḡariyetleri ve tecellīleri bir degildir. Hattā iki Adem bir tecellīyatdan iki adem tecelli bir ademde olmaz ammā iki cihān bir vucūd oldıḡdan sonra ma'lūm oldıḡı i'tibār ḡulḡuna ve nazḡariyetine ve tecelliyatadır. Yagni menzil ve merātibedür. Meşelā deryā zātını ruḡdur bir deñizde temşil olunsa veyāḡūd güneş temşil olunsa ve deryā şıfātını çār 'anāşır dır. Bu görinan dünyāya temşil olunsa ki aḡar ola. Meşelā bağıdı deryā kenarına çıkar aḡar ve deryāya uğrar. Pes ol cīfeniñ ol mevzi' uğramasıyla ol cīfe' deryā çalgamasıyla ol deryāya elem ve keder olmaz ve yāḡūd şemsiñ ziyāsı nā temiz yerlere cīfe'e dā'ir yerleriñ üzerine toḡmasıyla ol şemse nesne bulaşmaz ve bu deryā bir şudur. Ve şems daḡı birdir. velākin ol deryāniñ naşibi ol cīfe'ī çalgamaḡa ve ol cīfe' aña uğramaḡa düşdi. Ve deryāniñ orta yeri temiz ve pāk olması anıñ

[53a]

daḥi naṣībī öyle düşdi ve kezālik deryā çār ‘anāşırdır. Bu dünyā temsil olındı idi. bağzı mevzī‘lerde‘ ibādet görseten ḥanları ve temiz seyrāngāhları ve zāl yerler olur ve bağzı yerler cīfe ve nā temiz ve mülevves olur. İşte temiz ve nā temiz mevzī‘ler ve deryā kenarı ve ortası birdir ve ammā fark yüzünden ve menzīl ve merātib yüzünden bir degildir. Zīrā Bārī Te‘ālā Ḥaḍretlerinin lūtfuna ve ḳahrına dā’ir ne ḳadar nesnesi var ise ben-i adem içündür. Öyle olsa menzīl-i merātib bu zandan bir degildir. Zīrā Bārī Te‘ālā Ḥaḍretlerinin lūtfuna ve ḳahrına dā’ir ne ḳadar nesnesi var ise ben-i adem içündür. Öyle olsa menzil-i merātib ve teraḳḳī ve kesb-i kemāl ve ‘irfān ve ḥaḳḳāniyyet adem oḒluna maḥşūşdur. Yoḥsa ḥayvāna degil. Nitekim menzil ve merātib cihetinde bir yerinde adem oḒlanları efḍaldır. Ve tecelli sebebiyle menzīlde ve merātibde bir birinden ileridir. Ammā menzıl-i merātib ve efḍaliyyet ve cehālet ve teraḳḳī ve tenzil ve kesb-i kemāl ve noḳsañ isti‘dāda göredir. Ruḥ-ı cesede göre degildir. Zīrā bağzı adamlar ḳabīl-i isti‘dād olub ‘ālem-i ecsāmıñ ve ‘ālem-i ervāḥıñ ḥaḳīḳatını bilüb yaḒni nefsinı ve Rabbisini

[53b]

bilüb ol vaķıt kendinde olan rūĥ-ı sulţanî yaġni Bārî Te‘ālānıñ cümleside mevcūdâtını ve ‘amîye ihâtasını bilüb ol vaķıt bir uğurdan cümle’i bir bilüb vu‘ūdı fenāya virüb heb şıdķı gördiġi ve didiġi ve Eylediġi bir olur ve bu birlige imān ider ve mü’mîn-i muvāĥĥid olur ammā yine münāsebet yüzünden ‘itibārı menzîl-i merātibe olur. Yaġni aĥlaķ-ı zemîn ile aĥlaķ-ı ĥamîde ve ķabîl-i istivdād ile nā ķabîl olan ve ‘ālim ve fāzıl ve ‘ārîf ile cāhili bir görmez. İşte ehlullāĥ ve ‘ārîf-i billāĥ ve zāt-ı mü’mîn-i muvāĥĥid mezhebi ve meşrebi ve ‘ālemi budur ve menāsiyetden buña dirler. ammā zāt ve şıfāt cihetle Bārî Te‘ālā Ĥazretleri bir veliye eylediġi kerem gibi eñ ednā bir ķuluna daĥı keremi etmişdir. ‘Azîz-i men biz kerāmet ve ĥarîķ-i‘āde gösteren ehlullāĥ ile kerāmet göstermeyen ‘ārîf-i billāĥ kendini ve Rabbisini bilüb zāt ve şıfāt cihetle ikisi de ve ammā anlar ki kerāmet gösterir ķādîr isminde tecelli eylemiş tecellisiniñ iķtiďası kerāmet ve ĥarîķ-i‘āde nesneler göstermekdir ve ‘ārîf-i billāĥ ki kendiniRabbisini bildi ve añladı anlar ‘alîm isminde tecelli

[54a]

etmiştir. Anlar murād olanı bilür velâkin kerāmet göstermek elinden gelmez. Tecellileriniñ iktidāsı böyle düşdi ve anlarıñ hem ‘ārif-i billāh hem keşf-i kerāmet şāhini ehlullāhdır. Anlar Mezīd isminde tecelli eylemişlerdir. Zīrā anlarıñ irādeti elindedir. Ve bunlara evliyāullāh-i ‘azām dirler. Bunlatıñ haqqına Bārī Te‘ālā Hāzretleri buyurur. Kavle Te‘ālā “*elā inne evliyāallāhe lā havfun ‘aleyhim velehum yehzenūn.*”³¹⁶ Yağni bedest –i ilāhıñ evliyāları içün hüzün ve havf yokdur. Bārī Te‘ālā bu ayet birile evliyāsına ‘idām virmişdir. Pes bu taķdirce ma‘lūm oldıki Bārī Te‘ālā Ademe eyledigi tecelli kerāmet gösterende bilfi‘le göstermeyende bilķuvve kalmışdır ve hem ‘ārif-i billāh ve hem kerāmet şāhibi olan ‘ayn-ı ğāfil olmuşdur. Anlara bahş olmaz ve bir ta‘bīr daķi budur ki meşelā iki çekirdeğin birin bıraķsıñ ve birini hıfz etsıñ ol yere bıraķdığın biter ağac olur. emşālini gösterir. Ve yemiş verir. Kendi gibi niçe niçe çekirdek yapar ve ammā ol hıfz olan çekirdek ol daķi bilür ki zātında bir ağac var Ve bu ķadar irādetyemiş virmiş ve bunca çiçek ve niçe niçe çekirdek var lakin

³¹⁶ Yûnus, (10), 62.

[54b]

ķazā-i ķudret anda bil-ķuvve ķonmuŗ fa‘ale getürmiŗ öyle olsa tecelli-i ĥaķ buña böyle oldu ve oña öyle oldu ve daĥi Ĥuţbeti’l Beyān’da meŗtūrdur ki evliyā-i Allāh dört kısım üzerinedir. ammā gösterdi, geldi iĥtiyārımdan ıztıradımdır diyü su’al olınsa cevāb budur ki Bir şālih ķulıñ ĥaķ ķatında bir ĥaceti olur veyā bir ĥayr kimesne anı bir ĥācet içün şafi‘ idünür. Pes ol şālih niyāza elin açub temennādadur. Ĥāceti dergāh(a) arzđ ider. Mucibedda‘vet ve Ĥađiyel ĥācāt ve ‘Ālimessırī vel ĥafīyāt kemāl-i kereminden anıñ du‘āı müstecāb ider ol ĥācet aña kerāmet olur. Kendi ĥaķķında veyā bir ĥayr ĥaķķında bu iĥtiyārīdir. Bunlara merām-ı evliyā dirler ve ‘ayyar ve zūhhādırlar bunlara ĥüküm yokdur. Bunlar niyāz ehlidir, nāz ehli degildir. Ve sā’il-i dergāhdır ikinci kısım budur. Bir ķula Cenāb-ı Ĥaķ’dan ilhām olunur ki her ne kim diler ise bizim ķatımızda muķarreddir. Pes ol ķul me’zūn olur. lāzım gelen işi işler ol aña kerāmet olur. ammā tecāvūz idemez ĥayā ider. ĥayā ve ĥavf bāķīdir. Yagni unutmāķ ve ķorķmāķ var bu daĥi iĥtiyārīdir.

[55a]

ve birler bunlar nāz ve niyāz ehlidir ve mülāzım-ı dergāhdır. Üçüncü kısım oldır ki bir kıla Cenāb-ı Hāq'dan emīr olur. Şol işi şöyle tut diyü ol kıul me'zundur ol işi işlemek elinden gelmez elbetde ol işi işler ol aña kerāmet olur. Egerçi olan iş kendi ma'rifetiyle olur. ammā bilā ihtiyārīdir. Bunda hayā' ve havf māni' degildir. Bunlara sultān dirler. Ehaşş-ı evliyā dađi dirler. Bunlar nāz ehlidir ve maqbūl-i dergahdır. Dördüncü kısım oldır ki bir kıla Hāq kıatında şöyle olur ki Fā'ıl-i Muhtār, Fağāl-i Limāyurīd³¹⁷ nitekim arada irādetidir. İşleyüb emriyle ol kıul arada gösterir gören anı ol kıuldan bilür. Ol āyn aña kerāmet olur. Ammā anıñ anda ihtiyārīdir belki olan işe gāh yaqīn-i kuvve ile vākıf olur ise gāh beşeriyyet hicābında vākıf olmaya. Eger kendi elinden 'ālem harāb olursa aña hilāf yetişmez. Bunlara muqarrebīn dirler. Bunlar niyāzdan geçmidir nāza ve rāza ehlidir ve muqarrib-i dergāhdır buyurur. Hasenāti'l ebrār seyyi'ati'l muqarrebīn. Pes bu dört bölük evliyā birbirinden faziliñdir. Nitekim enbiyā dađi öyledir. Zīrā Hāq Suḥānehū Te'ālā

³¹⁷ Hūd, (11), 107.

Hazretleri kelâm-ı kâdiminde buyurur. Kavlüh Te‘âlâ: “*Tilke’r rasulî faḍḍalnâ ba‘duhum ‘alâ ba‘ḍ*”³¹⁸ Pes beni ve ulul ‘azām ve ḥātem birbirinden fāzzillerdür. Nitekim ḥātemün nebiyyin Muḥammed Muṣṭafâ (‘āyn-mim) ‘aleyhisselām cemi‘ enbiyâdan fāzzil idi ol eelden ḥātem olub ğayrı hükm-i Şer‘iyye mensûr idüb andan keremallāhū veche daḥi cemi‘ evliyâdan fāzzil oldığı eelden cemi‘ sine serdâr olub kıyâmete kadar sırr-ı baķıdır. İşlenür diyü buyururlar ve bir kûl budur ki evliyâ-i Allâh kısımdır. İki kısmınıñ tecellisiniñ iktidâ bunlarıñ naẓar-ı şefkate ve merḥamete ve mürşidlige ve secâdiye ve tesbiḥ ve rıḍâya ve ‘aşâya düşmüşdür ve iki kısmınıñ naẓar-ı bi-muktezâ tecelli-i ‘irfâne ve insâniyete ve muvâhidlige ve kâmil ve mükemmil ki ferâgate ve zâdelige düşmüşdür. Pes bu ne kadarca evliyâ-i Allâh ile ‘ârîf-i billâh ikisi birdir. Lakin bi-muktezâ-i tecelli kiminden kerâmet ve kiminden ‘irfân zuhûr ider sen ise evliyâlığa kerâmet gösteren taḥşîş idersin. Pes bunlarıñ ikisi de evliyâ-i Allâh ve ‘ârîf-i billâh ammâ kerâmet bî-iḥtiyârî şol kimseniñ yüzinden işlenür ki ol kimesne kâdir

³¹⁸ Bakara, (2), 253.

[56a]

Ve Mezîd isminde tecelli itmiş ola ve insâniyyet mertebesine vâsıl olmuş ola ve ‘ârîf-i billâh şol olur ki kimesne ‘alîm ve hâdî isminde tecelli itmiş ola. Pes hülâşa-i kelâm ve netice-imerâm budur ki kendi hilkâtını ve mazhariyetini ve haqîkatını añlayub insâniyyet menzil kesb itmeden ğayrı nesneye çalışmak‘ âyıbdır. Zîrâ lâ havlâ velâ kuvvete illâ billâhil ‘aliyyil ‘azîm yaĝni hâlden hâle döndürmek ve kuvvete kudret ‘inâyet ve hidâyet Bârî Te‘âlâ Hâdretlerine maşşûsdur ve evliyâ-i billâh olub kerâmet göstermek ve ‘ârîf-i billâh olub kendini bilmek cümlesi naşîbe baĝlıdır. Yoĝsa seniñ ‘aqlınıñ yetişdigi çalışmak ile ele kerâmet. bety:

Hüdâ’dan olmaz ise ger ‘inâyet

Qalur gümrâh can bulmaz hidâyet

Evliyâ o kim kerâmet göstereyim diyenlere

Ve insâniyyet menzilinden ĝâfil olanlara.

Pes sū’âl eyleseñ ve bilâ ħavf cevâb virseler görürsin ki kimi düşmânını helâk itmesini ve anda nâm ve nişân şâhibiolub ve ‘azl ve naşb olmada olsun diyüb hâzır eylemiş öyle olsa henüz dost ve düşmân bir olmaz murâd

[56b]

İle nā-murādlık bir olmadan ve ‘ārīf-i billāh ve muvaḥḥid olmadan kerāmet göstereyim demek ḥaḳḳına ḳā’il olmamak görünür. Yoḥsa zan idersin ki Ḥaḳ Te‘ālā bir ḳul lāzım oldu ki evliyā ve işlerine aña gördüresin daḥi ḥīni’l eyn cehd idersin ki bula ki beni ide idi ve işlerini baña gördüre idi istersin. Bārī Te‘ālānıñ işini dā’im işlenmededur diyüb yoḥsa ‘avām ḳapısı şandıñ ve murād idersin ki intisāb ide idim dir. Bārī Te‘ālā Ḥazretleri ol seniñ maşlaḥatıñ diledigi evlialığı ol kendi diledigine vire ve enbiyānıñ mu‘cizāt, evliyānıñ kerāmeti göstermesi ve ‘ārīf-i billāh kendini ve Rabbisini bilmesi hidāyet ve ‘ināyet ve ḥimāyet ve ĩ‘ayeti Bārī iledür. Öyle olsa ne yüz ile bir murād iḳdām idersin kihenüz müşrīklikden ḳurtulub ḳurtulmadan ve ḥilḳatını ve maḫḥaiyetini ve ḳanḳı isimden ve tecelli eyledigiñ bilmeden ḥaḳḳına ḳā’il olmayub ve evliyālğı isteyüb kerāmet göstermek ve ‘ārīf-i billāh olub Bārī Te‘ālānıñ kuvvetine ve esrārına alet olsun. Evvelā saña sual olunsa sen kendiñ câ’iz görürmisiñ bu ‘aḳlıñ ‘aḳlın ihāṭa idecek bir nesne mi şanursın bi-ḳāre ‘ārīf-i billāh

evliyâullâh iki serveridir faz olunsa kâmilîñ için taşına ve taşın içine çevirsiñ bir dünyâ olur ve bu dünyâyı bir çuval içine koyub ve döküb bir ma‘cûn eyleyüb ba‘de bir nesne dirsiñ insân-ı kâmil olur ki hâlâ olmada dirsiñ insânîñ cimlesi birdür velâkin kendini bilüb Rabbisini bilmek ve insânlık mertebesine yetişüb ele getürmek ‘irifane tevfiķ ider yoķsa ehlullâhdan ve ‘ârîf-i billâhdan ne kalur yerim var diyüb ve cismiñ muvâfaķatlığına aldanub ve bunlarıñ kesb ve luzumatlarından ve mu‘ârif oldukları kemâl ve ‘ilim ve ‘irfândan bîhaber iken kendini anlarıñ çıkırından koyubve menzillerinden kıoman ğalaķ idersin ve sehv-i ‘azîm idersin ve muķallîd olmuş olırsin ve muķallîdiñ imânı dürüst degildir didikleri bu taķlîd irâdeten yalan içündür. ‘Āzîz-i men bunlarıñ baĝzıların görürsüz ki ehlullâh ve ‘ârîf-i billâh şöĝbeti ola nezâket-i zâmîriyle kıınıldamıyacak iderler olduĝı demek ister ki ol söyledinüz siz bizi mi söyleşirsüz edâsını gösterirler ve kimi de şavuk şavuk âh çeküb göĝsün geçürür ki şol olan şöĝbeti şol kimse anlar ki şöĝbetiñ te’şirinden ah çeker ve kimi de gözünden

[57b]

yaş döker disünler bu kimse Hakkın celâli ve cemâli ‘ilmine ‘âlemdir. Celâletin aňub baňa ğam ider ve ya cemalini aňlayub baňa feraħ ider. Baĝzı istiĝfârlık gösterüb bir kimse daħı bu vaķıtde haķıķatledür disünler diyü. Zîrâ işitmiş idi ki bir sâ‘at haķıķatle olmak biň yıl ‘ibâdet itmeden yegdir. Bilmez ki bu daħı şirkdir. Zîrâ sen senligi fenâ maħv etmediň ki yalnız Haķla bârî di ki bir sâ‘at kişi Kendini bilüb ve kendine gelüb ve kendiyle olmak biň yıllık ‘ibâdetden yegdir. Zîrâ kendine gelmek Kendini bilmekdir. Ve kendini bilen Rabbisini bilmiş olur. Öyle olsa Haķķı bir ğayrı nesne idüb ve anı tefekkür idüb ve anıñla olayım demek şirk olur. fâfehm. ‘Azîz-i men meşâyıĥ-ı ‘azâmıñ biri vardı birbiriyle görüşüb hem şöħbet itdiler. Birisi birinden su‘al idüb aytdı ħarındaşım ne ile meşķûlsıñ. Ol meşâyıĥ aytdı: kırķ yıldır ki nefsimiñ ħilâfeti işledim diyüb cevâb virdi. Ol bir meşâyıĥ aytdı: eyvah yâ seyr-i ilallâh kaçan ideceksiñ ve şirkden kaçan ħurtulacaķsıñ. Zîrâ kırķ yıldır ‘âbdlik zâhîdlik

[58a]

eyledim şanursiñ ve nefsimiñ hilâfetde oldım diyu iftiḥār idersiñ māhazā şirklik idersiñ ve bilmezsiñ. Zīrā bir nefsimiñ hilâfetde oldım diyu iftiḥār idersiñ māhazā müşriklik idersiñ ve sen bilmezsiñ. Zīrā nefsimiñ istedigi yağni hilâf-ı Hâk bilüb bir Hâk ve perdesiniñ nefsiñ var iken bu ikiliktir. Bari nefsiñi tarḥ it yalnız Hâk kıala ol vaḳt seyr-i ilallāh idesiñ. Zīrā bir nesneyi bilmek ile Rabbiñi bilmiş olduğıñ ḥâlde gerek idi ki aña ta‘zīm iderler ve hilâfinca olmayalar yoḥsa hilâfinca olmak kı‘il olmayub eziyyet ve zaḥmet ve meşakkat çekdirmek zulümdür. Zīrā koñşu ḥaḳḳı Tañrı didikleri Rūḥla nefis cesediñ koñşulığıdır ve koñşu ḥaḳḳı Tañrı ḥaḳḳıdır ve sen şanursın ki nefis cesede dirler Ve sen fenā ol ḥaḳ-ı bâkī kıula dirler anı daḥi işidüb kendine eziyyet ve zaḥmet çekdürüb ve ḥorlayub Koñşı ḥaḳḳını ibtāl idince Hâk Ḥazretleriniñ ḥaḳḳını ibtāl itmiş olırsiñ ve nefsine dirler bilmeyüb bu İşleri tutduğıñ ḥâlde nefsini bilmiş ve Rabbisini bilmiş olırsiñ. Āmmā ‘azīz-i men nefis didikleri nesne oldır ki Hâkka varmağa kıomaz.

[58b]

Yağni seni saña unutturur ve seni saña meşķūl olmağa koymaz. Meşelâ ya evlâd-u ‘iyâl gibi veya mäsivâyâ da’ir nesneler gibi aña muhabbet idüb ve mâ’il oldıgıñ hâlde ol vaķit sen anıñla olmuş olırsıñ ve kendiñ ile olmamış olırsıñ. Pes bunıñ çâresi Hâlîlullâh gibi boğazlamağdır. Yağni derûnunda evlâd-ı aşķ-ı ilahi aña maḥşûş itmesi terk itmekdir ve eger Bârî Te‘âlâ saña ol evlâdıñ ve ol mäsivânıñ ḥaķîķatı bildirse saña daḥi ol evvelâ yerine bedel virir anı boğazlarsıñ yağni ol ‘aşķ-ı ilâhi ve ol muhabbet-i ilahi ki bu rivâyetde Ademe ‘arz olan emânet budur. Anı mäsivâyâ da’ir olan nesnelereve evlâd-ı ‘iyâle dâ’ir olanlara ḥarf itmeyüb ancak kendine maḥşûş idüb zîrâ aḥrud-ı ḥarf idinceyağni kendinden mâ‘adâ olan nesne ile meşķūl oldıgıñ hâlde sen ol vaķit ol nesnedesiñ ve kendinde degilsıñ. Yağni senligiñ anda olur kıvan sepedi gibi boş ḳalursıñ. İşitmediñ mi Dilgûli furuna koymuşlar evlâd ile beraber ol firun kıvardıkca evladını altına almış kendi üstüne çıķmış

[59a]

Dirler bundan ma' lûm oldu ki kişiye nefsi cûmleden mu'addemdir. Öyle olsa Halîl İbrâhîmiñ ħub-ı evlâdı mäsivâsına bedel oldu ve anı bedel itmesi ço' oldu ve zebĥ itdi. Yağni şol kadar ni' mete bedel itdigde meşhûr oldu ve ni' met bedel itmekde aña hiç kimse baraber olmadı. Fafehm ammâ fehme ekrab ve münäsib bir ğayrı ta' bîr ile beyân idelim. Meşelâ İsmâ'îl Hazretleri, Hazret-i İbrâhîmiñ cârîyesinden olub olub ve cârîyeye şâhibiniñ 'abdi memlûki olur. Öyle olsa İbrâhîmiñ mäsivâsına müte' allık olmuş oldu. Pes Hazret-i İbrâhîm mäsivâyı terk itmesi iktizâ eylediği hâl İsmâ'îl dağı terk itmek iktizâ eyledi. Yağni Hazret-i İbrâhîmiñ gönlünde İsmâ'îliñ muĥabbetinden ziyâde bir nesne yok idi. mülâhaza idüb gördi ki iki muĥabbet bir yirde cem' olmaz. Zîrâ şirk olur ol sebebden İsmâ'îli dağı terk idecek oldu. Ol va'it kendini imthân için İsmâ'îl boğazla diyüb emri eyledi. Zîrâ İbrâhîm ile İsmâ'îliñ mi' râcı bir vaqtine muşâdıĥ oldu didikleri. Yağni Hazret-i İbrâhîm İsmâ'îliñ muĥabbetinden seçmesi ve Hazret-i İsmâ'îl Hâĥ yoluna boğazlanmasına.

[59b]

rızâ virmesi ikisinde mi'rac bu oldu. Zîrâ ol vaķıt ikisinde dağı rızâ-yı Hâķdan ğayrı nesne kalmadı idi. Ve İsmâ'îlin ağızından şadır olan kelâm bu idi ki kıavlehû Te'âlâ: “*Yâ ebeti (ma)if'al mâ tû 'meru se-tecidunî inşcallâhu min es şâbirîn*”³¹⁹ didi. Ve teslim oldu Hâzret-i İsmâ'îl dise ki yâ İbrâhîm uyğuya Sen vardın ve rû'yâya sen gördün emr eylediği baña dağı ola. Ammâ ben uyğuya varmadım ki ben derû'yâ göreydim öyle olsa bu emîr ğaliba seniñ ve uyğuya varmañdan. Yağni kendinden Bârî Te'âlâ Hâzretlerinden ğâfil olub ve benim ile meşķul olmañdan iķtizâ eyledi dise belki Hâzret-i İbrâhîm cevâb virmede 'âciz kıala idi. velâkin öyle dimeyüb hemân atâmnî selâmetiķün rızâ-yı Hâķda bulunub emr-i Hâķķı yerine getürsün içün boynun uzadub teslîm olduğı rızâ-yı Hâķda bulunub ve rızâ-yı Hâķdan dönmemiş olam diyüb teslîm oldu oldım İbrâhi (' ayn-mim) dağı bıçağı çalub kesmedi ve taşâ çalub iki yara eyledi ol vaķt Bârî Te'âlâ Hâzretleri Cebrâ'îl-i Emîn ile cennetden bir kıoç gönderüb Hâzret-i

³¹⁹ Sâffât, (37), 107.

[60a]

İbrāhīm daḥi anı zebḥ idüb emr-i Bārī yerine getürdi. Bu rivāyet olunur ki ol vaḳīt ol ḳoḥuñ her ḳanḳı aḡzāsından yiyenler ki yedi, hemān ol a‘ zāsından oldu. Yaḡni başını ve gözini veya elini veya ayḡını ve ne ki yediler kendi vucūdundan ol a‘ zāsı yaḡni mecrūḥ oldu. Velḥāşıl her kim ki ol ḳoḥuñ her ḳanḳı a‘ zāsından yedi ise vucūdundan ol a‘ zāsı noḳşān oldu bu esrār-ı ilahî ḳıyāmete ḳadar bâḳīdir. Ve zāhirdir ve daḥi bu ayetiñ ma‘ nāsına naẓar olınsa añlarsıñ ne mal ve ne evlād nef‘ virmez. Bunlar ile Ḥaḳḳa varılmaz meger ḳalb-i selīm ile varasıñ. Ḳavlehū Te‘ālā: “*yevme lā yenf‘u ve (lā) benūn illā et-Allāhe bi- ḳalbin selim*”³²⁰ve daḥi Ḳavlehū Te‘ālā: “*Yā eyyühe’n nefsü’l muṭma’ine irci’ī ilā Rabbiki rāḍiyeten merḍiyye fedḥulī fī ‘ibādī vedḥulī cenneti.*”³²¹Yaḡni ey nefs-i muṭma’in şāḥibi Rabbiñden baña sen rızā-yı Ḥaḳḳa rāzı ol tāki bu rāḍiyeten merḍiyye şāḥiblerine vaşıl olub cennete giresiñ. Yaḡni şāfiye hemaıl olasıñ öyle olsa nefs-i emmāre nefs-i levvāme ve nefs-i mülhimedden geçüb nefs-i muṭma’ine vaşıl olmayınca saña bu ḥiṭāb olmaz ve eger

³²⁰ Şu‘arâ, (26), 87-88.

³²¹ Fecr, (89), 27-30.

[60b]

nefs-i mutma'ine sıfatla şıfatlanıñ saña dañı bu hâzab olur ve râdiyye marđiye sıfatın ile götürürsiñ Ol vaqt şâfiyye sıfatıyla şıfatlanursiñ yağni cümlesin dañı râzı olursiñ ve senden cümlesi râzı olur ve şâf endur şâf olursiñ. Pes nefsi-i mutma'ine ile bu 'âleme enbiyâdan ğayrı kimsene gelmedi. Zîrâ enbiya ma'sûm ƣalbdır dayañur ol sebebden râdiyye ve marđiyye şıfatıyla şıfatlanub şâfiyye dañı olub bilâ-hisâb ve' 'azâb cennete dâhil olurlar rivâyet olunur ki yarın kıyâmet ğünü enbiyânıñ cümlesi nefsi nefsi dise gerek amma Faħr-i 'Âlem ümmetî ümmetî dise gerek aña iki cihân ğüneşi ve serveri dirler ğayrıya dimezler ƣavleü Te'âlâ: “vemâ erselnâke illâ rahmeten lil 'âlemîn” Pes Faħr-i 'Âlem ne zâhirde ve ne bâtında ģağdan ğayrı ğörmez ve bilmezdi ol sebebden iki 'âleme rahmet içün ğönderildi yağni dünyâda rahmet içün ve ahiretde şefa'at içün ğönderildi anıñ içün içün Server-i Sulţândır ki kıyâmetde ümmetî ümmetî diyecektir. İmdi 'azîz-i men cehd eyle ki ģağdan ğayrı

[61a]

olmadığı bile ve göresin zîrâ müşrik olursın bu taķdirce ki bir aķir nesne tefekkür iderken kendinden ğāfil olursın kendini tefekkür iderken aķir nesneden ğāfil olursın zîrâ ol nesne’i kendiinden ĥāric kendini ol nesneden ĥāric göresin ve Hāķķı birlemeyüb ikilikde ħalursın ve eger sen daķi Hāķdan ğayrı görmeyüb ve bilmeyüb kendiñ kendi vücudını aķirden ayru ve aķiriñ vücudını kendi vücudından ayru görmeyüb ve bařķalık yaĝni ikilikden ve taķřış maķřūřdan ħurtuldıñ ise ve bir ‘ān ğayrı görmediñ ve bilmediñ ve bir sevdiĝiñ ve bir de dostıñ ve bir düřmānıñ olmayub cümle’i bir uğurdan bir gördüñ ve bir bildiñ ise ol vaķt gerek kendiñi fikr eyle gerek ol ‘ařķ-ı ilahi derūnında tut gerek aķire řarf eyle me’ārīf ve müsliṡiñ zîrâ Hāķdan ğayrı görmeyüb bilmeyince Hāķķa muĥabbet ve Hāķķa řarf ve Hāķķa tefekkür ve tezekkür itmiş olursın. Fā fehm rivāyet olunur ki bir vaķitte iki tālib kimsene nizāĝa düşüb ve üç nesne müşkil edinüb yaĝni üç

[61b]

menzil şaḥibleriniñ nizāğına düşü bunlarıñ ıanğısı efdaldır diyüb biri buna maḳām-ı ma'betinde medfūndur ve anı ziyāret iderler ve anı şefi' edinüb Bārī Te'ālā Ḥazretlerinden ḥācat dilerler ve biri de buña bir kitāb te'līf ider. içinde tenbih-i Ḳur'an ve eḥādīs ve tefriḳ-i insan ve Sübhān ve tavşif-i Ḥaḳ ve temeyyüz i bâtlı ifāde ḥaḳīḳat ve biri daḥī buña bu dār-ı fenādan nām-u nişān ardında değıl bī nām-u nişān olub dār-ı beḳāya rıḥlet idüb ba' dehu şoñra daḥi adı söylene ve mevzi'-i maḥşuūşda olmaz anı kimesne bile diyüb bu müşkil ile bir kāmīl mürşīde varub su'al idüb a'lā-i hāl eylediler ol mürşīd-i ḥaḳīḳi daḥī cevāb virüb aytdı anlar ki maḥşūşda ve menzil-i ma'nīdeler ve ḥaḳ-ı 'ālem ziyāretlerini iderler Pes andan nām u nişān kaydında olduklarından ötüri değıl velākin anlar bu dünyāda iken nazārları ve naşībleri şefḳate ve merḥamete düşmüş idi ol mazhariyet ve ol tecellīyettir ki 'ālem-i beḳāya vardıklarında māzī-i mu' ayyende olular ve ḥāceti olana virür ziyān ider. Bārī Te'ālā daḥī anıñ yüzi şuyuna ḥāceti ḳabūl ve murādına nā'ıl eyler ve anlar ki kitāb-ı te'līf iderler ve ol kitab-ı Kurānıñ

[62a]

ve Sübhānıñ ve Ademiñ ve ‘ālemiñ ḥaḳīḳatini beyān ider ve ḥaḳḳı bātıldan ayırur anı mütāla‘ etmekle nice nice ademler müstefīd olub fā’idelenür ve kendi Ḥaḳḳı bilmeğe sebep –i vesīle olur anlar andan ötürüdür ki “*el-veled sırr-ı ebī*” olduğunu bilüb ol sebebdan bu evlād-ı ma‘nevīyemiz olsun deyüb bir kitāb te’līf ider zīrā sulb-i evlādı fenā bulur amma evlād-ı ma‘nevīye fenā bulmaz kıyāmete kadar ḥayatda olmağa ihtimāl vardır öyle olsa evlād babanın sırrı oldığı ol kitāb daḥī mü’ellifiniñ sırrı olmuş olur mü’ellif baba kitāb oğul olmuş olur. Dünyāda durdıḳca babasına rahmet okutdurur, babasınıñ sırrını beyān ide ve izhār ider ve nice ademler fā’idelenür ve hem şecereden meyvedür deyüb anıñ içün bezl-ü himmet ider bir kitāb te’līf ider ki yemişinden yiyenler ḥayāt bulur ve müstefīd ola. Bunlar dünyāda iken ḥilḳatıñ müşkilleriñi ḥāl iderler idi ve ratte-i helākdan kurtarır. Pes‘ ālem-i beḳāya vardıklarında daḥī ol te’līf-i oğul ki gine ḥalḳ andan müşkilleriñi ḥāl ide ve ḥayāt bu(la) kendiniñ ḥaḳīḳatini añlayub Ḥaḳḳı bilmiş ola yoḥsa bunlara nām-u nişān ardında olduklarından deḡildir.

[62b]

ve anlar ki bî nâm ve bî nişândırlar andan ötüridir ki anlar dünyada iken ferâgate ve azâdlığa mazhar düşüb “ Kûl şey halakun illâ vechu” ayetini haqîkatle okumuş ve bilmiş idi ve “ Lâ mevcûd illallâhe ve lis gayrullahe şey'en ebeden ve kul hüvallahü ehad ve lâ illâllâhe illâllah” demişler idi mazhariyetleri sebebeden mezâgate varub tesbihad ve seccâdeden ve recâdan ve ‘aşâdan ve da‘vetden ve irşâtdan geçüb ferâgat vârlıklı varub gine halk ile halk ı Muhammedî üze mu‘âmele idüb ve yimede ve içmede giyinüb ve kuşanmada halktan farhı olmayub ve kimse anları bilmeğe kâdir olmayub meger lütfundan ve kereminden ve ‘inâyetinden anlar saña kendilerin bildire zîrâ hadîs-i kudsîde Faḥr ı ‘Alem ḥazretlerine Bârî Te‘âlâ Ḥazretleri buyurur “*Evliyâ-i taḥte ḳubâbî lâ ya‘rifühüm ğayrî*” diyüb buyururlar yaḡni benim gerek ḳubbemiñ altında ḳullarım vardır ki onları benden ğayrı kimse bilmez. Ḥazret-i Muḫyiddîn ḳaddese sırrıhü buyurur Bârî Te‘âlâ bana ayttı. Ya ḳuvve-i ‘azam evliyâ ve murselinden ğayrı maḳbûl ḳullarım vardır ki ehl-i dünyâ ve ehl-i ahîret daḡi anları bilmez ve ehl-i cennet ve ehl-i ceḫennem ve Rıdvân ve Mâlik daḡi ol ḳulları muṭṭalî‘ değildür ve ben anları ne cennete ve ne ceḫenneme

[63a]

ve şevāba ve ne hūrī ve ne ğilmān için hālk eyledim devlet şol kimseniñ başına ol kullarına imān idüp i‘zān eyleyenler anları bilmek lazım deĝil hemān imān eylemesi lazımdır. Fā fehmi işte bunlar dünyada bī-nām ve bī-nišan ve kimesne bilmedigi gibi ‘ālem-i beķāya vardıklarında nām u nişānları bilürsiz oldur. Zīrā bunlar “elif lam mim zālik el- kitāb lā-reybe fīhi” ile geldiler ve daĝı “innā lillāh ve innāileyhī rāci‘ūn” ile gitdiler amma bunların birbirinden zāt-ı sıfāt cihetle farkları yokdur lakin menzil ü merātib cihetiyle fark vardır fā fehmi ‘aziz-i men şöyle ma’lum ola ki ehlullāh ve ‘ārīf-i billāh ve muvaĝĝid ve müntehī ve kāmīl ve mükemmil ḥaĝķına bu kadar fazilet ve ‘unvān ve medĝ ki zikri olındı. Kesb ü teraĝķīleri ve mu‘ārīf oldukları esrār-ı ilāhi için olsa gerek ve ḥılķatler ve mazḥariyetleri ve naşibleri ve tecellileri sebebi içündür ammā bu naşib ve tecelli ve mazḥariyet ve ḥılķat ve bu kesb-i kemāl ve teraĝķi bir idi ki bu kadar daĝı olsa ve anı daĝı kesb idüb yetiše bālāda zikri olınān on iki imam ve çeḥārde-i ma‘şūm pāk ḥazretleriniñ zerre kadar menzil ve merātiblerine yetişüb beraber olmaları

[63b]

ķabul degildir zĩrā bunlarıñ vüçüğ-ı ŗerifleri ‘aynı hidāyetdir ki kemāle ve terķibe ve menzil-i merātibe muħtāc değildir. Bunlar ‘ayn-ı hidāyet ve ‘ayn-ı ināyet ve ‘ayn-ı kemāle ve ‘ayn-ı irfāne ve ‘ayn-ı maķŗüddırlar. Nitekim Faħr-ı ‘Ālem-i kā’ināt ve mefaħħir-i mevcüđāt hazretlerine Bārĩ Te‘ālā Ĥazretleri mi‘rāc gicesi tāc u hulle giydirüb ba‘dehu bir gün ol hulle eglise alub ba‘de bir yanına Īmām Hasan ve bir yanına Īmām Hüseyin Ĥazretlerini oturub Fāṭimā-tüz Zehrā ve Ĥazret-i ‘Ali ‘aleyhisselām bir yanına alub ayıtdı haza Ehl-beyti ve Al –i ‘Abā buyurdılar derħāl ŗaraf-ı ĥaķdan Cebrā’il-i Emĩn nāzil olub bu ayeti getürdi: “*İnnemā yurĩdullāhe lĩ yuzħibe ‘ankumu’r ricse ehli’l beyti ve yuṭahhirakum taṭħirā*”³²² ve bir rivāyetde Yemen pādiŗāhınıñ ĥazĩnesinde atadan dededen ķalma bir ĥırķa var idi ve ol Ĥırķa-i Mĩrāt dirler idi. Faħr-ı ‘Ālem dünyaya gelüb da‘vet-i me’mur olduķda Yemen pādiŗahı daħı imān gelüb ba‘dehu bu ĥırķa’i Faħr-ı ‘Ālem gönderüb Faħr-ı ‘Ālem daħı egnine alub ve ĥırķanıñ ismine daħı Mir’āt –ı Murħal-ı Yemenĩ dirlerdi deyüb buyurdi. Yağni ĥırķa-i Yemenĩ dir ve ismi mir‘āt dir ve bu ĥırķanıñ bizden ģayrı racüli yokdır dimekdir.

³²² Ahzāb, (33), 33.

[64a]

ba‘dehu zikri olunan gibi İmām Ḥasan ve İmām Ḥüseyn ve Ḥazret-i ‘Ali Faṭıma-tüz Zehrā daḥi ol hırkanıñ içine alub Ehl-i Beyti ve penc ‘abādīler ol vaḳīt Cebrā’il nāzīl olub bu ‘âyeti getürdi: : “*Innemā yurīdullāhe lī yuzhibe ‘ankumu’r ricse ehli’l beyti ve yuṭahhirakum taṭhirā*”³²³ve kıle Resūlullāh şāllallahū ‘aleyhi ve sellem “*el e’immetu men ba‘di isna ‘aşra min Ḳureyşin evvelehüm ‘Ali aḥirahum Mehdi*” buyurdılar ve daḥi Bārī Te‘ālā Ḥazretleri Faḥr-ı ‘Ālem ḥaḳḳına buyurdi. Ḳavlehū Te‘ālā: “*vemā erselnāke illā raḥmeten lil-‘ālemīn*” ve daḥi “*levlāke levlāk lemma ḥaleḳte’l*” *eflāk* ve Ḥazret-i ‘Alī ḥaḳḳına “*innemā veleikumullāhi*” ayeti ve *hel etā* sūresini gönderdi ve daḥi sā’irsineden ‘indAllaha ḳurbıyetleri ve muḳadderleri ve menzil-i merātıbları teveccühle oldığı cümleye ma‘lūm ve zāhirī ve rüşen iken gine Ümmet-i Muḥammed ve sünnet-i cemā‘atde Nüvazdiyān mel‘ūnlar şehīd idüb biz Müslümānız dirler ve Allāh’dan ḳorḳmayu varub ve ḥayā itmeyüb Muhammed ‘Ali ve Fāṭımā Ḥazretlerinin yüzü şuyun yere döküb bī-günāh bu on iki imām ve çehārdeh ma‘şūm pākların şehīd idüb Ehl-i Beytin daḥi

³²³ Ahzâb, (33), 33.

[64b]

dürlü dürlü cevri-cefâlar eylediler. Pes lâzım olan budur ki bir adam müslümânım ve ümmet-i Muhammed'den ve sünnet-i cemâ'atdenim didiği halde mademki bir adam seyyîd-i se'âdetden olduğu bilse yahûd 'alâmetini başında olub gör ki ol vücûdî daği bu on iki imâmın çehârde-i ma'sûm pâkların vücûdından ayrı görmiye ve anlar olan hüsn ve zannın gibi bunlara daği ol günâ hüsn-i zan ve tağzîm İtmek gerek. Anları görmüş gibi ve hâtır bilmiş gibi ve tebi'yyat itmiş gibi olub ol vaqt Selmân ve Kamber meşâbesinde olmuş olunur ki bu günâ olan Ümmet-i Muhammed muhabbet-i hânedândır dirler. Pes muhabbet-i hânedân olanın imânı ve i'tikâdı muhabbetinde cümlesi dâhil gerkdir. Şoñra Ehl-i Beyt'e müte'alik beyân olunur. Der beyân-ı Ehli'l Beti'n-Nebi ve evlâd-ıl baḡnı ve eimmetu işnâ 'aşara ve çehârdeh ma'sûm-ı pâk şalavâtullâhi 'aleyhim ecma'in ve 'alâ alihi ve evlâdi't ḡabiin. Şöyle ma'lûm ola ki Ḥazret-i Fahr-i 'Alem kâ'inât ve mefâḡir-i mevcûdât ve eḡḡal-i şalavât ve ekmel-it taḡiyyât Ḥazretleri ḡamer devriniñ onıncı senesinde dünyâya teşḡif idüb ve yetmiş üç senesinde dar-ıfenâdan dar-ı baḡâyâ rıḡlet eyledi. Müddet-i

[65a]

‘ömürleri altmış üç sene olub mesmū‘ân şehīddir ve Medīne-i Münevvere’de medfūndur. Ve evlād-ı ercūmenleri yedi nefer olub üç zekūrdur ve dördi ünāşdır. İsimleri bunlardır: ‘Abdullāh ve Kāsīm ve İbrāhīm ve Allāhū a‘lem İmām ‘Alī keremallāhū veche Hāzretleriniñ otuz altı evlādı vucūda gelüb on sekiz beşir ve on sekizi duḡter vāki‘ olub Şeyḡ Şeyf –ūd dīn ‘Abidīn nesāyasında erkek on toḡuz mā‘adāsı duḡter idi diyüb taḡḡīḡ itmişlerdir. İmām ‘Alī Hāzretlerinden soñra İmām ḡasan ve İmām ḡüsyin ve Muḡammed Hanefī ve Ebubekr ve ‘Ömer ve ‘Osmān ve ‘avn-ı Caḡfer ve ‘Abdullāh ve ‘Abbās bāḡī ḡalub İmām ḡüseyn Hāzretleriyle Kerbelā vaḡ‘asında beraber bulunub ḡā‘im-i şerifi’ş şehādet oldılar ve İmām ‘Alī keremallāhū veche devr-i ḡameriñ ḡırḡıncı senesinde dār-ı fenādan dār-ı baḡāya rıḡlet itdi. Müddet-i ‘ömürleri altmış üç ḡilāfeti beş senedir. Ba‘dehu Kūfe’de mescidde namāz ḡılarken ‘Abdu’r-raḡman ibn-i la‘īnū’l Mülcem tıḡ ile şehid idüb deryā-yı Necefde medfūndur. Ve ḡehārdeh ma‘şūm-ı pāk dinenleriñ biri Muḡammedü’l Ekber ibn-i İmām ‘Alīdir. ḡırḡ günlük iken Hāzret-i Fāḡimā

[65b]

Ez-Zehrānīn̄ k̄ucağında idi. Bir kimse k̄apuya d̄arb urub k̄apu H̄azret-i Fāṭimā ile Muḥammedü'l Kübra üzerine düşüb ol ma'şūm-ı pāk hemān dār-ı fenādan dār-ı beḳāya rıḫlet eyledi Baki' de defn itdiler. Ve Ebu Muḥammed Ḥasan Būn'an raḳīyallāhū 'anhū ikinci imāmdır. Lağab-ı şerīfleri Müctebādır. velādeti şerīfleri hicrānīn̄ üçinci senesinde vākī' olub ve şeref-i şehādetleri hicretiñ ellinci senesinde şefer āyının̄ yigirmi toḳuzuncı günü sebt gecesi 'avrat-ı Meşhūdin ile mesmūān şehīd olub Medīne-yi Münevverede medfūndur. Ve müddet-i 'ömirleri kırk altı sene ve beş buçuk āydur. Ve imāmeti beş buçuk āydır ve ferzend-i ercūmende ve Zeyd ve Ḥasan ve Ṭalḥā ve İsmā'il ve 'Abdullāh ve Hamza ve Ya'ḳūb ve 'Abdi'r Raḥmān ve 'Ömer ve Ḳāsīmdır. Ve çihār ma'şūm-ı pākların̄ ihincisi 'Adullāh bin İmām Ḥasandır. Yedi yaşında iken Ṭalḥā ibn-i 'Ömer(amr) la'īn̄ şehīd idüb baḳ'ide medfūndur ve İmām Ḥüseyn ibn-i 'Alī üçinci imāmdır. Kendileri ve Ebu'l Ḥasan ve lağabları şehīddür. Ve ebvālū'l e'imme velādetleri şerīfleri hicretiñ dördinci senesinde vākī' olub şeref-i şehādetleri hicrānīn̄ ellibirinci senesi

[66a]

Muḥarremiñ üçinci günü cum‘a günü ḥaṭib ḥutbe oḡurken vāki‘ olub müddet-i ömr-i şeiḥleri kırk altı Sene olub imāmeti üç aydır. Ve evlād-ı ercümendleri altı nefer olub dördi zekūr ikisi duḡter idi ve evlād-ı zekūraniñ isimleri ‘Alī Ekber ve ‘Alī Evsaṭ Zeye’l ‘Ābidīndir ve bir ‘Alī Aşḡardır ve biri ‘Abdullāhdır. rivāyetde altı oḡlu oldı dir. Biri Muḥammed biri Caḡferdir ve ba‘zıları Muḥammediñ yerine ‘ömür sebt itmişlerdir ve İmām Hüseyn Ḥazreterinden soñra Zeyne’l ‘Ābidīn ḡalmışdır. Ve İmām Hüseyn Ḥazretlerini Şemīr-i mel‘ūn şehīd eyledi. Kerbelāda medfūndur. Ve çehārdeh ma‘şūm-ı pāklarıñ üçincisi ve dördincisi İmām Hüseyn evlādlarından olub üçinci ‘Abdullāh dördincisi Ḳāsīmdır ‘Abdullāh ‘Abidīn-i Ezrāk-ı la‘īn şehīd eyledi. ikisiniñ de ḡabr-i şerīfleri Kerbelādadır. Ve imām Zeyne’l ‘Ābidīn dördinci imāmdır. Künyeleri Muḥammed ve laḡableri Zeyne’l ‘Ābidīndir. velādet-i Şerīfleri hicretiñ ellinci senesi vāki‘ olub ve imāmeti yigirmi iki senedir. Daḡi Mervān oḡlu ‘Abdü’l Melik oḡlu Velīd la‘īn şehīd eyledi Medīnede medfūndur ve evlād-ı ercümend on sekiz olub ṭoḡuzı zekūr ṭoḡuzı

duhıterdür. Ve kendindem şoñra altı nefer evlādı bākī alub Muammed Baır ve Abdullāh yezīdler şehīd eyledi ve ömr-i şerīfleri ve Hüseyn-i Asar ve Alī Eşferdir. Ve maşūm-ı pākıların beşinci ve altıcısı İmām Zeyne'l Ābidīn evlādlerinden olub beşinciñ ismi Hüseyn'dir altı yaşında iken Manşūr Amed ibn-i Tevıl bin Muāviye laın şehīd eyledi abr-i şerīfleri Reyde'dedir. Altıncı isim āsımdır. Anı üç yaşında iken Bekrīn Āded bin Muāviye şehīd eyledi. abri Başradadır ve ammā İmām Muammed Baır beşinci imām'dır. Künyeleri Ebū Cafer ve laabları Baırdır. velādetleri Medīne'de Hicretiñ elli birinci senesinde Şaferü'l Hıyrın üçüncü gün yevm-i cum'ada vāki' olub ve ātilleri daı Hicretiñ yüz an dört senesinde vai' oldu abr-i şerīfleri Medīne-i Münevverde şehīd arīb-i Bai'dedir ve müddet-i ömr-i şerīfleri kır yaşında olub imāmeti on sekiz yıldır. Abdü'l Melikiñ Olu Hişām laın şehīd eyledi ve ferzende-i ercümendī dört nefer olub ism-i şerīfleri bunlardır. Cafer ve Adullāh ve İbrāhim ve Alīdir ve maşūm-ı pākın yedincisi' Alīye'l Tāhar (Afār) dır. Ve Dört yaşında iken Amed-i Manşūr

[67a]

Dımışkî la'î'n şehîd eyledi kabri Şanâ'dadır ve daği İmâm Cağfer-i şâdîk altıncı imâmdır. Bu hazret 'ulûm-ı irşâdda kâmil ve mükemmil-i meşâyıh-ı 'azâmî'n biri olub erbâb-ı rûkâ ve aşhâb-ı şevkî'n pişrevi ve 'uşâkî'n pişûvâsı ve 'ibâd-ı zühâdî'n muhtedâsı olmuş idi. Künyeleri Ebû 'Abdullâh ve Ebû Muhammeddir ve Eşher lağabları Şâdîk velâdetleri Medîne-i Münevverede hicretî'n seksen senesinde Rebi' u'l Evvelî'n on yedinci günü yevm-i işneyde vâki' olmuş vefâtleri Medînede hicretî'n yüz kırk Sekizinci yılında Receb ferdi'n beşinci gün yevm-i bâzâr-irtesi vâki' oldu. Müddet-i 'ömr-i şerîfleri Altmış sekiz sene olub imâmeti otuz dört yıldır. Manşûr-ı Kûfî la'î'n şehîd eyledi. Medîne-i Münevvere'de medfûndur. Ve yedi nefer-i ferzend-i se'âdetmendi vücûda geldi. İsm-i şerîfleri Bunlardır. Kâzîm ve İsmâ'îl ve 'Abdullâh ve İshâk Mü'min ve Muḥarrem Me'mûn ve 'Abbâs ve 'Alîdir ve ma'sûm-ı pâklar sekizinci ve tokuzuncu İmâm Cağferi's Şâdîk evlâdlarından olubsekizinci 'Abdullâhdır. Üç yaşında Bistâmla ve Meshâm arasındadır. Tokuzuncısı Yahyâ el Hâdî dır. On yaşında iken ḥalîfe yanında

[67b]

‘Abdullāh ibn-i Muḥammed-i Kūfī la‘īn şehīd eyledi. Qabri Bağda(da)dur. Ve daḡi İmām Mūsā-i Kāzım yedinci imāmdır ve künyeleri Ebū İbrāhīm lağableri Kāzımdır. El ġayzu ve ḡalīmü’n nefis olmağla Kāzım diyü lağab viralmışdür. velādetleri beyne’l Mekke-i Medine’de Ebū nām menziline hicretiñ yüz yigirmi sekiz senesinde Şaferiñ yedinci günü yevne’l eḡadde vāki‘ olub, hicretiñ yüz seksen altı ve Recebiñ beşinci günü yevm-i cuma‘ da Hārūnu’r Reşīd ḡapsinde iken mesmū‘ān nā’il-i şeref-i şehādet olmuşdur. Qabr-i minberleri Ba‘dād’dadur. Müddet-i ‘ömr-i şerīfleri elli sekiz senesinde olub, imāmeti beş senedür. Ve evlād-ı ercümendī altmış nefer olub otuz altısı duḡter olubve yigirmi dördi zekūrdur. On(ın)cı ve on birinci ma‘şūm-ı pāklarıñ Mūsā Kāzīm evlādlarındanolub onıncı Şāliḡ ibn-i Mūsā Kāzımdır. Üç yaşında iken ‘Oşmān şehīd eyledi qabr-i şerīfleri Şīrād’da olub ve on birinciṬayyib ibn-i Mūsā Kāzıdır. Yedi yaşında iken İbrāhim ibn-i Aḡmed-i Dımışkī la‘īn şehīd eyledi. Kabri Didedur ve ‘Alī ibn-i Mūsā-el Rızā sekizinci imāmdır. Künyeleri Ebū’l ḡasandur. velādet-i şerīfleri Medīne-i Münevvere’de hicretiñ yüz elli üç senesine

[68a]

Rebî'ü'l Evvelîñ on birinci gün yevm-i hamsede vâki' olub şeref-i şehâdetleri belde-i Tûs'da iki yüz on sekiz Ramazânîñ evvelki günü yevm-i cuma'da vâki' olubmüddet-i şerifleri altmış beç sene olub imâmeti yigirmi senedür. Me'mûn Reşîd la'îñ şehîd eyledi. Hurasânda medfûn olub evlâd-ı ercümendibeş nefer olub Muhammed Hasan ve Cağfer ve İbrâhim ve 'Alî Mûsâ Rızâ'nîñ şehîd olmuş ma'sûmı yoğdur. Ve İmâm Muhammed Taqî Cûdîdir velâdet-i şerîfleri hicretîñ yüz toğsan beş senesinde vâki'olub ve kıtilleri iki yüz yigirmi Zilhiccenîñ altıncı günü yevm-i şelaşede Mu'taşîm Billâh-ı Ahdî hilâfetinde mesmû'ân şehîd olub kabr-i şerîfleri Ba'dâd'dadur ve müddet-i 'ömr-i şerîfleri yigirmi beş sene olub ve imâmeti on yedi senedir ve üç nefer evlâdı olub biri 'Alî Hâdî ve biri Mûsâ ve biri Ca'ferdür. Ve on iki ma'sûm Ca'fer ibn-i Muhammed Taqîdür dört yaşında iken Yûsûf ibn-i İbrâhîm ibn-i Aḥmed-i Dımışkî la'îñ şehîd eyledi kabr-i şerîfleri Kûm'dadur. Ve İmâm 'Aliyü'n Naḳî onıncı imâmdur. Künyeleri Ebû'l Hasan'dur. Ve 'Alî Hâdî Hâzretleri Ebû'l Hasan-ı Râbî'dürler. Zîrâ Ebû'l Hasan-ı Evvel 'Aliye'l Mürtezâdur.

İkincisi ‘Alī ibn-i Hūeyndir. Üçüncüsü ‘Alī ibn-i Mūsā-el Rızâdır. Dördüncüsü ‘Alī Hādîdir. Ve lağabları Taķī ‘Askerī dirler velâdet-i şerîfleri Medîne-i Münevverede hicretin iki yüz on tarihinde mâh-ı Recebin üçüncü günü vâķi‘ olmuştur. vefatları Manşūr Hâlıfe zamanında sürre men rāe (Samara) nām şehrinde hicretin İki yüz üç senesinde Cemāziye’l Aķırde yevmü’l işneynde vâķi‘ olub Mütevekkil la‘în şehîd eyledi Qabr-i şerîfleri sürre men rāe (Samara) şehrindedir. Müddet-i ‘ömr-i şerîfleri kırk üç yaşında olub ve imâmeti otuz Senedür. Ve evlād-ı ercümend dört nefer olub ism-i şerîfleri bunlardır. Hâsan ve Hūeyn ve Cağfer ve Qasîmdur on üçüncü ma‘şûm Cağfer ibn-i ‘Alī Hādî dur. Bir yaşında iken Muḥammed ibn-i İbrâhîm Dımışkî la‘în şehîd eyledi. Qabr-i şerîfleri Rây’de medfûndur. On dördüncü ma‘şûm Qâsım ibn-i ‘Alī Hādîdür. Bunı daķı üç yaşında iken Manşūr ibn-i İbrâhîm Dımışkî la‘în şehîd eyledi. Qabr-i şerîfleri Cezâyirdedir. Ve İmâm Hâsan ez-Zekî on birinci imâmdur. Lağabları Zekîdür. Ve ‘Askerī daķı dirler velâdet-i şerîfleri Medîne-i Münevverede hicretin iki yüz altmış tarihinde vâķi‘ olub

[69a]

vefât-ları hicret-iñ iki yüz sekseninde vâkı‘ olub müddet-i ‘ömr-i şerîfleri yigirmi sene olub ve imâmeti altı senedür. Mu‘temed la‘îñ şehîd eyledi. Ol dañi sürre men râe (Samara) kabır-i pederî kabrinde medfûndur ve İmâm Hâsanü’ ‘Askerînin İmâm Mehdîden ğayrı evlâdı olmayub hemân Mehî gelmişdür. On ikinci imâmdur. Ve künyeleri Ebû’l Kâsîm ve lağabları imâameyn kavlince Hücet-i Kâ’im ve Mehdî-i Naẓîr ve Şâhibü’z-Zâmandur. Ve hâtem-i eimme-i işnâ ‘aşardur. velâdet-i şerîfleri sürre men râe (Samara) Olub hicret-iñ ikiyüz elli sekizinci Ramzânıñ yigirmi üçinci güninde vâkı‘ olub ve iki yüz altmış bir Tariñinde vâkı‘ olub afitâb-ı tal‘atları şehâb-ı ‘inâyet-i Rabbânide sır olanda mañfî olub ne burcdan ve ne ‘urbdan kimesne haberdâr olmadı .pes on iki imâameyniñ her biri Rûşen-içerâğ-ı dîn-i nebîdür. Ve envâr-ı ‘uyûn-ı mü’minîñ olub kerâmet-i ‘aliyyelerine ğadî ve ‘inâyet yokdur. Eger her biriniñ mütakîbesini tañrîr kûşide kılınsa nice biñ mücellid kitâb biñde birin beyân idmiye hemân cümlesi bir ģâl bir kâdem üzere olub anları dünyâvî ve uhrevî murâd içün can-ı gönülden sağı‘ götüren kimesne mañrûm kalmaz

[69b]

ber murād olur bilā şek velā şübhe olur huşûş için Cum‘a irtesi nışîf-ı elliden şoñra üç kere oquya Ademdur. Huşûş-ı ‘uqbā için cum‘a gicesi nışîf-i elliden şoñra üç kez oquya ve insāniyet menziline vâsıl olmak için Sâli gicesi nışîf-i elliden şoñra üç kez oquya bi- izn-illâh murâdına ire

Şalavât-ı Kebîr

Bismillâhi’r Raḥmani’r Raḥîm

Allahümme innî es’elüke ve etevcecehû ileyke nebîyike benî Raḥme Muḥammedin ve ileyhi ‘aleyhimu’ş-şalavatu’s-selâm yâ Ebe’l Kâsım yâ rasûl-allâh yâ İmâme’r-raḥmeti yâ seyyidenâ ve mevlanâ inne tevcihenâ ves-teşfe‘nâ ve teveselnâ bike ilallâh ve kıddemnâke beyne yedy-i ḥacâtinâ yâ vecîhân ‘indallâhî işfa‘lenâ ‘indallâhî Yâ Ebe’l-Ḥasan Yâ ‘Alî ibn-i Ebî Tâlib Yâ Emîre’l-Mü’minîne yâ aḥiri’r-resûli yâ zevci’l-Betûl yâ seyyidenâ ve mevlânâ inne teveccehenâ ve isteşfe‘nâ ve tevesülünâ bike ilâ-allâhî ve kıddemnâke beyne yedey ḥacâtinâ yâ vecîhân ‘indallâhî işfa‘lenâ ‘indallâhî Yâ Fâṭımâtü’z-Zehrâ Yâ binti Resûlallâh

[70a]

eyyetühâ'l-Betulî Yâ kıurrete 'ayni'r-Resulî Yâ hüccet-Allâhî halkıhî Yâ seyyidenâ ve mevlânâ inne teveccihenâ ve işfa'lenâ ve tevesulenâbike ilallâhî ve kıaddemnâke beyne yedey hâcâtenâ yâ vecihân'indallâhî işfa'lenâ 'indallâhî Yâ Ebâ Muḥammed yâ Ḥasan ibn-i 'Alî eyyühe'l-Müctebâ yâ ibni'r-Resulallâh yâ hüccetallâhî 'alâ halkıhî yâ seyyidenâ ve mevlânâ innâ tevcihenâ vesteşfa'nâ ve tevesülenâ bike illallâhî ve kıaddemnâke beyne yedey-i hâcâtinâ yâ vecihân 'indallâhî işfa'lenâ 'indallâhî yâ Ebâ 'Abdallâhî yâ Ḥüseyn ibn-i 'Alî eyyühe's-şehîd yâ ibn-i Resulallâh yâ hüccetallâhî' alâ halkıhî yâ seyyidenâ ve mevlânâ inne tevecihenâ ve isteşfa'nâ ve tevssülenâ bike ilallâhî ve kıaddemnâke beyne yedey-i hâcâtinâ yâ vecihân 'indallâhî işfa'lenâ 'indallâhî yâ Ebâ Muḥammed yâ 'Alî ibni'l-Ḥüseyn Yâ Zeyne'l-'Abidîn eyyühe's-sâcid yâ ibn-i'r-Resulallâhı yâ hüccetallâhî 'alâ halkıhî yâ seyyidenâ ve mevlâna innâ tevcihânâ ve isteşfa'nâ ve tevessülenâ bike ilallâhî ve kıaddemnâke beyne yedey hâcâtinâ yâ vecihân 'indallâhî işfa'lenâ 'indallâhî yâ ebâ Cağfer yâ Muḥammed ibn-u 'Alî eyyühe'l-Bâkıır yâ ibn-i Resulallâhî yâ hüccetallâhî 'alâ halkıhî yâ seyyidenâ ve mevlânâ innâ teveccühenâ ve isteşfa'nâ ve tevssülenâ bike 'indallâhî işfa'lenâ 'indallâhî

[70b]

yā Ebā ‘Abdallāhī yā Cağfer ibn-u Muḥammed eş-Şādīķ Yā ibn-u Resūlallāhī yā ḥüccetallāhī ‘alā ḥalkīhī yā seyyidenā ve mevlānā innā teveccühenā ve isteşfa‘nā ve tevessülenā bike ilāllāhī ve ḳaddemnāke beyne yedey ḥacātinā yā vecihān ‘indallāhī işfa‘lenā ‘indallāhī Yā Ebā İbrāhīm Yā Mūsā ibn-u Cağferi’l Kāzım Yā ibn-u Resūlallāhī Yā ḥüccetallāhī ‘alā ḥalkīhī Yā Seyyidenā ve mevlānā innā teveccühenā ve isteşfa‘nā ve tevessülenā bike ilāllāhī ve ḳaddemnāke beyne yedey ḥacātinā yā vecihān ‘indallāhī işfa‘lenā ‘indallāhī Yā Ebā’l-Ḥasan Yā ‘Alī ibn-u Mūsā er-Rızā Yā ibn-u Resūlallāhī Yā ḥüccetallāhī ‘alā ḥalkīhī Yā Seyyidenā ve Mevlānā innā teveccühenā ve isteşfa‘nā ve tevessülenā bike ilāllāhī ve ḳaddemnāke beyne yedey ḥacātinā Yā vecihān ‘indallāhī işfa‘lenā ‘indallāhī Yā ebā Cağfer Yā Muḥammed ibn-u ‘Alī el Taķī el cevādī Yā ibn-u Resūlallāhī Yā ḥüccet-allāhī ‘alā ḥalkīhī Yā Seyyidenā ve Mevlānā innā teveccühenā ve isteşfa‘nā ve tevessülenā bike ilāllāhī ve ḳaddemnāke beyne yedey ḥacātinā Yā vecihān ‘indallāhī işfa‘lenā ‘indallāhī Yā Ebā’l Ḥasan Yā ‘Alī ibn-u Muḥammedi’n-Naķī el Hādī Yā ibn-u Resūlallāhī Yā ḥüccetallāhī ‘alā ḥalkīhī Yā Seyyidenā ve Mevlānā innā teveccühenā ve isteşfa‘nā

[71a]

Ve tevessulenā bike ilāllāhī ẓaddemnāke beyne yedey ḥacātinā Yā vecihān ‘indallāhī
işfa‘lenā ‘indallāhī Yā Ebā Muḥammed Yā Ḥasan ibn-u ‘Alī ez-Zekī el ‘Asker Yā ibn-u
Resūlallāhī Yā Hüccetallāhī ‘alā ḥalkıhī Yā Seyyidenā ve Mevlānā inne teveccühenā ve
isteşfa‘nā ve tevessulenā bike ilāllāhī ve ẓaddemnāke beye yedey ḥacātinā Yā vecihān
‘indallāhī işfa‘lenā ‘indallāhī Yā vaşīyye’l Ḥasan ve’l-ḥalefe’s şālīḥ Yā İmāme zamānīnā
Yā ibn-u Resulallāhī el Kā’imu el Mehdī Yā hüccetallāhī ‘alā ḥalkıhī Yā seyyidennā ve
mevlānā innā teveccühenā ve isteşfa‘nā ve tevessulenā bike ilāllāhī ve ẓaddemnāke beyne
yedey ḥacāyinā Yā vecihān ‘indallāhī işfa‘lenā ‘indallāhī ve ‘aleynā maẓharu’l-‘acā’ib
tecidhu ‘avānleke fī’n-nevā’ib idfa‘ kulli hemmin ve ğammin bi-himmetin seyenceli bi-
‘azametike Yā Allāhu, Yā Allāhu, Yā Allāhu ve bi-nūr-i nübūvetike Yā Muḥammed, Yā
Muḥammed, Yā Muḥammed ve bi-ḥaqqı velāyetike Yā ‘Alī, Yā ‘Alī, Yā ‘Alī, edriknī
edriknī edriknī ve ‘aleyhī muḥavvili Yā ‘ālimān bi-ḥālī ‘āleyke ittikalī Yā velliye’l valī Yā
Muḥavvile’l Ḥavlı ve’l-aḥvālī ḥavvil ḥālenā ilā aḥseni’l-ḥālī Yā ‘Aliyye’l a‘lā Yā zel celālī
ve’l cemāl ve’l kemāl Allāhumme bi-ḥaqqı’l Ḥüseyn ve eḥīhi ve ümmihi ve ebīhi ve benīhi
ve cedde te‘ālā vaşşilnā’r-raḥmet’l-muḥaddesete

[71b]

ve haşşılñā kulle hemmin ve ğammin ve kulle elemin bi-tahiyatihim ve nevvir kulūbunā
şefā‘ atehumel ecma‘īn bimā ene fīhī ve ente Erḥamu’r-Raḥimīn. Yā şāḥibe’l-heybeti ve’l-
‘azameti ve’ş-şecā‘ ative’l-vaḳāri Yā muḳallibe’l-ḳulūbi ve’l-ebşāri ḳallib kulūbunā ve
başşrīnā bi- ḥaḳḳ-i rızā’ike rüyete’l- müştāḳīne’l -eḫyār Yā ‘Aliyu ‘aleyke i‘timādī ve minke
el i‘tiḳādī ve’l iḳtidārī ustur ‘uyūbunā vaġfir zunūbunā Yā Settāru Yā Ġaffāru bi-ḥürmeti’l-
aḫyāri ve aştābike’l-Muḥtāri şalavātullāhī ‘aleyhim Malike’l-Cebbāri lā fetā illā ‘Alī lā
seyfe illā zū’l fiġār

Bismillāhi’r Raḥmani’r Raḥīm

Aḳsemtu billāhī’l lezī ilahī bi-ḥürmet-i lā-ilahe illā huve el ḫayyu’l ḳayyūm el ḳāi’mu’d
dā’im lā Te’ḫuzu ḫāziru nāziru sinetun velā nevm lehu mā fi’s semavāti ve mā fi’l arḍ
menzellezī yeşfe‘u ‘indehū illā bi-iḫnihi ḳādiru ḳadīru ‘āla kulli maḫlūḳihī kerīmu’r Raḥīm.
ilāhī bā-u berāti min-allāhī Resūlihī. İlahī tā’ tebāreke’llezī biyedihi’l mulku. İlahī bi-
ḫurmet-i şā’ şümme evraşnā’l kitābe’llezī Ummu’l kitābī. İlahī bi-ḫurmet-i cīm: cennetin
‘adnin yedḫulūnehā. ilāhī bi- ḫurmet-i ḫā: ḫasbunāllāhū ve ni‘me’l vekīl. ilāhi bi-ḫurmet-i
ḫā: ḫatemallāhū ‘alā ḳulūbihim. İlahī bi-ḫurmet-i dāl: demmerallāhū ‘aleyhim ecma‘ine.
İlahī bi-ḫurmet-i zād zerni ve men

ḥalaḳtehū vaḥīde. İlahî bi-ḥurmet-i rā: rubbamā yeveddu'illezīne. İlahî bi-ḥurmet-i zā: zuyyine li'n nāsî ḥubbu's şehāvati. İlahî bi-ḥurmet-i sîn selāmun Muḥammeden 'alā Rabbi'l 'ālemîn. İlahî bi-ḥurmeti şîn: şehidallāhū innehū lā ilahe ilāhū ve'l melā'ike ve ūlu'l 'ilmi ḳā'imen bi'l ḳıstî lā ilahe illāhū el 'azîz el ḥakîmi. İlahî bi-ḥurmet-i şād ve'l ḳur'āni zî'z zîkr bellillezīne keferū fî 'izzetin ve şıḳaḳ. İlahî bi-ḥurmet-i dād: ḍaraballāhū meşelen. İlahî bi-ḥurmet-i tā: ṭaha mā enzelnā 'āleyke'l ḳur'āne litesḳā. İlahî bi-ḥurmet-i zā:zahara'l fesādi fî'l berri ve'l baḥr. İlahî bi-ḥurmet-i 'ayn: 'amme yetese'elūn 'an-nebe'il 'azîm. ilāhî bi-ḥurmet-i ğayn: ğāfiru'l zenb ve ḳā'bilu't tevb şedīdu'l 'ikāb.İlahî fā felā ve rabbuke lā yu'minūne. ilāhî bi-ḥurmet-i ḳāf: ḳāf ve'l ḳurāni'l mecīd. İlahî bi-ḥurmet-i kāf: kelle sevfe ta'lemūn. İlahî bi-ḥurmet-i lām: lev enzelnā hazā'l ḳurāne 'alā cebelin. İlahî bi-ḥurmet-i mīm: Muḥammed rasūlallāhî. İlahî bi-ḥurmet-i nūn:nun ve'l ḳalemi ve mā yesturūn. İlahî bi-ḥurmet-i vāv: ve mā erselnāke illā raḥmeten lil 'ālemîn. hā: huvallāhū'l lezî lā ilāhe illāhū.İlahî bi-ḥurmet-i lām elîf: lā uḳusımı bi-haza'l beled ve entehilnun bi-haza'l beledu ve vāliduhū ve mā Veled. İlahî bi-ḥurmet-i yā: ya'lemu mā beyne eydîhim ve mā ḫalfehum

[72b]

lā havfu velā kezibun Cebbārun fehuvē Ġaffārun Settārun velā yuḥīṭune bi-şeyin min ‘ilmiḥi
illā bimā şā’ Allāhū rabbu’l ‘ālemine vesi‘a kursiyyuhū’s semavāti ve’l ārz velā ye’udduhū
ḥıfzuhumā ve huve’l ‘aliyyi’l ‘azīm ḥāfızun kerībun ve kerīmun nāş’ naşirun bi-ḥurmet-i
resūlillāhi nebiyallāh ḥabīballāh ismuhū ḥādīu mes‘ūd fī’z Zebūri ve’t tevrāti ve’l incīli ve’l
furḳān mekyūb ve mes‘ūd ve Medīne-i Münevver-i Muḳaddese el-beyti ve’l ḥarām. İlahi bi-
ḥurmet-i Muḥammedi resūlallāh şallallāhi te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ve ‘alā ‘Alī ‘āleyhi’s
selām el- Murtezā-yi ve velī-allāhi ve Ḥadīcet’l Kübrā ve’l Betul Fāṭimātü’z Zehrā ḥayru’l
imāmeyni’l mehamāmeyni el Ḥasan ve el Hüseyin Ve Zeyne’l ‘Abidīn ve Muḥammed Baḳır
Cağferi’s Şādīḳ ve Mūsā’l Kāzım ve ‘ālā Mūsā’l Rızā ve Muḥammed Taḳī’l cevār(d) ve
‘Alī-yü’l Naḳī’l Hādī Ḥasanu’l ‘Askeri ez Zekī ve şalli ve sellim ‘ālā ḥacāti’l kā’im
ḥalkıhi’s sāliḥ ve ḥayri’l enām el muntaẓir el manşūrīn el muẓafferin Muḥammedi’l hādī’l
Mehdī şāḥibu’l emni ve’l emmāni ve ḥalīfeti’r Raḥman ve ḳuṭbu’d devrān ḥüccetü’l burhān
ve maẓhari kulli imām ve seyyidi’l insi ve’l cān selāmullāhū ve şalavātullāhi te‘ālā ‘aleyhim
ecma‘īn.Eṭ ṭayyibine’ṭ ṭāḥirine’l ma‘şūmine. Allāhumme

[73a]

İğfir ve ekrim ve erham bi- haqq-i mine'l Tāhā ve Yasīn ve ekrim bi-keremike yā ekreme'l ekremīn ve erham bi-raḥmike Yā erḥame'r Rāḥīmīn bi- ḥurmet-iSeyyidi'l Mürselin ve bi- ḥurmet-i emire'l mü'minīn ve bi- ḥurmet-i evlādi't tayyibīn ve'l ḥamdulillāhī Rabbil 'Alemin (3)İhlāş (3) Fātiḥā temette'l Kitābe'l 'Uyūnu'l Hidāī 'an resm-i kerīb min bende-i Seyyid 'Ali Sultān ḳaddese sırrehū'l 'azīz bu kitāb te'līf idüb ve 'Uyūnu'l Hidāyet diyüb tesmiye olunub niyāz olunur ki aḡyārdan maḥfūz ve mestūrideler.Bimuḳteza-i el-esrār-i ḳavilhā 'ani'l aḡyār ve ehlinden daḡi esīr kimseye bi-muḳteza-i lillāhi en tū'eddu el emana ilā ehlīhā pes bundan murad ve maḳşūd ḡayır ile aḡılmaḡdır bu kitāb okuyub içindeki rymūzı aḡlayub esrārına irdikde bu faḡīri daḡi dilden ve ḡöñülde ve fıkirden çıkārmayub ḡöñülde mihmān idesi. İmdi 'azīz-i men bu kitāb içindeki 'ināyete hidāyete ve esrāra şol vaḡīt iresīñ Faḡr-i 'Āleme bey'at içünlā ilāhe illallāh Muḡammedu'r Resūlallāh diyüb Allahn birligine Muḡammedin ḡaḡ resūl oldıḡına imān ve i'tiḡād idüb muḡabbet-i ḡānedān

[73b]

Olub on iki imām ve çihārde-i ma‘şum-ı pāklara tabi‘yyet idesiz. Ve bunuñ üzerine bi kere lā ilāhe illallāh Muḥammeden ‘ala’llāh diyene ol kimse ehl-i cennetdir diyüb rivāyet iderler. Yoḥsa ‘avām gibi ‘iyāl ve ḥān ı mānı baş-ı canı kırtarmaḡ için dimiş oldığın ḥālde ne maşlaḥatın olmuş olursıñ ve daḥi bir uğurdan ‘āleme yadlaşub dost ve düşman ve nā-muradlık kaydında olmayub dā’ima her kişiye ḥüsn-i zan idüb ve inşāfına idbārına ḥareket idüb ve şeyṭān şerine düşmeyüb ve taḳdirin işine kırımayub ve tedbīrine ṭayanub kendi başına iş gördım dimeyesiz. Zīrā bir adeti Ḥaḳdan ğayrı bir nesne ḥalkın taḳdīri Ḥaḳıñ irādetidir ve seniñ elinde bir nesne yoḳdur. Zīrā Bārī Te‘ālā Ḥazretleri dir pes lāzım olan budur ki ḥırşdan ve ṭama‘dan ve kibirden ve ḥasetden ve ‘adāvetden ve su-izanından ve gümāndan geçüb. Zīrā ḥariş ve ṭama‘kār olmaḡ ben kısmeti artururım demek çıkar ve Bārī Te‘ālā Ḥazretleriniñ kerem itdiği kısmeti azınşama çıkar hemān herḥālde tevekkül bābında ṭurub ve umūrı

[74a]

huşuşuna Bārī Te‘ālā Hazretlerine tevfiż idübanın rızasında ve tekdırinde mahvī idüb. Pes irādından çıkarsın öyle zann itmegesiñ kastiñla ve sa‘yiñle ve şayr-ı tedbırinle Bārī Te‘ālā Hazretleri seniñ haqqına ne kısmet itdi ise ol kadar olur ziyāde ve noqşān olmaz kendi haqqına zuhūr iden umūr-ı huşuş dağı nağnu kasemnāda her kişinin hilkatine ve mazhariyetine konmuşdur. Ol dağı tebdıl ve taqdır olmaz meger ‘ināyet-i Bārī Te‘ālānıñ ola. Bi-muqteczā lā havle velā kuvvete illā billāhi’l ‘azīm. Yađni *havlehū kuvvete* Bārī Te‘ālā Hazreteri’niñdür. Öyle olsa mazhariyyete kâ’il ve rızā-yı Haqqa rāzı olub kimsene’i rencide itmede hazer idesiñ. Zırā aşlına egri bakmış olırsın. Zırā aşıl küfür haqıkatde budur dimişler. Kamūdaki can bün degil mi beyt:

alan sensiñ viren sensiñ

hemān sensiñ hemān sensiñ hemān sen

gelen birdür giden birdür bir

hemān birdür hemān birdür hemān bir

Temetü’l Kitāb

[74b]

Bi-‘avni’llāhi Meliki’l-Vehhāb ve ileyhi merci‘ ve’l-me’āb. Ḥasbin-allāh ve ni‘me’l-Vekīl
ve hum ni‘me’n-naşīr. Allahumme yessir raḥimallāhu limen naẓar du‘āi’l-ķitāb-ı faķīrū’l-
ḥaķīr Es-Seyyid Ḥaydār ibnü’s-Seyyid Ḥüseyn ‘Ali temette tamām Göñlüñ ḥalāş it bi-
vefasından ķurtar başıñ nefis ğavġasından keş tut şūfī sözlerime eyle himmet yeter bu ķadar
kelām işte temmet.

Ḥüdādan raḥmet Ḥüseyne kelām eylesün

Ḥaydār oĖlı Ḥüseyn bu kelim mü’min ańlasun

Ḥüdā raḥmet eylesün ol can içün

Kim okuya bir Fātiḥā yazan içün

15 Kānūn-ı Şānī 1317

SONUÇ

Hidayet-i Uyun, Alevî-Bektaşî geleneği içinden süzülüp gelen bir tasavvufi eser olarak karşımızda durmaktadır. Eserde İslam merkezli herhangi bir tasavvufi ekolde rastlayabileceğimiz kavramlar, söz konusu geleneğin penceresinden bakılarak yansıtılmıştır. Alevî-Bektaşî geleneğinin temel referans kaynakları Kur'ân-Kerim, Hz. Muhammed ve O'nun Ehl-i Beyt'i esere yön veren konulardır. Müellif herhangi bir konuyu ya da kavramı açıklarken o konuyla irtibatlı bir hadis ya da ayet söyleyerek akılları ve gönülleri ikna etmeye çalışmıştır.

Giritli Ali Resmî Baba, tasavvufi anlayış biçimi olarak vahdet-i vücuda inanmaktadır. Alevî-Bektaşî metinlerine yabancı biri, incelediğimiz eseri okuduğunda yer yer vahdet-i vücud düşüncesinin hulul akidesine doğru evrildiğini düşünebilir. Oysa bu gerçeği yansıtmamaktadır. Eserde Allah'ın varlığı ve birliği Hz. Muhammed'in hak resul olduğu ısrarla vurgulanmaktadır. Bu da yazarın söz konusu itikadı taşımadığının bir göstergesidir. Vahdet-i vücud düşüncesinin yanında Hurûflilik anlayışının da eser üzerinde etkili olduğu gözlemlenmektedir.

Ehl-i Beyt sevgisi eserin ana temasını oluşturmaktadır. Hz. Muhammed ve Hz. Ali başta olmak üzere on iki imam, çardeh masum-ı pâk eserde üzerinde en çok durulan kişilerdir. Eserde, Hz. Peygamber, on iki imam ve on dört masumlar hakkında bazı bilgiler de verilmiştir. Bu bilgilerde söz konusu kişilerin; adları, lakapları, künyeleri, nerede ne zaman doğdukları, kimler tarafından nerede şehit edildikleri, kabirlerinin nerede olduğu ve çocuklarının adları gibi hususlara değinilmektedir. Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt'i sevmenin önemi vurgulanarak söz konusu kişiler vesile edilerek Allah'tan bağışlanma istenmiştir.

Eserde ele alınan konulara baktığımızda Alevî-Bektaşî gelenenğinin, İslamî düşüncenin özgün bir yorumu olduğunu görmekteyiz. Türkiye'deki Alevî ve Sünnîler arasında inanç ve düşüncede bir farklılığın olmadığına en büyük delillerden biri de incelemekte olduğumuz söz konusu eserdir. Eserde, imanın altı esası ve İslam'ın şartlarına dair herhangi bir itirazla karşılaşmadığımız gibi bilhassa iman esesları noktasında çok sağlam bir ittifakın olduğunu müşahade etmekteyiz. Bununla birlikte Alevî-Bektaşî geleneğine müntesip mürşit ve taliplerin İslamî kavramların zahirî anlamlarıyla birlikte batınî yorumlarına da ağırlık verdikleri de bir gerçektir.

Hidayet-i Uyun üzerinde inceleme yaparken Alevîlerle sünnîler arasındaki kültürel yakınlığın esere büyük ölçüde yansıdığını gördük. Bu yüzden bu tür yazılı kaynakların ortaya çıkarılması Alevî-Bektaşî kültürünün sağlıklı bir şekilde nesilden nesile aktarılmasına katkı sağlayacağı gibi toplumsal barış ve birikteliğimize de çok olumlu katkı sağlayacaktır. Alevî-Bektaşî kültürünü anlamaya yönelik yapmış olduğumuz bu çalışmanın böyle ikinci bir gayesinin olduğunu söyleyebiliriz.

Alevî-Bektaşî anlayışı Ehl-i Beyt sevgisini rehber edinmiştir. Bu aynı zamanda milletimizin millî karakteri olan mazlumun yanında yer alma anlayışının da bir tezahürüdür. Ayrıca İslam'ın Anadolu topraklarında boy atıp serpilmesinde Ehl-i Beyt'in çok önemli etkileri olmuştur. Anadolu Alevîliği bu yönüyle diğer Şîî ekollerden ayrılır. Çünkü Hz. Ömer düşmanlığı yerine Hz. Peygamber'in mübarek soyuna saygı ve hürmeti esas almıştır. Türkiye Sünnîliğinin de diğer İslam ülkelerindeki Sünnî anlayıştan farklılık arz eden yönleri vardır. Özellikle Ehl-i Beyt'e hürmet noktasında Türkiye Sünnîliği Alevî kardeşleriyle aynı safta yer almaktadırlar. Türkiye'de Alevî Sünnî çatışmasının altyapısının olmadığını ispatlarından biri de Giritli Ali Resmi Baba'ya ait bu Hidayet-i Uyun(Uyunu'l-Hidâye)'dir. Kitapta öne çıkan kavramlar olarak inceledğimiz maddelerin her biri Sünnî gelenek müntesiplerince de saygı değer olarak kabul edilmektedir.

Alevî-Bektaşî geleneğine ait kaynaklar günyüzüne çıktıkça, aynı annenin farklı memelerinden süt emen iki kardeş olduğumuz daha iyi anlaşılacaktır. Benim Hidayet-i Uyun'un sayfalarında gördüğüm budur.

KAYNAKÇA

Aclûnî, İsmail bin Muhammed. **Keşfü'l-Hafâ ve Muzîlü'l-İlbâs 'Amme's-Teharamine'l-Ehâdîs 'alâ Elsineti'n-Nâs(I-II)**, Dâr-ı İhyâü't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1933.

Aksu, Hüsamettin. "Hurûflîk", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:18, 1998, ss. 408-412.

Algar, Hamid. "Çârdeh Ma'sûm-i Pâk", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:8, 1993, ss. 227-228.

Algül, Hüseyin, H. Yunus Apaydın, Ali Bardakoğlu, İbrahim Kâfi Dönmez, Mehmet Erkal, Faruk Harman, Ahmet Saim Kılavuz, Süleyman Uludağ ve İrfan Yücel. **İlmihâl (İman ve İbadetler)** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.

Atalay, Adil Ali. **İmam Cafer-i Sadık Buyruğu**, Can Yayınları, İstanbul, 1996.

Ballı, Hasan Hüseyin. **Hurûfiliğin Doğuşu ve Fazlillah Hurûfî**, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2013.

Barkan, Ömer Lütfü. **Kolonizatör Türk Dervişleri**, Hamle Yayınları, İstanbul, 1992.

Birdoğan, Nejat. **Çelebi Cemaleddin Efendi'nin Savunması**, Berfin Yayınları, İstanbul, 1994.

Birge, Jhon. Kingsley. **The Bektashi Order Of Dervishes**, Luzac Oriental, London, 1937.

Birişik, Abdülhamit. "Kur'an", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:26, 2002, ss. 383-388.

Bolay, Süleyman Hayri. “Âdem”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:1, 1988, ss. 358-363

Cebecioğlu, Ethem. **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Rehber Yayınları, Ankara, 1997.

Coşan, Mahmut Esad. **Hacı Bektaş-ı Velî ve Makâlât**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1987.

Coşan, Mahmut Esad. **Makâlât**, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1996.

Derviş Murtaza, **Dürr-i Yetim**, Konya Mevlana Müzesi, Abdülbaki Gölpınarlı Kitapları, no:2003

Çetin, Mustafa. “Ayete’l-Kürsî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 4, 1991, ss. 244-245.

Ebû Davûd, Süleyman bin el-Eş’as es-Sicistanî. Sünnen-i Ebu Dâvud, Şamil Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Eğri, Osman. **Ali Sofrası Rıza Lokması**, Ufuk Yayınları, İstanbul, 2013.

Eğri, Osman. **Hak Muhammed Al**, Ufuk Yayınları, İstanbul, 2011.

Fığlalı, Ethem Ruhi. “İsnâaşeriyye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:23, 2001, ss. 143-147.

Fığlalı, Ethem Ruhi. **Türkiye’de Alevîlik Bektaşîlik**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2006.

Giridî Ali Resmî Baba, **Bektaşîlik Risâlesi (Uyunu'l-Hidaye)**, Y.K. Sermet Çifter Kütüphanesi, nu: 938.

Giridî Ali Resmî Baba. **Hidâyetü'l-'Uyûn**, Kemal Durmuş Özel Kütüphanesi.

Giridî Ali Resmî Baba el-Bektaşî, **Şiirler Mecmuası**, İsmail Hakkı Konyalı Kütüphanesi, nu: 17.

Güzel, Abdurrahman. **Abdal Musa Velayetnamesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Gölpınarlı, Abdülbaki. **İmâm Ali Buyruğu (Nehcü'l- Belâğa)**, Yeni Şark Maârif Kütüphanesi, İstanbul, 1972.

Hamidullah, Muhammed. **İslam Peygamberi**(çev: Salih Tuğ), İrfan Yayınları, İstanbul, 1991.

Karagöz, İsmail, Fikret Karaman, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen ve İbrahim Ural. **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

Kılıç, Filiz. **Giritli Divan Şairleri**, Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi, Cilt:32, 2004, ss. 275.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim bin el- Haccâc el- Kuşeyrî. **es-Sahîh**, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1935.

Noyan, Bedri. **Seyyit Ali Sultan Velayetnamesi**, Ayyıldız Yayınları, Ankara,1999.

Numanî, Mevlana Şibli. **Son Peygamber Hz. Muhammed (Sîretü'n-Nebî)**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Ocak, Ahmet. Yaşar. “Bektaşılık”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:5, 1992, ss. 373-379.

Öngören, Reşat. “Sûfî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:37, 2009, ss. 471-472.

Özcan, Hüseyin. **Alevî Bektaşî Kültürüne Bakışlar**, Horasan Yayınları, İstanbul, 2003.

Özcan, Hüseyin. **Hacı Bektaş-ı Veli**, Kaynak Yayınları, İstanbul, . 2011.

Özcan, Hüseyin. **Fatiha Tefsiri (Hacı Bektaş-ı Velî)**, Horasan Yayınları, İstanbul, 2008.

Pala, İskender. **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000.

Pir Sultan Abdal Hayatı ve Şiirleri. Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1966.

Şahin, Haşim. “Seyyid Ali Sultan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:37, 2009, ss. 49-50.

Soyyer, Ahamet Yılmaz. **18-19. Yüzyıllarda Kızıldeli Bektaşî Ocağı**, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Velî Araştırma Dergisi. Cilt:53, 2010, ss. 346-364.

Soyyer, Ahmet Yılmaz. **19. Yüzyılda Bektaşîlik**, Frida Yayınları, İstanbul, 2012.

Uludağ, Süleyman. **Tasavvuf Terimleri ve Sözlüğü**, Kabalacı Yayınları, İstanbul, 2005.

Suruç, Salih. **Kâinatın Efendisi Peygamberimiz'in Hayatı**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2006.

Şener, Halil İbrahim. **Türk Edebiyatı'nda Manzum Esmâ-i Hüsnâlar** (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1985.

Tunçbilek, Hasan Hüseyin. **Muhyiddin ibn-i Arabi'de Vahdet-i Vücûd Telakkisi**, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:19, 2008, ss. 7-23

Tirmizî, **Sünen** (I-IV), (Tahkik, Muhammed Fuâd Abdülbâki), Tunus-İstanbul, 1992.

Uludağ, Süleyman. “Nefis”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:32, 2006, ss. 526-528.

Yavuz, Salih Sabri. “Mi’rac”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:30, 2005, ss. 132-135.

Yıldırım, Rıza. **Seyyid Ali Sultan(Kızıldeli) ve Velayetnamesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

Yıldırım, Suat. **Kur’ân-ı Hakîm’in Açıklamalı Meali**, Işık Yayınları, İstanbul, 2004.

EKLER

بو ذکر اولنان اون ایکی ایمامین بلوغه ایردکن صکره شهید اولان اولاد لری
 وهر ایمامک اوچریشر اولادی وارایدی قافا بونلر بلوغه ایرمدن شهید
 اولدقلری اجلندن اهلی اسمایه بله سی لازیمدرو بو اون ایکی ایمام لری
 چهارده معصوم پاکلریک زده مدفون اولدقلر و کمر شهید ایلدی و حجر
 یاشنده شهید اولدقلرینی کتابک اخرنده ترقیم اولنسه کرکدر انشا الله
 تعه انجاق مراد اولان مسلمانم دیان اهلی حقیم و ایمانم دیان و اعتقاد
 وار بونلر دینه لازیم اولان بودر که کوکلرینده محبت ایدوب و بلوب و ایمان
 ایدوب و اینا تمق کرک زبر بونلر نوری خدا و سیری نقدی علی امرتضا و فاطمه
 الزهرا دیرلر بونلر ظاهرده سائر حلقدن اشرف و افضل اولدقلر محمد
 علی اولاد لری اولد یقلرندندرو هم علی اولادی اولانلریک وجود شریفلرینه
 جمله سی شرافتنه داخلدر دیمزلر که الی و ایاغی پوشش یاشیله داخل و غیری
 یرینه داخل دکیلر همان اولر وجود شریفلرینه جمله وجود مبارک دیرلر
 چونکم هر نسنه علامتدن بلنور دیرلر بو اجلدن بار تعه حضرتلری
 بشر نکلر انده علامت اولسون دیوب جنتدن جبرائیل امین ایله
 انره مخصوص و علامت اولسون دیوب کوندردی ایلدی انرا اولر
 علامتی باشلرینه داشمایه تخصیص ایلدقلری کی مو مینن و مؤحد

و صد قبله

EK 2:Transkripsiyon İşaretleri

ا : a,e

ض :ž

ا : ā

ط : t

ب : b

ظ : ž

ت : t

ع : Ø

ث : š

غ : ğ

ج : c

ف : f

ح : ħ

ق : k

خ : ħ

ك : k

د : d

ك : g

ذ : ž

ك : ñ

ر : r

ل : l

ز : z

م : m

س : s

ن : n

ش : š

و : v

ص : š

ه : h

ض : đ

ي : y